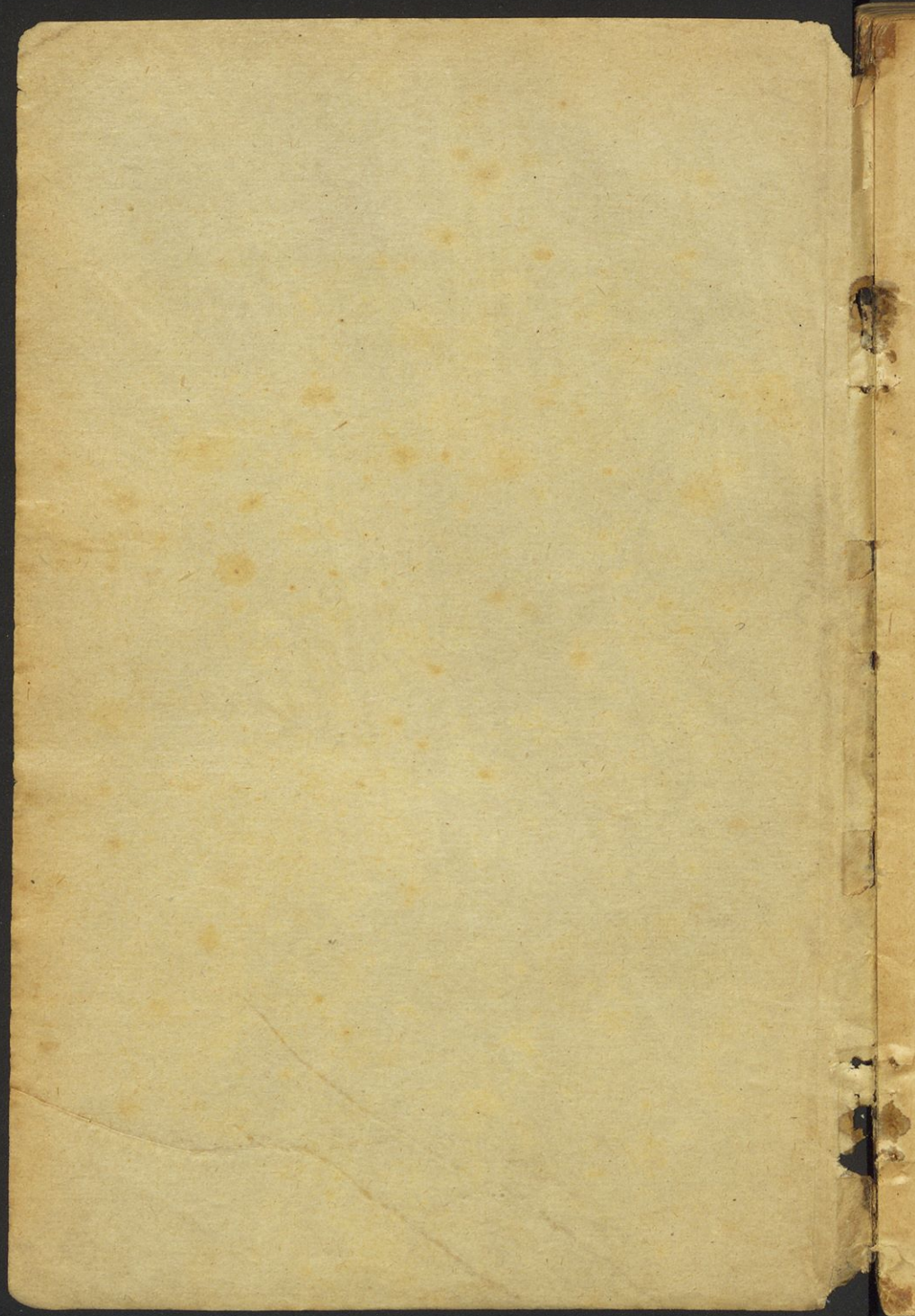

Rajsek

MARETIĆ, GRAMATIKA
HRV. JEZIK. K 1.60

HRVATSKA ILI SRPSKA
GRAMATIKA

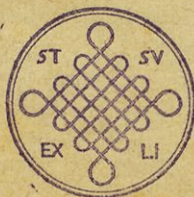
ZA SREDNJE ŠKOLE

PETO PREGLEDANO IZDANJE.

NAPISAO

DR. T. MARETIĆ

KR. SVEUČ. PROFESOR U M.

1918.

TISAK I NAKLADA KNJIŽARE L. HARTMANA (ST. KUGLI)
ZAGREB.

543243

543243

- 4 - 06 - 2002

N200208314

Predgovor četvrtom izdanju.

Velika hvala g. Đ. Gruboru, koji je s mnogo truda i ljubavi za školu i za nauku sastavio i u Zagrebu g. 1909. izdao na svijet veliku »Recenziju« moje školske gramatike. Iz te sam recenzije za ovo IV. izdanje upotrijebio sve, što sam držao da mojoj knjizi može biti na korist.

Tko isporedi ovo izdanje s pređašnjima, vidjet će, da sam i sam, mimo g. Grubora, koješta ispravio i dotjerao, kako bi knjiga što bolje svrsi svojoj odgovarala.

Osobita je novost u ovome izdanju, što se dugi nenaglašeni slogovi bilježe znakom $\bar{\quad}$. Držim, da je to za školu, osobito za niže razrede, zgodnije od onoga bilježenja, po kojemu se isti znak uzima za nenaglašenu duljinu, koji se uzima i za silazni akcent. Poradi nužne jednoličnosti bilo bi dobro, da se pisci i drugih školskih knjiga u tome povedu za ovom mojom knjigom.

U gramatičkoj terminologiji zadržato je gotovo sve, kako je bilo u III. izdanju. Promijenio sam samo: *pomično* (a) u: *nepostojano* (kako ima već Vuk u »Danici« 1828., str. 3, 6, 7 i t. d.), — *spona* (kopula) u: *sastavak* (kako ima Daničić u svojoj sintaksi, str. 2), — *svršeni* (glagoli) u *trenutni*. »Svršeni« glagoli ne znače svagda s v r š e n u radnju, neki znače upravo početak, na pr. *načeti*, *protužiti*, *zapjevati*; zato je bolje zvati ih »trenutnima«.

T. M.

Ćirilica štampana i rukopisna.

Аа *Аа* **Бб** *Бб* **Вв** *Вв*
 (a) (b) (v)

Гг *Гг* **Дд** *Дд* **Ђђ** *Ђђ*
 (g) (d) (d)

Ее *Ее* **Жж** *Жж* **Зз** *Зз*
 (e) (ž) (z)

Ии *Ии* **Јј** *Јј* **Кк** *Кк*
 (i) (j) (k)

Лл *Лл* **Љљ** *Љљ* **Мм** *Мм*
 (l) (lj) (m)

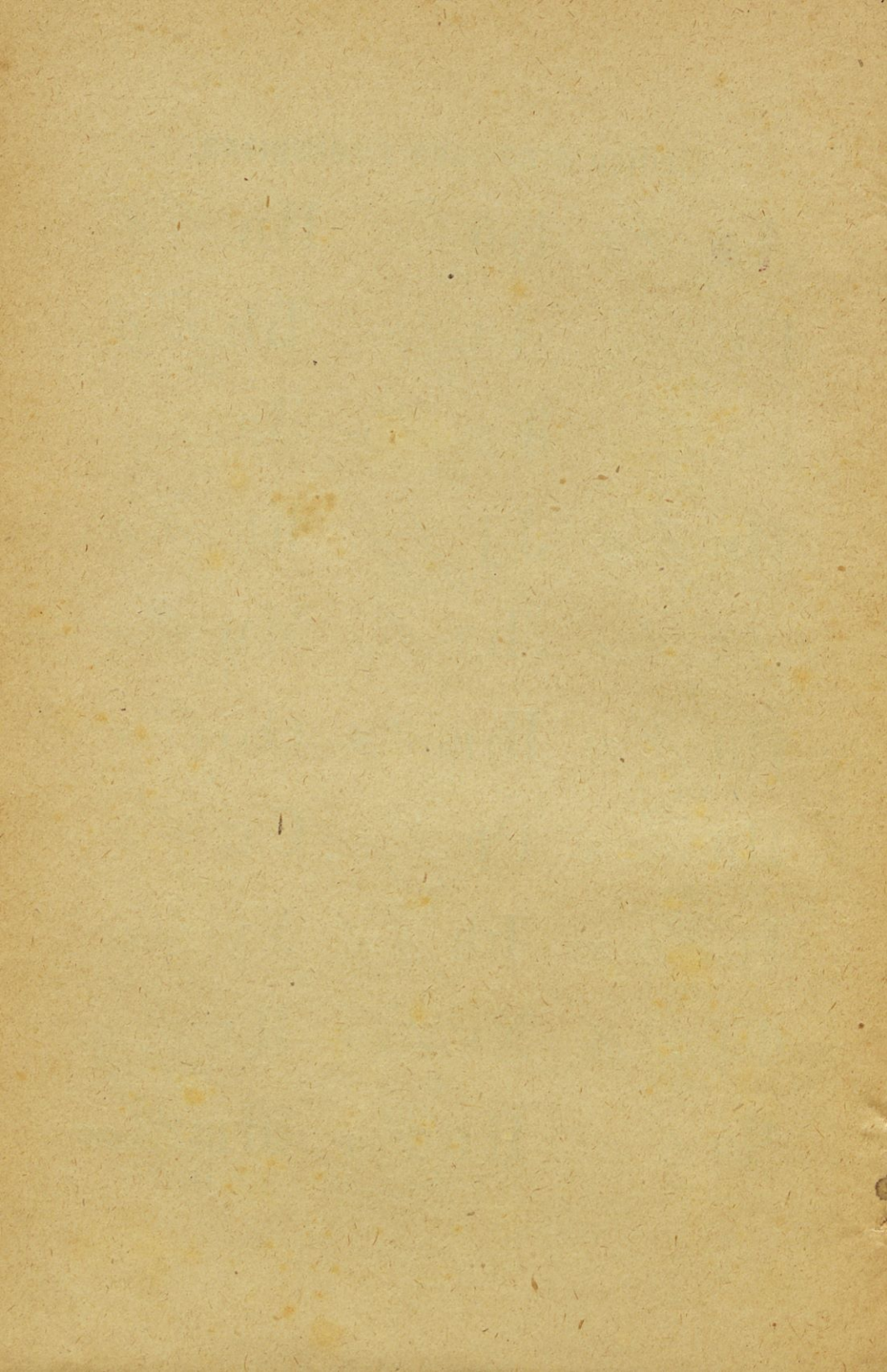
Нн *Нн* **Њњ** *Њњ* **Оо** *Оо*
 (n) (nj) (o)

Пп *Пп* **Рр** *Рр* **Сс** *Сс*
 (p) (r) (s)

Тт *Тт* **Ђђ** *Ђђ* **Уу** *Уу*
 (t) (ć) (u)

Фф *Фф* **Хх** *Хх* **Цц** *Цц*
 (f) (h) (c)

Чч *Чч* **Ѣѣ** *Ѣѣ* **Шш** *Шш*
 (č) (dž) (š)

Pristup u gramatiku.

Početak pristupa.

Čovjek čovjeku izriče, što misli, riječima pribranima u rečenice. Može se dakle kazati: **Rečenica** je riječima izrečena misao.

Obično se rečenica sastoji od dvije riječi ili od više njih; na pr. *Sunce grije.* — *Seljaci oru njivu.* — *Umiljato jagnje dvije majke sisa.*

U takvim rečenicama glavne su riječi subjekt (podmet) i predikat (prirok).

Subjekt je ona riječ, o kojoj se nešto izriče, a **predikat** je ona riječ, kojom se o subjektu nešto izriče. U navedenim rečenicama subjekti su dakle riječi: *sunce*, — *seljaci*, — *jagnje*; a predikati su: *grije*, — *oru*, — *sisa*.

Ostale riječi u rečenici zovu se dodaci; dodaci su dakle u navedenim rečenicama riječi: *njivu*, — *umiljato*, — *dvije majke*.

Katkad se rečenica sastoji od jedne riječi; na pr. *Mislím.* — *Kažu.* — *Dođíte.* U takovim rečenicama treba u misli nadopuniti subjekt; na pr. *ja* (mislím), — *ljudi* (kažu), — *vi* (dođíte).

Kao što se rečenice sastoje od riječi, tako se riječi sastoje od glasova.

Glasovi su one najmanje izgovorne jedinice, koje u govoru razabiramo. Kad se izgovori na pr. riječ *selo*, tu razabiramo glasove *s*, *e*, *l*, *o*.

Glasovi se dijele u **vokale** (samoglasnike) i u **konsonante** (suglasnike).

Vokali su ovi glasovi: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*. Ostali su glasovi konsonanti, na pr. *b*, *c*, *d*, *f*, *g* i t. d.

Glas je *r* ponajviše konsonant, na pr. u riječima: *car, grad, kora, ruka*. Katkad je *r* vokal, i to onda, kad stoji na početku koje riječi ispred konsonanta ili u sredini između dva konsonanta. Glas je *r* dakle vokal u riječima: *rđav, rzati, prst, zrno*.

Konsonanti se dijele u ove redove:

1. grleni (guturalni): *k, g, h,*
2. zubni (dentalni): *t, d,*
3. usneni (labijalni): *p, b, f, v, m,*
4. tekući (likvidni): *l, n, r,*
5. piskavi (sibilantni): *c, z, s,*
6. nepčani (palatalni): *č, ž, š; ć, đ; dž; j, lj, nj.*

Pismeni znakovi za pojedine glasove zovu se **slova**. Tako se kaže: slovo *a*, slovo *b* i t. d.

Skup svih slova u kojem pismu (na pr. u latinskom, ćirilovskom, njemačkom) zove se alfabet (ili abeceda ili *a z b u k a*).

Kao što ima rečenica, u kojima je samo jedna riječ, tako ima i riječi (ali vrlo malo), u kojima je samo jedan glas; takove su riječi na pr. *a, i, u, k, s*. Ponajviše imaju riječi više glasova od jednoga, na pr. *ja, mir, nebo, pamet, raditi, žalosno* i t. d.

Riječi se raspadaju ne samo u glasove, nego i u slogove. **Slog** je glasovna cjelina od jednoga vokala ili samoga ili skopčanoga s kojim konsonantom. Koliko je u kojoj riječi vokala, toliko je u njoj i slogova. Prema tome razlikujemo riječi jednosložne, dvosložne, trosložne i t. d.

Primjeri: *car, drug, ti, um, — do-bro, ov-ca, žrtva, — čita-ti, tr-gov-će, sra-mo-tan, — do-mo-vi-na, iz-mi-sli-o, vlad-a-o-ci* i t. d.

Gotovo svaka riječ ima **akcent** (naglasak). **Akcent** se zove izgovaranje kojega vokala osobitom silom.

Akcenta su četiri:

1. brzi, na pr. *brät, glèdati, mīš, òpomena, pūn, zīno;*
2. spori, na pr. *stàza, izrèci, planina, vòda, izgùbio, krštiti;*
3. silazni, na pr. *kràlj, mēso, sīn, gròblje, sūnce, cřkvice;*
4. uzlazni, na pr. *nàrod, pétak, prepisívati, nòževi, posúđiti, srna.*

Na kojim vokalima stoji brzi ili spori akcent, oni su kratki; a na kojima je vokalima silazni ili uzlazni akcent, oni su dugi.

Znak se $\bar{\quad}$ upotrebljava za one duge vokale, koji nijesu naglašeni; na pr. *djevōjka*, pitanje, pōgledajte, sáčuvajmo, vōjnik, vōjniče i t. d.

Vokali, koji nijesu dugi, svi su kratki; ako nijesu naglašeni, ne bilježe se nikakvim osobitim znakom.

Vrste riječi.

Riječi se dijele u ovih devet vrsta.

1. imenice (supstantivi), — 2. pridjevi (adjektivi), — 3. zamjenice (pronomeni), — 4. brojevi (numerali), — 5. glagoli (verbi), — 6. prilozii (adverbi), — 7. prijedlozi (prepozicije), — 8. veznici (konjunkcije), — 9. uzvici (interjekcije).

Imenice su riječi, kojima se imenuju različni predmeti, na pr. *brāt, djevōjka, ovca, pèro, stārōst, zadovoljstvo* i t. d.

Pridjevi su riječi, koje se pridijevaju imenicama i znače, kakav je koji predmet ili od čega je ili čij je, na pr. *cn* (konj), *dōbar* (učenik), *drven* (plot), *gvdzden* (most), *brātov* (priatelj), *djēvojačk* (posao) i t. d.

Zamjenice su riječi, kojima se zamjenjuju imenice (na pr. *jā, ti, on*) ili pridjevi (na pr. *mōj, naš, dvāj, dnāj*).

Brojevi su riječi, kojima se predmeti broje, na pr. *jēdan, dvā, tri* . . . ili *přvi, drūgi, trēti* . . .

Glagoli su riječi, koje znače radnju, koju tko radi, ili stanje, u kojemu se nalazi; na pr. *čitati, kōpati, lōmiti, spāvati, stājati, vřsiti* i t. d.

Prilozii su riječi, koje se prilazu za bližu oznaku pridjevima, glagolima i prilozima; na pr. *veđma* (dobar), *slābo* (zadovoljan), *jūčer* (dođoh), *ōvdje* (čekajte), *vřlo* (često), *jāko* (mnogo).

Prijedlozi su riječi, koje se predlažu pred druge riječi te izriču različne odnošaje, u kojima se nalazi koja riječ prema drugima u rečenici; na pr. *iz* (kuće), *na* (stolu), *pred* (Božić), *u* (jesen), *s* (tobom) i t. d.

Veznici su riječi, koje vežu sad riječi s riječima (na pr. *i, ili, ni*), sad rečenice s rečenicama (na pr. *āko, jēr, přemda*).

Uzvici su riječi, kojima uzvikujemo izričući različna čuvstva, dozivajući koga ili odzivajući se kome, na pr. *āh, jāo, āh, ēj, ōj*.

Riječi prvih pet vrsta (t. j. imenice, pridjevi, zamjenice, brojevi i glagoli) imaju po više oblika, na pr. *žen-a — žen-e — žen-i — žen-om*, *bogat bogat-a — bogat-o*, *mój — moj-a — mo-je*, *jedan — jedn-a — jedn-o*, *plet-em — plet-eš plet-e — plet-emo* i t. d.

Mijenjanje oblika u imenica, pridjeva, zamjenica i brojeva zove se **deklinacija** (sklanjanje), a u glagola se zove **konjugacija** (sprezanje).

Ono, što u oblicima iste riječi ostaje bez promjene, zove se **osnova**, a što se osnovi dodaje, ono su nastavci. U oblicima na pr. *žen-a*, *žen-e*, *žen-i* osnova je *žen*, a nastavci su *-a*, *-e*, *-i*; tako isto u oblicima *plet-em*, *plet-eš*, *plet-e* osnova je *plet*, a nastavci su *-em*, *-eš*, *-e*.

Riječi posljednjih četiriju vrsta (prilozi, prijedlozi, veznici, uzvici) imaju samo po jedan oblik, t. j. ne mijenjaju se. Zajedničko im je ime partikule (čestice).

Deklinacija.

U deklinaciji razlikujemo dva broja: singular (jednina) i plural (množina).

U jednom i u drugom broju ima deklinacija 7 padeža, koji se zovu: 1. nominativ, — 2. genitiv, — 3. dativ, — 4. akuzativ, — 5. vokativ, — 6. lokativ, — 7. instrumental.

Nominativ je padež, kojim se odgovara na pitanje *tko?* ili *što?* na pr. *Tko je došao?* — *sluga*. *Što pada?* — *snijeg*.

Genitiv je padež, kojim se odgovara na pitanje *koga?* ili *čega?* na pr. *Koga se bojiš?* — *Boga*. *Čega ste željni?* — *mira*.

Dativ je padež, kojim se odgovara na pitanje *kome?* ili *čemu?* na pr. *Kome ste rekli?* — *ženama*. *Čemu se čudiš?* — *ničemu*.

Akuzativ je padež, kojim se odgovara na pitanje *koga?* ili *što?* na pr. *Koga bih pitao?* — *učitelja*. *Što režeš?* — *nohte*.

Vokativ je padež, kojim se tko ili što doziva, na pr. *Pomozite, ljudi!* — *Raduj se, domovino!*

Lokativ se ne upotrebljava sam, nego samo s prijedlozima, na pr. *Bio sam u kući*. — *Doći ćemo o Božiću*.

Instrumental je padež, kojim se odgovara na pitanje *kim?* ili *čim?* na pr. *Kim ćeš se zakleti?* — *Bogom*. *Čim si odrezao?* — *nožem*.

Imenice.

Imenice su jedne muškoga roda, druge su ženskoga, a treće su srednjega.

Muškoga su roda one imenice, koje se u nominativu sing. svršuju na konsonant, a u genitivu sing. nastavak im je *a*. Primjeri: *čar*, *hrást*, *jèlen*, genitiv sing. *čàra*, *hràsta*, *jèlena*. Na kraju nominativa sing. može stajati i vokal *o*, koji je postao od *l*; na pr. *àndeo*, *pèpeo*, genitiv sing. *àndela*, *pèpela*.

Ženskoga su roda imenice, koje se u nominativu sing. svršuju na *-a*, osim toga još one, koje se u tome padežu svršuju na konsonant, a u genitivu sing. nastavak im je *-i*. Primjeri: *jàbuka*, *rìba*, *vòda*, *kòst* (genitiv sing. *kòsti*), *pàmet* (genitiv sing. *pàmèti*), *zàpovijed* (genitiv sing. *zàpovijedi*). U nominativu sing. može na kraju biti i vokal *o*, koji je postao od *l*; na pr. *mìsao* (genitiv sing. *mìsli*).

Srednjega su roda imenice, koje se u nominativu sing. svršuju na *-o* (koje nije postalo od *l*) ili na *-e*; na pr. *kòljeno*, *sèlo*, *zvdno*, — *ime*, *jàgnje*, *pòlje*.

Imenice su jedne konkretne (stvarne), a druge su apstraktne (pomišljajne). Konkretno imenice znače predmete, koji doista jesu na svijetu, na pr. *čovjek*, *kàmèn*, *òrao*, *pòlje*, *vòda*; — apstraktne imenice znače ono, što se samo pomišlja kao predmet; na pr. *dobròta*, *mìlòst*, *nàčin*, *zadovoljstvo*, *život*.

Od konkretnih imenica jedne su apelativne (općene), t. j. koje služe za općenu oznaku mnogim predmetima; na pr. *kònj*, *mòst*, *rìba*, *rijèka*, *sèlo*; druge su vlastita imena (nomina propria), t. j. pripadaju samo pojedinim predmetima; na pr. *Mìlica*, *Stànko*, *Bèč*, *Zàgreb*, *Sáva*, *Rùsija*; — treće su opet kolektivne (zbirne) imenice, t. j. onakove, kojima se naznačuje cjelina od mnogo pojedinih predmeta; na pr. *jàgnjād*, *mòmčād*, *gròžđe*, *kàmènje*, *lišće*.

Imenice muškoga roda.

Singular.		Plural.	
N. jèlen	òrač	N. jèlen-i	orač-i
G. jèlen-a	orač-a	G. jèlen-à	orač-a
D. jèlen-u	orač-u	D. jèlen-ima	orač-ima
A. jèlen-a	orač-a	A. jèlen-e	orač-e
V. jèlen-e	òrač-u	V. jèlen-i	òrač-i
L. jèlen-u	orač-u	L. jèlen-ima	orač-ima
I. jèlen-om	orač-em	I. jèlen-ima	orač-ima

Blješke.

1. Deklinacija imenice *jèlen* razlikuje se od deklinacije imenice *dráč* samo u vokativu sing. i u instrumentalu sing., koji padeži glase *jèlene* — *dráču*, *jèlenom* — *oráčem*. Kao *jèlen* sklanjaju se imenice, koje u nominativu sing. imaju na kraju konsonant, koji nije nepčan; na pr. *biskup*, *národ*, *obraz*, *rúkāv*; ovamo idu i riječi, koje imaju o mjesto *l*, na pr. *ánđeo*. — Kao *dráč* sklanjaju se imenice, koje u nominativu sing. imaju na kraju nepčani konsonant; na pr. *kđnj*, *mláđić*, *nđž*, *velrkáš*.

2. Konsonant *c* prelazi u vokativu sing. ispred nastavka *e* u *č*, a u instrumentalu sing. iza *c* je nastavak *-em*; na pr. od *stríc* je vokativ sing. *stríče*, a instrumental sing. *stricem*.

3. Konsonanti *k—g—h* ispred *-e* u vokativu sing. prelaze u *č—ž—š*, a ispred *i* u pluralu prelaze u *c—z—s*. Zato od imenica *júnák*, *drúg*, *dúh* glasi vokativ sing. *júnáče*, *drúže*, *dúše*, — nominativ plur. *júnáci*, *drúzi*, *dúsi*, dativ plur. *júnácima*, *drúzima*, *dúsima*.

4. Koje imenice znače što živo, njima je akuzativ sing. kao genitiv sing., a koje znače što neživo, njima je akuzativ sing. kao nominativ. Na pr. od imenica *jèlen*, *dráč*, *rák*, *účitelj* glasi akuzativ sing. *jèlena*, *oráča*, *ráka*, *účitelja*; — a imenice *grád*, *kámén*, *nđž*, *đbičáj* glase jednako u nominativu i u akuzativu sing.

5. Neke imenice imaju u nominativu sing. ispred skrajnjega konsonanta vokal *a*, koji ispada u svim drugim padežima osim genitiva plur. Tako je na pr. nominativ sing. *mómak*, genitiv sing. *mómk-a*, dativ sing. *mómk-u*, nominativ plur. *mómci*, genitiv plur. *mómák-á*, dativ plur. *mómci-ima* i t. d. Takove su i ove imenice: *đvan*, *pás*, *počétak*, *vjétar* i vrlo mnoge na *-ac*, na pr. *đnac*, *stárac*, *tkálac*, *trgovac* i t. d. Ovamo idu i neke imenice, koje u nominativu sing. na kraju imaju o mjesto *l*; na pr. nominativ sing. *pòsao*, genitiv sing. *pòsl-a*, dativ sing. *pòsl-u*, nominativ plur. *pòsl-i*, genitiv plur. *posál-á*, dativ plur. *pòsl-ima* i t. d. Tako je i *kótao*, *đrao*, *pijétao*.

Ovakovo *a*, koje stoji samo u nominativu sing. i u genitivu plur., zove se nepostojano.

6. Mnoge imenice, koje se u nominativu sing. svršuju na *-lac*, imaju također nepostojano *a*, osim toga u onim padežima, gdje *a* ispada, pretvara se *l* u *o*. Imamo na pr. nominativ sing.

prätillac, genitiv sing. *prätioca*, dativ sing. *prätioçu*, nominativ plur. *prätioçi*, genitiv plur. *prätilacā*, dativ plur. *prätiocima* i t. d. Takove su imenice i: *küdilac*, *slušalac*, *vládalc*, *žetelac* i t. d.

7. Mnoge imenice primaju u pluralu na osnovu, a ispred nastavaka glasove *-ov-* ili *-ev-*, i to *-ov-* iza konsonanta, koji nisu nepčani, a *-ev-* iza konsonanta, koji jesu nepčani. Tako na pr. od *čas*, *nôž* u pluralu je ne samo *časi*, *nôži*, već također *časovi*, *nôževi* (nom. i vok.), *časovā*, *nôževā* (gen.). *časovima*, *nôževima* (dat., lok., instr.) *časove*, *nôževe* (akuzativ). Tako je i *drüzi* — *drügovi*, *göläbi* — *göľubovi*, *müši* — *müševi*, *pöslü* — *pöslövi*, *süžnji* — *süžnjevi* i t. d.

Imenice srednjega roda.

Singular.

N.	sël-o	pölj-e	ime	táne
G.	sël-a	pölj-a	imen-a	tánét-a
D.	sël-u	pölj-u	imen-u	tánét-u
A.	sël-o	pölj-e	ime	táne
V.	sël-o	pölj-e	ime	táne
L.	sël-u	pölj-u	imen-u	tánét-u
I.	sël-om	pölj-em	imen-om	tánét-om

Plural.

N.	sël-a	pölj-a	imèn-a	tanèt-a
G.	sël-ā	pölj-ā	imén-ā	tanèt-ā
D.	sël-ima	pölj-ima	imèn-ima	tanèt-ima
A.	sël-a	pölj-a	imèn-a	tanèt-a
V.	sël-a	pölj-a	imèn-a	tanèt-a
L.	sël-ima	pölj-ima	imèn-ima	tanèt-ima
I.	sël-ima	pölj-ima	imèn-ima	tanèt-ima

Bilješke.

1. Deklinacija imenica *sëlo*, *pölje* razlikuje se od deklinacije imenica *ime*, *táne* u tome, što one prve dvije imenice imaju u nominativu i genitivu sing. isti broj slogova, a druge dvije imaju u genitivu sing. jedan slog više nego u nominativu sing. Osim toga imenice, koje se sklanjaju kao *ime*, *táne*, imaju u nominativu sing. na kraju *e*; na pr. *plëme*, *ràme*, *sjëme*, *dübre*, *mömče*, *tële*.

2. Kao *sělo* sklanjaju se imenice, kojima zadnji konsonant od osnove nije nepčan, pa zato iza njega stoji *o*; takove su još imenice: *brđo, kōljeno, zlato, željezo* i t. d. Kao *pōlje* sklanjaju se imenice, kojima je zadnji konsonant od osnove nepčan, pa zato iza njega stoji *e*; na pr. *jáje, druđe, píce, zdrávlje*; ovamo idu još imenice, koje ispred *e* u nominativu sing. imadu *c* ili *št*, na pr. *lice, srce, nōčište, ognjište*, — i imenica *mōre*.

3. Imenice, koje se sklanjaju kao *sělo, pōlje*, a na kraju osnove imadu dva konsonanta, one u genitivu plur. među ta dva konsonanta obično uzimaju nepostojano *a* na pr. *brvānā, kopāljā, rēbārā, vesālā* od: *brvno, kōplje*,

Imenice ženskoga roda.

<i>Singular.</i>		<i>Plural.</i>	
N. žèn-a	stvár	N. žèn-e	stvár-i
G. žèn-ě	stvár-i	G. žèn-ā	stvár-i
D. žèn-i	stvár-i	D. žèn-ama	stvár-ima
A. žèn-u	stvár	A. žèn-e	stvár-i
V. žèn-o	stvár-i	V. žèn-e	stvár-i
L. žèn-i	stvár-i	L. žèn-ama	stvár-ima
I. žèn-ōm	stvár-ju ili stvár-i	I. žèn-ama	stvár-ima

Bilješke.

1. Grleni glasovi *k—g—h* ispred nastavka *i* u dativu i lokativu sing. obično prelaze u *c—z—s*; na pr. od *jābuka, mūka, brīga, tūga, snāha, svřha* glasi dativ i lokativ sing. *jābuci, mūci, brīzi, tūzi, snāsi, svřsi*.

2. Ženska vlastita imena, koja se u nominativu sing. svršuju na *-ica*, imaju u vokativu sing. nastavak *-e*; na pr. od *Jělica, Milica, Rūžica* glasi vokativ sing. *Jělice, Milice, Rūžice*.

3. Koje se imenice sklanjaju kao *žěna*, a na kraju osnove imadu dva konsonanta, od njih mnoge u genitivu plur. uzimaju među ta dva konsonanta nepostojano *a*; na pr. od *črkva, djěvojka, gūška, mōlitva, trěšnja* glasi genitiv plur. *črkvā, djěvojākā, gū-sākā, mōlitāvā, trěšanjā*.

4. Gdjekoje imenice, koje se sklanjaju kao *stvár*, imadu u nominativu i akuzativu sing. nepostojano *a* među dva konsonanta na kraju osnove; na pr. *bđjāzān, pljjesān, rāvan* (genitiv sing. *bđjāzni, pljjesni, rāvni*). Ovamo idu i riječi *mīsao, pōgibao*, kojima je skrajnje *o* postalo od *l* (genitiv sing. *mīsli, pōgibli*).

5. U instrumentalu sing. imenica, koje se sklanjaju kao *stvár*, ostaje *j* od nastavka *-ju* iza nekih konsonanta bez promjene, na pr. *stvárju*, *kdškošju*, *lđšju*, *rjčđju*; a s nekim se konsonantima to *j* po svojim pravilima različno mijenja, na pr. *ljúbavljju* (mjesto: ljubav-ju), *míšljju* (mjesto: misl-ju), *nđču* (mjesto: noć-ju), *páměču* (mjesto: pamet-ju), *zāpovijedžu* (mjesto: zapovjed-ju), *žālošču* (mjesto: žalost-ju).

Pridjevi.

Pridjevi se dijele u određene i u neodređene. — Određenim se pridjevima predmeti određuju kao poblize poznati, a neodređenim se pridjevima predmeti poblize ne određuju.

Neodređeni se pridjevi u nominativu sing. muškoga roda svršuju na konsonant ili na *o*, koje je postalo od *l*; na pr. *bđgat*, *nđv*, *vrúć*, *mđo*.

Određeni se pridjevi u nominativu sing. muškoga roda svršuju na *-i*, na pr. *b`gati*, *nđvi*, *vrúci*, *mđli*.

Deklinacija neodređenih pridjeva.

Singular.			Plural.		
muški rod	ženski rod	srednji rod	muški rod	ženski rod	srednji rod
N. nđv	nđv-a	nđv-o	N. nđv-i	nđv-e	nđv-a
G. nđv-a	nđv-ě	nđv-a	G. nđv-ih		} za sva tri roda
D. nđv-u	nđv-ěj	nđv-u	D. nđv-Im,	nđv-Ima	
A. nđv, nđv-a	nđv-u	nđv-o	A. nđv-e	nđv-e	nđv-a
V. nđv	nđv-a	nđv-o	V. nđv-i	nđv-e	nđv-a
L. nđv-u	nđv-ěj	nđv-u	L. nđv-Im,	nđv-Ima	} za sva tri roda
I. nđv-Im,	nđv-ěm	nđv-Im	I. nđv-Im,	nđv-Ima	

Bilješke.

1. U nominativu, akuzativu i vokativu sing. srednjega roda nastavak je *e* iza nepčanih konsonanta; na pr. *túđ-e*, *vrúć-e*.

2. Akuzativ sing. muškoga roda glasi kao nominativ ili kao genitiv prema tome, stoji li pridjev s imenicom, koja znači što neživo ili što živo; na pr. *nđv pát*, — *nđva prjateljā*.

3. Neki pridjevi imaju nepostojano *a* između dva konsonanta u nominativu sing. muškoga roda; na pr. *đđbar* (dđbra—dđbro), *đđsan* (đđsna—đđsno), *mđdar* (mđdra—mđdro), *šúpalj* (šúplja—šúplje), *vítak* (vítka—vítko), *zāo* mjesto *zal* (zlā—zlđ).

Deklinacija određenih pridjeva.

Singular.

	muški rod	ženski rod	srednji rod
N.	növ- l	növ- ä	növ- ö
G.	növ- öga	növ- ë	növ- öga
D.	növ- ömu	növ- öj	növ- ömu
A.	növ- l, növ-öga	növ- ü	növ- ö
V.	növ- l	növ- ä	növ- ö
L.	növ- öm	növ- öj	növ- öm
I.	növ- Im	növ- öm	növ- Im

Plural.

	muški rod	ženski rod	srednji rod
N. i V.	növ- l	növ- ë	növ- ä
A.	növ- ë	növ- ë	növ- ä

osta i su padeži kao u neodređenih pridjeva

Bilješke.

1. Nastavci *-o, -oga, -omu, -om* stoje iza konsonanta, koji nijesu nepčani; a nastavci *-e, -ega, -emu, -em* stoje iza nepčanih konsonanta. Zato je nominativ i akuzativ sing. srednjega roda *vrüće*, genitiv sing. muškoga i srednjega roda *vrüćega*, dativ i lokativ sing. muškoga i srednjega roda *vrüćemu, vrüćem*.

2. Za akuzativ sing. muškoga roda, na pr. *növü, vrüći* ili *növöga, vrüćega* vrijedi ono, što je rečeno kod deklinacije neodređenih pridjeva.

Komparativ i superlativ.

Pridjevi imaju tri stepena, i to: prvi stepen ili pozitiv, na pr. *növ* ili *növü*, — drugi stepen ili komparativ, na pr. *növijü*, — treći stepen ili superlativ, na pr. *nävjnövijü*.

Nastavci su za komparativ: *-iji, -ji, -ši*.

Nastavak *-iji* dodaje se osnovi pozitivna, na pr. *növ-ijü, bogät-ijü, müdr-ijü, tämn-ijü, zadovoljn-ijü, zdräv-ijü*.

Nastavak *-ji* dodaje se također osnovi pozitivna, samo se *j* s konsonantom, koji se pred njim nađe, po svojim pravilima različno mijenja; na pr. *bjeljü* (mjesto: *bjel-ji*), *bržü* (mjesto: *brž-ji*), *crnjü* (mjesto: *crn-ji*), *drážü* (mjesto: *drag-ji*), *güšci* (mjesto: *gust-ji*), *jäcü* (mjesto: *jak-ji*), *ljüci* (mjesto: *ljut-ji*), *mlädü* (mjesto: *mlad-ji*), *tüpljü* (mjesto: *tup-ji*), *živjü* (mjesto: *živ-ji*) i t. d.

Nastavak *-ši* imaju samo komparativi: *lākši, ljēpši, mēkši* od: *lāk, ljēp, mēk*.

Nepravilni su komparativi: *bōlji, gōri, mānji, vēči* od: *dōbar, zūo, mālen, vēlik*.

Superlativ se tvori tako, da se pred komparativ metne riječ *nāj*; na pr. *nājndviji, nājmladi, nājbolji*.

Komparativ i superlativ sklanjaju se u sva tri roda sasvim kao određeni pridjev na pr. *vrūci*. Imamo na pr. nominativ sing. *ndviji, ndvijā, ndvije*, genitiv sing. *ndvijēga, ndvije, ndvijēga* i t. d. Tako je i nom. *ljēpši, ljēpša, ljēpše*, gen. *ljēpšēga, ljēpše, ljēpšēga* i t. d.

Zamjenice.

Zamjenice se dijele ovako:

- lične (personalne): *jā, tī, ōn*,
- povratna (refleksivna): *sēbe*,
- posvojne (posesivne): *mōj, tvōj, svōj, njēgov, njēzin, nūš, vāš, njihov*,
- pokazne (demonstrativne): *ōvāj, tāj, ōnāj*,
- odnosne (relativne): *kōji, tkō, štō, čiji*,
- upitne (interrogativne): *kōji? tkō? štō? čiji?*
- neodređene (indefinitne): *nētko, nēšto, nēki, nētko, nēšta, ūtko, svātko* i t. d.

Lične zamjenice.

1. *jā, tī*.

Singular.		Plural.	
N. <i>jā</i>	<i>tī</i>	N. <i>mī</i>	<i>vī</i>
G. <i>mēne, me</i>	<i>tēbe, te</i>	G. <i>nās, nas</i>	<i>vās, vas</i>
D. <i>mēni, mi</i>	<i>tēbi, ti</i>	D. <i>nāma, nam</i>	<i>vāma, vam</i>
A. <i>mēne, me</i>	<i>tēbe, te</i>	A. <i>nās, nas</i>	<i>vās, vas</i>
L. <i>mēni</i>	<i>tēbi</i>	L. <i>nāma</i>	<i>vāma</i>
I. <i>mnōm</i>	<i>tōbōm</i>	I. <i>nāma</i>	<i>vāma</i>

2. *ōn*.

Singular.			Plural.		
N. <i>ōn</i>	<i>ōna</i>	<i>ōno</i>	N. <i>ōni</i>	<i>ōne</i>	<i>ōna</i>
G. <i>njēga, ga</i>	<i>njē, je</i>	<i>njēga, ga</i>	G. <i>njih, ih</i>	} za sva tri roda	
D. <i>njēmu, mu</i>	<i>njōj, joj</i>	<i>njēmu, mu</i>	D. <i>njiima, im</i>		
A. <i>njēga, ga</i>	<i>njū, je</i>	<i>njēga, ga</i>	A. <i>njih, ih</i>		
L. <i>njēmu</i>	<i>njōj</i>	<i>njēmu</i>	L. <i>njiima</i>		
I. <i>njim</i>	<i>njōm</i>	<i>njim</i>	I. <i>njiima</i>		

Povratna zamjenica

ima samo singular, a ni u njemu nema nominativa. Ostali padeži glase :

G. sèbe	A. sèbe, se
D. sèbi	L. sèbi
I. sòbòm.	

Posvojne zamjenice.

1. Zamjenica *mòj—mòja—mòje* sklanja se u ostalim padežima singulara kao određeni pridjev *vrùci*, samo je akuzativ singulara ženskoga roda *mòju* (a ne *mòjū*); a u pluralu se sklanja kao neodređeni pridjevi. — U genitivu i akuzativu singulara muškoga roda govori se ne samo *mòjega*, već i *mòga*, isto tako u genitivu singulara srednjega roda; — u dativu singulara muškoga i srednjega roda govori se ne samo *mòjemu*, već i *mòmu*; — u lokativu singulara muškoga i srednjega roda nije samo *mòjem*, već i *mòm*.

2. Kao *mòj* sklanjaju se i zamjenice *tvòj, svòj*.

3. Zamjenica *nàš—nàša—nàše* sklanja se u singularu kao određeni pridjev *vrùci* (samo je drugi vokal u nekim oblicima kratak: *nàšega, nàšemu, nàšem* u G. D. L. singulara muškoga i srednjega roda, — *nàšu* u A. singulara ženskoga roda). U pluralu se ta zamjenica sklanja kao neodređeni pridjevi. — Kao *nàš* sklanja se *vàš—vàša—vàše*.

4. Zamjenice *njegov, njezin, njihov* sklanjaju se kao neodređeni pridjev *nòv*.

Pokazne zamjenice.

Nominativ je sing. *òvāj—òvā—òvò, tāj—tā—tò, ònāj—ònā—ònò*. Dalje se svuda i u singularu i u pluralu te zamjenice sklanjaju kao određeni pridjev *nòvi*, samo što je u genitivu, dativu i lokativu singulara vokal ispred *g* i *m* kratak; dakle na pr. *òvoga, òvomu, òvom*.

Odnosne i upitne zamjenice.

Ove se zamjenice ne razlikuju oblikom, već samo značenjem. Upitne su zamjenice, kad se njima pita; na pr. *tko dolazi?* — *kojega* si čovjeka vidio?, a odnosne su, kad se odnose ili protežu na drugu koju riječ (na imenicu ili na pokaznu zamjenicu); na pr. *tko* tako misli, on se vara, — došao je čovjek, *kojega* si jučer vidio.

Zamjenice *tkō* i *štō* imaju samo singular, koji im glasi:

N.	tkō	štō, štā
G.	kōga	čēga, štā
D.	kōme, kōmu	čēmu
A.	kōga	štō, štā
L.	kōme, kōm	čēmu, čēm
I.	kīm, kīme	čīm, čīme

Zamjenica *kōjī*—*kōjā*—*kōje* sklanja se kao određeni pridjev *vrāci*.

Od zamjenice *čijī*—*čijā*—*čije* može nominativ sing. muškoga roda glasiti također *čijī*. U svim ostalim padežima sing. i plur. sklanja se ta zamjenica kao određeni pridjev *vrāci*.

Neodređene zamjenice.

Zamjenice *nētko*, *nītko*, *ītko*, *svātko* sklanjaju se kao *tkō*; — zamjenice *nēšto* (*nēšta*), *nīšta*, *īšto* (*īšta*), *svāšto* (*svāšta*) sklanjaju se kao *štō*; — zamjenice *nēkojī*, *nīkojī*, *īkojī*, *svākojī* sklanjaju se kao *kōjī*; — zamjenice *nēcijī*, *nīcijī*, *īcijī*, *svācijī* sklanjaju se kao *čijī*; — zamjenice *nēki*—*nēkā*—*nēkō*, *svākī*—*svākā*—*svākō* sklanjaju se kao određeni pridjev *nōvi*.

Brojevi.

Najvažniji su brojevi glavni (kardinalni) i redni (ordinalni).

Glavni odgovaraju na pitanje koliko? na pr. *jēdan*, *dvā*, *tri*, *četiri*, *pēt* . . . , a redni brojevi odgovaraju na pitanje koji po redu? na pr. *prvi*, *drūgi*, *trēci*, *četvrti*, *pēti*

Broj *jēdan*—*jēdna*—*jēdno* osim nominativa sing. u svim drugim padežima singulara sklanja se kao određeni pridjev *nōvi* (samo je drugi vokal u nekim oblicima kratak: G. D. L. sing. *jēdnoga*, *jēdnomu*, *jēdnom*, A. sing. ženskoga roda *jēdnu*). U pluralu se *jēdan* sklanja kao neodređeni pridjevi.

Broj 2 sklanja se ovako:

	muški rod •	ženski rod	srednji rod
N. A. V.	dvā	dvīje	dvā
G.	dvājū	dvījū	dvājū
D. L. I.	dvjēma (za sva tri roda).		

Brojevi 3 i 4 imaju u svim padežima isti oblik za sva tri roda i sklanjaju se ovako:

N. A. V.	tri	četiri
G.	trijū	četirijū
D. L. I.	trima	četirma.

Ostali glavni brojevi osim *stōtina*, *tisuća* (ili *hiljada*) i *milijōn* ne sklanjaju se; a ti sada navedeni brojevi sklanjaju se po imeničkoj deklinaciji, dakle na pr. genitiv sing. *stōtine*, *tisuće*, *milijōna* i t. d.

Redni se brojevi sklanjaju sasvim kao određeni pridjevi; dakle na pr. nominativ sing. *prvi—prvā—prvō* ili *pēti—pētā—pētō*.

Konjugacija.

U konjugaciji se nalaze ova vremena:

1. prezent (sadašnje vrijeme), na pr. *nōsim*,
2. aorist (prvo predašnje vrijeme), na pr. *nōsih*,
3. imperfekt (drugo predašnje vrijeme), na pr. *nōšāh*,
4. futur (buduće vrijeme), na pr. *nōsit ū*,
5. futur eksaktni (buduće svršeno vrijeme), na pr. *būdem nōsio*,
6. perfekt (prošlo vrijeme), na pr. *nōsio sam*,
7. pluskvamperfekt (prošlo svršeno vrijeme), na pr. *bijāh nōsio*.

Zatim se u konjugaciji nalaze načini:

1. imperativ (zapovjedni način), na pr. *nōsi*,
2. kondicional (pogodbeni način), na pr. *nōsio bih*.

Osim toga nalazimo u konjugaciji četiri participa, od kojih su tri aktivna (tvorna), a jedan je pasivni (trpni):

1. particip prezenta (sadašnji prilog), na pr. *nōseći*,
2. particip perfekta I. (prošli prilog), na pr. *nōsivši*,
3. particip perfekta II. (glagolski pridjev tvorni), na pr. *nōsio—nōsila—nōsilo*,
4. particip pasivni (glagolski pridjev trpni), na pr. *nōšen—nōšena—nōšeno*.

Napokon imamo još:

infinitiv (neodređeni oblik), na pr. *nōsiti*.

Neki su glagoli prelazni (transitivni), a neki su neprelazni (intransitivni). Prelazni su glagoli, koji mogu uza se imati u akuzativu riječ, na koju prelazi glagolska radnja; na pr. *čuvati*

(kuću), *plèsti* (vijenac), *vòditi* (vojsku). — Neprelazni su glagoli oni, koji ne mogu uza se imati u akuzativu riječ, na koju bi im prelazilo ono, što znače; na pr. *gìnuti*, *pàdati*; *vìsiti*. Između neprelaznih glagola neki su povratni (refleksivni), a to su oni, koji uza se imaju povratnu zamjenicu *se*; na pr. *bòjati se*, *čùditi se*, *smijati se*.

Neprelazni glagoli zajedno s povratnima ne mogu imati pasivnoga participia.

Jedni su glagoli trajni (imperfektivni), a drugi su trenutni (perfektivni). Trajni glagoli znače radnju ili stanje, koje dulje vremena traje, na pr. *hvaliti*, *kòpati*, *plàcati*, *sjèditi*, — a trenutni glagoli znače trenutnu radnju ili stanje, na pr. *pohvaliti*, *iskòpati*, *plàtiti*, *sjèsti*.

Trenutni glagoli ne mogu imati imperfekta ni participia prezenta.

U svojim vremenima i načinima glagoli imaju dva broja; singular i plural, a u oba broja tri lica: prvo lice, drugo lice, treće lice.

Infinitiv.

U najviše glagola infinitiv se svršuje na *-ti*; na pr. *čù-ti*, *gìnu-ti*, *nòsi-ti*, *pìta-ti*, *trèsti*.

Ispred *-ti* konsonanti *d* i *t* prelaze u *s*; na pr. *bràsti*, *plèsti* (mjesto: *krad-ti*, *plet-ti*).

Nekoliko glagola svršuje se u infinitivu na *-ći*, na pr. *pèći*, *rèći*, *mòći*, *strìći* (mjesto: *pek-ti*, *rek-ti*, *mog-ti*, *strig-ti*).

Prezent.

Prezent ima nastavke:

1. *-em*, *-eš*, *-e*, *-emo*, *-ete*, *-u*,
2. *-jem*, *-ješ*, *-je*, *-jemo*, *-jete*, *-ju*,
3. *-am*, *-aš*, *-a*, *-amo*, *-ate*, *-aju*,
4. *-im*, *-iš*, *-i*, *-imo*, *-ite*, *-e*.

<i>Sing.</i>	1. trés- <i>em</i>	čù- <i>jem</i>	pìt- <i>am</i>	nòs- <i>im</i>
	2. trés- <i>eš</i>	čù- <i>ješ</i>	pìt- <i>aš</i>	nòs- <i>iš</i>
	3. trés- <i>e</i>	čù- <i>jē</i>	pìt- <i>a</i>	nòs- <i>i</i>
<i>Plur.</i>	1. trés- <i>emo</i>	čù- <i>jemo</i>	pìt- <i>amo</i>	nòs- <i>imo</i>
	2. trés- <i>ete</i>	čù- <i>jete</i>	pìt- <i>ate</i>	nòs- <i>ite</i>
	3. trés- <i>u</i>	čù- <i>jū</i>	pìt- <i>aju</i>	nòs- <i>e</i>

Ispred *-e* prelaze konsonanti *k—g u č—ž*; na pr. *pěč-em, pěč-ěš, pěč-ě, peč-ěmo, peč-ěte* (pěk-ū), *striž-em, striž-ěš, striž-ě, striž-ěmo, striž-ěte* (strig-ū); — tako je i: *těč-em, žěž-em* i t. d.

Nastavci *-jem, -ješ . . .* stoje obično iza vokala, na pr. *čū-jem, kūpu-jem, pī-jem*. Kad se ti nastavci nađu iza kakvoga konsonanta, onda se *j* sa konsonantom, koji je pred njime, po svojim pravilima različno mijenja; na pr. *glōđem* (mjesto: glod-jem), *jāšem* (mjesto: jah-jem), *kāpljem* (mjesto: kap-jem), *mēcem* (mjesto: met-jem), *ōrēm* (mjesto: or-jem), *pīšem* (mjesto: pis-jem), *strūžem* (mjesto: strug-jem), *věžem* (mjesto: vez-jem), *vīčem* (mjesto: vik-jem).

Aorist.

Aorist ima dvoje nastavke:

1. *-oh, -e, -e, -osmo, -oste, -oše,*
2. *-h, —, —, -smo, -ste, -še.*

<i>Sing.</i>	1. trēs-oh	čū-h	pīta-h	nōsi-h
	2. trēs-e	čū	pīta	nōsi
	3. trēs-e	čū	pīta	nōsi
<i>Plur.</i>	1. trēs-osmo	čū-smo	pīta-smō	nōsi-smo
	2. trēs-oste	čū-ste	pīta-ste	nōsi-ste
	3. trēs-oše	čū-še	pīta-še	nōsi-še

Nastavci *-oh, -e . . .* stoje iza konsonanta, a oni drugi nastavci stoje iza vokala.

U 2. i 3. licu sing. ispred *-e* prelaze glasovi *k—g u č—ž*; na pr. *rěk-oh, rěč-e, rěč-e, rěk-osmo . . ., strīg-oh, striž-e, striž-e, strīg-osmo . . .*

Imperfekt.

Imperfekt ima troje nastavke:

1. *-ijah, -ijaše, -ijaše, -ijasmo, -ijaste, -ijahu,*
2. *-jah, -jaše, -jaše, -jasmo, -jaste, -jahu,*
3. *-ah, -aše, -aše, -asmo, -aste, -ahu.*

<i>Sing.</i>	1. trēs-ijah	čū-jah	pīt-ah	nōš-ah (mjesto: nos-jah)
	2. trēs-ijaše	čū-jaše	pīt-aše	nōš-aše (mjesto: nos-jaše)
	3. trēs-ijaše	čū-jaše	pīt-aše	nōš-aše (mjesto: nos-jaše)
<i>Plur.</i>	1. trēs-ijasmo	čū-jasmo	pīt-asmo	nōš-asmo (mj. nos-jasmo)
	2. trēs-ijaste	čū-jaste	pīt-aste	nōš-aste (mj. nos-jaste)
	3. trēs-ijahu	čū-jahu	pīt-ahu	nōš-ahu (mj. nos-jahu)

Ispred nastavaka *-ijah, -ijaše* ... prelazi *k—g* u *c—z*; na pr. *pèc-ijah, pèc-ijaše* ..., *striz-ijah, striz-ijaše* ...

Kad se nastavci *-jah, -jaše* ... nađu iza konsonanta, onda se *j* s konsonantom, koji je pred njim, po svojim pravilima različno mijenja; na pr. *gàžah* (mjesto: gaz-jah), *lècāh* (mjesto: let-jah), *ljābljah* (mjesto: ljub-jah), *mòrāh* (mjesto: mor-jah), *mūcāh* (mjesto: mut-jah), *slāvjljah* (mjesto: slav-jah), *tònjah* (mjesto: ton-jah), *trpjljah* (mjesto: trp-jah), *vīdah* (mjesto: vid-jah), *vōdāh* (mjesto: vod-jah).

Imperativ.

Pravi imperativni nastavci nalaze se samo u 2. licu sing. i u 1. i 2. licu plur. — U 3. licu sing. i plur. mjesto imperativa služi prezent, pred kojim stoji riječ *nēka* (*nēk*). — Oblik za 1. licu sing. nije običan u imperativu.

Pravi su imperativni nastavci troji:

1. *-i, -imo, -ite,*
2. *-j, -jmo, -jte,*
3. *-ji, -jimo, -jite.*

<i>Sing.</i>	1. —	—	—
	2. trēs-i	čū-j	pīta-j
	3. (nēka trēsē)	(nēka čūje)	(nēka pīta)
<i>Plur.</i>	1. trēs-imo	čū-jmo	pīta-jmo
	2. trēs-ite	čū-jte	pīta-jte
	3. (nēka trēsū)	(nēka čūjū)	(nēka pītajū)

- Sing.* 1. —
2. véži (mjesto: vez-ji)
 3. (nēka vēže)

- Plur.* 1. vēžimo (mjesto: vez-jimo)
2. vēžite (mjesto: vez-jite)
 3. (nēka vēžū).

Ispred nastavaka *-i, imo, -ite* prelaze konsonanti *k—g* u *c—z*; na pr. *pèc-i, pèc-imo, pèc-ite, striz-i, striz-imo, striz-ite*.

Nastavci *-ji, -jimo, -jite* stoje samo iza konsonanta, pa se *j* s konsonantom, koji se pred njim nađe, po svojim pravilima različno mijenja; na pr. *glōdi* (mjesto: glod-ji), *jāši* (mjesto: jah-ji), *kāplji* (mjesto: kap-ji), *mēci* (mjesto: met-ji), *ōri* (mjesto: or-ji), *pīši* (mjesto: pis-ji), *strūži* (mjesto: strug-ji), *vīci* (mjesto: vik-ji).

Particip prezenta.

Ovaj se oblik tvori tako, da se trećemu licu plur. prezenta doda nastavak *-ći*; na pr. *trésu-ći*, *čujū-ći*, *pitajū-ći*, *ndšē-ći*.

Pravilo je za ovaj particip, da se ne sklanja.

Particip perfekta I.

Ovaj particip ima dvoje nastavke:

1. *-av* ili *-avši*, na pr. *trés-āv* ili *trés-āvši*; *plèt-āv* ili *plèt-āvši*; *rèk-āv* ili *rèk-āvši*,

2. *-v* ili *-vši*, na pr. *čā-v* ili *čā-vši*; *pītā-v* ili *pītā-vši*; *ndši-v* ili *ndši-vši*.

Pravilo je i za ovaj particip, da se ne sklanja.

Particip perfekta II.

Nastavci su dvoji:

1. *-ao*, *-la*, *-lo*, na pr. *trés-ao*, *trés-la*, *trés-lo*; *rèk-ao*, *rèk-la*, *rèk-lo*; *strīg-ao*, *strīg-la*, *strīg-lo*,

2. *-o*, *-la*, *-lo*; na pr. *čū-o*, *čū-la*, *čū-lo*; *pīta-o*, *pīta-la*, *pīta-lo*; *ndši-o*, *ndši-la*, *ndši-lo*.

Ispred *-o* u muškom rodu mijenja se *-je-* u *-i-*, na pr. *lèti-o*, *lètje-la*, *lètje-lo*; *tрпи-o*, *tрпи-la*, *tрпи-lo*; *vidi-o*, *vidje-la*, *vidje-lo*.

Particip pasivni.

Nastavci su ovi:

1. *-en*, *-ena*, *-eno*, na pr. *trés-en*, *trés-ena*, *trés-eno*; *plèt-en*, *griz-en*,

2. *-jen*, *-jena*, *-jeno*, na pr. *ndšen* (mjesto: nos-jen),

3. *-n*, *-na*, *-no*, na pr. *pītā-n*, *vězān*, *kūpovā-n*,

4. *-t*, *-ta*, *-to*, na pr. *tāknū-t*, *ūbi-t*, *ūze-t*.

Ispred nastavaka *-en*, *-ena*, *-eno* glasovi *k—g* prelaze u *č—ž*, na pr. *pēc-en*, *striž-en*.

Glje su nastavci *-jen*, *-jena*, *-jeno*, tamo se *j* s konsonantom, koji se pred njim nađe, po svojim pravilima različito mijenja; na pr. *gāžen* (mjesto: gaz-jen), *kūpljen* (mjesto: kup-jen), *ljūbljen* (mjesto: ljub-jen), *mōren* (mjesto: mor-jen), *mūcen* (mjesto: mut-jen), *slāvljen* (mjesto: slav-jen), *vidjen* (mjesto: vid-jen), *vōdjen* (mjesto: vod-jen).

Futur.

<i>Sing.</i> 1. pítat éu	<i>Plur.</i> 1. pítat éemo
2. pítat éeš	2. pítat éete
3. pítat ée	3. pítat éē

Tako je i: *nòsit éu, nòsit éeš, trést éu . . .*

Futur se tvori tako, da se infinitiv združi s nenaglašenim prezentom glagola *hòtjeti* (t. j. *éu, éeš* i t. d.).

Naglašeni prezentski oblici glagola *hòtjeti* glase: *hòéu, hòééš, hòéē, hòéemo, hòéete, hòéē*. — Prvo lice sing. ima, kako se vidi, nastavak *-u*; takav je oblik i *mògu* od *mòci*.

Kad se infinitiv svršuje na *-ti*, onda mu se u futuru skrajnje ispred *éu, éeš . . .* odbacuje; a kad se infinitiv svršuje na *-ći*, o da se i ne odbacuje: *rèći éu, strìći éeš*.

Futur eksaktni.

<i>Sing.</i> 1. bűdém pítao (pítala, pítalo)
2. bűdēš pítao (pítala, pítalo)
3. bűdē pítao (pítala, pítalo)
<i>Plur.</i> 1. bűdémó pítali (pítale, pítala)
2. bűdēte pítali (pítale, pítala)
3. bűdū pítali (pítale, pítala)

Tako je i: *bűdém nòsio* (nòsila, nòsilo), *lűdém trēsao* (trésla, tréslo) i t. d.

Futur eksaktni tvori se tako, da se particip perfekta II. združi sa trenutnim prezentom glagola *bűti* (t. j. *bűdém, bűdēš* i t. d.).

Perfekt.

<i>Sing.</i> 1. pítao (pítala, pítalo) sam
2. pítao (pítala, pítalo) si
3. pítao (pítala, pítalo) je
<i>Plur.</i> 1. pítali (pítale, pítala) smo
2. pítali (pítale, pítala) ste
3. pítali (pítale, pítala) su.

Tako je i: *nòsio* (nòsila, nòsilo) *sam, trēsao* (trésla, tréslo) *sam* i t. d.

Perfekt se tvori, da se particip perfekta II. združi s trajnim, i to s nenaglašenim prezentom glagola *bűti* (t. j. *sam, si, je* i t. d.).

Trajni, naglašeni prezentski oblici toga glagola glase: *jèsam, jèsi, jèst, jèsmo, jèste, jèsu*.

Pluskvamperfekt.

I.

- Sing.* 1. *bjāh* pītao (pītala, pītalo)
 2. *bjāse* pītao (pītala, pītalo)
 3. *bjāse* pītao (pītala, pītalo)
- Plur.* 1. *bjāsmo* pītali (pītale, pītala)
 2. *bjāste* pītali (pītale, pītala)
 3. *bjāhu* pītali (pītale, pītala).

II.

- Sing.* 1. *bjēh* pītao (pītala, pītalo)
 2. *bjēse* pītao (pītala, pītalo)
 3. *bjēse* pītao (pītala, pītalo)
- Plur.* 1. *bjēsno* pītali (pītale, pītala)
 2. *bjēste* pītali (pītale, pītala)
 3. *bjēhu* pītali (pītale, pītala).

III.

- Sing.* 1. *bjo* (bīla, bīlo) *sam* pītao (pītala, pītalo)
 2. *bjo* (bīla, bīlo) *si* pītao (pītala, pītalo)
 3. *bjo* (bīla, bīlo) *je* pītao (pītala, pītalo)
- Plur.* 1. *bīli* (bīle, bīla) *sno* pītali (pītale, pītala)
 2. *bīli* (bīle, bīla) *ste* pītali (pītale, pītala)
 3. *bīli* (bīle, bīla) *su* pītali (pītale, pītala).

Pluskvamperfekt se tvori, **da se** imperfekt glagola *bīti* (t. j. *bjāh* ili *bjēh*) ili perfekt istoga glagola (t. j. *bjo sam*) zdruzi s participom perfekta il.

Kondicional.

- Sing.* 1. pītao (pītala, pītalo) *bih*
 2. pītao (pītala, pītalo) *bi*
 3. pītao (pītala, pītalo) *bi*
- Plur.* 1. pītali (pītale, pītala) *bismo*
 2. pītali (pītale, pītala) *biste*
 3. pītali (pītale, pītala) *bi*.

Kondicional se tvori, da se participo perfekta II. zdruzi s nenaglašenim aoristom glagol *bīti* (osim u 3. lieu plur.).

Naglašeni aorisni oblici toga glagola glase: *bīh, bī, bī,*
bīsmo, bīste, bīše.

Proste, čiste i raširene rečenice.

Koja rečenica stoji sama za se, t. j. nije združena s drugom kojom rečenicom, zove se **prosta**. Proste se rečenice dijele u čiste i u raširene.

Čista se zove ona prosta rečenica, u kojoj nema drugih riječi osim subjekta i predikata. Primjeri: *Sunce grije.* — *Seljaci ore.* — *Ljudi se čude.* — *Ja ću otići.* Ovamo idu i ovakovi primjeri: *Pišem* (t. j. *ja*). — *Ne bojte se* (t. j. *vi*).

Za subjekte ponajviše služe imenice i zamjenice, a za predikate služe glagoli.

Subjekt stoji u nominativu.

Među čiste rečenice idu i onakove, u kojima se nalazi glagol *biti* (*jěsam*), kojemu se poradi nepotpunosti njegova značenja dodaje kakva imenica ili pridjev, na pr.: *Konj je životinja.* — *Krv nije voda.* — *Hrvati su Slaveni.* — *Rimljani bijahu hrabri.* — *Otac će biti zadovoljan.*

U takovim primjerima glagol je *biti* samo dio predikata, a dio predikata također je ona imenica ili pridjev, što se glagolu *biti* dodaje. U rečenici na pr. *konj je životinja* potpun predikat čine riječi *je životinja*.

Glagol *biti* u takovim rečenicama zove se **sastavak** (ili spona, kopula), jer sastavlja subjekt sa drugim dijelom predikata.

Imenica dodata sastavku stoji obično u nominativu, katkad u instrumentalu; na pr. *Marko bijaše junakom.*

Raširena se zove ona prosta rečenica, u kojoj osim subjekta i predikata ima još i drugih riječi. Primjeri: *Žarko sunce grije.* — *Seljaci oru njivu.* — *Ljudi se vrlo čude.* — *Ja ću sutra otići.* — *Umiljato jagnje dvije majke sisa.*

Sve riječi osim subjekta i predikata u raširenim rečenicama zovu se **dodaci**.

Među dodatke pripada **objekt**, t. j. ona riječ, na koju prelazi radnja glagolom izrečena. Primjeri: *Sunce grije zemlju.* — *Seljaci oru njivu.* — *Čekajte nas.*

Objekt obično stoji u akuzativu, katkad u genitivu, i to onda, kad se misli samo dio predmeta, a ne sav, i onda, kad je prelazni glagol zanijezan. Primjeri: *Kúpio sam žita.* — *Nabrat ću cvijeta.* — *Ne vidim puta.* — *Ne trošite novaca.*

Među dodatke u raširenim rečenicama pripada i **atribut**, t. j. onakav pridjev ili zamjenica ili broj, kojim se izbliže ozna-

čuje koja imenica ili zamjenica u rečenici. Primjeri: *Žarko sunce grije zemlju.* — *Živko čita različne knjige.* — *Umiljato jagnje dvije majke sisa.* — *Došao je red i meni jadnome.*

Među dodatke ide i **apozicija**, t. j. onakva imenica, koja izbliže označuje drugu imenicu ili zamjenicu. Primjeri: *Onda je vladao car Avgust.* — *Dođoše glasovi iz grada Beča.* — *Slušajte gospodina učitelja.* — *Smilujte se meni starcu.*

U prostoju rečenici mogu biti po dva subjekta ili više, a samo jedan predikat; može i to biti, da je subjekt samo jedan, a predikata su dva ili više; napokon može i to biti, da su dva subjekta i dva predikata ili više. Primjeri: *Sunce i mjesec obasjavaju zemlju.* — *Milost i mir i ljubav neka vam se umnoži.* — *Sunce zemlju grije i obasjava.* — *Dođite, ljudi, i pomozite.* — *Mati njegova i braća njegova slajahu na polju i čekahu.*

Složene rečenice.

Kad se dvije rečenice ili više njih slažu u jednu cjelinu, nastaje **složena rečenica**.

U složenoj rečenici jedna je **glavna**; to je ona; koju druge s njom složene rečenice dopunjavaju; a od rečenica, koje glavnu dopunjavaju, jedne su **usporedne**, a druge su **zavisne**.

Usporedne su rečenice one, kojih smisao teče usporedno sa smislom glavne rečenice.

Zavisne su rečenice one, kojih smisao zavisi o smislu glavne rečenice.

Glavne rečenice zajedno s usporednima zovu se **usporedno** ili **nezavisno složene rečenice**.

Glavne rečenice zajedno sa zavisnima zovu se **zavisno složene rečenice**.

Usporedne rečenice vežu sa glavnima usporedni veznici; a zavisne rečenice sa glavnima vežu zavisni veznici i **odnosne** (relativne) zamjenice.

Usporedni su veznici:

1. sastavni: *i, pa, te,*
2. suprotni: *a, ali, nego, već,*
3. rastavni: *ili,*
4. zaključni: *dakle.*

Zavisni su veznici:

1. namjerni: *da,*
2. vremenski: *čim, dok, kada, pošto.*

3. načinski: *kako, kao što, nego,*
4. izrični: *da,*
5. uzročni: *jer, budući da, što,*
6. posljedni: *da, te,*
7. pogodbeni: *ako, da, kad,*
8. dopusni: *ako i, makar, premda.*

Prema tome su od usporednih rečenica jedne sastavne, druge su suprotne i t. d., — a od zavisnih rečenica jedne su namjerne, druge su vremenske i t. d.

Primjeri usporedno ili nezavisno složenih rečenica:

1. Dan osvanu, **i** ogramu sunce. — Milica je to rekla meni, **pa** će reći i tebi. — Ljudi dolaze k nama, **te** svašta čujemo od njih.
2. Tražio je, **a** nikako nije mogao naći. — Dat ću ti, **ali** mi moraš vratiti. — Lasno je naučiti, **nego** je muka odučiti. — Boj ne bije svijetlo oružje, **već** boj bije srce od juna! a.
3. Sutra **će** kiša padati, **ili** će duhati vjetar.
4. Kravu sam ja kupio, **dakle** je moja.

Primjeri zavisno složenih rečenica:

1. Učenici idu u školu, **da** što nauče.
2. Čim ustadoh iz postelje, umih se. — Čekajte nas ovdje, **dok** se vratimo. — **Kad** mačke nije u kući, miši se vesele. — **Pošto** se sve svršilo, odosmo.
3. **Kako** tko zna, onako i pjeva. — Kazat ću ti, **kao što** sam čula. — Taj će sad još gori biti, **nego** je bio.
4. Mnogi ljudi misle, **da** se sunce okreće oko zemlje. — Rekoh mu, **da** ne znam.
5. Ne mogu ići, **jer** sam bolestan. — **Budući da** su Rimljani bili hrabri, pokorili su mnoge narode. — Bog nije kriv, **što** ljudi zlo čine.
6. Tako je snijeg zapao, **da** su svi putovi zasuti. — **Već** mu malaksashe ruke, **te** ne može više kopati.
7. **Dat** ću ti sve ovo, **ako** pogodiš. — **Da** sam to znao, ne bih učinio. — **Kad** bi trgovac svagda dobivao, znao bi se doivalac.
8. **Sad** treba mučati, **ako** nam se i ne će. — Čekat ću, **makar** bilo tri dana. — **Nije** im htio reći, **premda** je dobro znao.
9. **Tko** rano rani, ne kaje se. — Izgubila se knjiga, **koju** sam zimus kupio. — **Dat** ću ti sve, **što** imam.

Nije u pravom smislu složena rečenica onda, kad se nalaze jedna do druge po dvije rečenice ili po više njih, a ni jedna nije usporedna ni zavisna, nego su same glavne rečenice. Pri-

mjeri: *Ide vrijeme, nosi breme. — Danak prođe, noćca dođe. — Nesta blaga, nesta prijateljā. — Junak potkiva konja hrabrenu, vidjela ga je žaba zelena, podiže nogu, junaku reče: „Potkuj i mene, mladi junače!“*

Takove se rečenice mogu zvati nanizane.

Upravni i neupravni govor.

Upravni je govor ono, kad se nečije riječi upravo onako navode, kako su izrečene, na pr. *Narod naš lijepo veli: „Ralo i motika svijet hrani.“*

Neupravni je govor ono, kad se nečije riječi navode u obliku izrične rečenice, na pr. *Narod naš lijepo veli, da ralo i motika svijet hrani.*

Razgoci (interpunkcije).

1. Točka se piše na svršetku proste i složene rečenice. (Vidi primjere na str. 21—23).

Točka se piše također iza pokraćenih riječi: *g.* (mjesto: gospodin), *str.* (mjesto: strana), *t. j.* (mjesto: to jest), *i t. d.* (mjesto: i tako dalje), *P.* (mjesto: Petar) Preradović.

2. Zarez se stavlja u složenim i u nanizanim rečenicama ondje, gdje se jedna rečenica svršuje, a druga se počinje. (Vidi primjere na str. 23—24).

Ispred veznika *i, te, pa, ili* ne piše se zarez, kad se njima ne vežu rečenice, već samo riječi; na pr. *Otac i sin dođoše. — Stani te slušaj. — On ga izvede pred kuću pa mu reče. — Kupit ću kravu ili konja.*

Zarezom se u izbrajanju rastavljaju pojedine riječi; na pr. *Grci, Rimljani, Misirci, Persijanci i Indijanci bijahu slavni narodi u staro doba. — Njegov pokojni brat bio je tih, čedan, marljiv i poslušan.*

3. Dvotočje se piše iza onih rečenica, kojima se uvodi upravni govor ili kakovo izbrajanje; na pr. *Prve su riječi svetoga pisma staroga zavjeta: „U početku stvori Bog nebo i zemlju.“ — Najznatnije vinorodne zemlje u Evropi jesu ove: Grčka, Španjolska, Francuska, Italija i Ugarska.*

4. Upitnik se piše na svršetku upitne rečenice, koja nije zavisna o drugoj kojoj rečenici; na pr. *Zar i ti tako misliš? — Šta ljudi govore o tome? (Ali: Promisli, šta ćeš mu dati).*

5. Uzvičnik se stavlja, kad se uzvikuje od čuda, u želji, u radosti ili u žalosti, u zaklinjanju i u dozivanju; na pr. *Krasna li dana! — Bog te poživio! — Hvala Bogu, svega je dosta u mene! — Žali Bože tolike muke! — Tako mi vjere, koju vjerujem! — Na pomoć, ljudi!*

6. Crtica se upotrebljava, kad se u riječima slog od sloga rastavlja. A slogovi se rastavljaju tako, da u svakom bude jedan vokal, na pr. *či-ta-ti, do-mo-vi-na*. Zato se jednosložne riječi ne mogu rastavljati, na pr. *ja, mir, svi, um*.

Kad su u kojoj riječi dva vokala jedan do drugoga, oni se rastavljaju; na pr. *da-o, pa-uk, že-te-o-ci*.

Kad je među dva vokala jedan konsonant, on pripada drugome slogu: na pr. *o-ko, se-lo, vi-di-mo*.

Kad su u kojoj riječi po dva ili po tri konsonanta između dva vokala jedan do drugoga, onda ostaju nerastavljeni oni, koji se lako mogu izgovarati bez vokala pred sobom; na pr. *cr-kva, do-bro, mi-sli-ti, nje-sto, va-tra, i-skra, o-štro, se-stra*. Konsonantski skupovi, koji se teško izgovaraju bez kakvoga vokala pred sobom, rastavljaju se; na pr. *do-volj-no, maj-ka, ov-ca, prav-da, tan-ko, car-ski, kra-ljev-ski, voj-ska, bo-žan-stven, car-stvo, rop-stvo*.

Četiri konsonanta rastavljaju se svagda tako, da prvome vokalu pripada samo prvi konsonant, a ostali konsonanti pripadaju drugome vokalu. To vrijedi i za tri konsonanta, kad se rastavljaju.

Prijedlozi se rastavljaju od onoga, što iza njih dolazi u istoj riječi; na pr. *bez-u-man, iz-o-ra-ti, iz-va-di-ti, od-re-za-ti, za-kla-ti*

Velika početna slova.

Velikim početnim slovima piše se:

1. prva riječ na početku članka, iza točke i na početku kakvoga natpisa;

2. pišu se vlastita imena.

Primjeri: *Poznato je, da je Nikola Zrinjski volio slavno umrijeti nego neslavno živjeti. Tako su uvijek radili pravi junaci. — Djed i unuk. Spjevao Petar Preradović. — Zagreb, Evropa, Dunav i t. d.*

Pravopis.

1. Konsonanti su neki zvučni, a neki su bezvučni.

Zvučni su ovi: *b, d, g, z, ž, đ, dž, v* —

Bezvučni su: *p, t, k, s, š, c, č, f, h, c*.

Ostali konsonanti (*j, l, lj, m, n, nj, r*) ne kroje se ni među zvučne ni među bezvučne.

Po dva konsonanta, koji u navedenom pregledu stoje jedan nad drugim, sačinjavaju među sobom par; parovi su na pr. *b—p*, onda *d—t* i t. d. — Konsonanti *h, c* nemaju svoga para.

Pred zvučnim konsonantom mijenja se bezvučni u zvučni, i to u onaj, s kojim je u paru. Primjeri:

<i>tòbdžija</i>	mjesto	<i>topdžija</i> ,
<i>vãd̂ba</i>	„	<i>svatba</i> ,
<i>svãgda</i>	„	<i>svakda</i> ,
<i>zblãciti</i>	„	<i>sbaciti</i> ,
<i>zãdužbina</i>	„	<i>zadušbina</i> ,
<i>svjẽdodžba</i>	„	<i>svjedočba</i> .

Pred bezvučnim konsonantom mijenja se zvučni u bezvučni, i to u onaj, s kojim je u paru. Primjeri:

<i>vrãpci</i>	mjesto	<i>vrabci</i> ,
<i>opkòliti</i>	„	<i>obkoliti</i> ,
<i>slãtko</i>	„	<i>sladko</i> ,
<i>põtipora</i>	„	<i>podpora</i> ,
<i>drũkãcije</i>	„	<i>drugãcije</i> ,
<i>iscijẽditi</i>	„	<i>izcijediti</i> ,
<i>nĩsko</i>	„	<i>nizko</i> ,
<i>tẽsko</i>	„	<i>teško</i> ,
<i>mnõštvo</i>	„	<i>mnoštvo</i> .

Konsonant *v* ne mijenja se u *f* ispred bezvučnih konsonanta, na pr. *õvca, kòdlijevka*.

Konsonant *d* ostaje ispred *s*, na pr. *grãdskĩ, õdsjeci*.

2. Konsonanti *d* i *t* ispadaju ispred *c* i *ć*:

<i>õuca</i>	mjesto	<i>suõca</i> ,
<i>õucev</i>	„	<i>sudõev</i> ,
<i>õca</i>	„	<i>õtca</i> ,
<i>õcev</i>	„	<i>õtcev</i> .

3. Između dva konsonanta ne pišu se *d* i *t* ondje, gdje se ne izgovaraju:

<i>nũžno</i>	mjesto	<i>nužno</i> .
<i>bõlesna</i>	„	<i>bolesna</i> ,
<i>žãlosno</i>	„	<i>žalostno</i> .
<i>ũsmeno</i>	„	<i>ustmeno</i> .
<i>gõzba</i>	„	<i>gostba</i> .

Ali gdje se *d* i *t* među dva konsonanta izgovaraju, tamo se i pišu; na pr. *zdrāv, ōstro, stvār*.

4. Gdje bi imala dva jednaka konsonanta stajati jedan do drugoga, ostaje samo jedan; a gdje bi imala stajati jedan do drugoga onakova dva konsonanta, koji su među sobom u paru, tamo ostaje samo drugi. Primjeri:

<i>bezákonje</i>	mjesto	<i>bezzakonje,</i>
<i>odijèliti</i>	"	<i>oddijèlti,</i>
<i>rùskì</i>	"	<i>russkì,</i>
<i>dògod</i>	"	<i>dokgod,</i>
<i>pedèset</i>	"	<i>petdeset,</i>
<i>ràsipati</i>	"	<i>razsipati.</i>

5. Konsonant *z* ispada ispred *š* i *ž*:

<i>raširiti</i>	mjesto	<i>razširiti,</i>
<i>ražiriti</i>	"	<i>ražžiriti.</i>

6. Konsonanti *s* i *z* ispred *č* i *ć* prelaze u *š*:

<i>pàšće</i>	mjesto	<i>pasće,</i>
<i>lišće</i>	"	<i>lišće,</i>
<i>ràdošću</i>	"	<i>radosću,</i>
<i>iščekivati</i>	"	<i>izčekivati,</i>
<i>rašćistiti</i>	"	<i>raščistiti,</i>
<i>běšćutan</i>	"	<i>beščutan.</i>

7. Završetak *-čtvo* prelazi u *-štvo*; na pr. *jùnāštvo, próroštvo*.

8. Konsonant *č* postaje od *k* ili od *c*, — a konsonant *t* postaje od *t*. Zato imamo na pr.

<i>jùnāče</i>	prema	<i>jùnāk,</i>
<i>jāči</i>	"	<i>jāk,</i>
<i>vīčēm</i>	"	<i>vikati,</i>
<i>pēcēm</i>	"	<i>pěku,</i>
<i>strīče.</i>	"	<i>strīc,</i>
<i>nřčēm</i>	"	<i>mřcati,</i>
<i>òvčica</i>	"	<i>òvca,</i>
<i>brāča</i>	"	<i>brāt,</i>
<i>ljāči</i>	"	<i>ljāt,</i>
<i>smřču</i>	"	<i>smřt,</i>
<i>mččem</i>	"	<i>mčtati.</i>

Osobito treba upamtiti, da se *č* govori i piše:

a) u infinitivima na *-či*, na pr. *pěči, rěči, strīči, ždči*;

b) u nastavku *-či* za particip prezenta: *trěsūči, čijāči, pítajūči*;

c) u nastavku *-ić* za prezimena, na pr. *Jovanović, Kovačević, Petrović*, i za imenice umanjena značenja, na pr. *građić, lončić, potočić, zubić*;

d) u nastavku *-oća* za imenice ženskoga roda, na pr. *mirnoća, samočica, tjesnoća*;

e) u nastavcima *-ači, -eći* za pridjeve, na pr. *pisachi, spavači, stajachi, jareći, pileći, telci*.

9. Oni Hrvati i Srbi, koji govore: *cvijet, dijete, pjevati, vjenčati*, zovu se po tom izgovaranju ijekavci; oni, koji govore *cvět, dēte, pčvati, vèncati*, zovu se ekavci; oni napokon, koji govore *cvít, dite, pívati, vínčati*, zovu se ikavci.

U ijekavskom govoru stoji *ije* ondje, gdje je u ekavskom dugo *e*, u ikavskom dugo *i*; — a *je* stoji u ijekavskom govoru ondje, gdje je u ekavskom kratko *e*, u ikavskom kratko *i*. Evo još četiri primjera:

ijekavski <i>tijek</i> :	ekavski <i>lěk</i> ,	ikavski <i>lîk</i> ,
„ <i>vrjême</i> :	„ <i>vréme</i> ,	„ <i>vrîme</i> ,
„ <i>vjera</i> :	„ <i>věra</i> ,	„ <i>vîra</i> ,
„ <i>svjêdok</i> :	„ <i>svêdok</i> ,	„ <i>svîdok</i> .

Ispred naglašenog vokala ne može nigda biti *ije*, već je mjesto njega uvijek *je*. Tako je na pr. *bjelina, procjenjivati, tjesnoća* (premda se govori: *bijel, cijèniti, tijèsan*).

Iza *r* ijekavci mjesto *je* obično imaju *e*; na pr. *brjegovi* (mjesto: brjegovi), *sredina* (mjesto: srjedina), *vrjedniji* (mjesto: vrjedniji), *vremena* (mjesto: vrijeme).

10. Slovo *đ* se piše u svim riječima, gdje narod glas *đ* izgovara, na pr. *građa, rođen, slatki, tvrđava*.

Mjesto *đ* treba ispred *e* pisati *dj* u onim riječima, u kojima ekavci i ikavci imaju *đ*, a ne *đ*; dakle treba pisati: *djevōjka, djeca, vīdjeti*, a ne *đevōjka, đeca, viđeti* (jer ekavci govore: *děvōjka, děca, vīdēti*, a ikavci: *divōjka, dica, vīditi*).

Pisati i izgovarati treba *dj*, a ne *đ* u onim riječima, koje imaju na početku kakav prijedlog, koji se svršuje na *đ*, a onda dolazi *j*; na pr. *nadjācati, ōdjahati, pōdjednāko*.

PRVI DIO.

□□□

GLASOVI.

Latinska slova.

§ 1. a) Hrvatski ili srpski jezik ima 30 glasova, koji se latinskim slovima pišu ovako:

a, b, c, č, ć, d, dž, đ, e, f, g, h, i, j, k, l, lj, m, n, nj, o, p, r, s, š, t, u, v, z, ž.

Slova su ova poređana po redu latinskoga pisma. Glasova je 30, a slova je 27; to je zato, jer za 3 glasa nema osobitoga slova, nego se za njih združuju po dva. Ta su združena slova *dž, lj, nj*.

b) Združena slova *dž* ne služe samo za jedinstveni glas, što ga imamo na pr. u *đtadžbina* ili u *svjedodžba*, već se ona uzimaju i onda, kad se i *d* i *ž* izgovara svako svojim glasom, kako je na pr. u riječima *nadžsvjeti, podžđći*.

§ 2. a) Mjesto slova *đ* u mnogim se hrvatskim knjigama piše *dj*; na pr. piše se *medja, rodjen, sladji* mjesto: *međa, rōđen, slada* i t. d. Ovo pisanje *dj* mjesto *đ* nije dobro, jer ima mnogo riječi, u kojima se *dj* izgovara u dva glasa, t. j. izgovara se napose *d*, a napose *j*; takve su riječi na pr. *djelo, djevōjka, nadjāčati, podjāriti*. Zato je potrebno, da se razlikuje *đ* od *dj*.

b) Mjesto *đ* mnogi pišu *gj* u nekim riječima, koje su uzete iz kojega tuđeg jezika, u kojem stoji na onome mjestu glas *g*; pišu na pr. *Gjuro (Gjūragj, Gjūrgjevit), āngjel, jevangjelje (grēki: Georgios, angelos, euangelion, latinski: Georgius, angelus, evangelium)*. Oni, koji upotrebljavaju slovo *đ*, pišu i takve riječi s tim slovom, dakle: *Đuro (Đurađ, Đurđević), āndel, jevāndelje*.

Bilješka. Združena slova *gj* upotrebljavaju gdje koji svuda mjesto našega *đ* te pišu na pr. *megja, rogjen, slagji* i t. d.

§ 3. Glas *r* obično je konsonant, ali je katkad i vokal (vidi na str. 2). Između vokalnoga *r* i vokala bilježi se kvačica, na pr. *pròdr'o*, *zòr'dao*.

Bilješka. Kad ovakovo *r* ima na sebi akcent te se akcent bilježi, onda ne treba kvačice, jer po tome, što na *r* stoji akcent, zna se, da je ono vokalno, na pr. *gòce*, *zar'dati*.

§ 4. U velikom akademičkom „Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika“ upotrebljava se također slovo *đ*, a mjesto združenih slova *dž*, *lj*, *nj* upotrebljavaju se jedinstvena *ǰ*, *ǎ*, *ǎ* te se piše na pr. *otag'bina*, *svjedog'ba*, *ǎubav*, *ǎepota*, *ǎemački*, *koǎ* i t. d. (ali pored toga *nadživjeti*, jer tu *dž* služi za dva glasa). Mjesto '*r* ili '*r*' bilježi se u tom rječniku *ř*, na pr. *zar'dao*, *g'oce* i t. d. Držeći se toga rječnika upotrebljavaju i gdje koji pisci u svojim djelima slova *ǰ*, *ǎ*, *ǎ* (a dakako i *đ*).

Ćirilovska slova.

§ 5. a) Ćirilica ima toliko slova koliko i glasova, dakle 30, jer u njoj nema združenih dvaju slova za jedan glas, kao što su u latinici slova *dž*, *lj*, *nj*. Evo svih ćirilovskih slova navedenih po redu toga pisma:

а, б, в, г, д, ђ, е, ж, з, и, ј, к, л, њ, м, н, њ, о, п, р, с, т, љ,
у, ф, х, ц, ч, ц, ш.

b) Mjesto '*r* pišu u ćirilici neki pisci ѣр, a neki ѣр, na pr. заѣрати, — заѣрати; mjesto '*r*' pišu neki рѣ, a neki рѣ, na pr. грѣоце, грѣоце. Slova ѣ i ѣ tu se ne izgovaraju nikako, već samo znače, da je p (*r*) vokalno. Od novijeg vremena pišu neki pisci ѣ, na pr. заѣрати, грѣоце i t. d.

Dioba glasova.

§ 6. Diobi glasova navedenoj na str. 2. dodajemo još ova dva konsonantska reda:

nosni (nazalni): *m*, *n*,

predušni (t. j. konsonanti, koji se mogu izgovarati, dogod traje daha, do „preduška“, spiranti):
f, *v*, *s*, *š*, *z*, *ž*, *h*, *j*.

Zatim dodajemo, da se među nepčane konsonane može brojiti i *c*.

Vokali.

Nepostojano *a*.

§ 7. a) Ima mnogo riječi, koje poradi lakšega izgovora imaju vokal *a* među posljednja dva konsonanta, a nemaju ga u onim

oblicima, gdje ona dva konsonanta ne stoje na kraju riječi. Tako je *päs* pored *psä*, — *sän* pored *snä*, — *mömak* pored *mömka*, — *övan* pored *övana*, — *stärac* pored *stärca*, — *krátak* pored *krátka*, — *slávan* pored *slávno*, — *túžan* pored *túžna*, — *vítak* pored *vítko*, — *jěsam* pored *jěsmo* i t. d. Ovakovo *a*, koje u jednim oblicima iste riječi stoji, a u drugima ga nema, zove se nepostojane.

Bilješka. Samo među konsonantima *st*, *št*, *zd*, *žd* nema nepostojanog *a*; govorimo na pr. *pöst*, *plášt*, *grözd*, *däžd*.

b) Nepostojano *a* imaju i neki prijedlozi prema tome, je li riječ bez njega lako ili teško izgovoriti. Govori se na pr. *s* öcem, *s töböm*, *iz neba*, *k lävu*, *uz mène* i t. d., ali pored toga se govori: *sä* sinom, *sä* zdravim, *izä* sna, *ka* gröbu, *uza* Sávu i t. d. — Ovo je i onda, kad je prijedlog s drugom kojom riječi sastavljen u jednu. Imamo na pr. *bězdušan*, *izmisliti*, *slöžiti*, *smisao* i t. d., a pored toga je: *bezázlen*, *izaslänik*, *sästaviti*, *säsiti* i t. d.

Bilješka 1. Mora se uzeti *sa* (mjesto *s*) ispred *s*, *š*, *z*, *ž* i ispred instrumentalna *möm*; — *ka* (mjesto *k*) mora se uzeti ispred *k*, *g*.

Bilješka 2. Gdje koje s prijedlogom složene riječi mogu nepostojano *a* imati i nemati. Takove su na pr. *izägnati* ili *izgnati*, *öbäviti* ili *öbviti*, *razäjeti* ili *raspjeti*, *säupiti* ili *sküpiti*, *sävjet* ili *svjet* i t. d.

§ 8. Mjesto današnjega nepostojanog *a* bilo je u staro doba u jednim riječima *ɤ*, a u drugima *ɛ*. Tim su se slovima naznačivali oni glasovi, što ih čovjek i nehotice izgovara, ako hoće da izgovori na pr. konsonante *gk*, *dt*, *bp* ili *kg*, *td*, *pb* jedan za drugim brzo, ali da se jedan i drugi dobro čuje; to se ne može drukčije učiniti, nego da se među njima izgovori osobiti vokal, koji će biti *ɤ* ili *ɛ*; prvome izgovor naginje prema *u* ili *o*, drugome prema *i* ili *e*. Poradi toga svoga osobitog izgovora zovu se *ɤ*, *ɛ* poluglasi; slovu *ɤ* veli se debeli, a slovu *ɛ* tanki poluglas; veli se također; debeli ili tanki „jer“ (ovo je ime „jer“ slovima *ɤ*, *ɛ* od starine). — Ti poluglasi nijesu prešli svuda u *a* (kao što su prešli na pr. u *päs*, *krátak*), već su u mnogo riječi naprosto išezli, na pr. u *psä*, *krátka* (nekad je bilo *psa*, *kratska*) i t. d.

Prelaženje vokala *o* u *e*.

§ 9. a) Iza nepčanih konsonanta prelazi *o* u *e*. Govori se u instrumentalu sing. *könjem*, *müšem*, *oráčem*, *pržjateljem*, ali *brätom*, *junákom*, — u pluralu *kräjevi*, *müševi*, ali *drügovi*, *grädovi*; — u nominativu sing. srednjega roda *pölje*, *sřce*, ali *brädo*, *sělo*; — u pridjeva i zamjenica *vrúce*, *túde*, *näše*, ali *jako*, *mülo*, *njegovo*, ili *čega*, *čemu*, *njega*, *njemu*, ali *övoga*, *önomu*, *tömu*; — u tri glagola *kraljevati*, *sušnjevati*, *vojevati*, ali *darövati*, *kupövati*, *mülovati*; — u tvorbi riječi *kraljev*, *Mülošev*, *oráčev*, ali *brätov*, *Dragutinov*, *junákov* i t. d.

b) Od ovoga pravila ima dosta izuzetaka, t. j. *o* iza nepčanih konsonanta ne mijenja se svagda u *e*. Tako je: 1. u vokativu i u instrumentalu sing. imenica ženskoga roda, na pr. *dúšo, kúdo, ládo, zèmljo*, — *dúšom, kúdom, ládom, zèmljom*, — 2. u dativu i lokativu sing. pridjeva i zamjenica ženskoga roda, na pr. *túđoj, vrácoj, násoj*, — 3. u mnogo imenica koje se govore od mila, na pr. *Bóžo, Mišo, újo*, — 4. u pridjeva na *ov* od imena bilja, koji znače, od čega je što: *óskorušov, tréšnjov, víšnjov*, — 5. u nekoliko glagola VI. vrste kao: *bičevati, bóžičovati, pijánčovati, učiteljovati* (ali mnogi govore i po pravilu: *bičevati, bóžičevati, pijánčevati, učiteljevati*), — 6. u složenih riječi, na pr. *dušogubac, gornjôzamac, konjôkradica, suncokrét, zèmljopis* i t. d. — 7. u nekih riječi ostaje *o* na početku nepromijenjeno, na pr. *cokôtati* (ili *cvokotati*, t. j. drhtati od zime), *čuvjek, ljósmuti* (t. j. pasti, da se sve čuje), *šbôt* (glas, koji se čuje nejasno i kao iz daljine). Mnoge su od ovakovih riječi uzete iz drugih jezika, na pr. *čobanin, čorav, Đorđije, Jovan, jôgunast* i dr.

c) U gdjekojim se riječima *o* iza *r* također mijenja u *e*; na pr. u instrumentalu sing. *càrem, gospodàrem*; — u pluralu *càrevi, càrevā*; — u pridjeva *càrev, gospodàrev*. Tako je i *môre, šîre* (srednji rod komparativa). U tim i sličnim riječima nekad je *r* bilo nepčano (t. j. izgovaralo se kao *rj* u jednom glasu), pa je zato iza njega *o* prelazilo u *e*, i to je ostalo do danas, kad nikakvo *r* nije više nepčano. — Gdje *r* nije ni u starini bilo nepčano, tamo je iza njega stajalo *o*, pa stoji i danas; na pr. u instrumentalu sing. *dàrom, izvorom*, u nominativu plur. *dàrovi*, i u drugim riječima kao *stàrôst, múdro, daròvati, miròvati* i t. d.

Vokal ě.

§ 10. U staro je doba bio osobiti vokal *ě*, koji se u staroj ćirilici pisao znakom *ѣ*, kojemu je ime „jat“, a izgovarao se kao dugo *e*, koje malo naginje prema *i*. Od toga je glasa u jednom dijelu naroda nastalo *i*, na pr. *přvati, svědok, sěno, rěka* (to je ikavski ili zapadni govor); u drugom se dijelu naroda razvilo *e*, na pr. *pěvati, svědok, sěno, rěka* (to je ekavski ili istočni govor); u trećem dijelu nastalo je u kratkim slogovima *je*, u dugima *ije*, na pr. *pjevati, svjědok, sĭjeno, rijěka* (to je ije-kavski ili južni govor).

§ 11. a) Ima slučajeva, gdje južni govor u dugim slogovima *e* na *ě* (kao bi bilo po pravilu, već *je*). Takve su riječi: *ějěva, vjěstac, ěrnôst, zamjěvati, sjěnka, inđvjerka, inđvjerca* (genitiv sing. od: *mđvjerac*), *Nědjeljko*. — Osobito se to nalazi u genitivu plur., kao što je na pr. *mědvjědā, pjěgā, vjěrā; djěā, ějětā, mjěstā* od: *mjěra, pjěga, vjěra; djělo, vjěc, mjěsto*; tako je i: *mědvjědā, ũvjětā; běsjědā, nědjěljā; kđljěnā*, koje su genitivi plur.

od: *međuvjed, uvjet; bėsjeda, nędjelja; kōljeno*. — Isto je još u participu perfekta I. glagola, koji se u infinitivu svršuju na *-jeti*, na pr. *vidjēviši, polētjēviši, pretřpjēviši, razūmjēviši*, i t. d. od *vidjeti, polētjeti, pretřpjjeti, razūmjjeti*.

b) U kratkim slogovima iza *r* južni govor mjesto je obično ima *e*. Tako je na pr. *brēgovi, vrēmena, sredina, srēdnji, ūvreda, vrēdniji*. Samo u nekoliko riječi iza *r* stoji *je*: *gōrjeti, grjēhōta, grjēšan, grjēšnik, korjēncić, pōgrjēška, rješāvati, rješēnje, stārjeti (ōstarjeti), strjelica, strjeljāč, rjēčica* (t. j. mala rijeka), *rjēčit, rjēdi, rjēčnik, starješina*.

c) Ispred glasova *o* i *j* prelazi *je* u *i*, na pr. *đio* (genitiv sing. *đijela*), *čio* (ženski rod *cijela*), *hčio* (ženski rod *htjela*), *vidio* (ženski rod *vidjela*), *diōba* (prema: *đio—đijela*); *bijah—bijāse* (u istočnom govoru: *bējah—bējāse*), *smijem, dōspijem* (infinitiv: *smjēti, dōspjēti*), *sijati* (u istočnom govoru: *sējati*), *smijati se* (u istočnom govoru: *smējati se*) i t. d.

d) U književnom jeziku *ne* prelazi *dj* u *đ*, ni *tj* u *ć*, kad iza *d* i *t* stoji *je*, koje je postalo od negdašnjega *ě* (ѣ), nego se tada *đj* i *tj* izgovara u dva glasa; dakle na pr. *đjelo, djēvojka, vidjeti, tjerati, ūtjeha, lētjeti* i t. d. ne izgovara se u književnom jeziku *đelo, đēvojka, vīđeti, čerati, ūčeha, lēćeti* (premda se u mnogim krajevima južnoga govora tako govori). Osobito treba zapamtiti, da se u književnom jeziku govori *gdjē, ōvdje, ōndje*, a ne *gdě, ōvde, ōnde*.

e) Negdašnje *ě* (ѣ) iza *j* prelazi u *a*. Prema oblicima *vidjeti, lētjeti, třpjjeti* imamo *bđjati se, zujati*, što je postalo od *bojēti (se), zujēti* (kako je na pr. *vidjeti* postalo od *vidēti*). Isti je prijelaz iz *ě* u *a* i u glagola: *kričati, ležati*, o kojima vidi u § 24d.

Bilješka. Mjesto *ije* pišu mnogi Hrvati *ie*, na pr. *rieka, sieno* i t. d., ali gramatika to ne odobrava, jer je protivno dobru izgovoru.

Prelaženje glasova *c', er, ol, or* u *lě, rě, la, ra*.

§ 12. U vrlo staro vrijeme nalazili su se često glasovi *el, er, ol, or* u sredini riječi među dva konsonanta; poslije se to promijenilo, te gdje drugi konsonant nije bio *j*, već drugi koji, tamo je *el* prešlo u *lě* (a što otud nastaje, vidi u § 10), *er* je prešlo u *rě* (a što otud biva, vidi u § 10. i 11b), *ol* je prešlo u *la*, a *or* u *ra*. Primjeri: prema prezentu *měljem* (t. j. mel-jem) u infinitivu je *mljēti*, što je postalo od *mel-ti* (t. j. mel-ti); prema prezentu *děrem* (t. j. der-em) glasi infinitiv

drijeti, što je postalo od *đerti* (t. j. der-ti); prema imenici *pròstor* ima pridjev *pròstran*, koji je postao od *prostorn* (t. j. prostor-n, gdje je *n* nastavak za tvorbu pridjeva); govori se *slán*, koje je postalo od *soln* (t. j. sol-n, gdje je *n* isti nastavak, koji u *pròstran*); infinitiv *klàti* je postao od *kolli* (t. j. kol-ti; prezent *kòljem*, t. j. kol-jem).

Bilješka. Danas ima dosta riječi, gdje ovi glasovi stoje u sredini riječi među dva konsonanta, na pr. *sèlski* (običnije: *sèoski*), *bérba*, *vèrkati se*, *gòlcāt* (kad se veli: *gò gòlcāt*), *mòrski*, *gòrnji* i t. d. U starom jeziku te su i slične riječi iza *l*, *r* imale poluglas, dakle *el*, *er*, *ol*; *or* nije stajalo među dva konsonanta i za to se nije pretvorilo u *lè*, *rè*, *la*, *ra*.

Prijevoj i prijeglas.

§ 13. Često se u dvije riječi ili u više njih među sobom srodnih vokali po stalnim pravilima izmjenjuju. To pravilno izmjenjivanje vokala zove se **prijevoj**. I to ide u prijevoj, kad u kojoj riječi nema nikakvoga vokala na onome mjestu, gdje druge srodne riječi imaju ovaj ili onaj vokal.

Primjeri prijevoja :

a) sa dva lika;

mòrk — *mràk*; *svèrbjeti* — *svràb*,

grmjeti — *gròm*,

bòsti — *probàdati*; *hròm* — *hràmati*; *mòci* — *pomàgati*,

plèsti — *plòt*,

ùjesti (prezent *ùjzèm*) — *ùlaziti*,

cvàsti (*cvàtèm*) — *cvjjet*,

bìti — *bòj*; *liti* — *lòj*,

ùhititi — *hvàtati*; *kàseo* — *kvàs*;

b) sa tri lika:

vrtjeti — *vretèno* (t. j. ono, što se vrti, mjesto *vrjeteno* po § 11b)

— *òbràcati* (mjesto *obrvatjati* po § 21b i 31e),

prevèsti — *prevèditi* — *prevàdati*; *uvèsti* — *uvèziti* — *uvàzati*,

piti — *pòjiti* — *napòjati*,

dàhnuti — *dihati* — *dùh*;

c) sa četiri lika:

bràti — *bèrèm* — *birati* — *izbor*; *ràzdrem* — *dèrati* — *ràzdirati* — *ràzdor*,

tèci — *istjecati* — *istok* — *istàkati*,

rèci — *proricati* — *rjèc* — *pròrok*;

d) sa pet likova:

smřt — mřijęti (postalo od merti po § 12) — ūmirati — mřrti —
umđrati.

Bilješka. Prijevoj je ono, što se u njemačkoj gramatici zove Ablaut, na pr. binden, gebunden, Band ili fliegen, geflogen, Flug i t. d.

§ 14. Prijeglas se zove ono mijenjanje jednoga vokala u drugi, što ga ište koji glas ispred njega ili za njim. Prijeglas je dakle mijenjanje vokala *e* (ĕ) u *i* ispred *o* i ispred *j*, na pr. hřto mjesto hřjeo ili sřjati mjesto sřjati i t. d. (vidi u § 11c); prijeglas je i mijenjanje vokala *e* (ĕ) u *a* iza *j*, *č*, *š*, na pr. zřjati, kričati, lęšati (vidi u § 11e, 24d); tako isto mijenjanje vokala *o* u *e* iza nepčanih konsonanta, na pr. u instrumentalu sing. mřžem, oráčem mjesto -om ili u pluralu krřjevi, mřževi mjesto -ovi (vidi u § 9a).

Bilješka. Prijeglas je ono, što se u njemačkoj gramatici zove Umlaut, na pr. der Gast — die Gřste ili das Buch — die Břcher i t. d.

Zijev.

§ 15. Kad se u istoj riječi sastanu dva vokala jedan do drugoga, onda se to zove zijev (lat. hiatus). Primjeri: čao, đao, nađštriti, neųgodan, přuk, pđoćim, poućiti, vřseo, řđleoci i t. d.

Katkad se zijev ukida tako, što se oba vokala stegnu u jedan; u nekim se krajevima govori na pr. ćuvō, křpovō, řřzō mjesto ćuvao, křpovao, řřzao i t. d.

Zijev je samo na pismu onda, kad je prvi vokal *i*, na pr. břo, đđđba, mřo, nđsio, přđđđnuti, přđđđnjati. Te i slične riječi tako se pišu, ali se izgovaraju břjo, đđđđba

Konsonanti.

Sljubljivanje (asimilacija) konsonanta.

§ 16. Kad se u kojoj riječi nađe bezvućni konsonant pred zvućnim ili zvućni pred bezvućnim, onda se u izgovoru sljubljuju tako, da se prvi promijeni prema drugome, i tako oba konsonanta budu zvućni ili oba bezvućni, na pr. svđđba, tęsko mjesto: svatba, tęško i t. d. (Vidi na str. 26.).

Bilješka 1. Konsonant *d* ispred *s* i *š* piše se bez promjene, na pr. grđđski, ođđsjeti, ođđšetati. Tako je i gospđđstvo, kđđšto, premda gđđjekoji pišu gospōstvo, křšto.

Bilješka 2. Konsonant *t* ispred *s* ponajviše se piše bez promjene, na pr.

bràtski, hrvàtski. Tako je i *bogatstvo, proklétstvo*, premda gdjekoji pišu *boga-stvo, prokléstvo*.

§ 17. Ispred *b* i *p* mijenja se *n* u *m*; imamo na pr. *hàmba, hàmben* (mjesto: *hinba, hinben*), *zelèmbàc, crvèmpërka, stràmputica*.

§ 18. a) Ispred *lje* i *nje*, gdje je stoji prema ekavskom *e*, ikavskom *i*, konsonant *s* ostaje, na pr. *pòsljednji, nàsljedovati, sljèpačka, snjèžan, snjègovi*. Inače ispred *lj* i *nj* pretvara se *s* u *š*, na pr. *mìsljâk* (mjesto: *misljah* od *misliti*), *mìslju* (instrumental sing.), *izmìsljen, pòsljem* (t. j. *pòšaljem* od: *pòslati*), *nòšnja, pròšnja, dànašnjì, tjèšnjì*. — Izuzetak je složeni glagol *sljùbiti se*.

b) Ispred *é* i *é* prelazi *s* u *š*; na pr. *pàšce, pràšcìc, ràdošcu* (instrumental sing.), *lišce*; tako je od *izčupati, razčistiti* nastalo najprije *iščupati, rasčistiti*, a onda *iščupati, ràščistiti*; — *bèšcutan* je postalo od *bescutan*, a ovo od *bezcutan*.

c) Ispred *lj* ostaje *z*, ako je na kraju prijedloga, na pr. *izljùbiti, razljùtiti*. Inače ispred *lj* prelazi *z* u *ž*, na pr. *bojàžljìv, ljubèžljìv, pàžljìv*. — Izuzetak je *popùzljìv*.

d) Ispred *nj* prelazi *z* u *ž*, na pr. *gròžnja, vòžnja, ispražnji-vati*; ali *z* na kraju prijedloga ostaje, na pr. *iznjihati, raznjihati se*.

e) Ispred *dž* i *đ* mijenja se *z* u *ž*, na pr. *prkòdžjìja* (od: *prkosdžija*, a ovo od: *prkosdžija*), *gròžđe, govòžđe*.

§ 19. Glas *h* ispred *é* prelazi u *š*; glagoli *dàhtati* (t. j. teško dihati) i *drhtati* imaju u prezentu *dàšcèm, dàšcèš, dršcèm, dršcèš*... Od *Bihac* genitiv je *Bišca*, dativ *Bišcu* i t. d., a čovjek iz toga mjesta zove se *Bišćanin* (ali se govori i *Bihac*, gen. *Biháca*).

§ 20. Glas *é* ispred *t* mijenja se u *š*; na pr. *štò* (od starijega: čto, genitiv *čèga*, dativ *čèmu*), *štiti* (od starijega: čtiti, t. j. čitati), *jùnàštvo* (mjesto: *junačtro*), *pròròštvo* (mjesto: *proročtro*). — Izuzima se *ùctiv*.

Ispadanje konsonanta.

(Vidi na str. 26 i 27).

§ 21. a) Samo u jednom slučaju ostaju dva jednaka konsonanta jedan do drugoga; to je u superlativu onih pridjeva, koji se počinju s glasom *j*, na pr. *jâk, jùžan*; njihov superlativ glasi *nâjjacì, nâjjùžnijì* i t. d.

b) Gdje bi se imali sastati konsonanti *bv*, tamo *v* ispada i ostaje samo *b*, na pr. *đblāst* (mjesto: obvlast), *obratīti* (mjesto: obvratiti), *đbicāj*, *đbiknuti se* (mjesto: obvičaj, obviknuti se), *đbjesiti* (mjesto: obavjesiti).

Bilješka. Katkad ostaje *bv* bez promjene, na pr. *obvĕsti*, *obvoditi*, *đbviti*, *obvĕjati* (ili *obāviti*, *obavĕjati* s nepostojanim *a*, vidi u bilješki § 7b).

§ 22. a) U nastavcima *ski* (na pr. *cārski*, *plāninski*, *rīmski*) i *stvo* (na pr. *blāženstvo*, *cārstvo*, *prijateljstvo*) ispada *s*, kad se nađe iza suglasnika *č*, *š*; na pr. *bčĕki* (mjesto: bečki), *jūnāčki* (mjesto: junački), *prōročki* (mjesto: proročki), *vāroški* (mjesto: varoški), *sirōmaški* (mjesto: siromaški), *lupeški* (mjesto: lupeški, a ovo mjesto lupežski), *jūnāštvo* (mjesto: junačstvo, ali je *č* pred *t* prešlo u *š* po § 20), *sirōmaštvo* (mjesto: siromaštvo), *mnđštvo* (mjesto: množstvo, ali je *ž* pred *t* po § 16 prešlo u *š*).

b) Iza *č* ponajviše ispada *s* u nastavku *ski*, a u nastavku *stvo* ostaje; na pr. *plēmīčki* (od: *plēmīč*), *tršīčki* (od: *Tršīč*, ime selu), *mogūčstvo*, *pōkučstvo*.

c) Konsonant *t* ispada između dva konsonanta, od kojih je prvi *s* ili *š*, a drugi je *k*, *m*, *n*, *nj*; na pr. *līska* (genitiv sing. od *līstak*), *grōška* (postalo od: *groštka*, a ovo od: *grozdka*, nominativ sing. je *grōzđak*, t. j. mali grozd), *ūsmeno* (mjesto: ustmeno), *bđlesna*, *rādosno* (mjesto: bolestna, radostno), *pōzorišni* (mjesto: pozorištni), *gōdišnji*, *gōdišnjāk* (mjesto: godištnji, godištnjak, oboje izvedeno od imenice *gōdište*). — Tako je *t* ispalo između *s* i *b* u riječima *gōzba* (od: *gosba*, a to od: *gostba*), *tasbina* (od: *tasbina*, a to od: *tastbina*).

d) Između dva konsonanta ispalo je *d* u *nūžna* — *nūžno* (muški rod: *nūžđan*) i u *grōzđni* (na pr. *vinograd*, mjesto: *grozdni*).

O konsonantu *h*.

§ 23. a) Veliki dio naroda našega ne izgovara glasa *h* nikako, nego ga ponajviše izostavlja te govori na pr. *ōcu*, *rast*, *dado*, *gra*, *usanuti*, *maati*; negdje ga pretvara u *v*, a negdje u *j*, na pr. *muva*, *suw*, *suva*, *njijati*, *kijati* i t. d. Sve te i slične riječi treba pisati sa slovom *h*, dakle: *hōcu*, *hrāst*, *dāđoh*, *grāh*, *usāhnuti*, *māhati*, *mīha*, *sūh*, *sūha*, *njihatī*, *kīhati* i t. d. Tako isto treba pisati: *hwāla*, *zahwāliti*, *ūhvātiti*, a ne *fala*, *zafaliti*, *ufatiti*, kako mnogi govore.

b) Ali bez *h* treba pisati i govoriti ove riječi: *řđa*, *řđav*, *řvati se*, *řzati*, *ūđiti* (na pr. *udi* mi vino, t. j. škodi mi), *nāđđiti*, *lāk*, *lāka*, *lāko*, *mĕk*, *mĕka*, *mĕko*.

Prelaženje konsonanta *k—g—h* u *č—ž—š*.

§ 24. a) Glasovi *k—g—h* prelaze u *č—ž—š* pred vokalom *e*. Primjeri: od *jünäk*, *drüg*, *düh* vokativ je sing. *jünäče*, *drüže*, *düše*; — glagoli, kojima se osnove svršuju na *k—g*, na pr. *pek*, *strig* (infinitiv *pěci*, *striči*), imaju rečenu promjenu u prezentu, dakle na pr. *pěčem—pěčěš—pěče—pěčemo—pěčete* (ali *pěkū*), *strižem—strižěš—strižě—strižemo—strižete* (ali *strigū*), — u 2. i 3. licu sing. aorista glase ti glagoli: *pěče*, *strižje*; — u pasivnom participu *pěčen*, *strižen*.

b) Pred *i* mijenjaju se glasovi *k—g—h* u *č—ž—š* u tvorbi riječi; tako pred nastavkom *ica* u riječima na pr. *rūčica* (od *rūka*), *djevđjčica* (od *djevđjka*), *nđžica* (od *nđga*), *knjžica* (od *knjga*), *mūšica* (od *mūha*); — pred nastavkom *ič*, na pr. *junāčić* (od *jünäk*), *klobučić* (od *klobūk*), *kōvčević* (od *kōvčeg*), *krūžić* (od *krūg*), *Vlāšić* (od *Vlāh*); — pred nastavkom *ina*, na pr. *junāčina* (od *jünäk*), *veličina* (od *vělik*), *družina* (od *drüg*), *množina* (od *mndgī*), *grāšina* (od *grāh*); — pred *i* u glagola IV. vrste, na pr. *junāčiti se* (od *jünäk*), *mūčiti* (od *mūka*), *blāžiti* (od *blāg*), *slūžiti* (od *slūga*), *strāšiti* (od *strāh*), *sūsiti* (od *sūh*) i t. d.

Bilješka. U oblicima rečenu promjenu imaju samo imenice *đči*, *ušē* (od *đko*, *ūho*).

c) Ista je promjena i pred nepostojanim *a*, opet samo u tvorbi riječi, na pr. pred nastavkom *ac*: *lūčac* (od *lūk*), *dvōnožac* (od *nđga*), *krūšac* (od *krūh*); — pred nastavkom *ak*: *jezičak* (od *jězik*), *mrācak* (od *mrāk*), *pārožak* (od *rōg*), *těžak* (pridjev od imenice *těg*, t. j. težina), *grāsak* (od *grāh*), *siromāšak* (od *sirōmah*); — pred nastavkom *an*: *đblāčan* (od *đblāk*), *tūžan* (od *tūga*), *bržjan* (od *brjga*), *grjšan* (od *grjeh*).

Bilješka 1. Glasovi *k—g—h* prelaze u *č—ž—š* također ispred nastavka *ski* i *stvo*, gdje iza *č*, *ž*, *š* ispada *s* (vidi § 22a), na pr. *prōročki*, *jünāčki*, *vāroški*, *sirōmaški*, *prōroštvo* (mjesto *prōročtvo*, vidi § 20), *mndštvo*, *sirōmaštvo* i t. d. Ista je promjena i ispred nastavka *je*, na pr. *nāručje* (od *ruka*), *pōdnāžje* (od *noga*), *pōdstrāžje* (mjesto pod *strehom*) — i ispred nastavka *ji*, na pr. *vāžji*, *Bđžji*. — Nekad su nastavci *ski*, *stvo*, *je*, *ji* imali pred sobom *z*; dakle se može reći, da *k—g—h* prelaze u *č—ž—š* ispred *z*; pa i svuda, gdje tu promjenu vidimo pred nepostojanim *a*, postalo je ono od staroga *z* (vidi § 8).

Bilješka 2. Kako *mōnaški*, *sirōmaški*, *vlaški* dolazi od *mōnah* (t. j. *kaluder*), *sirōmah*, *Vlāh*, tako od *Čěh* mora biti *čěški*; *što* neki pišu *česki*, to nije dobro.

d) Konsonanti *k—g* prelaze ispred *č* (č) u *č—ž*, ali iza tako promijenjenih glasova pretvara se *č* (č) u *a*. Prema oblicima

viđjeti, letjeti, trpjeti i t. d. (gdje je stoji mjesto staroga *č*) imamo *kričati, ležati*, koji su glagoli postali od *kričēti, legēti*; tako je i *mućati, bjēcati* i t. d.

§ 25. a) Od pravila, da glasovi *k—g—h* pred *e—i* prelaze u *č—ž—š*, ima nešto izuzetaka. Tako riječi ženskoga roda, koje se u nominativu sing. svršuju na *ka, ga, ha*, nemaju ispred *e* u genitivu sing. i u nominativu i akuzativu plur. nikakve promjene, na pr. *muke, knjige, utjehe* i t. d.; nema nikakve promjene ni u akuzativu plur. riječi muškoga roda, na pr. *junāče, drūge, sirdmahe*. — Katkad ostaju *k—g—h* nepromijenjeni pred *i* u tvorbi riječi, na pr. *kólcica; bákin, sékin, slúgin, snāhin; búhinji* i t. d.

b) Gdje glasovi *k—g—h* ostaju bez promjene ispred *i*, tu je u davniini mjesto današnjega *i* obično bio osobiti vokal, koji se izgovarao nekako nalik na njemačko *ü*, pisao se u staroj ćirilici ѳ, a danas se u latinici piše *y*. Imamo na pr. *kititi, gibati, hitrina*, a nekad je bilo *kytiti, gybati, hytrina*. Takove su i riječi *džjkinja, Gřkinja, glōginja, Vlahinja* i dr. — Taj je glas stajao na kraju i u oblicima *muke, junake* (vidi pod a); pa se pretvorio najprije u *i*, a poslije se i pretvorilo u *e*.

Prelaženje konsonanta *k—g—h* u *c—z—s*.

§ 26. Konsonanti *k—g—h* prelaze u *c—z—s* ispred *i* u ovim oblicima: u pluralnim padežima imenica muškoga roda, na pr. *junáci, drūzi, dūsi; junácima, drūzima, dūsima*; — u dativu i lokativu sing. imenica ženskoga roda, na pr. *mūci, knjžzi, snāsi*; — u imperativu glagola, kojima se osnova svršuje na *k—g*; na pr. *pek, strig* (infinitiv *pēci, strīci*), dakle: *pēci—pēcimo—pēcite; strīzi—strizimo—strizite*; — u imperfektu istih glagola, na pr. *pēcijāh—pēcijāše . . ., strizijāh—strizijāše . . .*

Bilješka. Veoma rijetko *k* prelazi u *c* ispred *i* u tvorbi riječi, kako je u *pēcivo, tēcivo, nēkolictna, tolicina*.

Prelaženje konsonanta *c—z* u *č—ž*.

§ 27. a) Konsonant *c* ostaje često ispred *e, i* bez promjene, na pr. u riječima *lice, srce, ovci* (dativ sing.), *ptici* i t. d. Mijenja se *c* u *č* ispred *e* u vokativu sing. imenica muškoga roda, na pr. *strīče, lōvče, mjěseče* (nominativ *strīc, lōvac, mjěsec*).

b) Ista je promjena i u tvorbi riječi, na pr. *strīcev, lōvcev, mjěsecev*. Tako se *c* mijenja u *č* ispred *i* u nastavku *ica*, na pr. *dvčica, ptčica, pāličica*; — u nastavku *ić*, na pr. *lōnčić, sēčić*; — u nastavku *ina*, na pr. *mjěsečina, lōščina, lōščina*; — u nastavku *in*, na pr. *krāljičin, uddvičin, Māričin*; — u glagola na pr. *grāničiti* (t. j. činiti granicu), *nādničiti* (t. j. ići na nadnicu), *běsposličiti*

(t. j. biti u besposlici). — Ta je promjena i ispred nepostojanog *a*; na pr. *pravičan*, *pšeničan*, *stričak*. Tako je promijenjeno *c* u *č* i pred nastavkom *ji*, na pr. *lišičji*, *ptičji*.

Bilješka. U pridjeva na pr. *lovački*, *sljepački* nekad je iza *č*, a ispred *k* bilo *ts*, pak su oba ova glasa ispala (vidi u § 8. i 22a), dakle je *c* promijenjeno u *č* ispred *ts*; pa i svuda, gdje se ta promjena dogodila ispred nepostojanog *a*, postalo je ono od *ts*. Taj se poluglas nalazio nekad i ispred *ji*, na pr. u *lišičji*, *ptičji*.

c) Konsonant *z* prelazi u *ž* samo u dvije riječi, a to su *kněz*, *vitez*; od njih imamo sa *ž*: *kněže*, *viteže* (vokativ sing.), *kněžev*, *kněžina* (t. j. kneževina), *suknežica* (koji se samo zove knez, a nije pravi). Inače se *z* pred *e*, *i* ne mijenja; na pr. *mráže*, *obrase* (vokativ sing.), *obrazina*, *vöziti*.

Bilješka. Pridjev *viteški* stoji mjesto *vitežki*; ovdje su nekad iza *ž*, a ispred *k* bili glasovi *ts*, pak su oba ova glasa ispala (vidi u § 8. i 22a).

O glasovima *kt*, *gt*.

§ 28. Glasovi *kt*, *gt* prelaze u *č* u infinitivu onih glagola, kojima se osnova svršuje na *k* ili na *g*, na pr. *pečti* (od: pek-ti), *stičti* (od strig-ti). Isto je i u imenica ženskoga roda: *pěc* (od: p-kt-t), *móc* (od: mog-t).

Bilješka. U drugim slučajevima nema promjene, na pr. *lakti*, *nőkti* (nominativ plur. od: *lakat*, *nőkati*), *kliktati*.

Konsonanti *t*, *d* pred *t* i pred *l*.

§ 29. a) Pred *t* prelaze glasovi *t* i *d* u *s*. Na pr. u infinitivu *plěsti* (postalo od: plet-ti), *městi* (od: met-ti), *krěsti* (od: krad-ti), *prěsti* (od: pred-ti); u tvorbi riječi: *slăst* (od: slad-t), *vĺăst* (od: vlad-t), *pröpăst* (od: propad-t).

Bilješka. Riječi *otjerati*, *nătrěati* postale su od: *odtjerati*, *nădtrěati*. Tu nije *d* ispred *t* prešlo u *s*, jer je nekad između *d* i *t* stajao poluglas; a u *krěsti*, *slăst* . . . nije ispred *t* nikad bilo poluglasa.

b) Pred *l* ispadaju glasovi *t* i *d*. Na pr. u imenicama *omělo* (od: omet-lo), *jělo* (od: jed-lo), *sijělo* (od: sijed-lo), *prělo* (od: pred-lo); — u participu perf. II. *plěla*, *plělo* (od: plet-la, plet-lo), *krăla*, *krălo* (od: krad-la, krad-lo); muški rod *plěo*, *krăo* postao je (po § 30a) od *plel*, *kral*, a to od: *plet-l*, *krad-l*.

Bilješka. U navedenim primjerima nije između *t*, *d* i između *l* nikad bilo poluglasa; a gdje *t*, *d* ispred *l* ostaje, tamo je nekad bio poluglas; takve su riječi *kōtlic*, *měta*, *svjělost*, *odlūčiti*, *podlōžiti*, *sědlo*.

Prelaženje glasa *l* u *o*.

§ 30. a) Pravilo je za glas *l*, da se pretvara u *o*, gdje stoji na svršetku riječi ili na svršetku sloga. Po tom su pravilu na pr. riječi: *čulo*, *đalo*, *govorio*, *pjevao*, *kođao*, *posao*, *mlo*, *vladaoci*, *žetoea*, *seoba*, *žao* i t. d., koje su postale od: *čul*, *dal* . . . — Kad se *o*, koje je postalo od *l*, nađe iza drugoga *o*, onda se oba *o* stegnu u jedno dugo *o*; na pr. *sokoo*, (mjesto: sokoo, a to od: sokol), tako je i: *vođ*, *sođ*, *bođ*, *uđo*, *prođo* (od: *bosti*, *ubosti*, *probosti*); tako je *kooa* (mjesto: kooa, a to od: kolca, genitiv sing.), *pođne* (mjesto: poldne).

b) Od ovoga pravila o prelaženju glasa *l* u *o* ima dosta izuzetaka. Tako na kraju ostaje *l* bez promjene u riječima: *bođl*, *glagođl*, *ođol*, *pođmol* (kad se kaže *napomol*, na pr. napomol Zagrebu), *Radođmil* (ime čovjeku), *Radođul* (ime čovjeku), *spol*, *tođpal* (ženski rod *tođnta*). *val*; takove su i tuđe riječi, na pr. *apostol*, *Čiril*, *instrumental*, *kanal*, *konsul*, *žurnal* i dr.

c) Još češće ostaje *l* nepromijenjeno u sredini riječi, osobito iza dugih vokala, na pr. *anđlka* (genitiv sing. od: anđlak), *bijelca* (genitiv sing. od: bijelac), *đavođlka* (od: đavolac), *nevaljalca* (od: nevaljalac), *tkalca* (od: tkalac), *ubilca* (od: ubilac), *žalca* (od: žalac). Tako je i: *bođnica*, *đavođstvo*, *kalfa*, *malko*, *molba*, *načelnik*, *nevaljalština*, *ođkolni*, *prijestolni*, *stakalca*, *stolnjak*, *žalba* i t. d.

d) Ima i takovih riječi, u kojih može biti i *l* i *o*; na pr. *anđel* i *anđeo*, *ođjel* i *ođo*, *ođjel* i *ođo*, *prijestol* i *prijestō*, *razđjel* i *razđio*, *uđgal* i *uđgao*, *seđlski* i *seđoski*, *stradođlac* i *stradođoa* (nominativ sing. *stradođlac*), *vladođstelski* i *vladođteoski* i dr. U tih je riječi običnije *o*; — u nekih je običnije *l*; takove su: *bijel* i *bio* (mjesto *bjeo*, vidi u § 11 c), *ođl* i *ođo*, *ođbal* i *ođbao*, *žaral* i *žarao*; *bođna*, *bođno* i *bođna*, *bođno* (muški rod: *bođlan*), *bođnik* i *bođnik*, *krvođpila* i *krvođpioa* (nom. sing. *krvođpila*), *tođbođca* i *tođbođca* (nom. sing. *tođbolac*).

Glas *j* iza razliĉnih konsonanta.

§ 31. a) Skupovi *bj*, *pj*, *vj*, *mj* prelaze u *blj*, *plj*, *vlj*, *mlj*. Na pr. u izvedenim imenicama: *grođblje* (od: grobje), *snoplje* (od: snopje), *zdravlje* (od: zdravje), *bezumlje* (od: bezumje); — u instrumentalu sing. *zoblju* (od: zobju), *kaplju* (od: kapju), *ljubavlju* (od: ljubavju); — u pridjevima: *zabljr* (od: zabji), *kravljr* (od: kravji), *somljr* (od: somji); — u komparativu: *debljr* (od: debji), *tupljr* (od: tupji), *življr* (od: živji); — u prezentu: *zobljem* (od: zobjem), *kapljem* (od: kapjem), *hramljem* (od: hramjem); — u imperfektu: *slabljah* (od: slabjah), *kapljah* (od: kupjah), *slavljah* (od: slavjah), *lomljah* (od: lomjah); — u pas. participu: *oslabljen* (od: oslabjen), *kupljen* (od: kupjen), *proslavljen* (od: prošlavjan), *slomljen* (od: slomjen).

b) Skup *čj* prelazi u *čj*; na pr. *bāčen* (od: bacjen), *Kārlovčanin* (od: Karlovčanin), *tāmničār* (od: tamničjar).

c) Gdje bi se imali sastati skupovi *čj*, *dj*, *lj*, *nj*, *j*, tu ostaje samo *č*, *d*, *l*, *n*, *j*. Na pr. u izvedenoj imenici *pokuće* (od: pokuće, t. j. pokućstvo); — u instrumentalu sing. *noću* (od: noću), *čādu* (od: čađu), *obitelju* (od: obiteljju); — u komparativu: *vrūci* (od: vrućji), *riđi* (od: riđji), *krnji* (od: krnji); — u imperfektu: *tūđah se* (od: tuđjah se), *brōjah* (od: brojjah); — u pas. participu: *uljen* (od: uljen; inf. *uljiti*, t. j. začinjati uljem), *ūmanjen* (od: umanjjen), *osvojen* (od: osvojjjen).

d) Skupovi *čj*, *šj*, *žj* ostaju bez promjene. Na pr. *rjječju*, *kōkošju*, *lāzju* (instrumentali sing. od: *rječ*, *kōkoš*, *lāz*); — *nāručje*, *obličje*, *pōdūšje* (što se daje za dušu), *pōdstrešje* (mjesto pod strehom), *ōrūžje*, *pōdnōžje*; — *hsicji*, *vićji*, *mšji*, *kokōšji*, *Bōžji*.

e) Skupovi *dj*, *tj* prelaze u *d*, *č*. Na pr. u izvedenim imenicama: *mildšđe* (od: milosrdje), *sūđe* (od: sudje), *cvijete* (od: cvijetje), *prāće* (od: prutje); — u instrumentalu sing. *zāpovijedju* (od: zapovijedju), *smrću* (od: smrtju); — u pridjevima: *gōvedži* (od: govedji), *tēleći* (od: teletji); — u komparativu: *lūđi* (od: ludji), *ljūci* (od: ljutji); — u prezentu, imperfektu i u pas. participu: *glōđem* (od: glodjem), *mēcem* (od: metjem); — *vōđah* (od: vodjah), *mūcāh* (od: mutjah); — *rōđen* (od: rodjen), *vrāčen* (od: vratjen).

f) Skupovi *kj*, *gj*, *hj* prelaze ponajviše u *č*, *ž*, *š*. Na pr. u izvedenim imenicama: *opāncār* (od: opankjar), *knjžār* (od: knjigjar); — u komparativu: *jāci* (od: jakji), *drāži* (od: dragji), *tīši* (od: tihji); — u prezentu i u participu prez. *skāčem* (od: skakjem), *strūžem* (od: strugjem), *māšem* (od: mahjem); — *vićuci* (od: vikjući), *lāžuci* (od: lagjući), *jāšuci* (od: jahjući).

Bilješka. Rijetko se *kj*, *gj*, *hj* mijenja u *c*, *z*, *s*, kako je u imenici *lice* (od: lije, riječ srodna sa *lik*, *oblik*), u glagolima *nikati* (od: nikjati), *proricati* (od: prorikjati), *utjecati* (od: utěkjati), *dižati* (od: digjati), *stićati* (od: stigjati), *užjati* (od: užijati), *dižati* (od: dihjati).

g) Skupovi *l-j*, *n-j* (t. j. ćirilicom лј, њ) prelaze u jedinstvene glasove *lj*, *nj* (t. j. ćirilicom љ, њ). Na pr. u izvedenim imenicama: *veselje*, t. j. vesělje (od: vesel-je), *grānje*, t. j. grānje (od: gran-je); — u instrumentalu sing. *sōlju*, t. j. sōlju (od: sol-ju), *zēljenju*, t. j. zēljenju (od: zelen-ju); — u komparativu: *bjelji*, t. j. bjělj (od: bjel-ji), *crnji*, t. j. crnji (od: crn-ji);

— u imperfektu i u pas. participu; *hvaljah*, t. j. хвалѣх (od: hval-jah), *hranjah*, t. j. хрѣнѣх (od: hran-jah); — *hvaljen*, t. j. хвалѣн (od: hval-jen), *hranjen*, t. j. хрѣнѣн (od: hran-jen).

h) Skup *ry* ostaje negdje bez promjene, a negdje se mijenja u *r*. Tako je u jednu ruku *stvarju* (instrumental sing. od: *stvar*), *zagorje*, *zvjerje*, *pürji* (pridjev od: *püra*). — U drugu je ruku *širi* (mjesto *širji*, komparativ od *širok*), *stvoreni* (od: stvorjen), *örem* (od: orjem).

i) Skupovi *sj*, *zj* ostaju negdje bez promjene, a negdje se mijenjaju u *š*, *ž*. Bez promjene je na pr. *klásje*, *tršje*, *lózje*; *püsjü*, *közjü*. — Promijenjene *sj*, *zj* u *š*, *ž* imaju riječi *vširi* (od: visji, komparativ od: *vširok*), *bžiri* (od: brzji), *tesem* (od: tesjem), *vezem* (od: vezjem), *nöšen* (od: nosjen), *päzen* (od: pazjen).

Bilješka 1. Skupovi *ry*, *sj*, *zj* ostaju bez promjene ondje, gdje je nekad među *r* i *j*, među *s* i *j*, među *z* i *j* bio poluglas; a gdje poluglasa nikad nije bilo, tamo je od *ry*, *sj*, *zj* nastalo *r*, *š*, *ž*.

Bilješka 2. Nikakva se promjena ne događa, kad se nađe *je*, koje je postalo od negdašnjega *ě*, iza kojega konsonanta osim iza *l*, *n*. Primjeri: *bjelina*, *pjšema*, *vjera*, *mjesto*, — *cjelicati*, — *djelo*, *djeca*, *tjérati*, *tjšiti*, — *sjeme*, *zjenica*; ali *vöjeti*, *počnjeti*, t. j. вöлѣти, поцнѣти (postalo od: vol-jeti, počrn-jeti); tako je i *ljepöta*, *njemački*, t. j. љепöта, нѣмачкѣи (prema: *ljep*, *Nijemac*). O glasovima je iza *r* vidi § 11b.

Bilješka 3. Nema nikakve promjene u složenim riječima, gdje *j* stoji iza kojega prijedloga, na pr. *objčcati*, *öbjužiti*, *nadjčcati*, *podjčriti*, *sjähati*, *izjáviti*.

O glasovima *šč*, *šć*, *št*.

§ 32. a) U nekim riječima ostaje *šč* bez promjene, na pr. *daščica*, *daščara*, *guščica*, *guščar*, *koščica*, *püščica*, *puščani* i t. d. — a u nekim se riječima *šč* mijenja u *št*, na pr. *gorštak*, *lupeština*, *ljuštiti*, *mřštiti se* (na pr. *mřšti* mu se čelo), *siromaština*, *vöjštiti*, *voštànica* i t. d.

Bilješka 1. Glas je *č* u navedenim riječima postao od negdašnjega *č* ispred *i* (po § 24b) ili od *kj* (po § 31f); *s* ispred *č* prešlo je po § 18b u *š*, pa je to *š* ostalo i onda, pošto je u nekim riječima *č* prešlo u *t*. Tako je *daščica* postalo od *dask-ica*, — *guščica* od *gusk-ica*, — *koščica* od *kostk-ica* (t je po § 22c ispalo), — *puščica* od *pušk-ica*, — *lupeština* od *lupešk-ina* (a ovo od: lupežk-ina), *ljuštiti* od *ljusk-iti*, — *mřštiti se* od *mřskiti se* (t. j. kad se kupe mřske na čelu), — *siromaština* od *siromašk-ina*, — *vöjštiti* od *vöjsk-iti*. U drugu je ruku *daščara* postalo od *dask-jara*, — *gorštak* od *goršk-jak*, — *guščar* od *gusk-jar*, — *puščani* od *pušk-jani*, — *voštànica* od *vösk-janica*.

Bilješka 2. Rijetko se pored *št*, koje je postalo od *šč*, govori *šč*; tako je *ištem* i *iščem* (mjesto: iščem, od: *iskati*), *plještem* i *plješćem* (mjesto: plješćem, od: *plješcati*). Pravilnije je *ištem* i *plještem*.

b) Gdje je *št* postalo od *šč*, tamo po zakonu treba da iza njega mjesto *o* stoji *e*, jer (po § 9a) iza *č* prelazi *o* u *e*. Zato riječi *plášt*, *príšt* imaju u instrumentalu sing. *plástem*, *prístem*, u nominativu plur. *pláštevi*, *prístevi*; tako i u *gòdište*, *ògnjište* stoji *e* mjesto *o*.¹

Bilješka. U riječi *štò* nije moglo *o* prijeći u *e*, jer u njoj nije *t* postalo od *č* (vidi u § 20).

§ 33. a) Gdje se sastanu glasovi *š* i *č*, tamo se u nekim riječima pored *šč* govori i *št*; na pr. *kršćen* i *kršten*, *kršćenje* i *krštenje*, *kršćavati* i *krštavati*, *námješćen* i *námješten*, *námješćati* i *námještati*, *ispušćati*, *dopušćati* i *ispúštati*, *dopúštati*. Svuda je tu pravilnije *št*.

b) Mnoge se riječi govore samo sa *šč*, na pr. *gòšća* (žena, koja je u gostima, postalo od: *gostja*), *gòščah*—*gòščāše*, *gòšćenje*, *gúšću* (komparativ od *gúst*), *pòščah*—*pòščāše*, *kršćanin* ili *hršćanin*, *lišće*, *ušće*. Osobito vrijedi to za instrumental sing., na pr. *ràdošću*, *stārošću*, *žālošću* i t. d.

O kvantiteti i akcentu.

O kvantiteti.

§ 34. Vokali su u riječima neki kratki, a neki su dugi. Kratkoća i dužina vokala zove se zajedničkim imenom kvantiteta (t. j. količina). Kratki su vokali u riječima na pr. *čār*, *rāt*, *vòdā*, *mīslīti*, *kūpōvāti* i t. d., a dugi su na pr. u *krālj*, *rēd*, *ženā* (genitiv plur.), *pitām* (1 lice sing.), *stūpōvā* (genitiv plur.) i t. d. Različne su kvantitete vokali u mnogim riječima, na pr. *rūkā*, *žēpōm* (instrumental sing.), *krāljēvīc*, *mīšljāsmō* (1 lice plur. imperfekta), *pōmōčnik* i t. d.

Bilješka. Navedeni znak za kratkoću rijetko se upotrebljava, jer se zna i bez njega, da su svi vokali kratki, koji nijesu dugi.

O akcentima uopće.

§ 35. a) Akcent ` (na pr. u *brāt*, *mīš*) zove se zato brzi, jer se izgovara brže od ikojega drugog. Akcent ^ (na pr. u *stāza*, *vōda*) zove se zato spori, jer se izgovara nešto sporije nego li brzi, premda su oba kratki.

¹ Kajkavci (t. j. oni Hrvati, koji mjesto *što* kažu *kaj*) govore *godišće*, *ognjišće*; tako oni govore i *plašč*, *príšć*; oni su dakle tu sačuvali stariji izgovor.

b) Akcent \sim zove se **silazni**, jer sila izgovora kao da silazi na niže; na pr. riječi *králj*, *měso* izgovaraju se kao *krđalj*, *měso*, ali tako, da među *āa*, *ěe* nema nikakvoga prekida; sila izgovora silazi dakle s naglašene polovine na nenaglašenu.

c) Akcent \acute zove se **uzlazni**, jer sila izgovora kao da uzlazi na više; na pr. riječi *národ*, *pétak* izgovaraju se kao *naârod*, *peétak*, ali tako, da među *aa*, *ee* nema nikakvoga prekida; sila izgovora uzlazi dakle s nenaglašene polovine na naglašenu.

§ 36. Od nenaglašanih vokala mogu imati duljinu samo oni, koji stoje iza akcenta. Dugo je na pr. *a* u riječi *ženā* (genitiv plur.), dugo *e* u riječi *kráľjice* (genitiv sing.), dugo *i* u riječi *vôjnik*, dugo *o* u riječi *trgôvca* (genitiv sing.), dugo *u* u riječi *nâsutî* i t. d. U jednoj istoj riječi može i više vokala od jednoga biti dugih; na pr. *nârôdā* (gen. plur.), *sâčûvâjmo*, *trgovācā*, *djêvojākā*, *pekârnica* (gen. plur.).

§ 37. a) Za mjesta, na kojima u riječima može stajati koji akcent, vrijede ova pravila:

1. riječi od **jednoga sloga** mogu imati samo brzi i silazni akcent;

2. riječi od **dva sloga** mogu na prvome imati sva četiri akcenta, a na drugome ni jedan;

3. riječi od **tri sloga ili od više** na prvome mogu imati sva četiri akcenta, na posljednjemu ni jedan, a na ostalim slogovima može stajati samo spori i uzlazni akcent.

b) Izuzetaka od rečenih pravila ima vrlo malo. Pravilima 2. i 3. protive se riječi: *alā* (na pr. *alā čuda!*), *uvŕh* ili *povŕh* (na pr. *uvŕh ili povŕh gôre*), *usrêd* ili *posrêd* (na pr. *usrêd ili posrêd vinogrāda*), *kojigôd*, *kojekûd*, *kojekûd*, *kojegdjê*, *kolikogôd*, *očevdnâ*, *zlomšljenik*, *ranorânilac*, *svojevôljno*, *jedinodûšno* i još gdjejoja takova složena riječ.

c) Vrlo rijetko ima koja riječ dva akcenta; to je u superlativu, na pr. *nâjstârijî*, *nâjbogâtijâ*, *nâjpametnijega* i t. d. Takve su i složene riječi *kâkavgôd*, *svŕzibrâda* (t. j. čovjek, koji je nosio bradu, pak je obrijao), *svŕzimântija* (čovjek, koji je ostavio mantiju), *izjedipôgača* (čovjek izjelica). Budući da je takvih riječi vrlo malo, može se postaviti pravilo, da riječi mogu imati samo po jedan akcent.

✓ **Bilješka.** Nenaglašeni dugi vokali bilježe se u ovoj knjizi znakom \bar . Mjesto toga znaka mnogi uzimaju za takve vokale znak \circ (onaj isti, koji služi za silazni akcent) te pišu n. pr. *ženā*, *vôjnik*, *sâčûvâjmo* i t. d. To nije po-

grješka, jer se zna, da riječi mogu imati samo po jedan akcent; ako dakle znak \circ stoji iza drugoga kojeg akcenta, onda on ne može drugo značiti nego nenaglašenu duljinu.

Akcenti na *ě* (Ě).

§ 38. a) Kad je zapadno (ikavsko) *i*, istočno (ekavsko) *e* kratko i naglašeno, onda je isti akcent i u govoru južnom (ije-kavskom); na pr. *pisma, vncati, pësma, vëncati*, — *pjësma, vjënçati*.

b) Kad je pak zapadno *i*, istočno *e* dugo i naglašeno, onda se u južnom govoru glas *ě* cijepa; tako je na pr. *lĕk, vrĕme*, — *ĕĕk, vrĕme*, ali *ĕĕjek, vriĕme*. U prva dva govora je dakle po jedan slog sa silaznim ili uzlaznim akcentom, a u južnom se govoru *ě* rascijepilo u dva sloga, te prema zapadnom i istočnom *i—ě* ima južni govor *ĕje*, a prema zapadnom i istočnom *i—e* ima *ijĕ*. To lijepo odgovara onome, što je rečeno u § 35, da se na pr. *krālĕj* izgovara kao *krĕalĕj*, — *nároĕd* kao *naĕroĕd* i t. d. Evo još primjera: *nĕjem* (nĕm, nĕm), *sĕjeno* (sĕno, sĕno), *vĕjenĕe* (vĕnĕe, vĕnĕe, vokativ sing.), *riĕjĕka* (rĕka, rĕka), *priĕjĕstolĕje* (prĕstolĕje, prĕstolĕje), *procĕjĕniti* (procĕniti, procĕniti) i t. d.

c) Ima i takovih primjera, gdje je vokal, što je postao od *ě*, u zapadnom i u istočnom govoru kratak i bez akcenta: n. pr. *pĕbiĕi, prĕmina* ili *pĕbeĕi, prĕmena*. Tako je i u južnom govoru: *pĕhĕĕi, prĕmjĕna*. A kad je u zapadnom i istočnom govoru vokal, što je postao od *ě*, dug, ali bez akcenta, onda u južnom govoru *ĕje* ostaje bez ikakvog znaka, n. pr. *dĕnijĕla, prĕmĕjĕnĕjĕn* (zap. *dĕnĕla, prĕmĕnĕjĕn*, ist. *dĕnĕla, prĕmĕnĕjĕn*).

d) Budući da pred naglašenim vokalom ne može (po § 36.) biti duljine, zato ni *ĕje*, kao zamjena dugoga *ě*, ne stoji nikad pred naglašenim vokalom; govori se n. pr. *bĕjel, bĕjĕla, bĕjĕjeti se, bĕjĕlac*, — ali *bĕjelina*; tako je *ĕjĕna, ĕjĕniti, procĕjĕniti, prĕĕjĕnĕjĕn*, — ali *prĕĕjĕnĕjĕti*; ili *tĕjĕsan, tĕjĕsna, tĕjĕsniti*, — ali *tĕjĕsnĕca* i t. d.

Skakanje akcenta ná prijedlog.

§ 39. a) Kad pred koju riječ, koja ima spori ili uzlazni akcent (makar na kojem slogu), dođe prijedlog, onda riječ zadržava svoj akcent, a prijedlog ga nema. Na pr. *na jĕzik, za jĕzik, pri žĕni, u planĕni, po dogovĕru, bez krālĕja, u ruci, pod rukĕm, na junĕke, za gospodĕre* i t. d. (i bez prijedloga je: *jĕzik, žĕni, planĕni, dogovĕru, krālĕja, ruci, rukĕm, junĕke, gospodĕre*). — Ovo vrijedi i za glagole; tako prema nesloženima *nĕsiti, govĕrim, govĕriš, govĕrili, pitati, žĕvim, žĕjeti* imamo složene s prijedlozima: *raznĕsiti, progĕvĕrim, progĕvĕriš, progĕvĕrili, ĕapitati, doživĕm, doživĕjeti* i t. d.

b) Ako riječ ima **brzi** ili **silazni akcent**, onda ga ona stojeći iza prijedloga gubi, a prijedlog sam dobiva sad spori, sad brzi akcent. Riječ na pr. *brat* ima u genitivu sing. *brata*, a s prijedlogom će biti *od brata*, *bez brata*; tako isto u akuzativu sing. govori se *ribu*, a s prijedlogom je *po ribu*, *za ribu*; tako je i ovo: *ladu*, — ali *u ladu*, *na ladu*; *carstvo*, — ali *za carstvo*, *pred carstvom*. Isto pokazuju i glagoli; na pr. *misliti* — ali *pomisliti*, *razmisliti*; *režem*, *režeš* — ali *po-režem*, *odrežeš*; *hvalim*, *hvališ* — ali *po-hvalim*, *zahvališ*; *čuvajmo*, *čuvajte* — ali *sachuvajmo*, *prichuvajte* i t. d. — U drugu je ruku na pr. *Boga*, *vodu*, *grada*, *glavu*, — ali *za Boga*, *pred Boga*, *po vodu*, *za vodu*, *iz grada*, *od grada*, [*na glavu*, *u glavu*]; tako je i: *glodao*, *glodala*, *tėsān*, *tėsāna*, *grādi*, *hvali*, *kvāsi* (2. i 3. lice sing. aorista), — ali: *oglodao*, *oglodala*, *istesān*, *istesāna*, *sagrādi*, *po-hvali*, *nakvasi* i t. d.

Bilješka. Kad prijedlog dobiva spori, a kad brzi akcent, tome se pravila ne mogu ovdje navoditi, jer ih je mnogo i dosta su zamršena.

c) Prijedlozi od dva sloga, na pr. *među*, *oko*, *pokraj* imaju spori akcent na drugom slogu u slučaju, kad bi na prijedlogu od jednoga sloga stajao isti akcent, na pr. *pokraj brata*, *među ribama*, *predomisli se* i t. d. — Takvi prijedlozi imaju brzi akcent na prvom slogu u slučaju, kad bi prijedlog od jednoga sloga imao isti akcent, na pr. *oko grada*, *među vodu*, *ponakvasi* i t. d.

Bilješka. Rečeno pravilo vrijedi i za trosložni prijedlog *između*, na pr. *između gora*, *između braće*, *između grada* (i sela). Za druge trosložne prijedloge ne vrijedi to, na pr. *nasuprot*, *okolo*, jer oni imaju svoj samostalni akcent, koji se ne mijenja.

d) Lasno je razumjeti, zašto prijedlozi sad ostaju bez akcenta, a sad ga dobivaju. Govori se: *pri ženi*, *u kralja*, jer se prijedlog sa svojom riječi izgovara tako, kao da je oboje jedna riječ, kao da je napisano: *priženi*, *ukralja*. Spori i uzlazni akcent mogu (po § 37a) stajati na svakom slogu osim na posljednjem ili na jedinom, zato dakle može biti *priženi*, *ukralja*, t. j. *pri ženi*, *u kralja*. — Brzi i silazni akcent mogu (po istom §-u) stajati samo na prvom slogu ili na jedinom, zato dakle ne može biti: *od brata*, *na ladu*, jer to bi se izgovaralo, kao da je napisano: *odbrata*, *naladu*, a tu akcenti brzi i silazni ne bi stajali na prvom slogu, stoga je potrebno, da bude *odbrata*, *naladu*, t. j. *od brata*, *na ladu*.

e) Ako imenica ili pridjev ima četiri sloga ili više, pa je na prvom brzi ili silazni akcent, onda ti akcenti mogu ostati iza prijedloga, n. pr. *na trepavicu*, *po opomenama*, *na milostivo*, *sa lašćama* ili *na trepavicu*, *po opomenama*, *na milostivo*, *za lašćama*. U glagola to ne može biti, već akcent mora pasti na prijedlog, na pr. *podmlovati* (: *milovati*), *po-vjerujemo* (: *vjerujemo*), *odgoriti* (: *logoriti*).

f) Što vrijedi za prijedloge, vrijedi i za veznike *a, i, da, ni*; na pr. *đ brat, i sin, dà vidim, ni cřkva* i t. d. Ali ako riječ iza tih veznika ima dva sloga ili više, može ona zadržati i brzi i silazni akcent; može se n. pr. reći također *da vidim, ni cřkva, i godine* i t. d.

g) Veoma rijetko stoji na prijedlogu uzlazni ili silazni akcent; to je same pred zamjeničkim oblicima *me, te, se, nj (njga)*; na pr. *ná me, wá te, ú se ná nj, pō nj* (ili *nánjga, pónjga*). U tom slučaju prijedlozi od dva sloga imaju duljinu na drugom vokalu, na pr. *úza me, náda te, prěda se, pđā nj* (ili *pđānjga*.)

Enklitike.

§ 40. a) Ima nekoliko riječi, koje nemaju akcenta, nego se zajedno izgovaraju s onom naglašenom riječju, koja stoji pred njima. Takve se riječi zovu enklitike (to je grčka riječ, koja bi se mogla prevesti: naslonjenice, jer se kao naslanjaju na riječ, koja je pred njima). Među enklitike idu ovi oblici zamjenički: *me, mi; te, ti; se, si; nam, vam; nas, vas* (ali ima i *nás, vás*, što nijesu enklitike); *ga, je; mu, joj; ih, im*; — ovi glagolski: *sam, si, je, smo, ste, su; ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će*; — veznici: *li, bo* (ovaj se drugi rijetko upotrebljava). — Oblici *bih, bi, bismo, biste*, kad služe za tvorbu kondicionala (na pr. *hvalio bih, znāli bismo* i t. d.), enklitični su svagda, osim ako stoje na početku rečenice (na pr. *biste li vi to rekli?*).

b) Piše se: *dāj mi, vidim te, ćuvājmo se, pđēnājem ga, bđo sam, govđrili ste, mislit ću, kupit ćemo, ćijete li?*, a izgovara se, kao da se piše *dājmi, vidimte, ćuvājmosē* i t. d., dakle kao jedna jedina riječ.

c) Često se događa, da se po dvije ili po tri enklitike nađu jedna do druge; ni onda nijedna nema akcenta. Na pr. *nāšao sam ga, prđdat ću vam, prđđali su mu se, pokazao sam ti ga*; to se izgovara, kao da je napisano: *nāšaosamga, pokazao-samtiga* i t. d.

DRUGI DIO.

ooo

O B L I C I.

Deklinacija.

Imenice muškoga roda.

Nepostojano *a*.

§ 41. a) Nepostojano *a* stoji u nominativu sing., na pr. *mđmak, ndvac, päs, süžanj* i t. d. zato, da ne budu dva konsonanta jedan do drugoga na kraju riječi (da ne bude na pr. *momk, novc* i t. d., što bi neprilično bilo izgovarati); a gdje dva konsonanta ne stoje na kraju, tamo nema među njima nepostojanog *a*, jer se riječ i bez njega lako izgovara, dakle na pr. *mđmka, nđvca, nđvcu, psä, psü, psöm, psl, süžnja* i t. d. Nepostojano *a* stoji i u genitivu plur., na pr. *momäkä, nđväcä, päsä, süžanjä* i t. d.

Bilješka. Ovo se na prvi pogled čini protivno pravilu, jer u genitivu plur. na pr. *nđväcä* ne stoje konsonanti na kraju riječi, dakle ih ne bi trebalo rastavlјati nepostojanim *a*. Ali ovaj se padež govorio nekad bez današnjega skrajnjeg *a*; govorilo se na pr. *nđvac*. Tu dakle nepostojano *a* (koje je produljeno) stoji po zakonu, jer bi bez njega bila na kraju dva konsonanta. Ovo je *a* ostalo u genitivu plur. i onda, kad se na kraju dodalo *-ä*; tako je od negdašnjega *nđvac* nastalo današnje *nđväcä*.

b) Od *hřbat* je ne samo *hřbata, hřbatu, već i hřpia, hřptu* i t. d. Od *Bihad* (ime mjestu) je i *Bišća i Bihacä* (vidi u § 19).

c) Od osnova *mozg, drozg* glasi nominativ sing. *mđzak, drđzak* (ime ptici, koja se zove i *drđzd*); u svim drugim oblicima ostaje *g*, na pr. *mđzga, drđzga* gen. dat. *mđzgu, drđzgu* i t. d.

§ 42. a) Ispadati može samo kratko *a*, ali ne ispada uvijek. Na pr. od *cär, drägan, Milan, šäran, tovar, siromah* genitiv je

cāra, drāgana, Milana, šārana, tōvara, sirdmaha. — Dugo *a* ne ispada nikad; na pr. *dār, kōpāč, ōbičāj, jūnāk, žūpān, čūvār, ve-
hkaš, Hrvāt, rūkāv* i t. d.; gen. *dāra, kopāča, ōbičāja, junāka* i t. d.

b) Imenice, kojima se osnova svršuje na *st, št, zd, žd*, na pr. *list, plāšt, grōzd, dāžd*, ne primaju nepostojano *a*.

c) Budući da od svih vokala samo *a* može biti nepostojan, za to nijedan drugi, koji u nominativu sing. među dva konsonanta stoji, ne može u drugim padežima ispadati. Riječi na pr. *biser, pēpeo, kōsiter, Jūpiter* ne mogu u genitivu glasiti drukčije nego *bisera, pēpela, kōsitera, Jūpitera*. — Nije dobro u nominativu *Aleksander*, jer od toga bi genitiv morao glasiti *Aleksandera*; ali kad se tako u genitivu ne govori i ne piše, nego *Alēksāndra*, zato i nominativ mora glasiti *Alēksāndar* (ili *Alēksāndro* kao *Mārko*, vidi u § 54).

d) U imenica uzetih iz drugih jezika (ponajviše iz latinskoga i grčkoga) često ostaju dva konsonanta na kraju nominativa sing. nerastavljeni vokalom *a*; na pr. *āgent, ākt, dīftong, kōncert, pātent, prezident, pūnč, rēcept, smāragd, tālent* i dr. To vrijedi i za vlastita imena uzeta iz drugih jezika, na pr. *Aristarh, Dāmask, Kōrint, Lēopold, Märt, Rōbert, Sigismund* i dr. U gdje kojih ovih riječi i imēnā može stajati *a* među skrajuja dva vokala; na pr. dobro je također: *kōncerat, pātenat, tālenat, Dāmasak*; ali bi neobično bilo na pr. *dīftonag, punač, rēcpat, Aristarah*. — Imena *Lēopold, Rōbert, Sigismund* i dr. nitko ne govori s umetnutim *a*; ali može također biti *Lēopoldo, Rōberto, Sigismundo* i t. d., a tako je i *Mārko*. Samo ako je na kraju konsonant *r*, onda se mora umetnuti *a*; tako na pr. imamo *Alēksāndar* (pored *Alēksāndro*), *Kīpar, skēptar* (gen. *Alēksāndra, Kīpra, skēptra*); takvo je ime i *Pētar* (gen. *Pētra*). — Sve, što je ovdje rečeno o nominativu sing., vrijedi i za genitiv plur. Dobro je dakle u tom padežu *āgentā, āktā, dīftongū, kōncertā, pātentā, rēceptā, tālentā* i t. d., ali može biti i *kōnceratā, pātenatā, tālenatā*; neobično bi bilo: *dīftonaga, rēcpata* i dr. — Od germanizama je gen. i dat. sing. *germanizma, germanizmu*, gen. pl. *germanizāmā*. Takve su i druge riječi na *-izam*, na pr. *fanatizam, organizam, patriotizam, realizam* i t. d.

Mijenjanje konsonanta *l* u *o*.

§ 43. a) Prema genitivu *kōtla, pēpela, pōsla* i t. d. glasi nominativ *kōtao, pēpeo, pōsao* i t. d., a ne *kotal, pepel, posal*, jer *l* na svršetku riječi prelazi u *o*.

b) Imenice na *lac*, na pr. *kūdīlac, prātīlac, vlādalac, žētelac*, imaju u genitivu sing. *kūdioca, prātioca, vlādaoca, žēteoca*, u dat. *kūdiocu, prātiocu* i t. d. Ne može biti *kudīlea, žetelca* ni *kudīlcu, žetelcu* i t. d., jer tu *l* stoji na svršetku sloga (t. j. ku-dil-ca, že-tel-cu), pak se mora pretvoriti u *o*. U genitivu plur. svršuju se te riječi na *-lācā*, dakle na pr. *kūdīlācā, žētelācā* i t. d. — Pogrješka je u nominativu sing. *-oc* i u genitivu plur. *-oca*, na pr. *kudīoc, kudiōcā*.

c) Od *oo*, koje je postalo od *ol*, nastaje *ō*, na pr. u nominativu *sing.* *sōkō, stō, vō* (gen. *sokōla, stōla, vōla*), tako i u gen. *kōca, vōka* u dat. *kōcu, vōku* (nom. *kōlac, vōlak*) i t. d. — Ima riječi, koje u nominativu *sing.* ostavljaju na kraju *l*, na pr. *āpostol, bōl, Ćiril, vāl* i t. d., a nekima u sredini riječi *l* ostaje, osobito iza dugih vokala, nepromijenjeno, na pr. *āndēlka* (od *āndēlak*), *kozālca* (od *kozālac*), *pālca* (od *pālac*), *tkālca* (od *tkālac*), *ubilca* (od *ubilac*), *žālca* (od *žālac*) i t. d. — Neke riječi mogu imati i *l* i *o*, i to jedne u nominativu *sing.*, na pr. *āndeo* (i *āndel*), *dōo* (i *dijel*, gen. *dijela*), *ždrāl* (i *ždrāo*), a jedne u drugim padežima, na pr. *krvōpioca* (i *krvopīlac*), *strādaoca* (i *strādālac*) od *krvopīlac, stradālac*.

O akuzativu singulara.

(Vidi na str. 6.).

§ 44. a) Akuzativ *sing.* imaju kao nominativ one riječi, koje znače skup od većega ili manjega mnoštva živih bića, na pr. *čōpōr, nārod, nāraštāj, ōdbor, pāk, rōd* (kad znači: rod-lina), *sābor*.

b) Riječ *dēh* može imati akuzativ *sing.* na dva načina; može se na pr. reći: mišljahu, da vide *duha* — i *duh*.

c) Kad se pod riječima, koje same sobom znače nešto neživo, misli kakvo čeljade, onda i one imaju akuzativ jednak s genitivom; na pr. da pita *mjeseca*, — ona iziđe pred *vjetra* (u narodnoj pripovijetki, gdje se o mjesecu i o vjetru govori kao o ljudma), — izabran je za pravoga člana učenoga društva. Tako i riječi *mrtvac, pōkōjnik* imaju u akuz. *sing.* *mrtvāca, pōkōjnika*.

d) Kad se riječ, koja sama sobom znači što živo, uzima za kakvu stvar, akuzativ je često jednak s genitivom; na pr. čitao sam „*Pobratima*“ (ime novinama); — kupio sam *drvena psa*; a katkad je jednak s nominativom, i to osobito vrijedi za mjesna imena, na pr. idemo u *Sv. Ivan* (ime selu); popeo se na *Sōkō* (ime brdu).

O vokativu singulara.

(Vidi na str. 6.).

§ 45. a) Imenice *knēz, vitez* imaju u vokativu *sing.* *knēže, vitezē*; i to su jedine dvije riječi, u kojih se *z* ispred *e* mijenja u *š*. Zato od *mrāz, ōbrāz* glasi vokativ *sing.* *mrāze, ōbrāze*.

b) Imenice na *-ar*, kao što su na pr. *glāvār, ljēkār, pīsār*, — mogu imati u vokativu *-u*, dakle: *glāvāru, ljēkāru, pīsāru*, zato, jer im je *r* nekad bilo nepčano (t. j. izgovaralo se kao *rv*

u jednom glasu, vidi u § 9c); ali one mogu imati također *e*, dakle: *glávare, ljékare, písare*. Od *gospòdār* je običnije *gòspòdāru* nego li *gòspòdāre*. I u riječi *pàstir* je bilo *r* nekad nepčano, zato je vokativ *pàstiru* (ali može biti i *pàstire*)! Imenice *cār, Lázār* također su nekad imale nepčano *r* (to se vidi otud, što se govori *cārev, Lázārev*, kao *králjev, orádev*) pa ipak im je vokativ *cāre, Lázāre*. — Koje su imenice i u davnini imale obično *r* (t. j. takovo, koje nije nepčano), one imaju vokativ sing. samo na *-e*, na pr. *dòbrotvore, káluđere, mājstore, Tòdore, Vlādimir*, od: *dòbrotvor, káluđer, mājstor, Tòdor, Vlādimir*.

c) Riječi na *-čak, -dak, -tak* s nepostojanim *a* slabo se govore u vokativu sing., a kad im treba taj padež, izlazi im na *-u*, dokle na pr. *māčku, hlāčku, pātku* (od *māčak, hlāčak, pātak*). Ovakve bi se po svojoj prilici, kad bi trebalo, reklo i *Otočcu, stāračcu* od *Otočac, starāčac*; tako isto *òplečku* od *òplečak* i *čāsku, glāsku* od *čāsak, glāsak*. Riječ *tétak*, koja se češće govori, ima u tom padežu pravilno *tēde*. Od imenica *drāsak, mžak* također nije vokativ običan, ali kad bi trebalo, reklo bi se *drāsgu, mžgu*.

d) Riječ *sīnak* ima u vokativu sing. *sīnko*, a *pòsīnak* ima pravilno *pòsīnē* (u pjesmama se nalazi i *pòsīnko*).

O instrumentalu singulara.

(Vidi na str. 6.)

§ 46. a) Koje su imenice nekad imale na kraju osnove nepčano *r*, one su po pravilu imale u instrum. sing. samo *-em*, a danas ponajviše imaju i *-em* i *-om* (ali je *-om* gotovo običnije); na pr. *glavārem* i *glavdrom*, *gospodārem* i *gospodārom*, *pisārem* i *pisārom*, *Lázārem* i *Lázārom*, *pastīrem* i *pastīrom*. Riječ *cār* ima samo *cārem*. Gdje *r* nije bilo nepčano, tamo je samo *-om*; na pr. *biserom, dārom, dòbrotvorom, izvorom, mājstorom* i t. d.

b) Imenice na *št* imaju u instrum. sing. *-em*: na pr. od *plāšt, prīšt* glasi taj padež *plāstem, prīstem*. Imenica *dāžd* ima u tom obliku *dāždem*.

c) Imenica *pūt* ima *pūtem* i *pūtom*; prvi se oblik govori, kad je bez prijedloga, na pr. ode svojim *pūtem*, — kojim ćeš *pūtem* udariti?; drugi se oblik govori s prijedlozima, na pr. stoji pod *pūtom*, — za onim *pūtom* ima livada. Od *kāžipūt* je ovaj padež *kāžipūtom*.

d) Imenice *jēž, zēc* imaju u instrum. sing. *jēžom* i *zēcom*. Neke imenice iza nepčanoga konsonanta mogu imati i *-em* i *-om*; tako je *Bēcem* i *Bēcōm*, *lmēljem* i *lmēljōm*, *krpežem* i *krpežōm*,

lúpež; *m* i *lúpežom*, *mjěsēcem* i *mjěsěcom*, *pádežem* i *pádežom*, *Sěnjem* i *Sěnjom* od: *Běc*, *hmělj*, *křpež*, *lúpež*, *mjěsēc*, *pádež*, *Sěnj*. Sve te imenice imaju, kako se vidi, vokal *e* pred nepčanim konsonantom. Ali imenice na *-telj*, na pr. *prŕjatelj*, *učitelj*, imaju samo *-em* u instrum. sing.

O kratkom i dugom pluralu.

§ 47. a) Jedne imenice muškoga reda imaju **kratki**, a druge **dugi** plural; kratki je na pr. **pr. pr.** *čřvi*, *kŕnji* od *čřv*, *kŕnj*, a dugi je na pr. *mŕževi*, *tŕpovi* od *mŕž*, *tŕp*. Mnoge imenice mogu imati i jedan i drugi plural, na pr. *čās* i *čāsovi*, *drŕzi* i *drŕgovi*, *grādŕi* i *grādovi*, *nŕši* i *nŕževi*, od *čās*, *drŕg*, *grād*, *nŕš*.

b) Imenice, koje se u nominativu sing. svršuju na *s*, -a imaju dugi plural, ostavljaju *s* bez promjene, i iza njega stoji *o*, na pr. *mržzovi*, *vŕtezovi* od *mržz*, *vŕtez*; — od *kněz* je *knězovi* ili (rjeđe) *kněževi*.

c) Imenice, koje se u nominativu sing. svršuju na *c*, obično imaju kratki plural; kad je plural dug, neke imaju *-cev-*, a neke *-čev-*; tako je *đcevi* (od *đtac*), *pālcevi* (od *pālac*, kad znači ono u točka), — *jārcevi* (od *jārac*), *šāncevi* (od *šānac*). Od *strŕc* je u dugom pluralu *strŕcevi* i *strŕčevi*, a *žec* ima *žcevi*, *žčevi* i *žecovi*.

Bilješka. Imenica *pālac* u navedenom značenju ima u pluralu i *pāoci*; a kad *pālac* znači onaj prst u ruke, onda ima u pluralu *pālci*; u ovom drugom značenju genitiv sing. glasi *pālca*, a u onome prvom *pāoca*.

d) Od imenica, koje se u nominativu sing. svršuju na *r*, samo jedna ima u dugom pluralu *-ev-*, a to je *cār*: *cārevi*; sve druge imaju *-ov-*, na pr. *dār* i *čřvi*, *vjětřovi* od *dār*, *čřv*, *vjětřar*.

e) Koje imenice u nominativu sing. imaju na kraju *št*, *žd*, *one* u dugom pluralu dobivaju *-ev-*, na pr. *hrŕštevi*, *prŕštevi*, *dāžŕevi* od *hrŕšt*, *prŕšt*, *dāžđ*.

§ 48. a) Ponajviše imenica od jednoga sloga u nominativu sing. ima i kratki i dugi plural. Rijetke su, koje imaju samo kratki; od *čřv*, *kŕnj*, *mrāv*, *vās*, *prŕst*, *rāk*, *vās* plural je samo: *čřvi*, *kŕnji* . . . , a nikad *čřvovi*, *konjevi* Ovakova su i narodna imena; od *Čěh*, *Gřk*, *Prŕis*, *Rŕis*, *Vlāh* plur. je samo *Čěsi*, *Gřci*, *Prŕisi*, *Rŕisi*, *Vlāsi* i nikako drukčije. — Malo ima jednosložnih imenica, koje su obične samo u dugom pluralu, takove su *cār*, *grāb*, *māž*, *pŕp*, *tŕp*, *vŕ*; lakle: *cārevi*, *grōbovi*, *mŕževi* . . . (neobično *bi* *bŕo carŕi*, *grobŕi* . . .). — Od *pāt* dugi plural glasi *pātcevi* (*putcevi* nije dobro); od *sān* u dugom pluralu je i *sānŕvi* i *sānŕovi* (običnije *sānŕ*). Riječ *šāc*, koje ima u genitivu sing. *šācŕ* i t. d. ima u pluralu *šācovi*.

b) Koje imenice u nominativu sing. imaju dva sloga i nepostojano *a*, od njih neke mogu imati kratki i dugi plural. Tako na pr. *bābnji* i *bŕbnjevt*

(od: búbanj), *čěšlji* i *čěšljevi* (od čěsalj), *čvórci* i *čvórkovi* (od čvórak), *lákti* i *láktovi* (od: lákat), *óci* i *ócevi* (od: ótac), *sůžnji* i *sůžnjevi* (od: sůžanj), *svěkri* i *svěkrovi* (od: svěkar), *žřvnji* i *žřvnjevi* (od: žřvanj) i t. d. Tako je **f**: *kótlí* i *kótlóvi*, *órlí* i *órlóvi*, *póslí* i *póslóvi* od: *kótao*, *órao*, *pósaó*. Imenice *óvan*, *tócah*, *trđsak*, *věpar*, *vjětar* nijesu obične u kratkom pluralu, već u dugom: *óvnóvi*, *tóčkóvi*, *trđškóvi*, *věprovi*, *vjětrovi*. Mnogo ima imenica, koje imaju u nominativu **sing.** dva sloga i nepostojano **a** te tvore samo kratki plural; na pr. *bógac*, *kósaó*, *lónac*, *mómak*, *nđkat*, *nóvac*, *pápak*, *pěcalj*, *stárac* i t. d. Te riječi glase u pluralu *bókci*, *kósci*, *lónci*, *mómci*, *nđkti*, *nóvci*, *pápci*, *pědlji*, *stárci* i t. d.

c) Od imenica, koje u nominativu **sing.** imaju dva sloga, a nemaju nepostojano **a**, samo neke mogu (ali ne moraju) imati dugi plural. Takve su na pr. *gávran*, *gđlub*, *jástrěb*, *kđlut*, *lábud*, *mjěhúr*, *něrast*, *pđjas*, *slúcaj*, *vitez*; one u pluralu glase *gávranóvi*, *gđlubóvi*, *jástrebovi*, *kđlutóvi*, *lábudóvi*, *mjěhúrovi*, *něrastóvi*, *pđjasóvi*, *slúcajevóvi*, *vitezóvi*, — ali je dobro i *gávraní*, *gđlúbí*, *kđlutí* i t. d. Sve te riječi imaju, kako se vidi, u nominativu **sing.** brzi akcent na prvom slogu, a na drugom duljnu. — Veliko je mnoštvo riječi od dva sloga u nominativu **sing.** bez nepostojanog **a**, koje imaju samo kratki plural; tako su na pr. *biskup*, *izvor*; *jělen*, *lúpež*, *mládić*, *národ*, *óbráz*, *óráč*, *pátník*, *ráčun*, *zákon*, *zlđtvor* i t. d.

d) Od imenica, koje u nominativu **sing.** imaju više od dva sloga, tvori se samo kratki plural, na pr. od: *dóbrotvor*, *krástavac*, *ópanak*, *pómódník*, *sírómah*, *voděničár* i t. d.

O pluralu imenica na *in*.

§ 49. Koje se imenice muškoga roda u nominativu **sing.** svršuju na *in* te znače kakove ljude, one imaju plural bez *in*. Tako na pr. od *Árapin*, *Búgarin*, *káurin*, *kršćanin*, *Rímľjanin*, *Sřbin*, *Vínkovčanin* glasi nominativ plur. *Árapi*, *Búgari*, *káurí*, *kršćani*, *Rímľjani*, *Sřbi*, *Vínkovčani*, genitiv plur. *Árāpā*, *Búgārā*, *kāurā* i t. d., dativ, lokativ i instrumental plur. *Árapíma*, *Búgaríma* i t. d., akuzativ plur. *Árape* i t. d. Evo još nekoliko takovih imenica: *Banácanin*, *čóbanin*, *dóranin*, *gráđanin*, *Hrvácanin*, *Jěvřejin*, *Látinin*, *Lícanin*, *Ůgrin*, *Zágřepćanin* i t. d. Ovim se riječima pridružuje i *Túrćin* (od: Turk-in), kojoj nominativ plurala glasi *Túrći* (od: Turk-i), genitiv plur. *Túrākā* (s nepostojanim **a**), dativ *Túrćima*, akuzativ *Túrke*.

Bilješka. Od pravila o ispadanju rečenoga *-in-* u pluralu ima nekoliko izuzetaka; tako riječi *domácin*, *gónćin*, *túđin* imaju u pluralu: *domáćini*, *gónćini*, *túđini*. Tako i kad treba plural od vlastitih imena na *-in-*, na pr. *Dragútin*, *Míľutin*, *Vukášin*, ne izbacuje se *-in-*, te se govori na pr. *Dragútiní* i t. d. Ništa se ne izbacuje ni u imenica, koje se u nominativu **sing.** svršuju na *-in-*, te ne znače ljude, na pr. *ársšin*, *čěkin*, *dúršin*, *magázšin*, *pěćin*, *šárin* (t. j. šaren konj) i dr. — Kakav plural imaju imaju imenice *gospódnin*, *vlastělin*, reći će se u § 52 a.

O genitivu plurala.

§ 50. a) Nekoliko imenica muškoga roda ima u genitivu plur. nastavak *i*; to su *črv*, *dinār*, *gòst*, *hwāt*, *mjěsec*, *mrāv*, *nòkat*, *pār* (na pr. kad se veli: *pār pilića*), *přst*, *pūt* (na pr. kad se veli: bio sam *jedàn pūt*, *dva pūta*), *sāhat* ili *sāt*),

Genitiv plur. tim imenicama glasi: *črvi*, *dināri* (ili *dinārā*), *gòsti*, *hwāti* (ili *hwātā*), *mjeseci* (ili *mjesecā*), *mrāvi*, *nòkti*, *pāri* (ili *pārā*), *přsti*, *pūti* (ili običnije *pūta*), *sahāti* ili *sāti* (ili *sahātā*). — Mjesto *gòsti* govori se i *gòstijū*, mjesto *nòkti* također *nòktijū* i *nokātā*, mjesto *přsti* također *přstijū* i *přstā*.

b) U genitivu plur. ne produljuje se *je* u *ije*, već u *jē*; na pr. od *mědvjed*, *đbjed*, *ūvjed* glasi taj padež *mědvjedā*, *đbjedā*, *ūvjedā*. Tako i od riječi *djed* glasi genitiv plur. *djedā* (ali može biti i *đjedōvā*).

c) Ako se genitiv plur. svršuje na *a*, zadnja su dva vokala svagda duga. Na pr. *jělnā*, *oráčā*, *grādvā*, *kónjā*, *krāl jā*, *lūvōvā*, *miševā*, *lāvā*, *mīšā*, *gospodārā*, *dđbrotvōrā*, *domāčnā* i t. d. Iz nekih od ovih primjera vidi se, da prvi od rečenih vokala može biti i naglašen.

O dativu, lokativu i instrumentalu plurala.

§ 51. a) U dativu, lokativu i instrumentalu plur. imenice *kōnj*, *zūb* imaju *kōnjma* i *kānjima*, *zūbma* i *zūbima*.

b) Za tri pluralna padeža, koji danas izlaze na *-ima*, nalaze se i starijski oblici, i to za dativ na *-om* (*em*), na pr. *jělenom*, *oráčem*, *grādovom*, *krāļevom* i t. d.; — za lokativ oblik na *-ih*; na pr. *jělenih*, *oráčih*, *grādovih*, *Vīnkōvcih* i t. d.; — za instrumental oblik na *i*, na pr. *jěleni*, *orāči*, *grādovi*, *pōtočići* i t. d. Ti se oblici riješko upotrebljavaju.

O imenicama *brat*, *gospodin*, *vlastelin*, *čovjek*.

§ 52. a) Imenice *brāt*, *gospōdin*, *vlastēlin* mjesto pravoga plurala imaju zbirne (kolektivne) oblike *brāča*, *gospōda*, *vlastēla*, koji se sklanjaju sasvim kao singular imenica ženskoga roda na *a* (na pr. *žēna*). — Od *vlastēlin* ima i pravi plural: *vlastēli*, *vlastēlā*, *vlastēlima*, *vlastēle*.

b) Od imenice *čovjek* plural glasi *ljūdi* u nominativu i vok., *ljūdi* u genitivu, *ljūdima* ili *ljūdma* u dat., lok., instr., *ljūde* u akuzat.vu. Od *něčovjek* plural je *něljūdi*.

O imenicama *dan, večē.*

§ 53. a) Imenica *dān* može sve padeže imati posve pravilno, na pr. u genitivu sing. *dāna*, u dativu sing. *dānu* i t. d., ali se nalaze još i drukčiji oblici: za genitiv, dativ i lokativ sing. *dnē* i *dnēvi* (oba oblika samo kad se misli kakav praznik), — za nominativ plur. *dnī* i *dnēvi*, za akuzativ plur. *dnē* i *dnēvi*. Na pr. uoči Đurđeva *dāna*, *dnē*, *dnēvi*, — veselim se Petrovu *dānu*, *dnē*, *dnēvi*, — to je bilo o Spasovu *dānu*, *dnē*, *dnēvi*, — propadoše mi toliki *dāni*, *dnī*, *dnēvi*, — izgubio sam tolike *dāne*, *dnē*, *dnēvi*.

Bilješka. Nalaze se i oblici *dānjōm*, *dānju*, koji su nekad bili instrumental sing., a danas se govore samo kao prilozu u značenju: *đbdan*.

b) Imenica *vēčē* izgubila je na kraju *r*; genitiv sing. glasi joj *vēčera*, dat. *vēčeru* i t. d. Kad se tako sklanja onda je muškoga i srednjega roda; govori se na pr. *dobār večē*, *lijēpo večē*. To vrijedi samo za singular; u pluralu je ta riječ ženskoga roda i sklanja se kao *stvār*, na pr. u nom. plur. *lijēpe večeri*. I u singularu može ta riječ biti ženskoga roda, samo onda ima u nominativu na kraju *r*, a u drugim padežima sing. sklanja se kao *stvār*; dakle nom. *pfvā večer*, gen. *pfve večeri* i t. d.

O imenicama muškoga roda na *o* i na *e*.

N. Mār-k-o	Miloj-e
G. Mār-k-a	Miloj-a
D. Mār-k-u	Miloj-u
A. Mār-k-a	Miloj-a
V. Mār-k-ō	Miloj-e
L. Mār-k-u	Miloj-u
I. Mār-k-om	Miloj-em.

§ 54. a) Nastavak *o* u nominativu sing. kao *Mārko* imaju i neka druga vlastita imena i općene (apelativne) imenice, na pr. *Aleksandro*, *Dānilo*, *Gāvriilo*, *Mānōjlo*, *Mārko*, *Živko*, *bābo*, *pōbro*, *prōto*, *striko*, *zelenko*. Dosta se često *ovo o* nalazi također iza nepčanih konsonanta, na pr. *Bōžo*, *Grūjo*, *Mišo*, *Vūjo*, *mršo*, *ričo*, *rōčo*, *ūjo*.

b) Vokal *e* ne stoji samo iza nepčanih konsonanta, na pr. *Blāgoje*, *Đōrde*, *Miloje*, *Rūdoje*, *Vāsilije*, već i iza drugih, na pr. *Rāde*, *Vide*, *Vūle*, *brāle* (od milosti mjesto: *brāt*), *kāle* (od milosti mjesto: *kāludēr*). — U instrumentalu sing. stoji *-em* samo iza

nepčanih konsonanta, na pr. *Đôrđem, Mîlojem, Vâsilijem*; iza drugih je konsonanta u tom padežu *-om*, makar bilo u nominativu *e*, na pr. *Râđom, Vûlom, brâlom*.

c) Koje imenice imaju dva sloga, i na prvom je uzlazni akcent, one se sklanjaju često kao riječi ženskoga roda, koje se u nom. sing. svršuju na *-a* (na pr. *žena*). Dakle na pr. nom. *Đûro, bâbo, Râde, gen. Đûre, bâbe, Râdz, dat. i lok. Đûri, bâbi, Râdi, akuz. Đûru, bâbu, Râdu, vok. Đûro, bâbo, Râde, instr. Đûrôm, bâbôm, Râdôm*. Tako je još: *Frânjo, Jôvo, Mâto, Mîco, Péro, Vâso, próto, striko, újo* i dr.

Bilješka 1. U istočnom govoru (vidi § 10.) ovakove riječi imaju i nominativ po deklinaciji riječi ženskoga rođa, te im izlazi na *a*, na pr. *Đûra, Péra, Vâsa, próta, úja* i t. d.

Bilješka 2. Ona imena, koja u nom. sing. izlaze na *-ije* i narodu su dobro poznata, na pr. *Dimîtrije, Ignjâtije, Timôtije*, mogu izlaziti u tom padežu također na *-ija*, dakle na pr. *Dimîtrija, Ignjâtija, Timôtija* i t. d. Tko veli u nominativu *Dimîtrije*, on sklanja to ime kao *Mîloje*, a koji veli *Dimîtrija*, on ga sklanja kao *žena*, dakle gen. *Dimîtrije*, dat. *Dimîtriji* i t. d.

Bilješka 3. Sve ove imenice s nastavkom *o* ili *e* u nominativu sing. vrlo se rijetko govore u pluralu, a kad im treba plural, sklanjaju se jedne kao imenice muškoga roda, na pr. nom. *Mârci, Mîloji, gen. Mârâka* (ili *Mârka*), *Mîtoja, dat. Mârcima, Mîlojima, akuz. Mârke, Mîloje*; tako bi bilo i *Đûri, pôbri, Râđoji, zêlenci*. — A gdje se singular sklanja kao *žena*, tamo je i plural po toj deklinaciji, na pr. nom. *Đûre, Vâse, próte*.

O dualu (dvojini).

§ 55. U deklinaciji imenica muškoga roda ima pored singulara i plurala još i dual (dvojina), ali samo za nominativ, akuzativ i vokativ. Oblik za ta tri padeža glasi sasvim onako kao i za genitiv sing. U ostalim padežima nema razlike među dualom i pluralom. Dual se govori samo uz brojeve *dvâ, ôba, trî, četiri*: na pr. *dvâ jêlena, ôba orâca, trî kônja, četiri mjê-sêca*. — Tako je i *dvâ (trî) dâna*; pored toga ima i *dvâ dni, trî dni*.

O akcentu ove deklinacije.

§ 56. a) Koje dvosložne imenice u genitivu sing. imaju spori ili uzlazni akcent, one u vokativu sing. imaju akcent brzi (mjesto sporoga) ili silazni (mjesto uzlaznoga). Imamo na pr. u genitivu sing. *kônja, krâlja, ôca, ôrla*, u vokativu sing. *kônju, krâlju, ôce, ôrle*. Kad su u genitivu sing. tri sloga ili više, pa je na pretposljednem spori ili uzlazni akcent, onda je u vok. sing. na prvom slogu brzi; na pr. genitiv sing. *sokôla, orâca, gospodâra, ljegûnca, êudotvôrca*, a u vokativu sing. *sokole, ôraču, gôspodâru, ljêgûnce, êudotvôrce*. —

Kad vokativ plur. ima isti broj slogova, koji je u vokativu sing., onda je u ta dva oblika isti akcent; na pr. vokativ plur. *kŕnji, kráji, gŕspodári* (a nominativ plur. *kŕnji, kráji, gŕspodári*).

b) Za dativ i lokativ sing. služi jedan oblik, na pr. *jěnu, oráču*. Ali u mnogo riječi ima između dativa i lokativa sing. razlika u akcentu. Tako na pr. imenice *bŕj, dár, đogađaj, gŕvŕ, grád, káměnu, kljún, lěd, mjěšec, mŕst, đbičáj, đblák, pláměnu, slŕčáj* glase u dativu sing. *bŕju, dáru, đogađaju, gŕvoru, grádu, káměnu, kljú, lědu, mjěsecu, mŕstu, đbičáj, đbláku, pláměnu, slŕčáj, —* a u lokativu sing. *bŕju, dáru, događaju, govŕu, grádu, káměnu, kŕjáj, lědu, mjěsecu, mŕstu, običáj, obláku, pláměnu, slučáj*. Ovo se razlikovanje nalazi samo u imenicama, koje znače što neživo; zato na pr. riječi *Bŕg, djěvŕ, drág, gŕvrán, gŕst, gŕštŕ, miš, rŕbár, vák, zmáj* i t. d. imaju isti akcent i u dativu i u lokativu sing., t. j. *Bŕgu, djěvŕu, drágu, gŕvránu, gŕstu, gŕštŕu, mišu, rŕbáru, vák, zmáj*.

Bilješka. Ima dosta imenica, koje znače što neživo, pa imaju isti akcent u pomenuta dva padeža; takve su na pr. *grŕb, hrást, komádić, mlín, nŕž, plŕg, rukáv, snŕp, tjesnac* i t. d., — one za oba padeža imaju: *grŕbu, hrástu, komádiću, mlínu, nŕžu, plŕgu, rukávu, snŕpu, tjesnácu*.

Imenice srednjega roda.

§ 57. a) Među ovim imenicama jedne u nominativu i u genitivu sing. imaju isti broj slogova, na pr. nom. sing. *sělo, pŕlje*, gen. sing. *sěla, pŕlja*; druge imaju u genitivu sing. jedan slog više, nego je u nominativu, na pr. nom. sing. *ime, táne*, gen. sing. *iměna, tánetá*.

b) Gdje koje se imenice mogu sklanjati i kao *sělo* (pŕlje) i kao *táne*. Tako *úze* ima u genitivu sing. *úza* i *úžeta*, u nominativu plur. *úza* i *užeta* i t. d.; tako i *pŕce* (mjesto: putce) ima u genitivu sing. *pŕca* i *pŕceta*, u nominativu plur. *pŕca* i *pŕcetu*, u genitivu plur. *pŕca* i *pŕcěta* (s nepostojanim *a*) i *pŕcětá*. — Imenice *jája, psěto, zvŕnce* mogu dvojake oblike imati samo u singularu: dakle na pr. u genitivu *jája* i *jájeta, psěta* i (rijetko) *psěteta, zvŕnce* i *zvŕnceta*; u pluralu prva riječ ima samo *jája*, treća samo *zvŕnce*, a drugoj za množinu služe oblici *psŕ* (od: *päs*) ili *päsčád*.

c) Riječ *drvo* ima dva različna značenja: 1. ono, što je isječeno za vatru ili za građu, 2. ono, što iz zemlje raste sa stablom i granama. U oba smisla je singular *drveta, drvetu* (rijetko *drva, drvu*); plural je *drva, drvá, drvima* u prvom smislu, a u drugom smislu je *drveta, drvétá, drvétima*.

Bilješka. Ista je razlika i u zbirnim imenicama od pomenute riječi: *drvlje* se uzima u prvom smislu, a *drvčce* u drugome.

§ 58. Imenice *čudo*, *něbo*, *tijelo* u singularu se sklanjaju kao *sělo*, a u pluralu riječ *něbo* ima *neběsa*; od *čudo* i *tijelo* je ne samo *čuděsa*, *tjelěsa*, već također *čūda*, *tijela*. Od riječi *kđlo* singular je kao od *sělo*, a u pluralu je *kolěsa*, kad znači isto, što točkovi; inače je *kđla*.

§ 59. a) Imenica, koje se sklanjaju kao *ime*, nalazi se samo nekoliko: *brěme*, *plěme*, *prězime*, *rāme*, *sjěme*, *sljěme*, *tjěme*, *věme*, *vrijěme* (kako se vidi, sve izlaze u nom. sing. na *-me*). Imenica, koje idu kao *tāne*, ima mnogo više; takve su na pr. *dijěte*, *golūpće*, *jāre*, *jūne*, *Lātince*, *mōmće*, *prāse*, *rōpće*, *sirdće*, *těle*, *Ture*, *ūnuće*, *zvjěre*, *ždrījebe* i t. d. Ove i slične imenice znače mlado od ljudi i od životinja; osim njih ima i drugih riječi, koje su uzete iz tuđih jezika (ponajviše iz turskoga) te znače različne stvari; takve su na pr. *būre*, *čěbe* (ili *čěpe*), *dūgme*, *đūbre*, *japūndže* (t. j. kabanica), *sīrće*, *tāne*.

b) Od imenica, što se sklanjaju kao *tāne*, vrlo ih malo ima plural po toj deklinaciji; takve su *drvěta*, *pūceta*, *užěta*, *čěbeta* (ili *čěpeta*) i *taněta*. — Pravi se plural imenicama, što idu kao *tāne* različno naknađava: uzima se plural takav, kao da je imenica u singularu muškoga roda i izlazi na *-ac* ili *-ić*; na pr. *těoci* (mjesto: telci), gen. *tělācā*, *jāgānjci*, gen. *jāgānjācā*, *jārići*, *pīlići* od: *tele*, *jāgnje*, *jāre*, *pīle*; često se uzimaju zbirne imenice ženskoga roda na *-ad*, na pr. *tělād*, *jāgnjād*, *jārād*, *pīlād*, *mōmčād*, *Tūrād*, *zvjērād*, *būrād*; tako je i *čěljad* (od: *čeljāde*). Zbirna je imenica i *djěca*, koja ima samo padeže singulara, i to kao *žěna*, a govori se mjesto plurala riječi *dijěte*.

O genitivu plurala.

.. (Vidi na str. 8.)

§ 60. a) Budući da je imenica *pūce* postala od: *putce*, zato ima u genitivu plur. *pūtācā* (ili *pūcā*), pa tako i *sřce* (postalo od: *srdce*) ima *sřdācā* i *sřcā*.

b) Imenice *groce*, *kriđce*, *sedce* imaju svoje o mjesto negdašnjega *l*, pa se to *l* u genitivu plur. javlja: *gřlācā*, *křilācā*, *selācā*.

c) Kojim se imenicama osnova svršuje na *st*, *št*, *zd*, *žd*, one u genitivu plur. ostaju bez nepostojanog *a*; tako od *mjěsto*, *ognjīšte*, *gnjējzdo*, *gvōžđe* glasi taj padež: *mjěstā*, *ognjīštā*, *gnjējzđā*, *gvōžđā*.

d) Imenice, koje u nominativu sing. izlaze na *-stvo*, na pr. *cārstvo*, *čūvstvo*, *svjedocānstvo*, imaju genitiv plur. obično bez ne-

postojanog *a*, dakle: *cārstvā*, *čuvstvā*, *svjedočdnstvā*, rjeđe s nepostojanim *a*, na pr. *cārstvā*. Tako i imenice na *-štvo*, na pr. *drúštvo*, *próroštvo* imaju obično bez *a*: *drúštva*, *próroštva*, rjeđe sa *a*: *drúštava*.

e) Imenice *djelo*, *ljeto*, *mjesto*, *koljeno* imaju u genitivu plur. *djela*, *ljeta*, *mjesta*, *koljena* (a ne: *dijela*, *lijeta*, *mijesta*, *kolijena*). Vidi u § 50 b.

f) Posljednja su dva vokala u genitivu plur. svagda duga, na pr. *sela*, *pólja*, *iména*, *tanéta*, *kóljena*, *kópita*, *pórvjesāma*, *prézimēna* i t. d. Iz prva četiri primjera vidi se, da prvi od rečenih vokala može biti i naglašen.

O dativu, lokativu i instrumentalu plurala.

§ 61. U staro vrijeme bio je u dativu plur. mjesto današnjega *-ima* nastavak *-om* ili *-em*, na pr. *selom*, *póljem*. Toga oblika nema danas više u narodu. — Mjesto *-ima* u lokativu i instrumentalu plur. čuje se još i danas *-ih*, *-i*, na pr. *po selih*, *na bráh*, *pod kólí*, *s imeni*, ali rijetko.

O imenicama *oko*, *uho*, *pleće*, *doba*.

§ 62. a) Imenice *oko*, *uho* sklanjaju se u singularu kao *selo*. U pluralu je ovako:

N. A. V. *oči*, *uší*

G. *óčija* ili *oči*, *ušíja* ili *uší*

D. L. I. *očima*, *ušíma*.

Imenica *oko* ima navedeni plural, kad se uzima u pravom značenju; a kad joj je značenje preneseno (kad se misli na pr. *oko* u mreže), onda joj je plural:

N. A. V. *oka*

G. *óka*

D. L. I. *očima*

Od *uho* govori se plural i *ušesa*, *ušésa*, *ušésima*, kad se misle velike uši.

Pluralni oblici *oči*, *uší* ženskoga su roda; govori se na pr. *crne oči*, *móje uši*.

b) Imenica *pleće* može i u pluralu biti srednjega roda: nom. *pléca*, gen. *pléca* i t. d.; ali u pluralu može ona biti i ženskoga roda, pa joj je nom. *pléci*, gen. *pléci* i t. d. Govori se na pr. *móje pléci* pored *mója pléca*.

c) Imenica *doba* je srednjega roda i ne sklanja se; na pr. bilo je *doba* putovati, iz *doba* cara Dušana, u gluho *doba*, u ovo *doba* godine, od svakoga *doba*, u *sva doba* godine, *četiri doba*, već je na tom *doba* (t. j. vrijeme je već). Često se ni pokazna zamjenica uz tu imenicu ne sklanja, na pr. od *to doba*, do *to doba*, od *ono doba*. — Kad je nužno, da se riječ *doba* sklanja, uzme se mjesto nje riječ *vrijeme*; na pr. s tim *vremenom*. — Ima i imenica *dōb*, koja je ženskoga roda i sklanja se kao *stvar* (gen. sing. *dōbi* i t. d.); na pr. nas dvojica smo jedne *dōbi* (t. j. istih smo godina).

O dualu.

§ 63. a) Za dual imenica srednjega roda vrijedi isto, što je rečeno za dual imenica muškoga roda u § 55., na pr. *dvā sēla*, *ōba pōlja*, *trī imēna*, *čētiri tāneta*.

b) Imenice *ōko*, *ūho* u dualu glase *ōka*, *ūha*, na pr. *dvā ōka*, *ōba ūha*; u pjesmama se nalazi i *dvjē dēi*.

Bilješka. Da su oblici *sēla*, *pōlja*, *imēna*, *tāneta* pravi dual, a ne plural, to im dokazuje akcent, jer u pluralu se govori *sēla*, *pōlja*, *imēna*, *tāneta*. U mnogo riječi nema ove razlike u akcentu; tako su na pr. oblici *djēla*, *kōpita*, *līca*, *prōroštva* i t. d. i dual i plural.

Imenice ženskoga roda.

O rodu imenica ove deklinacije.

§ 64. Sve imenice, koje se sklanjaju kao *stvar*, ženskoga su roda; a takove su gotovo i sve one, što se sklanjaju kao *žēna*; izuzima se samo nekoliko imenica, koje su poradi svoga značenja muškoga roda, na pr. *kālfā*, *mladōženja*, *pāpa*, *pōglavica*, *pōturica*, *slūga*, *starješina*, *vladika*, *vōjvoda*, *Andrija*, *Lūka*, *Nikola*, *Tādija* i dr.

O nominativu sing.

§ 65. a) Ima nekoliko ženskih imena i drugih imenica, koje se sklanjaju kao *žēna*, a u nominativu sing. svršuju se na *-e*; na pr. *Kāte*, *Māre*, *Stāne*, *gřle* (t. j. grlica), *nēve* (t. j. nevjesta), *sēle* (t. j. sestra). Ovaj se oblik na *-e* govori u južnim krajevima, a inače se obično govori i piše *Kāta*, *Māra*, *nēva*, *sēla* i t. d. — Gdje se govori *Kāte* i t. d. u nominativu, tamo i vokativ izlazi na *e*; na pr. *Kāte*, *Māre*, *sēle* i t. d., a u ostalim padežima pomenute riječi imaju oblike sasvim kao *žēna*.

b) Kao što je u imenica *mīśao*, *pōgībao* (gen. sing. *mīśli*, *pōgībli*) skranje *o* postalo od *l*, tako se dogodilo i u riječi *sō* (gen. sing. *sōli*), koja je postala od: *soo*, a to od: *sol*.

O dativu i lokativu sing.

§ 66. a) U dativu i lokativu sing. konsonanti *k*, *g*, *h* ispred nastavka *i* po pravilu prelaze u *c*, *z*, *s*; na pr. od *brīga*, *mūka*, *svīha* glasi dativ i lokativ sing. *mūci*, *brīzi*, *svīsi* i t. d.

b) Glasovi *k*, *g* ostaju bez promjene u imenica, koje pred *k* ili *g* u nominativu sing. imaju konsonant, osobito ako su vlastita imena; tako je *bītki* (od: *bītka*), *Grādiški* (od: *Grādiška*), *gūski* (od: *gūska*), *māčki* (od: *māčka*) *Ōlgi* (od: *Ōlga*), *pātki* (od: *pātka*), *psōvki* (od: *psōvka*), *Zlātki* (od: *Zlātka*) i t. d. — Neke takve imenice mogu promjenu imati i nemati, ali je pravilnije *s* promjenom; na pr. *dāsci* i *dāski* (od: *dāska*), *djevōjci* i *djevōjki* (od: *djevōjka*), *kāvzi* i *kāvgi* (od: *kāvga*), *kōlijevci* i *kōlijevki* (od: *kōlijevka*), *mājci* i *mājki* (od: *mājka*), *pripōvijeci* i *pripōvijetki* (od: *pripōvijetka*), *pūšci* i *pūški* (od: *pūška*), *tēci* i *tētki* (od: *tētka*), *vōjsci* i *vōjski* (od: *vōjska*), *zagōnēci* i *zagōnētki* (od: *zagōnētka*) i t. d.

c) Ima dosta imenica, koje pred *k* ili *g* ili *h* u nominativu sing. nemaju konsonanta, pa se opet govore i *s* promjenom i bez promjene, ali je pravilnije *s* promjenom; na pr. *Pōžeci* i *Pōžegi* (od: *Pōžega*), *slūzi* i *slūgi* (od: *slūga*), *Līci* i *Līki* (od: *Līka*), *Lūci* i *Lūki* (od: *Lūka*), *snāsi* i *snāhi* (od: *snāha*), *mācesi* i *māčehi* (od: *māčeha*) i dr.

d) Ne mijenjaju konsonanta imenice, koje se govore od milosti kao *bāka*, *kōka*, *sōka*, *Bōga*; one u dativu i lokativu sing. glase: *bāki*, *kōki*, *sēki*, *Bōgi*. Ni riječ *āga* nema drukčije nego *āgi*. Ne mogu promjene imati riječi, u kojih bi se našlo *cc*, *zz*, *ss*, kad bi im se glasovi *k*, *g*, *h* promijenili; takove su riječi *kōcka*, *māzga*, *pūsha* (crkvena riječ mjesto: uskrs).

e) Neke imenice, koje se u nominativu sing. svršuju na *a*, po svojem su postanju upravo pridjevi ženskoga roda; pa to im se vidi u dativu i lokativu sing. Tako riječ *mlāda* ima za ta dva padeža oblik *mlādōj* pored *mlādi*. — Riječi *Bāčkā*, *drāgā*, *Hrvātskā*, *Njēmačkā* i druge takve pravi su pridjevi (što se vidi po skrajnjemu *ā*); zato ne mogu u pomenuta dva padeža imati drukčije nego *Bāčkōj*, *drāgōj*, *Hrvātskōj*, *Njēmačkōj*. — Imenica *Bōsna* nije pridjev, zato je pogrješka u dativu i lokativu *Bosnoj*, već mora biti *Bōsni*.

O vokativu singulara.

§ 67. a) Ženska imena na *-ica*, na pr. *Jělica*, *Milica*, *Ružica* imaju u vokativu sing. nastavak *e*, dakle: *Jělice*, *Milice*, *Ružice* i t. d., ali im vokativ može biti i kao nominativ, na pr. doći, draga *Jělice* i: doći draga *Jělica*.

b) Općene (apelativne) imenice na *-ica*, koje imaju tri sloga ili više, mogu u vokativu sing. imati ne samo *-ice*, već također *-ico*; na pr. *bànice* ili *bànico*, *mâjčice* ili *mâjčico*, *stârice* ili *stârico*, *kûkavice* ili *kûkavico*, *pòglavice* ili *pòglavico*, *siròtice* ili *siròtico*, *zàručnice* ili *zàručnico*, *prijateljice* ili *prijateljico* i t. d.

Bilješka. Imenice na *-ica*, koje imaju samo dva sloga, ne mogu drukčije u vokativu sing. imati nego *-ico*; na pr. *kličo*, *plico*, *žico* od *kliča*, *plica*, *žica*. — Imenica *kćerca* ima u tom padežu *kćerce*.

§ 68. a) Ženska dvosložna imena, koja se u nominativu sing. svršuju na *-a*, pa na prvom slogu im je uzlazni akcent, imaju u vokativu *-o*; tako od imenā *Jěla*, *Jûla*, *Kâta*, *Mâra*, *Stâna* i t. d. vokativ je *Jělo*, *Jûlo*, *Kâto*, *Mâro*, *Stâno* i t. d. Od *Cvijeta* (po istočnom govoru *Cvêta*, po zapadnom *Cvîta*) vokativ je *Cvijeto* (ist. *Cvêto*, zap. *Cvîto*).

b) Sva druga ženska imena, na pr. *Mârta*, *Milka*, *Bòsiljka*, *Jělena*, *Mârija*, *Zlâtija*, *Andělija*, *Doròtija*, *Vukosava* i t. d. imaju vokativ ponajviše kao i nominativ; slabo im kada vokativ ima nastavak *-o*, na pr. *Hâjko*, (od *Hâjka*, žensko tursko im e), *Jěleno*, *Mârijo*, *Andělijo*. — Muška se imena ne govore s *-o* u vokativu, već samo s *-a*; oblici na pr. *Kòsta*, *Lûka*, *Sâva*, *Àleksa*, *Ìlija*, *Nikola*, *Pantělija* i t. d. služe i za nominativ i za vokativ. To vrijedi i za muška imena na *-ica*, na pr. *Grûjica*, *Nòvica*, *Raddjica*.

c) Neke imenice muškoga i ženskoga roda, koje znače čeljad te po pravilu imaju u vok. sing. *o*, dosta se često govore i s *a* u tom padežu; na pr. *àgo* i *àga*, *bàbo* i *bàba*, *tětko* i *tětka*, *àjno* i *àjna*, *dělijo* i *dělija*, *djěvojko* i *djěvojka*, *gòspođo* i *gòspođa*, *Turkinjo* i *Turkinja*, *vâjvodo* i *vâjvoda*, *hàrambašo* i *hàrambaša*, *mladdženjo* i *mladdženja*, *starjěšino* i *starjěšina* i t. d.

O instrumentalu singulara.

§ 69. Imenice, koje se sklanjaju kao *stvar*, imaju u instrumentalu sing. dva nastavka: *-i* i *-ju*. S različnim konsonantima veže se *j* od nastavka *ju* po svojim pravilima ovako:

Iza *b*, *p*, *v*, *m* prelazi *j* u *lj*; na pr. *šòblju* (od: *zòb*), *kâplju* (od: *kâp*), *ljûlavlju* (od: *ljûlav*), *đermlju* (od: *đzim*, t. j. zimski usjev).

Iza *ć, đ, lj* ispada *j*; na pr. *nôću* (od: *nôće*), *čâću* (od: *čađ*), *obitelju* (od: *obitelj*).

Glasovi *č, ž, š, r, s, z* ostaju bez promjene, a i *j* iza njih; na pr. *rjēđu* (od: *riječ*), *lāđu* (od: *lāž*), *kōkođu* (od: *kōkōš*), *stvarju* (od: *stvar*), *rōsopāđu* (od: *rōsopās*, neka biljka), *slūđu* (od: *slūz*).

Glasovi *d, t* prelaze s *j* u *đ, ć*; na pr. *zāpovijēđu* (od: *zāpovijed*), *smřōđu* (od: *smřt*), *prēgršću* (od: *prēgršt*); ispred ovako postaloga *ć* prelazi s u *š*, na pr. *mīlošću*, *rādošću* (od: *mīlost*, *rādōst*).

Glasovi *l, n* mijenjaju se s *j* u *lj, nj* (t. j. u ćirilici љ, њ); na pr. *sōlju* (t. j. сѡљу, od: *sō*, gen. *sōli*), *zēljenju* (t. j. зѣлѣнју, od: *zēlen*); ispred *lj, nj* (љ, њ) prelazi s u *š*, na pr. *mīšlju* (od: *mīsao*, gen. *mīsli*), *pljēšnju* (od: *pljiesan*, gen. *pljiesni*); ispred *nj* (њ) prelazi s u *ž*, te imamo na pr. *bđjāžnju* (od: *bđjazan*, gen. *bđjazni*).

§ 70. Kad u kojoj rečenici instrumental sing. od imenica, što se sklanjaju kao *stvar*, stoji u svezi s kojim prijedlogom ili pridjevom, onda se može uzeti i oblik na *-i* i oblik na *-ju*. Na pr. jednako je dobro: *sa žalosti* priznajem; to je u sobi za *peći*; ljubio ga je bratskom *ljubavi*; — i: *sa žalošću* priznajem; to je u sobi za *peću*; ljubio ga je bratskom *ljubavlju*. Ako s instrumentalom ovakvih imenica nema ni prijedloga ni pridjeva, onda je bolje uzeti oblik na *-ju* nego li na *-i*; na pr. *solju* ga je posuo; ona se namaže *mašću*; ugojio konja *zoblju*; odlikovahu se *ljubavlju* k svome narodu i t. d.

O genitivu plurala.

§ 71. Koje se imenice sklanjaju kao *žena*, one po pravilu u genitivu plur. uzimaju nepostojano *a*, ako im se osnova svršuje na dva ili na tri konsonanta. Imamo na pr. *crkāvā, đasākā, djevōjākā, gūsākā, mōlitāvā, pjēsāmā, pripōvijedākā, pušākā, sābālja, sestārā, smđkāvā, tūđinākā, ūsānā, vātārā, žrtāvā* i t. d. od imenica: *crkva, đaska, djevōjka, gūska, mōlitva, pjēsma, pripōvijetka, puška, sāblja, sēstra, smđkva, tūđinka, ūsna, vātra, žrtva* i t. d. — Kojim se imenicama osnova svršuje na *st, št, zd, žd*, one nepostojano *a* ne mogu imati; na pr. od riječi *krāsta, tāsta* (t. j. *punica*), *zvijēzda, nūžda* glasi genitiv plur. *krāstā, tāstā, zvijēzdā, nūždā*. Ni riječi s osnovom na *šć, sć* ne mogu imati nepostojano *a*; imamo na pr. *gōšća* (od: *gōšća*, t. j. *žena*, koja je u gostima), *bāšća* (od: *bāšća*).

§ 72. a) Dosta ima imenica, kojima se osnova svršuje na dva ili na tri konsonanta, pa bi s nepostojanim *a* u genitivu plur. bile vrlo neobične; takve su na pr. *kálfa*, *májska*, *mázga*, *ně-právda*, *vójska*; zatim imenice, koje u nominativu sing. pred *-ba* i pred *-nja* imaju kakav konsonant; na pr. *bórba*, *mólba*, *svjédodšba*, *túšba*, *ženidba*, *gróšnja*, *rádnja*, *smétnja*, *súmnja* i dr. Genitiv plur. tim imenicama tvori se ili bez nepostojanog *a*, na pr. *kálfa*, *vójská*, *bórbā*, *súmnjā* i t. d., — ili tako, da se uzme za nastavak *-i* bez nepostojanog *a*; na pr. *kálfi*, *vójski*, *bórbī*, *súmnji* i t. d.

Bilješka. Izuzeci su: *súkanjā*, *trěšanjā*, *všānjā* od: *súknja*, *trěšnja*, *všānja*, — i *nāredāba*, *ūredābā* od: *nāredba*, *ūredba*.

b) Nastavak *-i* mogu imati i gdje koje imenice između onih, koje su navedene u § 71; na pr. *čfkvr* i *čfkāvā*, *pripóvijekri* i *pripóvijekākā*, *sāblji* i *sābaljā*, *vātri* i *vātārā*; — tako je i *brāzdr* ili *brāzdā*, *vřstī* ili *vřstā* (od: *brāzda*, *vřsta*). Svuda je tu oblik na *-i* manje običan od onoga drugog. Manje je obično i *lādi* negoli *lādā*. — Od *mlāda* je genitiv plur. *mlādi*.

c) Imenice, kao što su *mjěra*, *pjěga*, *vjěra*, *běsjeda*, *nědjelja* glase u genitivu plur. *mjěrá*, *pjěgā*, *vjěrá*, *běsjedā*, *nědjeljā*, t. j. ne prelazi im je u *ije*, nego u *je*. (Vidi u § 50 b, 60 e).

d) Riječi *nōga*, *rūka* imaju u genitivu plur. pravilno *nōgā*, *rūkā*, ali mjesto tih oblika mogu također imati *nōgū*, *rūkū*. Ovo su u starom jeziku bili oblici za genitiv i lokativ duala, a danas se govore i za dual i za plural, i to ne samo za genitiv, nego i za lokativ, na pr. šta imaš u *rūkū*? nije mi obučē *nā nogū* (t. j. u *rukama*, na *nogama*). — I riječ *slūga* ima u genitivu plur. dvojako: *slūgā* i *slūgū*.

e) Imenice *kōkōš*, *kōst*, *uš* glase također dvojako u genitivu plur.: *kōkōši*, *kōstri*, *ušī* i *kōkōšijā*, *kōstijū*, *ušijū*. Tako i riječ *přsi*, koja se govori samo u pluralu, ima u genitivu *přsi* i *přsijā*. Oblik ovaj na *-iju* također je u starom jeziku služio za dual (i to za genitiv i za lokativ), a danas se govori za dual i za plural (ali samo za genitiv kao i *slūgū*).

f) Genitiv plur. *svagda* u imenica ženskoga rōda ima posljednji vokal dug; ako se taj padež svršuje na *ā*, onda je *svagda* dug i onaj vokal, koji je pred tim *ā*; na pr. *stvári*, *kōstri*, *kōkōši*, *gróšnji*, *mājski*, — *ženā*, *rībā*, *ovácā*, *krūšākā*, *gōdnā* i t. d. Iz primjera *ženā*, *rībā*, *ovácā* vidi se, da dugi pretposljednji vokal može biti i naglašen.

O dativu, lokativu i instrumentalu plur.!

§ 73. a) Dativ, lokativ i instrumental plur. od imenica *riječ, stvár* glasi ne samo *riječima, stvárima*, već također *riječma, stvárma*.

b) Zbirne imenice na *-ād*, na pr. *mōmčād, tēlād, Turād* i dr. sklanjaju se kao *stvár*; na pr. N. A. *tēlād*, G. D. V. L. *tēlādi*, I. *tēlādi* ili *tēlādu*. Za dativ, lokativ i instrumental govori se također oblik na *-adma*, na pr. *tēlādma* (ne: *tēladima*); tako je i *mōmčādma, Turādma, inučādma, zvjerādma* i t. d.

c) Starinski je oblik za dativ plur. *ženam, stvarim*, za lokativ plur. *ženah, stvarih*, za instrumental plur. *ženami, stvarmi*. Ti se oblici i danas gdješto čuju, ali je mnogo običniji za ta tri padeža zajednički oblik *ženama, stvarima*.

Osobine nekih imenica.

§ 74. a) Imenice *kēi, māti* sklanjaju se ovako:

<i>Sing.</i> N. kēi, māti	<i>Plur.</i> N. kēeri, mätere
G. kēeri, mätere	G. kēeri, mäterā
D. kēeri, mäteri	D. kēerima, mäterama
A. kēer, mäter	A. kēeri, mätere
V. kēeri, māti	V. kēeri, mätere
L. kēeri, mäteri	L. kēerima, mäterama
I. kēerju, kēeri, mäterōm	I. kēerima, mäterama.

b) Samo u pluralu govori se riječ *p̄rsi*, koja se sklanja: N. A. V. *p̄rsi*, G. *p̄rsi* ili *p̄rsiju* (v. § 72 e), D. L. I. *p̄rsima*. Ali u N. A. V. može ova riječ biti i srednjega roda, te onda glasi *p̄rsa*; tako isto i u genitivu *p̄rsā*.

c) Riječ *tlē* srednjega je roda i sklanja se kao *selo*; od nje se govori i plural, ali u ženskom rodu, te glasi *tlē* ili *tli* u N. A. V., — u gen. je *tālā* i *tlh*, u D. L. I. *tlīma*.

d) Riječ *glād* može biti ženskoga i muškoga roda pa se prema tome može i sklanjati dvojako; genitiv sing. može na pr. glasiti *glādi* i *glāda*, dativ sing. *glādi* i *glādu* i t. d.

e) Riječi *gūsle* i *jāsle*, koje se govore samo u pluralu, idu u svim padežima kao *žena*; dakle gen. *gūsālā, jāsālā*, D. L. I. *gūsлама, jāsлама*; a akuzativ i vokativ je kao nominativ. Ali u N. A. V. može također biti *gūslī, jāsli*, u D. L. I. također *gūslīna, jāsīma*.

f) Riječ *nīti* u singularu i u dualu je muškoga roda; govori se na pr. *dvāj nīti, ū dvā nīta* i t. d., u pluralu je ženskoga te glasi u N. A. V. *nīti*, u gen. *nītā*, u D. L. I. *nītīma*, i govori se na pr. *crne nīti* i t. d. Mnogi i u singularu i u dualu uzimaju *nīti* kao riječ ženskoga roda te kažu *dvā nīti, ū dvije nīti*.

g) Imenica *zvijer* u singularu je ženskoga roda i sklanja se kao *stvar*; u pluralu može biti i ženskoga i muškoga, te na pr. nom. glasi *zvijeri* i *zvijerovi*, gen. *zvijeri* i *zvijerova* i t. d.

O akcentu i kvantiteti.

§ 75. a) Rjeđe nego imenice muškoga roda (vidi § 56b) imaju razliku u akcentu među dativom i lokativom sing. imenice ženskoga roda; na pr. od riječi *dúša*, *gláva*, *rúka*; *měda*, *vóda*, *zěmlja*; *kóst*, *láž*, *rječ*, *stvár*; *ludóst*, *mílost*, *rádóst*, *stáróst* glasi dativ sing. *dúši*, *glávi*, *rúci*; *mědi*, *vódi*, *zěmlji*; *kósti*, *láži*, *riječ*, *stvári*; *ludósti*, *mílosti*, *rádósti*, *stárósti*; — a lokativ sing. *dúci*, *glávi*, *rúci*; *mědi*, *vódi*, *zěmlji*; *kósti*, *láži*, *riječ*, *stvári*; *ludósti*, *mílosti*, *radósti*, *starósti* i t. d.

b) Koje imenice na *a* u nomin. sing. imaju na pretposljednem slogu spri ili uzlazni akcent, one u vokativu sing. na prvom slogu imaju akcent brz (mjesto sporoga) ili silazni (mjesto uzlaznoga). Primjeri: nominativ sing. *vóda*, *zěmlja*, *žěna*; *dúša*, *slúga*, *víla*; *búdala*, *plánina*, *sírota*; — vokativ sing. *vódo*, *zěmljo*, *žěno*; *dúšo*, *slúgo*, *vílo*; *búdalo*, *plánino*, *síroto* i t. d. Tako i od *oláj* glasi vokativ sing. *ólajo*. — Kakav je akcent u vokativu sing., takav je i u vokativu plur., dakle: *vóde*, *zěmlje*; *plánine*, *sírote*.

c) Sve imenice, koje se sklanjaju kao *žěna*, imaju zadnji vokal dug u genitivu i u instrumentalu sing.; na pr. *žěně*, *žěněm*; tako je i *rěbě*, *rěbēm*, *gđđině*, *gđđinēm* i t. d.

Pridjevi.

§ 76. a) Neki pridjevi mogu biti samo neodređeni. Takovi su oni posvojni pridjevi, koji se u nominativu sing. muškoga roda svršuju na *-ov* (*-ev*) i na *-in*, na pr. *bánov*, *brátov*, *krádljev*, *sěstrin*, *vđjvodin* i t. d. Ovamo idu i posvojne zamjenice *njěgov*, *njězin*, *njěhov*. — U genitivu sing. muškoga i srednjeg roda pravilno je na pr. *brátova*, *sěstrina*, *njěgova*; u dativu i lokativu sing. istih dvaju rodeva pravilno je: *brátovu*, *sěstrinu*, *njěgovu* i t. d. Nije pravilno u genitivu sing. *bratovoga*, *sestrinoga*, *njegovoga*, u dativu i lokativu sing. *bratovomu* (*bratovom*), *sestrinom* (*sestrinom*), *njegovomu* (*njegovom*).

b) Ima dosta pridjeva, koji su svagda samo određeni; takovi su na pr. *dánašnjí*, *děsní*, *dvěljí*, *dómáci*, *ljeví*, *pokójní*, *víšnji*, *zědnjí* i dr.; zatim svi pridjevi na *-ski* (od kojih neki po zakonu gube *s*), na pr. *cárski*, *gđšpodski*, *žěnski*, *júnáckí*, *muški*, *sírdmaški* i t. d. Takvi pridjevi imaju u svim padežima oblike po određenoj deklinaciji.

c) Prezimena, koja se u nominativu sing. svršuju na *i*, na pr. *Mušicki*, *Rački*, *Zrinjski* i t. d., sklanjaju se kao određeni pridjevi dakle na pr. genitiv i akuzativ *Mušickoga*, *Zrinjskoga*, dativ *Račkome*, lokativ *Zrinjskom*

Vrlo je rđavo: *Musiakija, Račkija, Zrinjskiju*. — Ovo vrijedi i za slična prezimena iz drugih slavenskih jezika, kao što su na pr. *Kraševski, Palacki, Žukovski*; njima genitiv i akuzativ glasi *Kraševskoga, Palackoga, Žukovskoga*, dativ *Kraševskome* ili *Palackomu*, lokativ *Žukovskom*, i t. d. *Pogriješka* bi bila: *Kraševskija, Palackiju* i t. d. — Talijanska i mađarska imena na i imaju u genitivu i akuzativu *-ija*, u dativu i lokativu *-iju*; na pr. *Farlati, Farlatija, Farlatiju*. — *Hunjadi, Hunjadija, Hunjadiju* i t. d.

§ 77. a) Genitiv sing. određenih pridjeva za muški i za srednji rod izlazi na *-ga* i na *-g*, na pr. *bogatoga* i *bogatog*, *vrúćega* i *vrúćeg* i t. d. Kraći se genitiv uzima, kad je pred njim koji dulji, na pr. iz *maloga*, a *lijepog* sela ili: iz *onoga maloga*; a *lijepog* sela. — Ovo vrijedi također za akuzativ, kad je jednak genitivu, na pr. opazih *svojega starog* prijatelja. Inače se genitiv (ili akuzativ) na *-g* rjeđe uzima.

b) U dativu i lokativu sing. muškoga i srednjeg roda određenih pridjeva nalaze se također kraći i dulji oblici. Iza konsonanta, koji nijesu nepčani, u dativu je *-omu* ili *-ome* ili *-om*, u lokativu samo *-ome* ili *-om*. Iza nepčanih je konsonanta u dativu i lokativu *-emu* ili *-em*. Dakle na pr. dativ: *bogatōmu* ili *bogatōme* ili *bogatōm*, *vrúćēmu* ili *vrúćēm*, — lokativ: *bogatōme* ili *bogatōm*, *vrúćēmu* ili *vrúćēm*. To vrijedi i za zamjenice, na pr. dativ *dnomu* ili *dnome* ili *dnom*, *nāšemu* ili *nāšem*, — lokativ *dnome* ili *dnom*, *nāšemu* ili *nāšem*. Kraći dativni i lokativni oblik rijetko stoji pred duljim, na pr. dao si *mojem starome* prijatelju, — u *onom malome selu*; ovo bi se bolje reklo: dao si *mojemu starome* (ili *starom*) prijatelju, — u *onome malome selu* ili: u *onome malom selu*: ili: — u *onom malom selu*.

c) U instrumentalu sing. pored nastavka *-im* govori se nastavak *-ijem*, na pr. *bogatijem*, *nđvijem*, *vrúćijem* pored *bogatim*, *nđvim*, *vrúćim*; tako je i u zamjenica, na pr. *nāšijem*, *đvijem* pored *nāšim*, *đvim*. — Isti nastavak *-ijem* govori se i za dativ, lokativ i instrumental plur., na pr. *bogatijem*, *vrúćijem*, *nāšijem* pored *bogatim*, *vrúćim*, *nāšim* (ili *bogatima*, *vrúćima*, *nāšima*). — Napokon se govori i u genitivu plur. na pr. *bogatijeh*, *vrúćijeh*, *nāšijeh* pored *bogatih*, *vrúćih*, *nāših*.

d) Oblik na *-ima* u dativu, lokativu, instrumentalu plur. obično se uzima, kad je pridjev ili zamjenica sama, bez imenice, na pr. blago *gladnima* i *šednima* pravde; to su zemlje, u kojima rodi dobro vino.

e) Ima dosta pridjeva, koji se razlikuju akcentom u neodređenoj i u određenoj deklinaciji. Primjeri: *mlād*, *mlāda*, *mlādo* prema *mlādi*, *mlāda*, *mlādo*; — *žūt*, *žūta*, *žūto* prema *žūti*, *žūta*, *žūto*; — *stār*, *stāra*, *stāro* prema

stari, stara, staro; — *hladan, hladna, hladno* prema *hladni, hladna, hladno*; — *ravan, ravna, ravno* prema *ravni, ravna, ravno*; — *visok, visoka, visoko* prema *visoki, visoka, visoko*; — *zelen, zelena, zeleno* prema *zeleni, zelena, zeleno*; — *vàlján, valjána, valjáno* prema *vàljani, valjana, valjano* i dr. Ali mnogo ima i takovih pridjeva, koji nemaju razlike u akcentu, bili određeni ili neodređeni; takovi su na pr. *čist, ndv, bogat, mârljiv, mřšav, slávan, křristan, mřlostiv, strahovit* i dr.

Komparativ i superlativ.

§ 78. a) Pridjevi, koji znače, oda šta je što ili čije je što, koji znače mjesto i vrijeme, a i drugi neki, nemaju komparativa i superlativa; takvi su na pr. *gvđziden, lipov, brátov, cárski, đvdašnjí, támošnjí, ljětní, zímski, bős, gô, mřtav, nřjem, šúpalj*. Ali ikatkad se, osobito u prenesenom značenju, i ovakovi pridjevi govore u komparativu i superlativu, na pr. čovjek *drvenije* čudi, — on je *najmrtviji* (t. j. najmirniji, najtiši).

b) Gdje koji pridjevi nemaju komparativa, već samo **pozitiv** superlativ; takovi su: *dónji—nájdonji, górnji—nájgórnji, strážnji—nájstrážnji, zádni—nájzadni*; ovamo ide i broj *prvi—nájprvi*. — Pozitiva nema prema *voliji—nájvoliji*. Govori se na pr. *volija* sam ostati ovdje nego tamo ići (t. j. volim); *najvoliji* su na miru ostati (t. j. oni to najvole) i t. d.

§ 79. a) Komparativ ima ova tri nastavka za nominativ sing. muškoga roda: *-ji, -iji, -ši*. — Gdje se komparativ tvori s nastavkom *-ji*, tamo se *j* od toga nastavka združuje s konsonantom, koji se pred njim nađe, po svojim osobitim pravilima. Dakle:

<i>bj, pj, vj</i>	prelazi u	<i>blj, plj, vlj,</i>
<i>dj, tj,</i>	" "	<i>đ, ć,</i>
<i>kj, gj, hj</i>	" "	<i>č, ž, š,</i>
<i>l-j, n-j</i> (ćir. lj, nj)	" "	<i>lj, nj</i> (ćir. љ, њ),
<i>sj, zj,</i>	" "	<i>š, ž.</i>

Iza glasova *ć, đ, nj* (њ), *r* ispada *j*. — Skupovi *snj* i *stj* prelaze u *šnj* i *šč*.

b) Nastavak *-ji* imaju u komparativu pridjevi, koji u nominativu sing. muškoga roda pozitiva imaju samo jedan slog, a na njemu je silazni akcent. Tako na pr. pridjevi *gráb, túp, živ, mlád, ljút, ják, drág, sáh, črn, břz, vrác, ríd, krnj, čvrst, gúst* glase u komparativu: *grúbli, túplji, šivji, mládr, ljúci, jáci, dráči, sáh, črnji, břzi, vráci, rídr, krnji,*

čovšći, gušći. Ovamo idu i pridjevi *bijel, bljed, prijek*, u kojima ije odgovara ekavskome *e*, ikavskome *i* (*běl, bléd, prék, — bli, blíd, prić*). Komparativ im glasi: *bjelji, bljedri, prći* (mjesto: *prjeći*).

Bilješka. Od ovoga pravila malo ima izuzetaka; to su pridjevi *ijen, púst, slán, svét*, kojima komparativ glasi: *ijenji, pústiji, slániji, svétiji*. Izuzetak je i: *tijep—ljepši*.

§ 80. a) Od onih pridjeva, koji u nominativu sing. muškoga roda pozitivna imaju dva sloga, malo ih tvori komparativ s nastavkom *-ji*. Ovamo idu pridjevi na *-ak*: *blizak, gladak, kratak, mřzak, nřzak, plitak, rijedak (redak, ridak), sladak, tanak, težak, űzak, űidak*. Njima komparativ postaje tako, kao da u nominativu sing. muškoga roda pozitivna imaju samo jedan slog, i to bez skrajnjega *ak*; oni dakle u komparativu glase: *blizi, gladri, krći, mřzi, nřzi, plići, rjćdi* (ili *rćdi*), *slćdi, tñnji, težri, űzi, űđri*. Pridjev *grdan* (rjeđe *grđ*) ima u komparativu *grdniji* i *grđri*.

b) Pridjevi *dalek, debeo* (postalo od: *debel, dúbok, širok, visok, žestok* imaju u komparativu također nastavak *-ji*: *daljri, dćblji, dćblji, širi, vřri, žěćri*, dakle kao da im pozitiv glasi *dal, deb, dub* i t. d.

c) Pridjevi *bijesan, gorak, lāsán, tijesan* glase u komparativu dvojako: *bješnji, gćrci, lāsñji, tješñji* ili *bješnji, gćrciji, lāsñji, tješñji*, t. j. s nastavkom *-ji* i *-iji*.

Bilješka 1. U komparativu *těžri* (od: *težak*) nije *ž* postalo od *žj*, nego od *gj*, t. j. *těžri* od: *teg-ji* (i u *težak* je *ž* postalo od *g*, vidi u § 24c).

Bilješka 2. Govori se i *visćiji, žestćiji*, ali rijetko.

§ 81. a) Nastavak *-iji* u komparativu imaju pridjevi, koji u nominativu sing. muškoga roda pozitivna imaju jedan slog, a na njemu je brzi akcent. Primjeri: *ćist—ćistiji, hrđm—hrđmiji, lćš—lćšiji, nćv—nćviji, prāv—prāviji, prđst—prđstiji, pñn—pñniji, sit—sitiji, slćb—slćbiji, spćr—spćriji, stār—stāriji, střm—střmiji, trđm—trđmiji, vješć—vješćiji, zdrāv—zdrāviji*.

Bilješka. Izuzetak čine pridjevi *dug, mřk, vřk*, kojima komparativ glasi: *dćzi, mřći, vřći*.

b) Pridjevi, koji u nominativu sing. muškoga roda pozitivna imaju tri sloga ili više, tvore komparativ s nastavkom *-iji*, na pr. *ćbilan—ćbilñji, pćmetan—pćmetñji, govćrljiv—govćrljiviji, ćudnovćt—ćudnovćtiji, žćdovćljan—*

zadovoljniji i t. d. (Izuzetak je *dèbeo—dèblji*, § 80 b). Pridjevi od dva sloga u pomenutom obliku pozitivna ponajviše tvore komparativ s nastavkom *-iji* (izuzima se samo ono nekoliko pridjeva, za koje je u § 80 rečeno da im komparativ ima nastavak *-ji*); na pr. *bogat—bogatiji, marljiv—marljiviji, mršav—mršaviji, rumen—rumeniji, hitar—hitriji, krúpan—krúpniji, múdar—múdriji, slávan—slávniji* i t. d.

Bilješka. Od *gíbak, krèpak, ljúbak* glasi komparativ *gipèiji, krèpèiji, l'úpèiji*, gdje je *k* ispred *i* promijenjeno u *č*; tako je i *opàčiji* od *òpak*; bez te promjene imaju komparativ pridjevi *kròtak, vítak*, dakle: *kròtkiji, vítiki*.

c) Nastavak *-ši* za komparativ imaju samo pridjevi *lák, l'ijep, mèk*, dakle: *lákši, l'jèpši, mèkši*. Pored *lákši, mèkši* govori se također *láglij, mèklj*.

d) Nepravilnim komparativima (navedenim na str. 11.) mogu se još dodati: *prètio—prètlji*; ovamo ide i *dúg—dúlji* (pored pravilnoga *dúži*), *nàopák—naopàčniji*. — Nepravilan je komparativ i prilogu *mnògo*, jer glasi *víšè*.

§ 82. Akcent komparativa i superlativa vrlo je lako upamtiti: kad komparativ ima u nominativu sing. muškoga roda dva sloga, svagda je na prvom slogu brzi akcent, i on ostaje bez promjene kroza sve padeže svih triju rodova singulara i plurala, na pr. *bólji, jáči, kráči, ljèpši, mláđi, úži* i t. d. A gdje komparativ u pomenutom obliku ima tri sloga ili više, tamo je svagda na trećemu od kraja spori akcent, i on na istom slogu ostaje kroza sve oblike; na pr. *stárijí, hìtrijí, bogátijí, pamètnijí* i t. d. U superlativu svagda je silazni akcent na riječi *náj*; iza toga *náj* gubi se brzi akcent komparativa, a spori ostaje, i tako imamo na pr. *nájmláđi, nájkráči, nájmláđega, nájkráćemu, — nájstárijí, nájbogátijí, nájstárijéga, nájbogátijému* i t. d. — U ovom drugom slučaju vidi se dakle, da riječ ime dva akcenta.

Zamjenice.

Lične zamjenice.

(Vidi na str. 11.)

§ 83. a) Lične su zamjenice: *já* (prvoga lica), *tè* (drugoga lica), *ón* (trećega lica). One u genitivu, dativu i akuzativu imaju po dva oblika, jedan naglašen, a drugi nenaglašen:

genitiv sing.	<i>mène—me, tèbe—te, njèga—ga, njè—je,</i>
dativ sing.	<i>mèni—mi, tèbi—ti, njèmu—mu, njòj—joj,</i>
akuzativ sing.	<i>mène—me, tèbe—te, njèga—ga, njà—je,</i>
genitiv i akuzativ plur.	<i>nàs—nas, vàs—vas, njíh—ih,</i>
dativ plur.	<i>nàma—nam, vàma—vam, njíma—im</i>

Nenaglašeni oblici zovu se enklitični.

b) Naglašeni se oblici upotrebljavaju u ova četiri slučaja: 1. kad je na zamjenici sila govora, na pr. daj *mèni*, a ne Stojanu; tko *tèbe* poznaje, ne će to vjerovati; ako *vàma* kažem, kazat ću i drugima; — 2. na početku rečenice, na pr. *mèni* se čini, — *njima* nitko ne vjeruje; — 3. s prijedlozima, na pr. k *mèni*, od *mène*, k *njèmu*, iz *tèbe*, bèz *vàs* i t. d. (ali u akuzativu sing. mogu za 1. i 2. lice s prijedlozima stajati i enklitični oblici, na pr. *ná me*, *zá te*, *pòdā me*, *ūzā te*); — 4. iza veznika *a*, *i*, *ni*, na pr. došao si, a *mène* nijesi opazio; sutra ću i *tèbi* dati; ni *mèni* se ne će. Osim ova četiri slučaja uzimaju se enklitični oblici na pr. daj *mí*, — molim *te*, — *āko ih* nađe i t. d.

c) U instrumentalu sing. su za 1. lice dva oblika: *mnōm* i *mnōme*, od kojih se prvi obično uzima s prijedlozima, a drugi sam; na pr. sā *mnōm*, pòda *mnōm*, — da oblada *mnōme*; udri *mnōme* o zemlju i t. d. — Oblik *menom*, koji se gdješto govori, nije dobar.

d) Za dativ plur. bili su nekad oblici *nām*, *vām*, *njīm*, a danas ih više u narodu nema (drugo je enklitično *nam*, *vam*). Za lokativ plur. bili su nekad oblici *nās*, *vās*, *njih*, za instrumental plur. *nāmi*, *vāmi*, *njīmi*. Ovi se starinski oblici i danas gdješto čuju u narodu, ali su oblici *nāma*, *vāma*, *njīma* mnogo običniji. — Mjesto *njih*, *ih* u akuzativu plur. starinski su oblici *nje*, *je*, kojih danas ne valja upotrebljavati.

§ 84. a) U akuzativu sing. muškoga i srednjeg roda zamjenica 3. lica ima i oblik *nj*, koji se uzima samo s prijedlozima, na pr. *nā nj*, *pò nj*, *sā nj*, *prèdā nj*. Mjesto *nj* govori se i *njga*, na pr. *sā njga*, *prèdā njga*.

b) Mjesto *njèga* (u genitivu i akuzativu sing.) i *njèmu* (u dativu sing.) nalaze se katkad u pjesmama knji oblici *njèg*, *njèm*, ali tako nije dobro ni govoriti ni pisati. — I u lokativu sing. bolje je *njèmu* nego *njèm*.

c) Za enklitični oblik akuzativa sing. ženskoga roda uzima se riječca *je*; na pr. vidim *je*; molili smo *je* i t. d. Mjesto toga je upotrebljava se *ju* ispred glagolskoga oblika *je*, da ne budu dva *je* zajedno, na pr. danas *ju je* vidio; ako *ju je* našao i t. d. Nije dobro, što gdjekoji ovo *ju* uzimaju i izvan ovoga slučaja, na pr. vidim *ju*; molili smo *ju*.

d) U dativu i lokativu sing. pored *njōj* govori se i *njōjzi*, a u instrumentalu sing. govori se ne samo *njīm*, *njōm*, već također *njīme*, *njōme*.

Povratna zamjenica.

(Vidi na str. 12.)

§ 85. a) Ova se zamjenica uzima, kad se hoće da naznači, da radnja ne prelazi na drugoga, već ostaje pri onome, koji je čini, bio on lice prvo ili drugo ili treće u singularu ili u pluralu; na pr. gradim kuću *sebi*; ti čuvaš *sebe*; ovi ljudi rade za *se* i t. d. Zato se i zove ova zamjenica povratna, jer se radnja kao vraća na onoga, koji je čini.

b) Enklitični oblik *se* u akuzativu sing. može stajati i s prijedlozima, na pr. *na se*, *u se*, *prědā se*. U dativu se običnije govori *sebi* nego *si*; na pr. odreži *sebi* hljeba; ali nije zlo ni: odreži *si* hljeba, kao ni: pomozí *si* sam i t. d.

Bilješka. Gdjegod smisao dopušta, treba i *si* i *sebi* izostaviti; na pr. za što ste to izabrali?, uzmi ovu knjigu; — tako je bolje negoli: za što ste *si* (ili *sebi*) to izabrali?, uzmi *si* (ili *sebi*) ovu knjigu i t. d. Ne valja: ja ću *si* (ili *sebi*) to zapamtiti; ako *si* (ili *sebi*) pomislimo, — jer se glagoli *zapamtiti*, *pomisliti* ne slažu s dativom. Vrlo je rđavo i: pogledaj *si* ovo — mjesto: pogledaj ovo i t. d.

Posvojne zamjenice.

(Vidi na str. 12.)

§ 86. Mjesto *njézin* (njézina, njézino) govori se također *njén* (njéna, njéno); mjesto *njihov* (njihova, njihovo) govori se i *njin* (njina, njino), a u gdje kojim krajevima i *njihān* (njihna, njihno). Sve se ove posvojne zamjenice sklanjaju kao neodređeni pridjevi.

Pokazne zamjenice.

(Vidi na str. 12.)

§ 87. a) Od zamjenice *tāj* glasi instrumental sing. za muški i za srednji rod *tīm* ili *tīme*; ovo drugo uzima se osobito onda, kad je zamjenica sama bez imenice, na pr. meni *time* ne možeš pomoći.

b) Među pokazne zamjenice (osim *tāj*, *dvāj*, *dnāj*) idu još neke; od tih se kao određeni pridjevi sklanjaju: *tākri*, *tākovi*, *tòlikri*, *ovākri*, *ovākovi*, *ovòlikri*, *onākri*, *onākovi*, *onòlikri*; a kao neodređeni pridjevi sklanjaju se: *tākav* (*tākva*, *tākvo*), *ovākav* (*ovākva*, *ovākvo*), *onākav*, *tākov* (*tākova*, *tākovo*), *ovākov*, *onākov*, *tòlik*, *ovòlik*, *onòlik*.

c) Među pokazne zamjenice mogu se brojiti još pridjevi *īsti* (*īstā*, *īstō*) i *sām* (*sāma*, *sāmo*). Prva se riječ sklanja sasvim

kao određeni pridjev (na pr. *nđvi, nđvā, nđvō*), a *sām* se sklanja kao neodređeni pridjev (na pr. *nđv, nđva, nđvo*), samo treba dodati, da u genitivu, dativu i lokativu sing. muškoga i srednjeg roda može imati oblike i kao određeni pridjevi, ali s kraćkim o. Imamo dakle:

G. *sām-a, sām-oga, sām-og*

D. *sām-u, sām-omu, sām-ome, sām-om*

L. *sām-u, sām-ome, sām-om.*

Svi oblici mogu značiti: bez ikoga drugog (njemački *allein*, latinski *solus*), na pr. našoh u sobi Milana *sama* ili *samoga* (t. j. nikoga drugog); nije dobro čovjeku *samu* ili *samome* (t. j. kad nema nikoga drugog). Samo oblici: *samoga, samomu (samome) samom* mogu se uzimati, kad se hoće reći: glavom (njemački *selbst*, latinski *ipse*), na pr. to je potpis *samoga* kralja; tužio se *samome* načelniku i t. d.

Odnosne i upitne zamjenice.

(Vidi na str. 12.)

§ 88. a) Od zamjenice *kōji* može za muški i srednji rod u genitivu sing. biti ne samo *kōjega*, već i *kōga*, u dativu ne samo *kōjemu*, već i *kōme, kōmu*, a i u lokativu može biti *kōme* ili *kōm*.

b) U genitivu i akuzativu od *tkđ* rijetko se govori *kōg* mjesto *kōga*, a još je rjeđi oblik *čēg* mjesto *čēga* u genitivu od *štđ*. — Pored *čēga* i *štđ* ima za genitiv još i treći, manje običan, oblik: *čēsa*. — U dativu mjesto *kōme (kōmu)* katkad se govori i *kđm*, rijetko je u istom padežu i *čēm* mjesto *čēmu*; u lokativu su oblici *kđm* i *čēm* posve obični.

c) Među odnosne i upitne zamjenice idu još: *kākz, kākav* (ili *kākov*), *kōlik (koliki)*, koje se sklanjaju kao *tākz, tākav (tākov), tōlik (toliki)*. Vidi u § 87 b.

Neodređene zamjenice.

(Vidi na str. 13.)

§ 89. a) Kad neodređene zamjenice, koje imaju na početku *ni*, stoje s kojim prijedlogom, on se meće u sredinu; na pr. to nijesam *ni od koga* naučio; — vi se *ni za što* ne brinete; — *ni s kim* nijesmo govorili; — nemaš *ni u čemu* pravo; — *toga* nema *ni u kakvom* gradu. Po tom je pravilu načinjeno i *nřpošto* (t. j. ni po što).

b) Neodređenoj zamjenici *sāv kolik, svā kolika, svē koliko* sklanjaju se oba dijela, od kojih je složena; za to i nominativ plur. glasi za muški rod *svī koliki* ili *svī kolici*. Ova riječ glasi također *vāskolik, vāskolika, vāskoliko*, a on'da se *vās* na početku ne sklanja.

c) Neodređenim zamjenicama *kojēšta, kojekākri (kojekākā, koje-kākō)* sklanja se samo drugi dio, a *koje* na početku ostaje bez promjene; na pr. genitiv. *koječēga* ili *kojēšta*, dativ *koječēmu* i t. d. Prijedlog se može, ali se ne mora umetati; na pr. krivili su ga *koje zū što* (ili: *za kojēšta*); dogovaraju se *koje ō čēmu* (ili: *o kojecēmu*); on sudi ljudma *koje za kākē* (ili: *za kojekākē*) sitnice.

d) Zamjenicama *gdjēkojī, gdjēšto* sklanja se samo ono, što stoji iza *gdje*; dakle na pr. gen. sing. *gdjekojēga, gdječēga* i t. d.

e) Zamjenicama *tkōgod, štōgod, čijgod, kojgōd, kākvgōd* sklanja se samo prvi dio, t. j. ono, što stoji pred *god*, a *god* ostaje bez promjene; imamo na pr. genitiv *kogagōd*, dativ *čemugōd*, nominativ sing. ženskoga i srednjeg roda *kogagōd, kākvgōd* i t. d. Mjesto *god* može svuda biti *gođ*, dakle na pr. *tkōgođ, štōgođ, kogagōđ* i t. d.

Bilješka. Enklitike (t. j. nenaglašene riječce) kad imaju stajati s ovim zamjenicama, dolaze vrlo rado u sredinu; na pr. *tko se gōd boji*; što *bi gōd* učinio; koji *je gōd* došao; čega *se gōd* dotakneš; koji *ti gōd* padne u šake i t. d. Ovako se mogu namjestiti i po dvije enklitike, na pr. *tko bi mi gōd* učinio; što *ti je gōd* rekao i t. d. Ali ovako se enklitike ne moraju umetati, već je također dobro stavljati ih iza *god*; na pr. *tkōgod se boji*; — *štōgod bi* učinio; — *štōgod mi je* rekao i t. d. Enklitike se mogu umetati, i kad je koji prilog složen s *god*, na pr. kad *bi gōd* došli; — gdje je *gōd* trebalo; — kako *sam gōd* mogao.

§ 90. Među neodređene zamjenice može se staviti i pridjev *sāv* (svā, svē), koji osim nominativa sing. muškoga roda u svim drugim padežima singulara i plurala ima nastavke kao određeni pridjev na pr. *vrūci* (vrūcā, vrūcé). Prema tome dakle imamo za muški i srednji rod u genitivu sing. *svēga*, u dativu sing. *svēmu*, u lokativu sing. *svēmu* ili *svēm*. — U genitivu plur. za sva tri roda oblik je ne samo *svih*, već također *svijū*. U dativu, lokativu i instrumentalu plurala nije samo *svim* ili *svīma*, nego je i *svjēma*. — U nominativu sing. muškoga roda pored *sāv* govori se i *vās*.

Brojevi.

§ 91. a) Broj *jēdan—jēdna—jēdno* govori se i u pluralu, i to 1. kad *jēdan* znači isto, što *nēki* i *īsti*; na pr. *jedni* vele, da to ne može biti, — mi smo *jednih* godina, — 2. uz riječi, koje se govore samo u pluralu, na pr. *jedne* vile, *jedne* gaće, *jedna*

kola, jedna vrata, — 3. uz riječi, koje imaju doduše singular, ali tek u pluralu čine osobitu cjelinu, na pr. kupio sam *jedne* opanke, *jedne* čarape, tako je i: *jedna* rebra, *jedn*i jadi, *jedn*i svatovi.

b) Da se *nijedan* sklanja kao *jedan*, to se razumije samo po sebi, ali treba dodati, da se prijedlozi umeću među *ni* i među *jedan*; na pr. nije daleko *ni od jednoga* nas; to ne rodi *ni na jednom* drvetu. To je dakle kao: *ni od koga*, *ni s kim* i dr.; vidi u § 89a.

c) Broj *đbadvā*—*đbadvije* sklanja se kao *dvā*, *dvije*; u nominativu i akuzativu govori se također *đba* (za muški i za srednji rod) — *đbje* (za ženski); u dativu, lokativu i instrumentalu može za *sva* tri roda biti i *obadvjēma* i *đbjema*; — u genitivu *obaju*—*obiju* nije u običaju, nego *obadvājū* (za muški i srednji rod), *obadvijū* (za ženski).

d) Evo primjera za sklanjanje brojeva 2, 3, 4; za zdravlje *dvaju* braće svoje; žao mi je *dviju* sirota; granice *dvaju* polja; kuće *triju* gospodara; slika *triju* sestara; u hladu *četiriju* hrasta ili *četiriju* lipa; dao sam *dvjema* (*trima*, *četirma*) učenicima, ženama; odrezao *dvjema* (*trima*, *četirma*) nožima, sabljama i t. d.

§ 92. a) Kad brojevi 2, 3, 4 i *đba* (*đbadvā*) stoje iza kojega prijedloga, onda ti brojevi zajedno s riječma, koje su uza njih, glase ponajviše onako kao u nominativu. Može se doduše reći na pr. iz *dvaju* gradova; kod *dviju* sestara; bio sam u *trima* kućama; sa *četirma* putnicima i t. d., ali je običnije: iz *dva* grada; kod *dvije* sestre; bio sam u *tri* kuće; sa *četiri* putnika. Tako je i ovo: kod *dva* hrasta; među *dva* brda; ispod *dvije* kuće; stoji na *dvije* noge; preko *tri* vode studene; preko *tri* gore zelene; bio sam na *dva* mjesta; bili su se oko *dva* velika grada; kod *tri* konja; sa *četiri* sina ode na vojsku; pri *obje* kuće ima klupa i t. d.

b) Kad bi brojevi 2, 3, 4 i *đba* (*đbadvā*) imali stajati u genitivu i bez prijedloga, mogu se uzimati onako kao u nominativu. Na pr. učinio je s dopuštenjem *dvu* starija brata (ili: *dvaju* starije braće); iz knjiga *obadva* pomenuta spisatelja (ili: *obadvaju* pomenutih spisatelja); na svršetku *ove tri* nedjelje (ili: *ovih triju* nedjelja); zemlje *sva četiri* kralja (ili: *svih četiriju* kraljeva) i t. d.

§ 93. a) Brojevi 5, 6 11, 12 20, 30 90 ne sklanjaju se, već ostaju i s prijedlozima i bez prijedloga nepromijenjeni. Na pr. izgorjelo je *sedam* kuća; posjekao je *deset* hrasta; imena *dvanaest* apostola; sestra *devet* Jugovića; čuvari *sedam* crkava; on je glava svih *deset* gradova. Pogotovu ostaju ovi brojevi nepromijenjeni iza prijedloga: iz *devet* sela; pri *petnaest* lipa; kroz *dvadeset* prozora; s *osamdeset* ljudi i t. d.

b) Mjesto brojeva 2—99 mogu se uzeti brojne imenice *dvójica* (*obójica*), *trójica*, *petójica*, *devetójica*, *tridesetójica*, *devedesetójica* i t. d., kad ona riječ, s kojom ima broj stajati, znači kakvo muško čeljad. Govori se na pr. poznaješ li ovu *trojicu* putnika?, reci onoj *sedmorici* seljaka; što se tiče one *desetorice* vojvoda i t. d. Te se imenice govore i same, bez druge imenice, na pr. jača su *dvojica* od jednoga; on radi za *trojicu*.

c) Druge imenice, kako se iz navedenih primjera vidi, stoje uz ove brojne imenice u genitivu plur. Zamjenice stoje također u tom padežu, na pr. *nas dvojica* dođosmo; pred *vas trojicom*. Ali kad brojna imenica nije u nominativu, može se zamjenica slagati u padežu s njom, na pr. pred *vama trojicom*.

d) Imenice *dvójica*, *trójica* i sve druge takve na *-ica* sklanjaju se kao *žena*.

Bilješka. Ovih brojnih imenica nikako nema za brojeve 21, 31, 41 i druge dalje, koji na kraju imaju brojku 1; dakle na pr. prema *dvadesetorica* ili *tridesetorica* ili *dvadeset* i *petorica* vojnika ne možemo drukčije reći nego: *dvadeset* i *jedan* vojnik i t. d. Brojnih imenica na *-ica* nema ni za brojeve 100, 1000.

§ 94. a) Brojne imenice: *dvójce* (*obójce*), *trójce*, *četvoro*, *petoro*, *šestoro*, *desetoro*, *petnaestoro*, *četredesetoro* i t. d. upotrebljavaju se 1. uz riječ *jáje* i uz riječi, koje su u sing. srednjega roda i znače što živo; 2. kad su pomiješani rodovi; 3. upotrebljavaju se, kad stoje same bez ikakve imenice. Imamo na pr. 1. *dvoje* jaja, *troje* jaradi, pilića, *sedmoro* djece; — 2. *nas dvoje* (kad je jedno muško, a drugo je žensko ili dijete), *vas troje* (kad je jedno muško, a drugo dvoje žensko ili kad je dvoje muško, a jedno žensko ili kad je koje od njih dijete), *osmoro* goveda (kad nijesu ni sva muška ni sva ženska); — 3. to *dvoje* valja pamtuti; danas mislim na *troje*.

b) Mjesto *dvójce*, *trójce*, *četvoro* mogu stajati i oblici *dvá*, *tri*, *četiri* uz imenice srednjega roda; dobro je na pr. *dvá* jareta, *tri* pileta, *četiri* djeteta.

Bilješka. Prema imenicama *dvójce*, *trójce* i t. d. nikako nema imenica za one brojeve, za koje nema ni imenica na *-ica*; dakle na pr. ne može se drukčije reći nego: *dvadeset* i *jedno* jare, *sto* ili *stotina* jaradi i t. d.

c) Brojne imenice *dvójce*, *trójce* . . . sklanjaju se ovako:

N. A. V. *dvójce*, *trójce*, *četvoro*,

G. *dvóga*, *tróga*, *četvórga*,

D. L. I. *dvóma*, *tróma*, *četvórna*.

Dativ i lokativ (ali ne i instrumental) može glasiti još *dvóme*, *tróme*, *čtvórne*. — Kao *čtvoro* sklanjaju se svi brojevi dalje, što se svršuju na *-ro*, na pr. *pětoro*, *šestoro* i t. d., a kao *dvóje* ide i *đboje*, samo što u genitivu pored *đbóga* može imati i *đbojega*. Primjeri: što je starije od ovoga *đvoga*; sramota je *đvome* na jednoga; vino pije s *đvoma* Arapčadi; blagoslov Božji bio na vama *đvoma* (t. j. na mužu i na ženi); od *troga* se nalazim u mucu; kože *čtvorga* jaradi; kupio *sedmorma* djece opanke i t. d.

d) Kad se ove brojne imenice nađu uz kakav prijedlog, onda obično glase onako kao u nominativu; na pr. kod *troje* jaradi; kvočka sa *sedmoro* pilića; ostavio kuću na *đvoje* djece i t. d.

e) Prema brojnim imenicama imamo i brojne pridjeve: *đvóji*, *trđji*, *čtvóri*, *pětori*, *šestóri* i t. d. Te se riječi govore samo u pluralu, a upotrebljavaju se: 1. uz imenice, koje se govore samo u pluralu, 2. uz riječi, koje imaju doduše singular, ali u pluralu čine osobitu neku cjelinu. Primjeri: 1. *đvoje* vile, *troja* vrata, *troje* gaće, *čtvora* kola, u *petorim* novinama i t. d.; 2. *đvóji* opanci, *đvoja* rebra, *troji* jadi, *troji* svatovi (t. j. nekoliko jada jedne, nekoliko druge, a nekoliko treće ruke, — jedni svatovi jednoga mladoženje, drugi drugoga, treći trećega) i t. d. Vidi u § 91a plural *jedni*.

Bilješka. Pored *čtvoro*, *pětoro*, *šestoro* . . . *čtvóri*, *pětori*, *šestóri* . . . govori se također *čtvoro*, *pětero* . . . *čtveri*, *pěteri* . . .

§ 95. a) Broj *stó* ima osim toga oblika samo još jedan, i to *sta*, koji se nalazi u *đvjěsta*, *trđsta* (ili: *đvje sta*, *tri sta*). Pored *stó* govori se i *stđtina*, koja se riječ sklanja kao *žena*, a pored *đvjěsta*, *trđsta* govori se i *đvđe stđtine*, *trđ stđtine*. Ovo je osobito onda, kad brojeve 100, 200, 300 treba uzeti u kojem drugom padežu osim nominativa i akuzativa, na pr. dao sam *stotini* ljudi; — posao *đvijū* *siotina* žena; — rekao je *trima stotinama* vojnika.

b) Brojevi *sto*, *đvjesta*, *trista* ni uz prijedloge se ne mijenjaju, na pr. od *sto* ljudi jedva to može jedan; pri *đvjesta* kuća; pored *trista* knjiga.

c) Za brojeve 400, 500 . . . ne upotrebljava se *stó*, već *stđtina*; dakle mjesto *četiri sto*, *pet sto*, *đevet sto* treba govoriti *četiri stđtine*, *pět stđtinā*, *đevět stđtinā* i t. d.

Bilješka. Nije dobro reći: *đvjesta*, *tristo* (ili *đvje sto*, *tri sto*). — Oblik *sta* u *đvjěsta*, *trđsta* upravo je nominativ (i akuzativ) duala prema singularu *sto* (kako je na pr. *sěla dual* prema *sělo*). U broju *đvjěsta* oblik *đvje* ostatak je negdašnjega duala broja 2, koji je u ostalim prilikama zamijenjen oblikom *đvā* (na pr. *đvā* sěla).

d) Za broj 1000 nalaze se dvije riječi: *hiljada* i *tisuća*, koje se obje sklanjaju kao *žena*. Akuzativni oblik *hiljadu* ili *tisuću* može stajati mjesto drugih padeža; na pr. *hiljadu (tisuću) dukata* nije su mali novci; — to je bilo prije *hiljadu (tisuću) godina*; — došao je s *hiljadu vojnika* i t. d.

e) Tako se u akuzativnome svojem obliku može upotrebljavati i riječ *stotina*; na pr. bilo mu je *stotinu godina*; — doći će sa *stotinu drugova*.

§ 96. Kad treba sastaviti po dva broja ili više, svagda su poredani po veličini tako, da manji dolazi iza većega. Ako su glavni brojevi, treba među njih uzimati riječcu *i*; na pr. *dvadeset i jedan, dvadeset i dva, trideset i šest, pedeset i sedam, devedeset i devet*, — *sto i pedeset i tri, dvjesta i sedamdeset i šest, osam stotina i devedeset i pet*, — *tisuću i sedam stotina sedamdeset i pet, četrdeset i pet tisuća i šest stotina i pedeset, šest stotina i tri tisuće i pet stotina i dvanaest* i t. d. Među tisućama i stotinama može se izostaviti riječca *i*, na pr. *dvadeset i dvije tisuće, dvjesta i sedamdeset i tri*. — Gdje su redni brojevi, tamo se *i* obično ne uzima; govori se na pr. *dvadeset sedmi, pedeset drugi, sto dvadeseti, trista osamdeset sedmi, pet stotina devedeset osmi, tisuću dvadeset treći* i t. d.

§ 97. a) Osim glavnih i rednih brojeva imamo još brojeve *4*jeine, priložne i množne.

b) Dijelni (distributivni) brojevi su, kojima se odgovara na pitanje: po koliko? To su brojevi: *po jedan, po dva, po tri, po četiri, po pet* i t. d.

c) Priložni (adverbijalni) brojevi su oni, kojima se odgovara na pitanje: koliko puta? ili na pitanje: koji put? To su brojevi: *jedamput* (jedan put), *dváput* (dva puta), *tri put* (tri puta), *četiri puta, pet puta* (pet puta) i t. d., — *prvi put, drugi put, treći put* i t. d.

d) Množni (multiplikativni) su brojevi, kojima se odgovara na pitanje: koliköstruk? To su brojevi: *jednostruk, dvöstruk, trostruk* i t. d. ili *jednogub, dvögub* i t. d.

Konjugacija.

§ 98. a) Jedni su glagolski oblici prosti, t. j. koji se sastoje samo od jedne riječi, na pr. *plätém, plätijáh*; a drugi su složeni, t. j. koji se sastoje od dvije ili od tri riječi, na pr. *plëo sam, bio sam plëo*.

b) Sva glagolska vremena, i prosta i složena, često se zovu zajedničkim imenom indikativ (izjavni način).

c) U konjugaciji se razlikuje aktiv (tvorni lik) i pasiv (trpni lik). Od prostih oblika u aktiv idu svi osim pasivnoga participia; a među složenim oblicima neki su aktivni (na pr. *hvalio sam*), a neki su pasivni (na pr. *bijah hvaljen*).

d) Drugo lice sing. imperativa uzima se katkad i za 3. lice sing., na pr. *pomози Bog! ne buđi uroka! buđi volja tvoja!*

§ 99. a) Nije dobro odbacivati skrajnje i u infinitivu i u participu prezenta; bolje je: *čuvati, gledati, misliti, pletući, mळेći* i t. d. nego li *čuvat, gledat, mislit, pletuć, moleć* i t. d.

Bilješka. Samo ispred *ću, ćeš* . . . u futurum otpada i (vidi na str. 19).

b) Particip prezenta upotrebljava se ponajviše u jednom jedinom obliku, koji se ne sklanja. Govori se na pr. *idući* ja onim putem opazio (opazila) sam, — *idući* lovac onim putem opazio je, — *idući* lovaci onim putem opazili su, — *idući* djevojka onim putem opazila je, — *idući* djevojke onim putem opazile su, — *idući* dijete onim putem opazilo je i t. d.

c) Oblik *budući* može se sklanjati, kadgod zatreba, na pr. za *buduću* nesreću; u *budućem* životu i t. d., a druge ovakove oblike na *-ći* narod ne sklanja. Zato ne treba govoriti na pr.: zašto druguješ s čovjekom *uvodećim* te u zlo? — vidjeh Milicu *šijuću*; — moli milostinju od sviju *izlazećih* iz crkve i t. d., već treba ovako: zašto druguješ s čovjekom, koji te *uvodi* u zlo? — vidjeh Milicu, *gdje šije*; — moli milostinju od sviju, koji *izlaze* iz crkve.

Bilješka 1. Samo u prijekoј potrebi. t. j. gdje bi ovakovo opisivanje bilo neprilično, može se oblik na *-ći* sklanjati; na pr. *vladajuća* kraljica, *ravnajućega* učitelja, *drščućom* rukom i t. d.

Bilješka 2. Budući da se od trenutnih glagola ne tvori particip prezenta, zato su pogrješni oblici *rekući, dođući*, na pr. on je, tako *rekući*, naš sluga; — *otputovat ću dođuće* nedjelje. Mjesto toga treba govoriti: on je, tako *rekavši* (ili: tako *reći*, ili: *da tako rečem*), naš sluga. Samo je jedan izuzetak. a to je particip *budući*, koji je načinjen prema svršenom prezentu *budem*; dakle: *otputovat ću buduće* nedjelje.

Bilješka 3. Gđjekoji participi prez. postali su potpuno pridjevi te se sklanjaju, kadgod treba; ovamo idu: *moguć, srameć, tegleć, tekuć, vruć* (od *vršiti*); na pr. ako je *moguće*, — bila je *sramću*, — za *tegleć* volove. — u *tekućim* vodama, — kod *vruć* peći.

d) Particip perfekta I. ima dva oblika, kraći i dulji, na pr. *pletāv* i *pletāvši*, *vidjev* i *vidjevši* i t. d. Dulji je oblik običniji od kraćega, a razlike u značenju među njima nema. I taj particip ostaje ponajviše bez promjene; tako u svim

rečenicama, što su pod b) navedene, mjesto *idući* može biti *išavši*, na pr. *išavši* onim putem opazio (**opazila**) sam i t. d. Budući da narod ni toga oblika ne sklanja, zato ne treba govoriti na pr. učitelj je pohvalio učenike *naučivše* pjesmu nazust, već treba: učenike, *koji su naučili* i t. d.

Bilješka. Samo u prijekojoj potrebi, t. j. kad bi opisivanje bilo neprilično, može se pomenuti oblik sklanjati; na pr. sastadoh se sa svojim *bivšim* učiteljem; — tako se živjelo u *bivšoj* Krajini. Sklanjati se može i oblik *prđšavši* (u značenju: *prđšli, prđšustě*); na pr. *prđšavšega* ljeta bio je u Beču, — to mi je plaća za *prđšavšu* godinu.

§ 100. Prema tvorbi svojih oblika dijele se glagoli u šest vrsta, a neke od tih vrsta dijele se u razrede.

a) U I. vrstu idu glagoli, kojima se osnova ispred nastavka *-ti* u infinitivu svršuje na kakav konsónant ili na vokál *i, u, je* (t. j. ekavski *e*, ikavski *i*), na pr. *trés-ti, ti-ti*. Ova se vrsta dijeli u sedam razreda; u prvih šest razreda nastavci su za prezent *-em, -eš . . .*, a u sedmom su *-jem, -ješ . . .*, na pr. *trés-em, ti-jem*.

U 1. se razredu osnova svršuje na *đ* ili na *t* (na pr. osn. *krađ, plet*, infinitiv *krđsti, plěsti* mjesto: *kradti, pletti*);

u 2. se razredu osnova svršuje na *z* ili na *s* (na pr. osn. *griz, tres*, infinitiv *grđsti, trěsti*);

u 3. se razredu osnova svršuje na *č* ili na *p* (na pr. osn. *greb, crp*, infinitiv *grěpsti, crpsti*);

u 4. se razredu osnova svršuje na *g* ili na *k* (na pr. osn. *žeg, pek*, infinitiv *žěći, pěći* mjesto: *žegti, pekti*);

u 5. se razredu osnova svršuje na *n* ili na *m* (na pr. osn. *počn, uzn*, prez. *pđčnem, ũzmem*, infinitiv *pđčeti, ũzeti*, postalo od: *počenti, uzemti*);

u 6. se razredu osnova svršuje na *r* (na pr. osn. *mr*, infinitiv *mrjěti*, postalo od: *merti*);

u 7. se razredu osnova svršuje na *i, u, je* (na pr. osn. *li, ču, smje*, infinitiv *liti, čiti, smjěti*).

b) U II. vrstu idu glagoli, kojima se osnova ispred *-ti* u infinitivu svršuje na *-nu-* (na pr. osn. *ginu*, infinitiv *gĩnuti*), a za prezent su nastavci *-em, -eš . . .* ispred kojih stoji osnovni konsónant *n* (na pr. *gĩn-em*).

c) U III. vrstu idu glagoli, kojima se osnova ispred *-ti* u infinitivu svršuje na *-je-* (t. j. ekavsko *e*, ikavsko *i*), na pr. *vidje-ti*,

ili na *a*, na pr. *bježa-ti*, a u prezentu su nastavci *-im*, *-iš* . . . na pr. *vid-~~im~~*, *bjež-~~im~~*; ti se nastavci dodaju osnovi bez infinitivnoga *je* ili *a*. Greća se vrsta dijeli u dva razreda:

u 1. razredu stoji *-je-* u infinitivu (na pr. osn. *vidje*, *trpje*, infinitiv *vđjeti*, *trpjeti*);

u 2. razredu mjesto *je* iza nekih je konsonanta u infinitivu *a* (na pr. osn. *bježa*, *kriča*, *zuja*, infinitiv *bježati*, *kričati*, *zujati*).

d) U IV. vrstu idu glagoli, kojima se osnova ispred *-ti* u infinitivu svršuje na *-i-* (na pr. osn. *nosi*, infinitiv *nōsiti*), a za prezent su nastavci *-im*, *-iš* . . . (na pr. *nōs-~~im~~*).

e) U V. vrstu idu glagoli, kojima se osnova ispred *-ti* u infinitivu svršuje na *-a-*, na pr. *čuva-ti*; nastavci se u prezentu dodaju osnovi bez infinitivnog *a*. Ova se vrsta dijeli u četiri razreda:

u 1. razredu nastavci su za prezent *-am*, *-aš* . . . (na pr. osn. *čuva*, infinitiv *čuvati*, prezent *čūv-~~am~~*);

u 2. razredu nastavci su za prezent *-jem*, *-ješ* . . . (na pr. osn. *veza*, infinitiv *vězati*, prezent *věš~~em~~*, postalo od: *vez-jem*);

u 3. razredu nastavci su za prezent *-em*, *-eš* . . . (na pr. osn. *rva*, infinitiv *řvati* se, prezent *řv-~~em~~* se);

u 4. razredu osnova se u infinitivu svršuje na *-ja-* ili na *-va-*, a za prezent su nastavci *-jem*, *-ješ* . . . (na pr. osn. *sija*, *kljuva*, infinitiv *sřjati*, *kljvati*, prezent *sř-jem*, *kljū-jem*).

f) U VI. vrstu idu glagoli, kojima se osnova u infinitivu ispred *-ti* svršuje na *-ova-* ili na *-iva-*, a za prezent su nastavci *-jem*, *-ješ* . . ., ispred kojih mjesto *-ova-* ili *-iva-* stoji *-u-* (na pr. osn. *kupova*, *kaziva*, infinitiv *kupovati*, *kazivati*, prezent *kūpu-jem*, *kāzu-jem*).

Prva vrsta.

§ 101. Osnova ispred nastavka *-ti* u infinitivu svršuje se na kakav konsonant ili na vokal *i*, *u*, *je* (t. j. ekavsko *e*, ikavsko *i*).

Prvi razred.

Osnova se svršuje na *d*, *t*. Ti glasovi ispadaju u participu perfekta II. ispred *l* i ispred *o*, koje je postalo od *l*; isti glasovi *d*, *t* u infinitivu ispred *t* prelaze u *s*. — Od osnove *plet* glase oblici:

Prezent: plèt-**em**, plèt-**eš**, plèt-**e**, plet-**émo**, plet-**éte**, plèt-**u**.

Imperativ: plèt-**i**, plèt-**imo**, plèt-**ite**.

Aorist: plèt-**oh**, plèt-**e**, plèt-**e**, plèt-**osmo**, plèt-**oste**, plèt-**ose**.

Imperfekt: plèt-**ijah**, plèt-**ijāše**, plèt-**ijāše**, plèt-**ijāsmo**, plèt-**ijāste**, plèt-**ijāhu**.

Particip prezenta: plèt-**ūci**.

Particip perfekta I.: plèt-**āvši**, plèt-**āv**.

Particip perfekta II.: plē-**o**, plē-**la**, plē-**lo**.

Particip pasivni: plèt-**en**, plet-**ēna**, plet-**ēno**.

Infinitiv: plēs-**ti**.

Drugi su ovakovi glagoli: *cvāsti—cvātem*, *gnjēsti—gnjētem*, *mēsti—mētem* (na pr. sobu), *mēsti—mētem* (na pr. svinjama), *krāsti—krādēm*, *prēsti—prēdēm*, *dovēsti* (zavēsti i t. d.)—*dovēdēm* (zavēdēm i t. d.).

§ 102. a) U imperfektu mjesto nastavka *-ijah* može biti i samo *-ah*; dakle ne samo *plētijah*, već također *plētāh*, *plētāše*, *plētāsmo* i t. d. Dulji je oblik običniji od kraćega.

b) Glagolu *rāsti* osnova je *rast*, od koje se tvore svi oblici sasvim onako kao od osnove *plet* osim muškoga roda sing. u participu perfekta II.; taj oblik glasi *rāstao*, a dalje je po pravilu *rāsła*, *rāslo*; oblik *rāstao* postao je od *rast-l* tako, što je umetnuto nepostojano *a* i što je *l* pretvoreno u *o*.

Bilješka. Infinitiv *rāsti* postao je od *rast-ti*, t. j. prvo je *t* prešlo u *s*, a onda je od *ss* postalo *s*.

c) Glagoli *sjēsti*, *srēsti* imaju osnove *sjed*, *sret* te idu sasvim po ovom razredu; na pr. prezent *sjedēm*, *srētēm*, imperativ *sjedi*, *srēti*, particip perf. I. *sjedāvši*, *srētāvši*; u muškom rodu sing. participa perf. II. imaju ta dva glagola *sjēo*, *srēo* i *sžo*, *sržo*. Ali obadva glagola mogu prezent i imperativ imati također po II. vrsti te glasiti: *sjednēm*, *srētnēm*, *sjedni*, *srētni*.

Bilješka 1. Mjesto *sjedsti* u infinitivu i mjesto *sjedāvši* u participu perf. I. može također biti *sjednuti*, *sjednūši*.

Bilješka 2. U *srēsti* stoji *e* mjesto *je* (poradi *r*), pa je u obliku *sržo* to je prešlo u *i* kao i u *vidio*, *letio* (mjesto: vidjeo, letjeo).

d) Glagol *sjedsti* nema u imperfektu *sjedijah*, nego *sjedah* ili još običnije *sjedāh*; u muškom rodu sing. participa perf. II. govori se *sjedo* i *žo*.

Bilješka. Od glagola *jěsti* prezent je pravilno *jědem*, ali se u nekim krajevima govori i: *jěm, jěš, jě, jěmo, jěte, jědu* li *ijem, ijesh, ije, ijemo, ijete* *ija*. U aoristu je po pravilu *jěдох*, ali se gdješto govori i: *jěh, jě, jěsmo, jěste, jěše*. U imperativu pored *jědi* govore gdjekoji i *jěti*.

e) U ovaj razred ide i glagol *păsti* (prema kojemu trajni glasi *pădatt*), ali ne sasvim. Prezent, imperativ i particip perf. I. sprežu se samo po II. vrsti, glase dakle: *pădnem, pădni, pădnúš*i; po prvoj vrsti je aorist, infinitiv i particip perf. II: *păдох, păsti, păo—păla*. Ovaj glagol ne može imati pasivnoga participa, jer je neprelazan, ali ga može imati, kad se složi s nekim prijedlozima te postane prelazan, i taj je oblik načinjen samo po II. vrsti, dakle na pr. *năpadnút, spôpadnúta* (od: *năpasti, spôpasti*).

Bilješka. Pored *păдох, păsti, păo—păla* ima i *pădnuh, pădnuti, pădnuo—pădnuta* (ali rijetko). — U svim oblicima, koji su glagolu *păsti* načinjeni po II. vrsti, može *d* ispred *n* ispasti, te može na pr. biti: *pănem, pănúš, pănuti, pănuo* i t. d.

f) Glagolu *bđsti* (*bđdem*) muški rod sing. participa perf. II. glasi *bđ* (mjesto *boo*, a to mjesto *bol*), tako je i *prđbđ, úbđ* od *prđbđsti, úbđsti*.

Drugi razred.

§ 103. Osnova se svršuje na *z, s*. Ovi se glagoli sprežu sasvim onako kao i glagoli prvoga razreda, samo što im u participu perf. II. muški rod izlazi na *-ao*: Od osnove *trés* glase dakle oblici:

Prezent: *trés-ěm, trés-ěš, trés-ě, trés-ěmo, trés-ěte, trés-ú.*

Imperativ: *trés-i, trés-imo, trés-ite.*

Aorist: *trés-oh, trěs-e, trěs-e, trés-osmo, trés-oste, trés-oše.*

Imperfekt: *trés-ijáh, trés-ijaše, trés-ijaše, trés-ijásmo, trés-ijáste, trés-ijáhu.*

Particip prezenta: *trés-úci.*

Particip perfekta I.: *trés-ávši, trés-áv.*

Particip perfekta II.: *trés-a-o, trés-la, trés-lo.*

Particip pasivni: *trés-en, trés-ena, trés-eno.*

Infinitiv: *trés-li.*

Drugi su ovakovi glagoli: *păsti—păsem, grđsti—grđsm, músti—múzem, věsti—vězem, dověsti* (*uvěsti* i t. d.)—*dovězem* (*uvovězem* i t. d.), *úljesti* (*izljesti* i t. d.)—*úljezem* (*izljezem* i t. d.), *vřsti se—vřzem se*. — I glagol *spăsti—spăsem* ide ovamo, ali mnogi govore po IV. vrsti: *spăsiti—spăsim*.

§ 104. a) Imperfekt može i u ovom razredu pored duljega oblika imati i kraći, na pr. *trésah*, *trésāše* i t. d., ali je i ovdje dulji oblik običniji.

b) Glagol *něsti* ponajviše se govori složen s prijedlozima, na pr. *do*, *po*, *u*, i t. d. U aoristu je dvojako: *doněsoh—doněsosmo—doněsoste—doněsoše* ili *dōnijeh—dōnijasmo—dōnijeste—dōniješe*; u 2. i 3. licu sing. samo je *dōnese*. U infinitivu je *dōnijeti* (običnije nego *doněsti*); tako je i u participu perf. II. *dōnio—dōnijela—dōnijelo* (običnije nego *dōnesao—dōněsla—dōněslo*); u pasivnom se participu govori *doněsen—donesena* (običnije nego *dōnijet*, *dōnijeta*). U prezentu, u imperativu i u participu perf. I. sasvim je pravilno po ovom razredu: *doněsem*, *doněsi*, *doněsāvši*. Što je ovdje rečeno za glagol *dōnijeti*, to vrijedi i za *ōdnijeti*, *pōnijeti*, *ūnijeti* i t. d.

c) Budući da *s*, *z* ispred *e* ne prelazi u *š*, *ž*, zato su pogreške u pasivnom participu *donešen*, *odnesešen*, *trešen*, *ugrižen*; mora biti: *doněsen*, *odněsen*, *trěsen*, *ūgrisen*.

Treći razred.

§ 105. Osnova se svršuje na *ĭ*, *p*. Većina glagola ovoga razreda prima *s* ispred nastavka *-ti* u infinitivu. Od osnove *greb* imamo oblike:

Prezent: *grěb-ēm*, *grěb-eš*, *grěb-ē*, *grěb-ěmo*, *grěb-ěte*, *grěb-ū*.

Imperativ: *grěb-i*, *grěb-imo*, *grěb-ite*.

Aorist: *grěb-oh*, *grěb-e*, *grěb-e*, *grěb-osmo*, *grěboste*, *grěb-oše*.

Imperfekt: *grěb-ah*, *grěb-aše*, *grěb-aše*, *grěb-āsmo*, *grěb-āste*, *grěb-āhu*.

Particip prezenta: *grěb-ūci*.

Particip perfekta I.: *grěb-āvši*, *grěb-āv*.

Particip perfekta II.: *grěb-a-o*, *grěb-la*, *grěb-lo*.

Particip pasivni: *grěb-en*, *grěb-ěna*, *grěb-ěno*.

Infinitiv: *grěp-s-ti*.

Drugi su glagoli ovoga razreda: *dūpsti—dūbem*, *skūpsti—skūbēm*, *zēpsti—zēbēm*, *črpsti—črpēm*, *tēpsti se—tēpēm se*.

Bilješka. Nije dobro *crpiti—crpim*, kako gdjekoji govore; ali je dobro *črpati—črpām* (po V. vrsti).

§ 106. a) U ovom razredu ima također kraći i dulji oblik za imperfekt, na pr. *grěbah* i *grěbijāh*. Ovdje je kraći oblik običniji.

b) Budući da je *v* usneni glas kao i *b*, *p*, zato se u ovaj razred meće i glagol *pljēti*, kojemu je osnova *pljev*; u infinitivu nije umetnuto *s*, a *k* tome je još osnovno *v* ispalo. Prezent je *plijēvem*, *plijēvēš* i t. d., imperativ *plijēvi*, aorist *pljēh*, *pljē*, *pljēsmo*, *pljēste*, *pljēše*, particip prez. *plijēvući*, particip perf. I. *pljēvši*, *pljēv*, particip perf. II. *pljēo*, *pljēla*, pas. particip *plijēven*, *plijēvena*.

Bilješka. Ovaj glagol može ići i po IV. vrsti, te mu onda infinitiv glasi *plijēviti*, a prezent *plijēvim*; samo po toj vrsti je imperfekt *plijēvljah*.

c) Od osnove *sup* ili *sp* tvori se po ovom razredu glagol, koji se govori samo s prijedlozima složen, na pr. *nāsuti*, *pōsuti*, *ūsuti*. U infinitivu nema *s* ispred nastavka *-ti*, a *k* tome je još osnovno *p* ispalo. Prezent je *nāspēm*, *nāspēš*, imperativ *nāspi*, aorist *nāsūh*, *nāsū*, *nāsūsmo*, particip perf. I. *nāsūvši*, *nāsūv*, particip perf. II. *nāsuo*, *nāsūla*, pasivni particip *nāsūt*, *nāsūta*. Osnovno *p* nije dakle ispalo samo u infinitivu, već i u drugim oblicima, gdje iza *s* stoji *u*.

d) Samo infinitivom, prezentom i participom prezenta ide po ovom razredu glagol, kojemu je osnova *živ*, a pomenuti oblici *živsti*, *živēm*—*živēš*, *živūci*; ostali se oblici tvore od glagola III. vrste *žtvjeti*—*živīm*. Oblici *živsti*—*živēm*—*živūci* govore se samo u gdjekojim krajevima, pa je mnogo običniji ovaj glagol u svim oblicima po III. vrsti.

Četvrti razred.

§ 107. Osnova se svršuje na *g*, *k*. Ovi se glasovi u infinitivu s glasom *t* od nastavka *-ti* pretvaraju u *ć*; ispred *e* prelaze glasovi *g*, *k* u *ž*, *č*, a ispred *i* u *z*, *c*. Od osnove *pek* glase oblici:

Prezent: pēč-ēm, pēč-ēš, pēč-ē, pēč-ēmo, pēč-ēte, pēk-ū.

Imperativ: pēc-i, pēc-imo, pēc-ite.

Aorist: pēk-oh, pēč-e, pēč-e, pēk-osmo, pēk-oste, pēk-oše.

Imperfekt: pēc-ijāh, pēc-ijāše, pēc-ijāše, pēc-ijāsmo, pēc-ijāste, pēc-ijāhu.

Particip prezenta: pēk-ūći.

Particip perfekta I.: pēk-āvši, pēk-āv.

Particip perfekta II.: pēk-a-o, pēk-la, pēk-lo.

Particip pasivni: pēč-en, pēč-ēna, pēč-ēno.

Infinitiv: pēći.

U imperfektu pored *pēcijāh* ima i *pēcāh*; tako je i *sijēcjāh* ili *sijēcāh*, *tēcijāh* ili *tēcāh*, *tūcijāh* ili *tūcāh*, *vūcijāh* ili *vūcāh*, *strišijāh* ili *strišāh*, *ževijāh* ili *ževāh*.

Bilješka. Kako se vidi, u kraćem obliku pred nastavkom *-ah* pretvaraju se glasovi *g, k* u *ž, č*; to je zato, jer je tu iza *g, k* nekad stajalo *č*, pa se *-gč-*, *-kč-* pretvorilo u *-ža-*, *-ča-* (onako kao u *ležati, kričati*, koji su oblici postali od *legčti, krihčti*; vidi u § 24d).

§ 108. a) Glagol *mđci* (od osnove *mog*) ima u 1. licu sing. prezenta *mđgu*; ostala su lica: *mđžesh, mđže, mđžemo, mđžete, mđgū*. Kad je složen s prijedlogom *po*, onda je nastavak *-em* u 1. licu sing; od *pomđci* je dakle prezent *pđmožem, pđmožesh* i t. d.

b) Kad treba, da se *mđci* upotrebi kao trenutni glagol, onda se spreže po II. vrsti: *mđgnem, mđgnesh* . . . (ovo se obično govori iza riječce *ne*). Pa i od *pomđci* prezent ne glasi samo *pđmožem*, već također *pđmognem, pđmognesh* i t. d.; a glagoli *iznemđci, zane- mđci* i nemaju prezenta drukčije nego po II. vrsti, dakle: *iznēmognem, zane- mognesh*, pa tako je i imperativ *iznemđgni, zane- mognite*.

c) Imperfekt glagolu *mđci* glasi *mđgāh*; imperativa nema, a od *pomđci* je imperativ pravilno *podzi*.

Bilješka 1. Mjesto *mđžesh, mđže, mđžemo, mđžete* govori se i *mđresh, mđrež, mđre-emo, mđrete* (ali ne govori se *pomores* . . .).

Bilješka 2. Što se u 1. licu sing. prezenta govori *mđgu*, to je ostatak iz starine. U starom se jeziku na *-u* svršivalo 1. lice sing. prezenta gotovo svih glagola; govorilo se ne samo *mogu*, već također *beru, čuju, kupuju, molju* (t. j. molim), *nošu* (t. j. nosim), *pletu* i t. d. Osim u *mđgu* sačuvala se ta starina do danas još u *hōcu* (i *ne ču*); a pored *vidim, velim* govori se gdješto i *viđtu, velju*.

d) Pored *ležem* (od *lēci*) govori se prezent i po II. vrsti: *lēgnem*; tako je i u imperativu *lēgni* pored *lēzi*. Ostali su oblici sasvim po ovom razredu.

e) Glagol *rēci* ima u prezentu *rēčem* i *rēknem*. Ostali su oblici sasvim po ovom razredu.

§ 109. a) Ima nekoliko glagola, koji neke oblike imaju po ovom razredu, a neke po II. vrsti. To su glagoli: s osnovnim konsonantom *g*: *điči, stiči, vřci*, zatim koji su u običaju samo složeni: *pđbjeći, ūljeći* (isto što: *ūljesti*, vidi u § 103.), *zaprēci, dosēci*; — s osnovnim konsonantom *k*: *čřci, klđci, māci, nřci, pūci*, zatim koji su u običaju samo složeni: *nāvići, natāci*. — Infinitiv svi ovi glagoli mogu imati i po II. vrsti, na pr. *đignuti, pđbjeg- nuti, māknuti, natāknuti* i t. d.

b) Prezent svi oni imaju samo po II. vrsti: *đignem, pđ- bjegnem, māknem, natāknem*; po istoj vrsti tvori se i imperativ: *đigni, pđbjegni, mākni, natākni*.

Bilješka. Od *vřci, pđvrci* može imperativ glasiti *vřzi, pđvrzi* (pored *vřgni, pđvrgni*).

c) Aorist imaju pomenuti glagoli i po ovom razredu i po II. vrsti: *đigoh—điže—đigosmo, pđbjegoh, mākoh—māće—mākosmo, natākoh* i *đignuh—đignū—đignusmo, pđbjegnuh, māknuh, natāknuh*. Particip perf. I. također se tvori dvojako: *đigāvši* i *đignūvši, natākāvši* i *natākūvši*. Dvojaki su oblici i u participu perf. II.: *đigao—đigla* i *đignuo—đignula, natakao—natakla* i *natāknuo—natāknuła*.

d) Pasivni particip tvori se po II. vrsti, *đignūt—đignūta, natāknut—natāknuła*.

§ 110. U ovaj razred ide i jedan glagol, kojemu se osnova svršuje na *h*; to je glagol, kojemu osnova glasi *vrh*, a infinitiv *vrći* ili (običnije) *vrjćći*; tu je dakle *ht* prešlo u *ć* onako isto kao *kt* i *gt* u *pđći, mđći*. Present glasi *vršem, vršēs, vrše, vršemo, vršete, vrhu*; imperativ *vrši, vršimo, vršite*; aorist *vrhoh, vrše, vrhosmo, vrhoste, vrhoše*; imperfekt *vršijāh, vršijāše . . .* ili *vršāh, vršāše . . .* particip prez. *vrhūći*, particip perf. I. *vrhāvši*, particip perf. II. *vrhao, vrhla*, pasivni particip *vršen, vršena*. — Ovaj glagol govore mnogi po IV. vrsti: *vršiti, vršim* i t. d.

Bilješka. Što je u infinitivu toga glagola *-ije*, a u ostalim ga oblicima nema, to je prijevoj (vidi § 13.).

Peti razred.

§ 111. Osnova se svršuje na *n, m*, ali to se *n, m* vidi samo u nekim oblicima, i to u onima, kojima se nastavak počinje s vokalom (izuzevši *o*, koje je postalo od *Ń*). U drugim oblicima se osnova svršuje na *e*, samo jednome glagolu svršuje se na *u*. — Glagol, kojemu osnova glasi za jedne oblike *kun*, a za druge *kle*, spreže se ovako:

Present: *kun-ēm, kùn-eš, kùn-e, kun-émo, kun-éte, kùn-ū.*

Imperativ: *kun-i, kùn-imo, kùn-ite.*

Aorist: *klē-h, klē, klē, klē-smo, klē-ste, klē-se.*

Imperfekt: *kun-ijāh, kùn-ijaše, kùn-ijaše, kùn-ijāsmo, kùn-ijaste, kùn-ijahu.*

Particip prezenta: *kun-ūći.*

Particip perfekta I.: *klē-vši, klē-v.*

Particip perfekta II.: *klē-o, klē-la, klē-lo.*

Particip pasivni: *klē-t, klē-ta, klē-to.*

Infinitiv: *klē-ti.*

U imperfektu ima i kraći oblik, koji glasi *kunjāh, kunjāše . . .*

Bilješka. Današnja osnova *kun* postala je od negdašnje *kn*, t. j. što mi danas govorimo na pr. u 2. licu plur. prezenta *kunčete*, to je negda glasilo *kn-ete*, pa je *l* stojeći među dva konsonanta prešlo po zakonu u *u*. Vokal *a* pak e u osnovi *kle* (na pr. inf. *kle-ti*) postao je od negdašnjih glasova *en*, t. j. negda je osnova bila *klen* (na pr. inf. *klen-ti*), pa je od toga *en* nastao najprije osobiti nosni vokal, a iz toga nosnog vokala razvilo se današnje *e*. Vidi se dakle, da se osnova negda za sve oblike svršivala na *n*. — U negdašnjem obliku *knete* bilo je *l* vokalno (kao što je danas *r* vokalno na pr. u *stna*). I mnoge druge riječi imale su među dva konsonanta u starini vokalno *l*, na pr. *mlčati*, *slza*, *vlk* (danas *mlačati*, *süza*, *vük*).

§ 112. a) Od osnove *čn* ili *če* u običaju su samo složeni glagoli: *načeti*, *pčeti* i t. d. Present je na pr. *pčénem*, imperativ *pčéni*, aorist *pčéh*, *pčée*, *pčésmo*, particip perf. I. *pčévši*, particip perf. II. *pčévo*, *pčéla*, particip pasivni *pčét*, *pčéta*.

b) Sasvim ovako idu i glagoli *đteti*, *uzeti*, kojima je osnova *m* i *e*, a složeni su s prijedlozima *ot*, *uz*; present je na pr. *đtmém*, *üzmem*, pasivni particip *đtet*, *üzet* i t. d.

Bilješka 1. Prijedlog *ot* glasi danas *od*; kao u *đteti* imamo *ot* još u *otiti*; u starini je taj prijedlog svuda glasio *ot*. govorilo se na pr. *ot mene*, *ot naroda*, *otvesti* i t. d.

Bilješka 2. Starinski su oblici za particip perf. I. *uzam*, *uzamši*, *počam*, *počamši*; njih ne valja upotrebljavati, već treba govoriti *üzvo*, *üzvoši*, *pčévo*, *pčévoši*.

c) Po ovom razredu ide i glagol *žeti* (koji znači: stiskivati, na pr. limun, moku krpu i t. d.), kojemu je osnova *žm* ili *že*; present glasi mu *žmém*, *žmés*, *žmé*, *žmémo*, *žméte*, *žmá*; imperativ *žmá*, *žmámo*, *žmáte*; aorist *žéh*, *žé*, *žésmo*, *žéste*, *žése*; imperfekt *žmáh*, *žmáše*, *žmásmo*, *žmáste*, *žmáhu*; particip prezenta *žnúci*, particip perf. I. *žévši*, particip perf. II. *žévo*, *žéla*, pasivni particip *žét*, *žéta*. Tako ide i s prijedlogom složeni *sážeti*; present *sážmém*, imperativ *sážmi* i t. d.

d) Sasvim kao *pčeti* sprežu se glagoli *prpěti*, *sápěti*, *sápěti* i t. d.; present *prpěnem*, imperativ *prpěni* i t. d. Može također biti bez prijedloga: *pěti*, ali tome prostom načinjeni su po ovom razredu samo ovi oblici (osim infinitiva): aorist *péh*, *pé*, *pésmo*, participi *pévši*, *pévo*—*péla*, *pét*—*péta*. Ostali se oblici uzimaju od glagola istoga značenja *pěnjati*, koji ide u 2. razred V. vrste (present *pěnjém*, imperativ *pěnji* i t. d.).

Bilješka. Od *pěnjati* mogu ove oblike uzimati i složeni *ispěti*, *pópěti*; dakle je present ne samo *ispěnem*, *pópěnem*, već također *ispěnjém*, *pópěnjém*, imperativ ne samo *ispěni*, *pópěni*, već također *ispěnji*, *pópěnji* i t. d.

§ 113. a) Glagol *žěti* (štogod srpom) ima u prezentu *žnjém*, *žnjés*, *žnjé*, *žnjémo*, *žnjéte*, *žnjá*; u imperativu *žnjá*, *žnjámo*, *žnjáte*; u participu prez. *žnjáci*; u imperfektu *žnjáh*, *žnjáše* . . . Među *ž* i *nj* može u ovim oblicima stajati *a*, te imamo: *žánjem*, *žánješ* . .

žanji . . ., *žanjuci*, *žanjah*, *žanjāše* . . . Drugi se oblici tvore od osnove *že*, infinitiv je dakle *žēti*, aorist *žēh*, *žē*, *žēsmo*, participi *žēvši*; *žēo*, *žēla*; *žēt*, *žēta*. — Glagoli s prijedlozima složeni, na pr. *nāžeti*, *pōžeti*, sprežu se sasvim kao nesloženi *žēti*.

b) Glagolu *nāduti* osnova je *dm* i *du*. Present mu je *nādmēm* . . ., imperativ *nādmi* . . ., aorist *nāduh*, *nādu*, *nādusmo*, participi *nāduvši*; *nāduo*, *nādula*; *nādūt*, *nādūta* ili *nāduven*, *nāduvēna*. Obično se govori taj glagol s riječcom *se*, dakle *nāduti se*, *nādmēm se* i t. d.

Bilješka. Glagola, koji bi se sprezao kao *nāduti*, nema nijednoga drugog. — Osnova je upravo *dzm* (o slovu *z* vidi u § 8.), od nje je bio infinitiv najprije *dzmti*, poslije je od *-zm-* nastao osobiti nosni vokal (drukčiji nego od *en* u *kłenti*), a od njega se razvilo današnje *u* (*nāduti*). Od *dzm* ispred vokala nastalo je *dm*, na pr. u 2. licu plur. prez. *nādmete* (od *nādzmeti*).

Šesti razred.

§ 114. Osnova se svršuje na *r*. Od glagola, kojemu je osnova *mr*, oblici glase:

Present: *mr-ēm*, *mr-ēš*, *mr-ē*, *mr-ēmo*, *mr-ēte*, *mr-ū*.

Imperativ: *mr-ī*, *mr-īmo*, *mr-īte*.

Aorist: *mrīje-h*, *mrīje*, *mrīje*, *mrījē-smo*, *mrījē-ste*, *mrījē-še*.

Imperfekt: *mr-āh*, *mr-āše*, *mr-āše*, *mr-āsmo*, *mr-āšte*, *mr-āhu*.

Particip prezenta: *mr-ūci*.

Particip perfekta I.: *mř-vši*, *mř-v*.

Particip perfekta II.: *mř-o*, *mř-la*, *mř lo*.

Infinitiv: *mrījē-ti*.

Pasivnoga participa ovaj glagol budući neprelazan nema, a prelazni ga imadu, na pr. *dř-t*, *dř-ta*, *dř-to*.

Osnova *mr* jasno se vidi u većini oblika; samo u infinitivu i aoristu osnova je *mrīje*. — Glagol *mrījēti* običnije se govori s prijedlozima složen nego li sam, na pr. *pōmrījēti*, *ūmrījēti*. Ti se složeni glagoli sprežu sasvim kao i nesloženi *mrījēti*.

Bilješka. Za infinitiv i aorist upravo je osnova *mer*, samo je *-er-* stojeći među dva konsonanta prešlo (po § 12.) u *-ije-*, i tako je od *merti*, *merh* postalo *mrījēti*, *mrījēh*. Vidi se dakle, da se i u infinitivu i u aoristu osnova svršuje također na *r*. — Za 2. i 3. lice sing. aorista *mrīje* vrijedi ono, što se kaže za oblike *kłā*, *młjē* u bilješki § 120.

§ 115. a) Glagol *dērati*—*dērēm* ima sve oblike po 2. razredu V. vrste, ali neke može imati i po ovom razredu; to su: aorist *dřrjeh*, *dřrje*, *dřrjēsmo*, particip perf. I. *dřvši*, particip perf.

II. *dřo, dřla*, particip pasivni *dřt, dřta*, infinitiv *dřijeti*. To vrijedi i za složene, na pr. *proděratí, razděratí*, samo što oni mogu još i prezent i imperativ imati po ovom razredu: *rãzdřem, rãzdřěš . . . , rãzdři* (pored *rãzderěm, rãzderěš . . . razděri*).

b) Glagol *žděratí*—*žděřem* ide u svim oblicima po 2. razredu V. vrste, ali infinitiv može mu glasiti i *ždrijeti* po ovom razredu. Složeni *prožděratí* može po ovom razredu imati sve one oblike, koje i glagol *proděratí*; dakle: prezent *proždřem*, imperativ *proždři*, aorist *proždrijeh*, participi *proždřvši*; *proždřo, proždřla, proždřt, proždřta*, infinitiv *proždrijeti*.

c) Kao *umrijeti* sprežu se u svim oblicima složeni glagoli *nãstrijeti, prõstrijeti, zãstrijeti*, — *uprijeti, zãprijeti, poduprijeti*. Pasivni particip glasi *prõstrt—prõstrta*; *upřt—upřta*.

§ 116. a) Od glagola, kojemu je osnova *tr*, glase oblici: prezent *trěm, trěš, trě, trěmo, trěte, trã*; imperativ *trě, trěmo, trěte*; aorist *trh, tr, tršmo, tršte, trše*; imperfekt *trãh, trãše, trãsmo, trãšte, trãhu* (s vokalnim *r*), ili *trãh, trãše* (s konsonantskim *r*) i t. d., participi *trãci; trãši; trõ, trla; trěn, trěna ili trěven, trěvena ili trřt, trřta*. — U prezentu, u imperativu i u participu prezenta među *t* i *r* može se umetnuti *a*, te rečeni oblici glase također *tãřem, tãri, tãřaci*; tako isto *sãtarěm, sãtareš, sãtãri, zãtarěm* i t. d.

Bilješka. Što u 2. i 3. licu sing. aorista imamo *trš*, to je sasvim u redu, jer ako prema *čãh—čãsmo* i prema *umjeh—umjesmo* pomenuti oblik glasi *čã, umje* i t. d., onda prema *trh—tršmo* ne može drukčije biti nego *trš*. Tako je i onda, kad je ovaj glagol složen s prijedlogom, na pr. *põtrh, põtr, põtršmo, sãtrh, sãtr, sãtršmo* i t. d.

b) Prema *ije* u *mrijeti* imaju neki glagoli *e* (mjesto *je* iza *r*); tako je: *prěti* (t. j. tužiti), *nãzřeti* (t. j. nejasno vidjeti), *obãzřeti se* (sãmo nesloženo *zřeti* u značenju „gledati“ ne govori se). Ovi se glagoli sprežu u prezentu, u imperativu, u imperfektu i u participu prez. sasvim kao *mrijeti* (*umrijeti*); u aoristu nemaju *ije* kao ni u infinitivu, već *e*; na pr. *prěh, prě, prěsmo, nãzřeh, nãzře, nãzřesmo*; participi glase: *prěvši, nãzřevši; prěo, prěla, obãzřeo se, obãzřela se; prět, prěta, nãzřět, nãzřeta*.

c) Glagol *zřeti* (koji znači „zreo bivati“) sa svojima složenim (na pr. *dõzřeti*) ima prezent po ovom razredu: *zřěm, zřěš, zřě, zřěmo, zřěte, zřã* (*dõzřem* i t. d.), ali mjesto *e* može imati također *i*, dakle *zřim, zřiš, zři, zřimo, zřite*. Ostali su svi oblici kao u *prěti*. Pored *zřěo* (u muškom rodu participi perf. II.) ima i *zřio*.

Sedmi razred.

§ 117. Osnova se svršuje na *i*, *u* i na *je* (t. j. ekavsko *e*, ikavsko *i*); još se broje ovamo dva glagola (*klàti*, *mljèti*), kojima se osnova svršuje na *l*. Od glagola, kojemu je osnova *ču*, glase oblici :

Prezent: *ču-jēm*, *ču-jěš*, *ču-jě*, *ču-jěmo*, *ču-jěte*, *ču-jū*.

Imperativ: *ču-j*, *ču-jmo*, *ču-jte*.

Aorist: *ču-h*, *ču*, *ču*, *ču-smo*, *ču-ste*, *ču-se*.

Imperfekt: *ču-jāh*, *ču-jāše*, *ču-jāsmo*, *ču-jāste*, *ču-jāhu*.

Particip prezenta: *ču-jūci*.

Particip perfekta I.: *ču-vsi*, *ču-v*.

Particip perfekta II.: *ču-o*, *ču-la*, *ču-lo*.

Particip pasivni: *ču-v-en*, *ču-v-ěna*, *ču-v-ěno*.

Infinitiv: *ču-li*.

Osnova se svršuje na *u* i glagolima *izuti*, *nāzuti*, *ōbuti*; u pasivnom participu pored *izūven* može također biti *izūt*; inače se *izuti* i t. d. spreže sasvim kao *čūti*. — Ovamo ide i glagol *dūti*—*dūjem* (t. j. duhati).

§ 118. a) Glagoli, kojima se osnova svršuje na *i*, sprežu se kao *čūti*; takvi su: *bīti* (u značenju „udarati“), *krīti*, *līti*, *mīti*, *pīti*, *sīti*, *vīti*. Prezent glasi: *bījem*, *krījem*, *lījem* i t. d., imperativ *bīj*—*bījmo*—*bījte*, *krīj*, *līj* . . . U pasivnom su participu po dva oblika; jedan izlazi na *-t*, drugi na *-en*, a ispred toga *-en* stoji ili *v*. Imamo dakle:

bīt—*bīta* ili *bijen*—*bijēna*,
krīt—*krīta* ili *kriven*—*krivēna*,
līt—*līta* ili *liven*—*livēna*,
mīt—*mīta* ili *miven*—*mivēna*,
pīt—*pīta* ili *pījen*—*pījēna*,
sīt—*sīta* ili *šiven*—*šivēna*,
vīt—*vīta* ili *vījen*—*vijēna*.

Kao ovi glagoli sprežu se i *gnjīti*, *vāpiti* (ili *ūpiti*); dakle na pr. prezent *gnjījem*, *vāpījem* i t. d., samo što ovi glagoli neprelazni budući nemaju pasivnoga participu.

b) Ovamo ide još i glagol *bīti* (u značenju, da što jest), ali samo s nekim oblicima. Aorist glasi: *bīh*, *bī*, *bīsmo*, *bīste*, *bīše*, particip perf. I. *bīvsi*, particip perf. II. *bīo*—*bīla*; kad je složen s prijedlogom, ima po ovoj vrsti i pasivni particip: *dōbīt*—*dōbīta*

ili *dobijen*—*dobijena* ili *dobiven*—*dobivena*. U imperfektu je dvojako: *bjēh*, *bjēše*, *bjēsmo*, *bjēste*, *bjēhu*, — ili: *bjāh*, *bjāše*, *bjāsmo*, *bjāste*, *bjāhu*.

Bilješka. U 2. i 3. licu sing. imperfekta mjesto *bjēše* nije dobro *bje*.

§ 119. a) Kojim se glagolima osnova svršuje na *je* te idu u ovaj razred, njima se *je* mijenja po zakonu u *i* ispred *j* i ispred vokala *o*. Tako je od *umjeti* prezent *umijem*, *umiješ*, imperativ *umij*, *umijmo*, *umijte*; aorist *umjeh*, *umje*, *umjesmo*, imperfekt *umijāh*, *umijāše*, participi *umijāci*, *umjevši*, *umio*, *umjela*. Tako se sprežu i složeni *izumjeti*, *razumjeti*, *dospjeti*, *prispjeti* i glagol *smjēti*. — Pasivni particip imaju samo dva: *izumljen*, *izumljena* i *dospjēven*, *dospjēvena* (t. j. svršen). Od *smjēti* nema ni imperativa; aorist je tome glagolu *smjēh* i *smjēdoh*, *smjēde*, imperfekt je *smijāh* i *smjēdijāh*. U prezentu, kad treba trenutni glagol, govori se *smjēdnem*.

b) Trenutnome glagolu *djēti* osnova je *dje*, od koje su po ovom razredu osim infinitiva još ovi oblici: aorist *djēh*, particip perf. I. *djevši*, particip perf. II. *dio*, *djēla*, *djēlo*, pasivni particip *djēven*, *djevēna*. — Infinitiv može također glasiti *djēsti*, kao da je osnova *djed*, a od iste je osnove i prezent *djēdem*, aorist *djēdoh*. — Imperativ je načinjen po II. vrsti: *djēni*, a po toj vrsti mogu biti i drugi oblici: prezent *djēnem*, aorist *djēnuh*, participi *djēnuši*, *djēnuo*, *djēnut*, infinitiv *djēnuti*. — Kad je taj glagol složen s prijedlozima, ima sve oblike kao i bez prijedloga; a prezent i imperativ mogu biti i po ovom razredu: *zādijem* — *zādij*, *dođijem se* — *dođij se*.

§ 120. U ovaj razred idu još i glagoli *klāti*, *mljēti*, kojima se osnova svršuje na *l*. Osnove *kol*, *mel* vide se u prezentu: *kōljem*, *mēljem* (t. j. *kol-jem*, *mel-jem* kao *ču-jem*), u imperativu *kōlji*, *mēlji*, u imperfektu *kōljāh*, *mēljāh*, u participu prezenta *kōljāci*, *mēljāci*. U ostalim oblicima osnova je *kla*, *mlje*: aorist *klāh*, *klā*, *klāsmo*, *mljēh*, *mljē*, *mljēsmo*, particip perf. I. *klāvši*, *mljevši*, particip perf. II. *klāo*, *klāla*, *mljēo* (ili *mļō*), *mljēla*, particip pasivni *klān*, *klāna* ili *klāt*, *klāta*, *mljevēven*, *mljevēna*. Imperfekt može od *klāti* biti i *klāh*, *klāše*, *klāsmo*.

Bilješka. Po § 12. glasovi *ol*, *el* kad stoje među dva konsonanta, od kojih drugi nije *j*, prelaze u *la*, *le* (t. j. *lje* ili *lje*); dakle je *klāti*, *mljēti* po zakonu postalo od *kōlji*, *mēlji*. U 2. i 3. licu sing. aorista je *klā*, *mljē*; tu stoji *la*, *lje* mjesto *ol*, *el* zato, jer su u vrlo staro vrijeme i ti oblici imali na kraju konsonante, koji su poslije otpali; dakle je i tu *ol*, *el* stajalo među dva kon-

sonanta, te se po zakonu pretvorilo u *la, lje*. — U oblicima *klào, mǐjèo* postalo je *o* od starijega *l*, dakle je i tu *ol, el* nekad stajalo među dva konsonanta pa je po zakonu prešlo u *la, lje*.

Druga vrsta.

§ 121. Ispred nastavka *ti* u infinitivu stoji slog *-nu-*; ovo se *-nu-* nalazi još u aoristu, u participu perf. I. i II. i u pasivnom participu; u ostalim oblicima mjesto *-nu-* stoji *-n-*. Ispred *nu* i ispred *n* ispadaju konsonanti *b, d, p, t*; na pr. *gìnuti* (mjesto: gibnuti) *skìnuti* (mjesto: skidnuti), *tònuti* (mjesto: topnuti), *krénuti* (mjesto: kretnuti); a u glagola *ohrònuti* (mjesto: ohromnuti, t. j. postati hrom) ispalo je *m* ispred *n*. Od glagola, kojemu je za infinitiv osnova *tonu*, glase oblici:

Prezent: *tòn-ëm, tòn-ěš, tòn-ě, tòn-ěmo, tòn-ěte, tòn-ù.*

Imperativ: *tòn-i, tòn-imo, tòn-ite.*

Aorist: *tònu-h, tònù, tònù, tònu-smo, tònu-ste, tònu-še.*

Imperfekt: *tònjah* (od: *ton-jah*), *tònjaše* (od: *ton-jaše*), *tònjasmò, tònjaste, tònjahu.*

Particip prezenta: *tòn-ùci.*

Particip perfekta I.: *tònù-vši, tònù-v.*

Particip perfekta II.: *tònu-o, tònu-la, tònu-lo.*

Infinitiv: *tònu-ti.*

Pasivnoga participa ovaj glagol budući neprelazan nema, a prelazni ga imadu, na pr. *dìgnùt, dìgnù-ta, dìgnù-to.*

§ 122. a) U § 109. navedeno je nekoliko glagola, koji aorist i infinitiv mogu imati s *-nu-* i bez njega, na pr. *dìgnuh* i *dìgoh*, *màknuh* i *màkoh*; *dìgnuti* i *dìci*, *màknuti* i *màci*. Ima dosta i takovih glagola. koji infinitiv imaju samo po ovoj vrsti, a aorist tvore i s *-nu-* i bez njega; takovi su glagoli: *protégnuti* (*natégnuti* i t. d.) — *protégnuh* i *protégoh* (*protéže* i t. d.), *třgnuti* — *třgnuh* i *třgoh* (*třže* i t. d.), *nàgnuti* — *nàgnuh* i *nàgoh* (*nàže*), *ògreznuti* — *ògreznuh* i *ògrezoh* (*ògreze*), *òmrznuti* — *òmrznuh* i *òmrzoh* (*òmrze*), *lšćenuti* — *lšćeznuh* i *lšćezoh* (*lšćeze*), *kìsnuti* — *kìsnuh* i *kìsoh*, *ùskrsnuti* — *ùskrsnuh* i *ùskrsoh* (*ùskrse*), *pòginuti* — *pòginuh* i *pògìboh*, *skìnuti* (*òtkinuti* i t. d.) — *skìnuh* i *skìdoh*, *gřnuti* — *gřnuh* i *gřtoh*, *krénuti* — *krénuh* i *krětoh*, *osvrnuti se* — *osvrnuh se* i *òsvrtoh se*. Iz zadnjih se primjera vidi, da se konsonanti *b, d, t* u aoristu javljaju, kad je aorist bez *-nu-*.

b) U nekoliko ovakovih glagola ispada *k* između *s* i *n*; gdje se *sk* nađe ispred *e*, prelazi u *št*; na pr. *stšsnuti* (pritisnuti i t. d.) — *stšsnuh* i *stšskoh* (2. i 3. lice sing. *stššte*), *vršsnuti* — *vršsnuh* i *vršskoh* (2. i 3. lice sing. *vrššte*), *pšsnuti* — *pšsnuh* i *pšskoh* (*pššte*); sasvim su takovi i glagoli *pšsnuti*, *pršsnuti*, *svšsnuti*, *đbšsnuti* (t. j. ostati viseći, — postalo od: *obvisnuti*).

c) Koji glagoli ovako imaju aorist *s -nu-* i bez *-nu-*, a infinitiv samo *s -nu-*, oni obično imaju particip perf. I. *s -nu-*, na pr. *uškršnūši* (rijetko bez *nu*, na pr. *uškršāvi*).

d) Oni od rečenih glagola, kojima ispred *n* ne ispada *d* ili *t*, ponajviše se u participu perf. II. govore *s nu* i bez njega. Tako je na pr. *protégnuo*—*protégnula* i *prótegao*—*protégla*, *nāgnuo*—*nāgnula* i *nāgao*—*nāgla*, *đgreznuo*—*đgreznula* i *đgrezao*—*đgrezla*, *uškršnuo*—*uškršnula* i *uškršao*—*uškršla*, *pršsnuo*—*pršsnula* i *pršskao*—*prššla* i t. d. Od *pōginuti* je običnije *pōginuo*—*pōginula* nego li *pōgibao*—*pōgibla*. — Od glagola, kao što su *skšnuti*, *krénuti*, ne može biti drukčije nego samo *skšnuo*—*skšnula*, *krénuo*—*krénula*, jer je u prvoga od tih glagola ispred *n* ispalo *d*, a u drugoga *t*.

e) Gdjekoji glagoli mogu biti bez *-nu-* samo u participu perf. II.; takovi su: *usāhnuti* (*presāhnuti*), *ivenuti*, *istruhnuti*; pomenuti im oblik glasi *usāhnuo*—*usāhnula* i *ūsahao*—*usāhla*, *ivenno*—*ivenula* i *iveo*—*ivela*, *istruhnuo*—*istruhnula* i *istruo*—*istruha*.

Treća vrsta.

§ 123. Osnova se ispred nastavka *ti* u infinitivu svršuje na *je* (t. j. ekavsko *e*, ikavsko *i*); to *je* iza većine konsonanta ostaje, a iza *j*, *č*, *ž*, *št*, *žd* mijenja se u *a*.

Prvi razred.

Osnovno *je* ostaje u infinitivu, u aoristu i u participu perfekta I. i II.; u ostalim oblicima *je* otpada. U imperfektu i u pasivnom participu nastavci se počinju *s* konsonantom *j*, i to *j* *s* konsonantom, koji se pred njim nađe, združuje se po svojim pravilima. Od glagola, kojemu je za infinitiv osnova *stāje*, tvore se oblici ovako:

Present: vid-im, vid-iš, vid-i, vid-imo, vid-ite, vid-e.

Imperativ: vid-i, vid-imo, vid-ite.

Aorist: vidje-h, vidje, vidje, vidje-smo, vidje-ste, vidje-se.

Imperfekt: viđah (od: vid-jah), viđase (od: vid-jaše), viđasmo, viđaste, viđahu.

Particip prezenta: vid-eći.

Particip perfekta I.: vidje-vši, vidje-v.

Particip perfekta II.: viđi-o, vidje-la, vidje-lo.

Particip pasivni: viđen, viđena, viđeno (od: vid-jen, vid-jena, vid-jeno).

Infinitiv: vidje-ti.

U muškom rodu sing. participa perf. II. prelazi je ispred o po pravilu u i; imamo dakle *viđio—viđjela, letio—letjela, trpio—trpjela* i t. d.

§ 124. U imperfektu i u pasivnom participu združuje se j od nastavka sa posljednjim konsonantom od osnove ovako:

bj, pj, vj, mj prelazi u *blj, plj, vlj, mlj,*

đj, tj " " *đ, ć,*

lj, nj (ćir. лј, њ) " " *lj, nj* (ćir. љ, њ).

Iza r ispada j.

Primjeri: *svrbjeti—svrbljaše, trpjjeti* (ili *prettrpjjeti*)—trpljah, prettrpljen, *živjeti—življah, grmjjeti—grmljaše, štédjeti* (ili *uštédjeti*)—štéđah, uštéđen, *vrjeti—vréah, vréen, željeti—željah, željen, gládjeti—gládnjah, gòrjeti* (ili *sagòrjeti*)—gòrah, sagòren.

Bilješka 1. Pogrešni su oblici za imperfekt na *-jah*, na pr. *gorjah, letjah, trpjah* i t. d.

Bilješka 2. U mnogim krajevima južnoga govora govori se *viđeti, léteti*; tako je isto *štédeti, vréeti* i t. d., ali u književnom je jeziku uzeto za pravilno *viđjeti, létjeti, štédjeti, vrjeti* i t. d. Tako isto onamo se govori *svrbjeti, trpjjeti, živjeti, zanijemjeti*, a u književnom je jeziku *svrbjeti, trpjjeti, živjeti, zanijemjeti* i t. d. Skupovi *lj, nj* izgovaraju se ovdje kao i svuda u jednom glasu (t. j. kao љ, њ); dakle na pr. *bèljjeti, poscnjeti* izgovara se бољети, поцнѣти, a ne бодјети, поцнјети.

Bilješka 3. Da se od glagola *viđjeti* u 1. licu sing. prezenta govori gdješto i *viđu* (pored običnijega *viđim*), to je rečeno u 2. bilješki § 108. Isti glagol u 2. licu imperativa prezenta pored oblika *viđi, viđite* ima i *viđi, viđite*.

§ 125. a) Glagol *vrèti* (mjesto: *vrjeti*) ide po ovom razredu; samo u 3. licu plur. prezenta i u participu prezenta ide po I. vrsti, i ti mu oblici glase: *vrà, vrúci*. Inače je *vrím, vríš, vrí,*

vrīmo, vrīte, imperativ *vrī, vrīmo, vrīte*, aorist *vrēh, vrē, vrēsno*, imperfekt *vrāh, vrāše, vrāsmo*, particip perf. I. *vrēvši*, particip perf. II. *vrēo* (ili *vrīo*), *vrēla*.

b) Glagolu *bdjēti* (t. j. budan biti) oblici su ovakovi: prezent *bdīm, bdīs, bdī, bdīmo, bdīte, ldl* ili (rjeđe) *bdijem, bdijēs . . .*, imperativ *bdī, bdīmo, bdīte* ili (rjeđe) *bdij, bdijmo, bdijte*, aorist *bdjēh, bdjē, bdjēsno*, imperfekt *bdāh, bdāše, bdāsmo* ili (rjeđe) *bdjāh . . .* participi *bdēti* ili (rjeđe) *bdijuci; bdjēvši; bdīo, bdjēla*.

c) Glagol *velīm, velīs . . .* ide također u ovaj razred, ali osim prezenta ima još samo imperfekt (*veljāh, veljāše*) i particip prezenta (*velēci*).

Bilješka. Mjesto *velīm* u 1. licu sing. prezenta govori se gdješto i *velju*.

Drugi razred.

§ 126. U kojim oblicima glagoli 1. razreda ove vrste ostavljaju *je*, u onima glagoli ovoga razreda imaju *a*, osim toga još u pas. participu. To se *a* nalazi samo iza konsonanta *j, č, ž, št, žd*. Od glagola, kojemu je za infinitiv osnova *drža*, glase oblici:

Prezent: drž-im, drž-īs, drž-i, drž-īmo, drž-īte, drž-ē.

Imperativ: drž-i, drž-imo. drž-ite.

Aorist: drža-h, držā, držā, držā-smo, držā-ste, držā-še.

Imperfekt: držah, držāše (od: drža-ab, drža-aše), držāsmo, držāste, držāhu.

Particip prezenta: drž-ēci.

Particip perfekta I.: držā-vši, držā-v.

Particip perfekta II.: držā-o, držā-la, držā-lo.

Particip pasivni: držā-n, držā-na, držā-no.

Infinitiv: držā-ti.

U pasivnom participu govori se također: *držati, držāta, držāto*.

Drugi su ovakovi glagoli: *blējati, bėjati se, zījati; klēcati, kricati, mūcati, trčati; bjěžati, lěžati, rěžati; pjūštati, tištati, vrištati; zviždati*.

Bilješka. Kao što je u *vđjeti, lējjeti, trpjjeti* i t. d. je postalo od negdašnjega glasa *č*, tako su i glagoli drugoga razreda treće vrste negda imali na kraju osnove glas *č*. Taj se glas iza *j* po zakonu pretvorilo u *a*, i tako je na pr. od *zujčti* postalo *zījati*. Ispred *č* prešli su konsonanti *k, g* u *č, ž*, a onda se iza *č, ž* pretvorilo *č* u *a*, i tako se na pr. od *krikčti, legčti* razvilo *kricati, lěžati*. — Gdje su se ispred *č* našli glasovi *sk, zg*, tamo se od *skč, zgč* razvilo *šta, žda*, i tako je od *tiskčti, zvižgčti* postalo *tištati, zviždati*.

§ 127. a) Glagol, kojemu prezent glasi *stđjīm, stđjīs . . .*, imperativ *stđj, stđjmo, stđjte*, particip prezenta *stojēci*, mijenja *o* u

a u onim oblicima, koji imaju a iza *j*; dakle: *stajati, stajah, stajavši, stajao, stajala*. U imperativu je *j* mjesto *ji*: *stôj* mjesto *stoji* i t. d.

b) Tako i od *bôjati se* imperativ je *bôj se, bôjmo se, bôjte se*. Glagoli, koji u imperativu ispred *j* imaju drugi koji vokal, a ne *o*, oni imaju *-ji, -jimo, -jite*; na pr. *bléji, újimo* (od: *újati*) *zújite*.

Četvrta vrsta.

§ 128. Ispred nastavka *-ti* u infinitivu osnova se svršuej na *i*, koje ostaje još u aoristu i u participu perfekta I. i II., a u drugim oblicima otpada. U imperfektu i u pasivnom participu se *j* od nastavka s posljednjim konsonantom od osnove združuje po svojim pravilima. Od glagola, kojemu je za infinitiv osnova *nosi*, glase oblici

Prezent: *nôs-Im, nôs-iš, nôs-I, nôs-Imo, nôs-ite, nôs-ě.*

Imperativ: *nôs-i, nôs-imo, nôs-ite.*

Aorist: *nôsi-h, nôsi, nôsi, nôsi-smo, nôsi-ste, nôsi-še.*

Imperfekt: *nôšah* (od: *nos-jah*), *[nôšaše* (od: *nos-jaše*), *nôšasmo, nôšaste, nôšahu.*

Particip prezenta: *nôs-ěci.*

Particip perfekta I.: *nôsi-vši, nôsi-v.*

Particip perfekta II.: *nôsi-o, nôsi-la, nôsi-lo.*

Particip pasivni: *nôšen, nôšena, nôšeno* (od: *nos-jen, nos-jena, nos-jeno*).

Infinitiv: *nôsi-ti.*

§ 129. a) U imperfektu i u pasivnom participu *j* od nastavka združuje se s posljednjim konsonantom od osnove ovako:

<i>bj, pj, vj, mj</i>	prelazi u	<i>blj, plj, vlj, mlj,</i>
<i>čj</i>	" "	<i>č,</i>
<i>dj, tj</i>	" "	<i>đ, é,</i>
<i>lj, nj</i> (ćir. лј, њ)	" "	<i>lj, nj</i> (ćir. љ, њ),
<i>sj, zj</i>	" "	<i>š, ž.</i>

Iza glasova *č, đ, j, lj, nj* (љ, њ), *r* ispada *j*.

Primjeri: *ljúbiti*—ljúbljah, ljúbljen, *kúpiti*—kúpljah, kúpljen, *sláviti*—slávljah, slávljen, *lómiti*—lómľjah, lómľjen, *báciti*—bâčen, *vôđiti*—vôđah, vôđen, *mititi*—múćah, múćen, *môľiti*—môľjah, môľjen, *brániti*—bránjah, bránjen, *prôsiti*—prôšah, prôšen, *gáziti*—gázah, gázhen, *brôćiti* (t. j. bojadisati crvenilom, koje se zove

„brôc“, genitiv „brôca“) — brôcâh, brôcên, *túđiti se* (otúđiti) — túđâh se, otúđen, *bròjiti* — bròjah, bròjen, *úljiti* — úljah, úljen, *tânjiti* — tânjah, tânjen, *mòriti* — mòrah, mòren.

b) U imperfektu i u pasivnom participu *s*, ispred *lj* i *nj* prelazi u *š*, a *z* ispred *đ* i *nj* prelazi u *ž*; na pr. *mîsliti* (izmisлити) — mîsljah, izmîsljen, *stijèsniti* — stiješnjjen, *gnijèzditi se* — gniježđâh se, *isprázniti* — ispráznjen.

c) U gdjekojih glagola *st* sa *j* prelazi u *šé*, a u gdjekojih prelazi u *št*; na pr. *částiti* — čâšcâh, čâšcên, *gòstiti* — gòšcâh, gòšcên, *pòstiti* — pòšcâh; ali: *krštiti* — kršten, *pústiti* — púšten, *námjestiti* — námješten (rjeđe: *křšcên*, *přšcên*, *námješcên*).

d) Konsonanti *č*, *ž*, *š* ispred osnovnoga *i* u infinitivu postali su od *k*, *g*, *h*; na pr. *tòčiti*, *slúšiti*, *súšiti* postalo je od: *tokiti*, *slugiti*, *suhiti*. U imperfektu i u pasivnom participu od *kj*, *gj*, *hj* postalo je *č*, *ž*, *š*; oblici na pr. *tòcâh* — *tòcên*, *slúžâh* — *slúžen*, *súšâh* — *súšen* postali su od: *tokjah* — *tokjen*, *slugjah* — *slugjen*, *suhjah* — *suhjen*.

e) U glagola *ljúštiti*, *vójštiti*, *smòžđiti* postalo je *-šti-*, *-ždi-* od starijega *-ski-*, *-zgi-*; u imperfektu i u pasivnom participu od *-skj-*, *-zgj-* postalo je po pravilu *št*, *žd*, dakle: *ljúštâh*, *ljúšten*, *vójštâh*, *smòžđen*.

Bilješka. Pogrešni su oblici za imperfekt na *-ijah-*, na pr. *branjah*, *nosijah*, *vodijâše*, *branjâsma*, *nosijaste* i t. d. Pogrešni su također oblici *nosah*, *dolazah*, *odlazah*. — Gdješto se govori u pasivnom participu na pr. *govorit* — *govorita*, *izbavit* — *izbavita*, *pokvarit* — *pokvarita*, *oslobodit* — *oslobodita* i t. d., ali tako ne valja pisati nego: *govoren* — *govorena*, *izbaavljen*, *pokvâren*, *oslôbođen* i t. d.

§ 130. a) Koji glagoli ispred *j* imaju *o*, oni u imperativu iza *j* nemaju *i*; tako na pr. od *bròjiti* imperativ je *bròj*, *bròjmo*, *bròjte*; tako je i od *dòjiti*, *kròjiti*, *napòjiti*, *osvòjiti*: *dòj*, *kròj*, *nâpòjmo*, *òsvòjte* i t. d. Koji pak glagoli ispred *j* imaju drugi kakav vokal, oni iza *j* u imperativu ne odbacuju *i*; tako od *tâjiti* imamo *tâji*, *tâjimo*, *tâjite*, od *pâjiti* (t. j. spavati, jveliti) se djeci govori se *pâji* i t. d.

b) Glagol *mnîti* ima sve oblike po ovoj vrsti, samo u imperfektu pored *mnjâh* može još imati *mnîdjâh*, a gdjekoji govore i *mljâh* i *mlîdjâh* (to je kao *súmĵja*, *mlđgo* pored pravilnijega *súmĵja*, *mnđgo*).

c) Od *blagoslòviti* ili *blagosòviti* glasi pasivni particip po pravilu *blagoslòvĵen* ili *blagosòvĵen*, ali se govori i *blagoslòven*, *blagoslòvena*, *blagoslòveno*.

§ 131. Koji glagoli imaju u infinitivu tri sloga i spori akcent na prvome, pa im taj akcent ostaje i u prvom licu sing. prezenta, oni gotovo svi, kad se slože s prijedlozima, odstupaju u prezentu od pravila navedenoga u § 39 a. Tako na pr. od *činiti*, *lomiti*, *tròsiti*, *účiti* prezent je *čînĵm*, *lòĵm*, *lòĵiš*, *tròsĵš*,

trōši, učimo, učite, učē, a prema tome je: učinim, prēlomim, prēlomiš, pōtrošiš, pōtroši, naučimo, naučite, naučē. — Po pravilu je moliti, mōlim, izmōlim ili pūstīti, pūstīm, zāpustīm i t. d.

Peta vrsta,

§ 132. Osnova se pred nastavkom *ti* u infinitivu svršuje na *a*. Prema tome, kako se tvori u ovoj vrsti prezent, dijeli se ona u 4 razreda.

Prvi razred.

Vokal [a, koji stoji u infinitivu ispred *ti*, ostaje u većini oblika; otpada u prezentu i u participu prezenta. Glagol, kojemu je osnova *čūva*, spreže se ovako:

Prezent: čūv-ām, čūv-aš, čūv-a, čūv-amo, čūv-ate, čūv-ajū.

Imperativ: čūvā-j, čūvā-jmo, čūvā-jte.

Aorist: čūva-h, čūva, čūva, čūva-smo, čūva-ste, čūva-še.

Imperfekt: čūvah, čūvaše (od: čūva-ah, čūva-aše), čūvasmo, čūvaste, čūvahu.

Particip prezenta: čūv-ajūci.

Particip perfekta I.: čūvā-vši, čūvā-v.

Particip perfekta II.: čūva-o, čūva-la, čūva-lo.

Particip pasivni: čūvā-n, čūvā-na, čūvā-no.

Infinitiv: čūva-ti.

U pasivnom participu govori se također: *čūvāt, čūvāta, čūvāto*.

§ 133. a) Glagolu *imati* tvore se svi oblici po ovom redu, ali neki mogu biti i drukčiji. Tako u prezentu pored *imām* govori se također *imādem*, u aoristu je ne samo *imah*, već i *imadoh*, u imperfektu ne samo *imāh*, nego i *imādijāh* ili *imadah*. U prezentu kad treba oblik trenutnoga glagola, govori se *imačnem*.

Bilješka. Kad je ovaj glagol zanjekan, glasi u infinitivu *ne imati* ili *ne mati*, a tako je i u drugim oblicima, na pr. u prezentu *ne imām* ili *nemām* i t. d.

b) Glagol *vāljati* u prezentu pored *vāljām* ima i rjeđi oblik *vāljādem*; — ali od *mōrati* nije dobro u aoristu *moradoh* ni u imperfektu *moradah* ili *moradijah*, kako gdjekoji pišu, već treba kao od *čūvati*.

b) Ovdje je vrlo malo glagola, koji u infinitivu imaju samo dva sloga. To su: *znāti, dāti, stāti, sjāti* (govori se i *sjjati*), *zjāti* (govori se i *zjjati*), za tim još dva glagola, koji se govore samo s prijedlozima složeni: *sāzdati, ūžgati* (prižgati). Glagol *sjāti* spreže se sasvim kao *čūvati*, to isto vrijedi i za *zjāti* i za *sāzdati, ūžgati* (prižgati).

Bilješka. Pogreška je u prezentu *užgem, užgeš, prižgem, prižgemo* i t. d., u imperativu *užgi, užgimo, prižgite*. Mora biti: *užgām, užgāš, užgāj* i t. d.

c) Sve oblike kao *čuvati* može imati i glagol *znāti*, ali neke može imati i drukčije; tako mu prezent glasi ne samo *znām, znāš . . . znājū*, već također *znādēm, znādeš . . . znādū*; u aoristu je *znāh, znā, znāsmo* i *znādoh, znāde, znādosmo*, u imperfektu *znāh, znāše, znāsmo* i *znādiyah, znādiyāše* ili *znādnah, znādnāše*.

d) Glagol *dāti* ima u 3. licu plur. prezenta samo oblik *dādu*, a u ostalim licima sing. i plur. ima dvojako kao i *znāti*, dakle: *dām* i *dādēm*, — u aoristu je *dāh* i *dādoh*; imperfekta *dāti* (kao trenutni glagol) nema, ali ga ima *nē dati*, te mu glasi: *ne dā-dijāh* ili *nē dāh*; ostali su oblici glagolu *dāti* kao glagolu *čuvati*. Prezent može od *dāti* glasiti i po II. vrsti: *dādnēm* i t. d.

e) Glagol *stāti* spreže se u prezentu i u imperativu po II. vrsti: *stānēm, stāni* i t. d.; u aoristu ina dvojako (kao i *dāti* i *znāti*), t. j. *stāh* i *stādoh*; particip perf. I. i II. *stāvši; stāo, stāla*; drugih oblika glagol ovaj (budući trenutni i neprelazan) nema.

Drugi razred.

§ 134. Vokal *a*, koji u infinitivu stoji pred nastavkom *ti*, ne ostaje u svim oblicima; nema ga u prezentu, imperativu i u participu prezenta. U tim oblicima nastaveci se počinju s glasom *j*, pa se ovo *j* s konsonantom, koji se pred njim nađe, združuje po svojim pravilima. Glagol, kojemu je za infinitiv osnova *veza*, spreže se ovako:

Prezent: *vēžēm* (od: vez-jeim), *vēžēš* (od: vez-ješ), *vēžē*, *vēžōmo*, *vēžēte*, *vēžū*.

Imperativ: *vēži* (od: vez-ji), *vēžimo* (od: vez-jimo), *vēžite*.

Aorist: *vēza-h*, *vēza*, *vēza*, *vēza-smo*, *vēza-ste*, *vēza-še*.

Imperfekt: *vēzāh*, *vēzāše* (od: veza-ah, veza-aše), *vēzāsmo*, *vēzāste*, *vēzāhu*.

Particip prezenta: *vēžūci* (od: vez-jući).

Particip perfekta I.: *vēzā-vši*, *vēzā-v*.

Particip perfekta II.: *vēza-o*, *vēza-la*, *vēza-lo*.

Particip pasivni: *vēzā-n*, *vēzā-na*, *vēzā-no*.

Infinitiv: *vēza-ti*.

U pasivnom participu govori se također *vēzāt*, *vēzāta*, *vēzāto*.

§ 135. a) U prezentu, imperativu i u participu prezenta *j* s konsonantom, koji se pred njim nađe, združuje se onako kao u imperfektu i u pasivnom participu IV. vrste (vidi u § 129.).

Primjeri: *zobati*—zöbljem, zöblji, zöbljüci, *käpati*—käpljem, käplji, käplüci, *doz'vati*—dözivljem, dozivlji, dozivljüci, *hrámati*—hrámljem, hrámlji, hrámljüci, *kvöcati*—kvöčem, kvöci, kvöcüci, *glödati*—glödem, glödi, glödüci, *métati*—mécem, méci, mécüci, *p'is'ati*—pišem, piši, pišüci, *rězati*—rëžem, rëži, rëžüci, *kášljati*—kíšljem, kášlji, kášljüci, *pénjati*—pënjem, pënji, pënjüci, *öراتي*—örem, öri, örüci.

Glasovi *kj, gj, hj* prelaze u pomenuta tri oblika po zakonu u *č, ž, š*; na pr. *víkati*—vičem, viči, vičüci, *strúgati*—strúžem, strúži, strúžüci, *jáhati*—jášem, jási, jášüci.

c) Od *släti* glasi prezent *säljem* ili *šljem*, koje je postalo od *sljem*; tako je i *pösäljem* ili *pöšljem* od *pöslati*.

d) Od *iskati*, *pljěskati* govori se *ištem*, *pljěstem*, rjeđe *iščem*, *pljěščem*. Od *dáhtati*, *dríhtati* (ili *dáktati*, *dríktati*) imamo *dášcem* (ili *dákćem*), *dršćem* (ili *drkćem*); tako i *báhtati* (ili *báktati*, t. j. *topotati*, o konju) ima *bášcem* (ili *bákćem*).

e) Ima nekoliko glagola, koji idu i u prvi i u drugi razred V. vrste; takovi su: *gíbatí*—gíbám i gíbljem, *dríjematí*—dríjemám i dríjemljem, *kúpatí*—kúpám i kúpljem, *pljěskatí*—pljěskám i pljěštem (pljěščem), *sěpatí*—sěpám i sěpljem, *sěsati*—sěsám i sěšem, *skítati se*—skítám se i skíćem se, *zídati*—zídám i zíděm, *dozivati* (*nazivati* i dr.)—dözivám i dözivljem, *üzimati*—üzimám i üzimljem. Običniji su od tih glagola oblici po prvom razredu. — Glagol *pomágati* ide po 2. razredu V. vrste, dakle ima u prezentu *pòmāžem*, u imperativu *pomāži* i t. d., ali kad se u nevolji više u pomoć, onda je u imperativu *pòmāgāj*, *pòmāgājte!* — Glagol *tkāti* u prezentu ima *tkám*, *tkáš*, *tkâ*, *tkámo*, *tkáte*, *tkājā* i *ćem*, *ćeš*, *će*, *ćemo*, *ćete*, *ćū* (mjesto *tćem* . . .); u 3. licu plur. govori se i *tkū*. — Rđavi su oblici *tkēm*, *tkěš* . . .

Treći razred.

§ 136. Vokal *a*, koji u infinitivu stoji ispred *-ti*, ne ostaje u prezentu, imperativu i u participu prezenta. U ovaj razred ide vrlo malo glagola; neki od njih imaju u infinitivu po dva konsonanta na početku, te se u prezentu, imperativu, participu prezenta, a katkad i u imperfektu umeće među njih vokal, i to *e* (u tri glagola) i *o* (u jednome glagolu). Glagol, kojemu je osnova za infinitiv *bra*, a za pomenute oblike *ber*, spreže se ovako:

Prezent: bër-ëm, bër-eš, bër-e, bër-ëmo, bër-ëte, bër-û.

Imperativ: bër-i, bër-imo, bër-ite.

Aorist: brâ-h, brâ, brâ, brâ-smo, brâ-ste, brâ-še.

Imperfekt: brâh, brâše (od: bra-ah, bra-aše), brâsmo, brâste, brâhu.

Particip prezenta: bër-ûći.

Particip perfekta I.: brâ-vši, brâ-v.

Particip perfekta II.: brâ-o, brâ-la, brâ-lo.

Particip pasivni: brâ-n, brâ-na, brâ-no.

Infinitiv: brâ-ti.

U pasivnom participu govori se također *brât, brâta, brâto*. U imperfektu pored *brâh* još su dva oblika: *bërâh* i *bërjâh*, ali je ovaj prvi oblik najobičniji.

§ 137. a) S glagolom *brâti* u sprezanju se potpuno slaže glagol *prâti, përem*.

b) Glagolu *gnâti* (mjesto kojega se običnije govori *gôniti*), može se u prezentu, imperativu i u participu prezenta umetnuti među prva dva konsonanta *e*, pa mu onda *g* po zakonu prelazi u *ž*, i tako mu osnova za ta tri oblika glasi *žen*; ali se ti oblici mogu tvoriti i od osnove *gna*; prezent dakle glasi *žënem, žëneš . . .* ili *gnâm, gnâš . . .*, imperativ *žëni* ili *gnâj*, particip prezenta *žënući* ili *gnâjući*. Ostali se oblici tvore samo od osnove *gna*; dakle aorist *gnâh*, imperfekt *gnâh* i t. d. Složeni na pr. *dognati, nâgnati, pognati* posve su obični; oni imaju u prezentu i u imperativu također dvojako: *dôženëm* ili *dognâm, dožëni* ili *dognâj* i t. d.

Bilješka. Takove oblike imaju i složeni *izgnati, prognati*, samo što se pored *izenëm, prôženëm* u prezentu govori također *izenëm, prôženëm*.

c) Glagol *zvâti* ima za prezent, imperativ i particip prezenta osnovu *zov* te glasi *zovëm, zôvi, zôvući*. Ostali se oblici tvore od osnove *zva*. U imperfektu ovaj glagol ima ne samo *zvâh, zvâše*, već također *zôvijâh*, ali rijetko.

d) Glagoli *rvati se, rêvati* (t. j. vikati kao magarac) imaju za [prezent, imperativ i particip prezenta osnove *rv* i *rev*, a za ostale oblike *rva* i *revâ*. Prezent dakle glasi *rvëm se, rvëš se — rêvëm, rêvëš*, imperativ *rvì se — rêvi*, particip prezenta *rvûći se — rêvući*, particip perf. I. *rvâvši se — rêvâvši* i t. d.

Bilješka. Zlo je, što gdje koji pišu *hrvati se*, a u prezentu *hrvom se, hrvaš se*. I s prijedlogom složeno mora biti bez *h*; dakle *nadržati, obrvati*.

e) Po ovom razredu ide i *sāti* (t. j. *sisati*), prez. *sēm, sēs* i t. d.; ide i složeni *pōsati* (t. j. *posisati*), prez. *pōsēm, pōsēs* i t. d.

Četvrti razred.

§ 138. Osnova se ispred *-ti* u infinitivu svršuje na *-ja* ili na *-va*; u prezentu, imperativu i u participu prezenta toga *-ja* ili *-va* nema, a nastavci *se* u tim oblicima počinju s glasom *j*. Tako na pr. od glagola *sījati, kljūvati* osnove su *sija* i *si, kljuva* i *klju*. Prvi od ta dva glagola spreže se ovako:

Prezent: si-jem, si-jēs, si-jē, si-jēmo, si-jēte, si-jū.

Imperativ: si-j, si-jmo, si-jte.

Aorist: sija-h, sija, sija, sija-smo, sija-ste, sija-še.

Imperfekt: sija-h, sijaše (od: sija-ah, sija-aše), sija-smo, sija-ste, sija-hu.

Particip prezenta: si-jūci.

Particip perfekta I.: sija-vši, sija-v.

Particip perfekta II.: sija-o, sija-la, sija-lo.

Particip pasivni: sija-n, sija-na, sija-no.

Infinitiv: sija-ti.

U pasivnom participu govori se također *sijāt, sijāta, sijāto*.

§ 139. a) Drugi su primjeri: *bājati, brījati, grījati, hājati, kājati se, lājati, pōjati, smījati se, trājati* i t. d.

b) Glagol *dāvati* ide također u ovaj razred, te **mu** osnova glasi *dava* i *da*; on se u sprezanju od glagola *sījati* razlikuje samo u imperativu, koji mu glasi *dāji, dājimo, dājite*; — prezent je *dājem, dājēs, aorist dāvah, imperfekt dāvah, particip prezenta dājūci* i t. d. Ovaj glagol može u prezentu glasiti također *dāvām*, u imperativu *dāvāj*, u participu prezenta *dāvajūci*; može dakle ići sasvim po 1. razredu V. vrste, ali običnije ide po ovom razredu. **Kao dāvati** (prodāvati, udāvati) sprežu se glagoli: *doznāvati, poznāvati, prīsnāvati* i t. d. (nesloženo *znāvati* nije u običaju).

Bilješka. Drugi glagoli na *-avati* sprežu se po 1. razredu V. vrste; na pr. *dopunjāvati, obećāvati, puštāvati, ranjāvati, uništāvati* i t. d.

c) U ovaj razred idu i glagoli *kljūvati, bljūvati, pljūvati*, prezent *kljūjem, bljūjem, pljūjem*, imperativ *kljāj* i t. d.

Šesta vrsta.

§ 140. Ispred *-ti* u infinitivu svršuje se osnova na *-ova* ili na *-iva*; u prezentu, imperativu i u participu prezenta svršuje

se na *-u*. Glagol, kojemu je osnova *kupova* i *kupu*, spreže se ovako:

Prezent: kùpu-jëm, kùpu-jëš, kùpu-jë, kùpu-jëmo, kùpu-jëte, kùpu-jü.

Imperativ: kùpū-j, kùpū-jmo, kùpū-jte.

Aorist: kupòva-h, kùpovā, kùpovā, kupòva-smo, kupòva-ste, kupòva-še.

Imperfekt: kùpovāh, kùpovāše (od: kupova-ah, kupova-aše), kùpovāsmo, kùpovāste, kùpovāhu.

Particip prezenta: kùpu-jüéi.

Particip perfekta I.: kupòvā-vsi, kupòvā-v.

Particip perfekta II.: kùpova-o, kùpovā-la, kùpovā-lo.

Particip pasivni: kùpovā-n, kùpovā-na, kùpovā-no.

Infinitiv: kupòva-ti.

U pasivnom participu govori se također *kùpovāt*, *kùpovāta*, *kùpovāto*.

Bilješka. Što se u nekim oblicima osnova svršuje na *-ova*, a u nekima na *u*, to je postalo tako, što je *a* otpalo, a onda su glasovi *ov* zamijenjeni vokalom *u*. Takvo zamjenjivanje vidimo katkad i drugdje, t. j. *ov* stoji pred vokalom, a *u* pred konsonantom; na pr. *osnova* — *osnütak*; *plòviti* — *plütati* (t. j. *ploviti* povrh vode kao *pluto*). Za glagolima na *-ovati* povelj su se i oni na *-ivati*, te se i njima u prezentu, imperativu i participu prez. osnova svršuje na *u*.

§ 141. a) Mjesto *-ova* imaju u osnovi *-eva* glagoli *kraljè-vati*, *sužnjèvati*, *vojèvati*; tu se *o* pretvorilo u *e* poradi nepčanoga konsonanta, koji je pred njime. Nije se pretvorilo u: *bičè-vati*, *bòžičovati*, *pijāncovati*, *prijateljèvati*, *učiteljèvati* (ali mnogi govore i *bičèvati*, *bòžičèvati* i t. d.).

b) Ponajviše glagola ove vrste ima u infinitivu četiri sloga ili više, na pr. *kupòvati*, *daròvati*, *gladòvati*, *milovati*, *svjètovati*, *trgovati*, *vjèrovati*, *kāmenovati*, *rāzlikovati*, *vjèrodovati* i t. d.; samo tri sloga imaju glagoli *kòvati*, *psòvati*, *snòvati*, *štòvati*, *tròvati*; prezent *kùjëm*, *psùjëm*, *snùjëm* i t. d., imperativ *kùj*, *psùj* i t. d.

c) Glagoli na *-ivati* ponajviše se sprežu po ovoj vrsti, i to sasvim kao oni na *-ovati*, samo što ispred *-vati* imaju i mjesto *o*, na pr. od *kazivati* glasi prezent *kāzujëm*, *kāzujëš*, imperativ *kāzuj*, particip perf. I. *kazivāvši* i t. d. Takovi su još glagoli: *darivati*, *dovikivati*, *noćivati*, *ograđivati*, *osuđivati*, *pokrāčivati*, *primamljivati*, *stiskivati*, *zabranjivati* i t. d.

Bilješka. Ima nekoliko glagola na *-ivati*, koji se sprežu po 1. razredu V. vrste; to su glagoli, koji u infinitivu imaju tri sloga, na pr. *bitvati*, *plivati*, *snivati*; ako li imaju četiri sloga, onda je prvi slog kakav prijedlog, na pr. *do-*

bivati, počivati, pokrivati (sakrivati), potkivati, preživati, proživati, umivati. Njima prezent ne može drukčije glasiti nego na pr. *bivam, živim* i t. d. — Tako je još i *čjelivati, čjelivam* (pored toga i *čjelovati, čjelujem*).

Nepravilni glagoli.

§ 142. a) Glagolu *biti*, koji znači, da što jest, već su u § 118 b navedeni oblici, što ih ima po 7. razredu I. vrste. U prezentu ima taj glagol dvojako: *budem, budeš, bude, budemo, budete, budū* — i *jěsam, jěsi, jěst, jěsmo, jěste, jěsu*. Oblici *budem...* upotrebljavaju se u trenutnom značenju, a oblici *jěsam...* u trajnome. Imperativ je *būdi, būdimo, būdite*, a particip pre-penta *būdući* (vidi § 99 c i bilj. 2).

b) U obliku *jěsam* za 1. lice sing. je a umetnuto, da ne budu na kraju riječi dva konsonanta; u 2. i 3. licu sing. *jěsi, jěst* takvi su nastavci, kakovih ni jedan drugi glagol nema. U 3. licu sing. pored *jěst* govori se katkad *jěste*.

c) Pored *jěsam...* govore se i kraći ili enklitični oblici: *sam, si, je, smo, ste, su*. Dulji se govore, kad je na njima sila govora ili kad stoje na početku rečenice; na pr. danas *jěsmo*, sutra nijesmo; — *jest* istina, da se to onda još nije znalo i t. d. Ovako stoji dulji oblik također na početku onoga, što dolazi iza uklopljene rečenice, n. pr. neprijatelj, koji ga je posijao, *jest* đavo; — tako isto na početku onakove rečenice, pred kojom stoji koja druga; na pr. koji ulazi na vrata, *jest* pastir ovcama. Iza veznika *a, i* stoje također samo dulji oblici; na pr. veliš, da nijesam učinio, a *jěsam*; — ako i *jěsmo* siromašni, ali *smo* poštene; — a upravo i *jest* tako. Osim ovih slučajeva upotrebljavaju se enklitični oblici.

Bilješka 1. Kad koga pitam na pr. je li Stanko došao kući?, onaj treba da mi odgovori: *jěst*, a ne: *je* (jer je tu na glagolu sila govora, pa mora biti puniji oblik), kao što i na pitanje: jesi li čuo? ne može se odgovoriti *sam*, nego: *jěsam*.

Bilješka 2. Na početku rečenice može stajati oblik *je* samo kad se nađe pred veznikom *li*; na pr. *jě* li ta jabuka dobra? *jě* li Stanko došao kući? Vrlo bi neobično bilo reći: *jest* li ta jabuka dobra? *jest* li Stanko došao? — Pogriješka je uzimati *je* li u značenju upitnoga kakvog veznika, n. pr. *je* li Stanko dobro ući? *je* li se sjećate one noći? i t. d. To se mora reći: *da* li Stanko dobro ući? *da* li se sjećate? — ili: ući *li* Stanko? sjećate *li* se?

d) U staro doba od sveze riječice *ne* i glagola *jěsam* razvio se u prvom slogu vokal *ě*, od kojega je nastalo današnje *ije*, te imamo: *nijěsam, nijěsi, nijěsmo, nijěste, nijěsu*; za 3. lice sing. oblik je *nije*.

§ 143. a) Glagol *hòtjeti* ili *htjeti* glasi u prezentu: *hòću* (o tom obliku vidi u § 108 c bilj. 2), *hòćeš*, *hòće*, *hòćemo*, *hòćete*, *hòće*; ovi oblici imaju trajno značenje, a kad treba trenutno, onda se govori *htjednem*, *htjedneš*... Pored punih oblika *hòću*, *hòćeš*... nalaze se i kraći, enklitični: *ću*, *ćeš*, *će*, *ćemo*, *ćete*, *će*, koji se onako isto upotrebljavaju kao i enklitični oblici *sam*, *si* i t. d. (vidi u § 142 c), samo što nijedan enklitičan oblik od *hòću* ne može stajati ispred *li* na početku upitne rečenice (kako je na pr. *je li ta jabuka dobra?*). Kad je prezent zanimakan, govori se: *né ću*, *né ćeš*, *né će*, *né ćemo*, *né ćete*, *né će*.

b) Imperativ se od glagola *hòtjeti* (*htjeti*) ne govori; a aorist glasi: *htjeh*, *htjè*, *htjèsmo*, *htjèste*, *htjèše* ili *htjedoh*, *htjede*, *htjedosmo*, *htjedoste*, *htjedoste* (rijetko *hòtjeh*, *hòtje*, *hòtjesmo*, *hòtjeste*, *hòtješe*). — Imperfekt glasi *hòćah*, *hòćāše* (rijetko je *hòtjāh* i *htjāh*); u južnim krajevima govori se i: *šćah*, *šćāše*, — *šćadijāh*, *šćadijāše*; tu je *šć* po zakonu postalo od *hć* kao *držćem* od *drhćem*, vidi u § 135 d). Participi su *hòtjeći*; *hòtjevši* ili *htjevši*; *htio*, *htjela* ili *hòtio*, *hòtjela*.

c) Od složenih *ušhtjeti*, *zàhtjeti*, *pròhtjeti* se glasi prezent *ušhtjednem*, *zàhtjednem*, *pròhtjedne se* ili *ušhtijem*, *zàhtijem*, *pròhtije se*; ostali su oblici kao nesloženome, samo što složeni ne mogu između *h* i *t* imati *o* (t. j. nema oblika na pr. *prohòtjelo se*).

§ 144. a) Mjesto *iti* govori se u infinitivu ponajviše *ići*. Ovo je tome glagolu jedini oblik, koji je načinjen od osnove *i*; najviše ih je načinjeno od osnove *id*: prezent *ìdem*, *ìdeš*, imperativ *ìdi*, *ìdimo*, *ìdite*, aorist *ìdoh*, *ìde*, *ìdosmo*, imperfekt *ìdah*, *ìdāše* (rijetko *ìdāh*), particip prezenta *ìdūći*. — Ni od osnove *i* ni od *id*, već sasvim drukčije tvori se particip perfekta I. i II. *ìšavši*; *ìšao*, *ìšla*.

b) Kad je ovaj glagol složen s prijedlozima *na*, *po*, *pro*, onda *i* stojeći iza vokala prelazi u *j*; prema tome bi bilo *najti*, *pojti*, *projti*, otud je dalje nastalo *nāći*, *pōći*, *prōći*; tako je i u prezentu *i* najprije prešlo u *j*: *najdem*, *pojdem*, *projdem*, a otud je dalje nastalo *nādem*, *pōdem*, *prōdem*; prema tome je i: *dōdem*, *ūdem* od *dōći*, *ūći*. Tako je i *izāći*—*izādem*, *obāći*—*obādem*, *sāći*—*sādem* (gdje je svuda nepostojano *a*), a govori se i *izīći*, *obīći*, *sīći*, tako i *uzīći*, *prīći*, u prezentu *izīdem*, *obīdem* i t. d. Kako stoji *đ* u prezentu, tako stoji *i* u imperativu i u aoristu; na pr. *nāđi*, *pōđi*, *izāđi*; *nāđoh*, *pōđoh*, *izāđoh*; — *izīđi*, *sīđi*; *izīđoh*, *sīđoh* i t. d.

c) Složeni glagoli, koji iza prijedloga imaju *i*, mogu mjesto *d* u prezentu, u imperativu i u aoristu imati također *d*, dakle: *izidēm, izidi, izidoh, obidēm, obidi, obidoh* i t. d. Od glagola *otiči* (ili *otici*) u pomenutim je oblicima također dvojako: *otridēm i otridēm, otidi i otidi, otidoh i otidoh*; a za prezent i za aorist ima još i na treći način: *ōdēm, ōdeš... i ōdoh, ōde, ōdosmo*.

d) Koji složeni glagoli u infinitivu iza prijedloga nemaju *i*, oni ga nemaju ni u participu perfekta I. i II, zato se govori na pr. *našāvši, našao, našla, dōšāvši, dōšao* i t. d., — ali *otšāvši, otšao*. Dobro je *izišāvši, izšao, obišāvši, obišao* kao i *izāšāvši, izāšao, obāšāvši, obāšao*.

e) Od svih glagola, o kojima se ovdje govori, samo *nāci* ima pasivni particip, i taj glasi *nāden, nādena*.

Bilješka. Gdjekoji pišu *našast, našasta*, ali tako narod danas ne govori. — O prijedlogu *ot* u *otiči* vidi u 1. bilješki § 112 b.

§ 145. Glagol *spāti* (mjesto kojega se običnije govori *spāvati*) ima prezent *spīm, spiš, spī, spīmo, spite, spē*, imperativ *spī, spīmo, spīte*, particip prezenta *spēti*; ostali se oblici tvore pravilno od osnove *spa*, kao da ide u 1. razred V. vrste. Tako se spreže i posve obični složeni glagol *zāspati—zāspim*.

Složeni glagolski oblici.

(Vidi na str. 19—20).

§ 146. a) Kad se u perfektu 3. lice *je naše* iza riječce *se*, onda se je često izostavlja, na pr. *Milan se mnogo trudio*; — govorilo *se* i o tome. Ali nije pogreška ni: *Milan se je mnogo trudio*; — govorilo *se je* i o tome.

b) Riječ *nēka* (ili *nēk*) združena s prezentom 3. lica sing. i plur. služi za imperativ tih dvaju lica, na pr. *nēka hvāli, nēka hvāle*. — Katkad se *nēka* (ili *nēk*) združuje i s 1. licem sing. i plur. prezenta; govori se na pr. *nēka ūmrēm*, ako to nije istina; — *nēka ga čūjemo*.

c) Kad je imperativ zanijekan, može se reći na pr. *ne hvāli, ne hvālimo, ne hvālite*; ali pored toga se govori također: *nēmōj hvāliti, nēmōjmo hvāliti, nēmōjte hvāliti*; t. j. uzmu se oblici *nēmōj, nēmōjmo, nēmōjte* s infinitivom.

d) Mjesto *bismo, biste* u 1. i 2. licu plur. kondicionala govori se i samo *bi*, na pr. *mi bi hvalili, vi bi rekli* i t. d., ali je pravilnije: *mi bismo hvalili, vi biste rekli*. — Oblici *bih, bi...* kad služe za tvorbu kondicionala, obično su enklitični, ali opet

mogu stajati na početku rečenice i iza veznika *i* (a druge enklitike ne mogu se tako uzimati); na pr. *bī* on poginuo, da je tamo bio; — *bī* rekao *i* *bī* se zakleo. Tako se *i* pita: *bī* li mi ti znao reći? — a odgovara se: *bīh*.

§ 147. Pasivni oblici sastoje se od sveze pasivnoga participa *i* od razliĉnih oblika glagola *bīti*, *bivati*. Takovi su na pr. oblici:

- za sadašnjost*: bīvam pōhvaljen (pōhvaljena, pōhvaljeno),
pōhvaljen (pōhvaljena, pōhvaljeno) sam;
- za prošlost*: hvāljen (hvāljena, hvāljeno) sam,
bīh hvāljen (hvāljena, hvāljeno),
bijah (bjēh) hvāljen (hvāljena, hvāljeno).
bīo (bīla, bīlo) sam hvāljen (hvāljena, hvāljeno);
bīvao (bīvala, bīvalo) sam hvāljen (hvāljena,
hvāljeno);
- za budućnost*: bīt ću hvāljen (hvāljena, hvāljeno);
- za imperativ*: būdi hvāljen (hvāljena, hvāljeno);
- za kondicional*: bīo (bīla, bīlo) bih hvāljen (hvāljena, hvāljeno);
- za infinitiv*: bīti hvāljen.

TREĆI DIO.

□□□

SINTAKSA.

§ 148. Sintaksa (od grčke riječi „syntaxis“, koja znači: slaganje, namještanje t. j. riječi) dijeli se u tri razdjela: u prvom se razdjelu govori o rečenici i o njezinim dijelovima, o slaganju i namještanju riječi u rečenici, u drugom se razdjelu govori o upotrebljavanju dijelova govora (vrsti riječi), a u trećem u o upotrebljavanju padeža i glagolskih oblika.

Rečenica.

O subjektu i predikatu.

(Vidi na str. 1.)

§ 149. a) Subjekt je obično imenica ili zamjenica; na pr. *sunce* grije zemlju; — *ljudi* svašta govore; — *ja* mislim; — *tko* više? — *to* boli.

b) Subjekt može biti i pridjev; na pr. *mudri* mudruju, *ludi* luduju; — *sit* gladnu ne vjeruje. Ovamo se mogu brojiti i primjeri, gdje za subjekt služi particip perfekta II. i pasivni particip, koji oblici po svome značenju stoje vrlo blizu pridjevima; na pr. *odrasli* uče mlađe; — *žežen* kašu hladi.

c) Subjekt može biti i broj; na pr. *dva* trećega ne čekaju; — *jedan* drobi, *drugi* kusa; — *stotina* je manja od hiljade.

d) Subjekt može biti i prilog; na pr. *malo* me zapade; — *mnogo* je propalo.

e) Infinitiv često služi za subjekt; na pr. *lasno* je iza grma *strijeljati*; — neumivenim rukama *jesti* ne pogani čovjeka; — *biti* građanin dubrovački držaše se za veliku stvar.

f) Svaka riječ može biti subjekt, kad se o njoj što izriče; na pr. *i* je veznik; — *pred* znači mjesto; — *jao* se viče u žalosti.

g) I čitava rečenica može se katkad upotrebiti kao subjekt, kad se o njoj što izriče; na pr. *živio kralj!* orilo se po gradu; — *ruka ruku pere* narodna je poslovice.

§ 150. a) Kad je koja lična zamjenica subjekt, a na njoj nije sila govora, ima se izostaviti; na pr. *mislim*, — *pitate* (mjesto: *ja* mislim, — *vi* pitate). I riječ *ljudi* se izostavlja, kad se na pr. veli: *kažu, govore, pripovijedaju*. — U tim primjerima subjekt se razumijeva, ako i nije izrečen.

b) Ima rečenica, u kojima upravo nema subjekta, t. j. ne može se reći, da se subjekt razumijeva, ali da nije izrečen. Ovamo osobito idu rečenice, u kojima je kakav bezlični (impersonalni) glagol, t. j. takav, od kojega se upotrebljava ili uvijek ili u osobitim nekim značenjima samo 3. lice sing.; na pr. *grmi, sviče, vedri se, unoćalo se*. — Ovamo idu i primjeri: *ide se, govori se, misli se* i slični.

c) Budući da subjekt od riječi, koje se sklanjaju, stoji u nominativu, zato za rečenice, u kojima nema nominativa ili onoga, što stoji mjesto njega (§ 149 d—g), treba reći da su bez pravoga subjekta. Takove su rečenice: otkako je svijeta; — dok je meni na ramenu glave; — na svijetu ima zlih ljudi, ali ima i dobrih; — dokle traje sunca i mjeseca; — mojega je noža nestalo; — meni se drijema; — putnicima se hiti; — odlahnulo joj je; — bode ga u prsima; — boli me u duši; — prošlo je godinu dana.

Bilješka. Za genitive, dative i akuzative u tim i sličnim primjerima može se reći da su logički subjekti (t. j. subjekti po smislu). Pravt ili gramatički subjekti su **oni, koji stoje u nominativu.**

§ 151. a) Kao što se glagolu *biti* (*jěsam*) poradi nepotpunosti njegova značenja mora često dodati kakova imenica ili pridjev (vidi na str. 21.), tako se upotrebljavaju i drugi neki glagoli nepotpuna značenja. Takovi su: *ostati, postati, činiti se, graditi se, stvoriti se, vidjeti se*. Primjeri: Marko *ostade siromašan*; — Janko *postade trgovac*; — ovi se ljudi *čine pobožni*; — vi se *gradite pravedni* pred ljudima; — ja ću se *stvoriti lijep konj*; — koji se spolja *vide bijeli*.

b) U tim sada navedenim primjerima rečeni su glagoli samo dio predikata, a drugi su dio predikata imenice i pridjevi, koji

su glagolima dodati poradi nepotpunosti njihova značenja. To je dakle sasvim onako kao i u rečenicama na pr. konj je životinja; — Rimljani bijahu hrabri.

c) Kao što predikat u rečenicama sa sastavkom (kopulom) može stajati katkad u instrumentalu (na pr. Marko bijaše junakom), tako nalazimo katkad predikat u instrumentalu i uz druge glagole nepotpuna značenja, na pr. Janko postade trgovcem; — ja ću se stvoriti lijepim konjem.

Bilješka. I glagol *biti* (*jěsam*) i oni pod a) navedeni mogu katkad sami, bez pomoći kakove imenice ili pridjeva izricati o subjektu što treba; na pr. danas *jesmo*, sutra *nijesmo*; — čim on to izreče, *postade* velika tišina; — ja odoh, a Živko *ostade*.

§ 152. a) Uz glagole nepotpuna značenja može u predikatu stajati ne samo kakova imenica ili pridjev, već također zamjenica i broj; na pr. knjiga je *moja*; — i ja sam *netko*; — tri i tri je *šest*; — Milica je *drugā* za mnom.

b) Kad je u predikatu pridjev ili pridjevni broj ili pridjevna zamjenica (t. j. takav broj ili takva zamjenica, koji imaju sva tri roda), onda se predikat sa subjektom mora slagati u rodu i u broju.

c) U predikatu može stajati genitiv, koji pokazuje, čije je što ili kakvo je što; na pr. vinograd je *Ljutice Bogdanu*; — Mirko je *slaba zdravlja*; — naš je Rade *srca junačkoga*.

d) U predikatu se može nalaziti svaki padež s kakvim prijedlogom; na pr. sad sam ja *na konju*; — crkva je *na lijepu mjestu*; — stolovi su *od kamena*; — Marko ostade *u siromaštvu*.

e) U predikatu napokon mogu stajati različni prilozii; na pr. planina je *blizu*; — car je *daleko*, a Bog je *visoko*; — to mi je *malo*.

§ 153. a) Glagol *biti* (*jěsam*) često se u poslovicama izostavlja, a katkad i u običnom govoru; na pr. duga bolest gotova smrt; — mladost ludost; — nezvanu gostu mjesto za vratima; — svaka sila za vremena; — kamo ti braća? — neka radi, kako mu drago; — šteta, što ne možeš ići; — ako dođe, dobro.

b) Katkad se i drugi glagoli izostavljaju, osobito u življem govoru; među takove glagole idu oni, koji znače kakovo kretanje (na pr. *ići*, *otići*) ili govorenje, a i drugi gdje koji. Primjeri: onda on upravo k caru (t. j. *ode*); — danas sutra, dok i smrt za vrat (t. j. *dođe*); — kad ja tamo (t. j. *dođoh*), ali nikoga ne nađoh; — krsti vuka, a vuk u goru (t. j. *bješi*); —

pročitah mu pismo, a on ni riječi (t. j. *ne reče*); — ja njima (t. j. *rekoh*): „Pomozi Bog, ljudi!“ a oni meni (t. j. *rekoše, odgovoriše*): „Bog pomogao, sinko!“ — uzme nož te njime sama sebe usred srca (t. j. *probode*); — od zrna postane mačak pa vrapca za vrat (t. j. *zgrabi*); — Turci se rasrde pa njih svu trojicu pod stražu (t. j. *metnu*).

e) Vrlo se često izostavlja glagol u uzvikivanju; na pr. vatra! — na noge! — s Bogom! — laku noć! — hvala! — žalosna mu majka! — na čast mu laž!

d) Rečenice s izostavljenim glagolom zovu se eliptične.

O dodacima.

(Vidi na str. 21—22.)

§ 154. a) Dodaci (ili dopune), t. j. objekt i atribut, u [raširenim rečenicama dodaju se subjektu ili predikatu ili i jednome i drugom; na pr. seljaci oru *njivu*; — *marljivi* seljaci oru; — *marljivi* seljaci oru *njivu*. U prvom primjeru dodatak je objekt, u drugome je atribut, a u trećemu imamo i atribut i objekt. I dodaci mogu imati svoje dodatke; na pr. vrlo marljivi seljaci oru *široku* njivu.

b) Za dodatke (dopune) služe različne riječi: imenice (na pr. dođe mu *jedinica* kći), pridjevi (na pr. življahu u *malom* selu), brojevi (na pr. to mu je *deveta* briga), zamjenice (na pr. pročitaj *ovu* knjigu) i prilozi (na pr. *sutra* će mi gosti doći).

c) Od glagolskih oblika služe za dodatke participi i infinitiv; na pr. žeteoci žanju *pjevujući*; — *došavši* k meni Marko sve mi reče; — popesmo se na brdo *obraslo* jelama; — vratio sam ti *pročitani* knjigu; — učenici stadoše *čitati*.

d) Objekt uz prelazne glagole u akuzativu (na pr. seljaci oru *njivu*) ili u genitivu (na pr. kúpio sam *vina*; — ne vidim *puta*) zove se bliži. Osim toga objekta ima i dalji objekt, koji stoji u genitivu ili u dativu ili u instrumentalu uz neke glagole; na pr. bojim se *nesreće*; — sin vjeruje *ocu*; — Bog se brine *sirotama*. Dosta ima rečenica, u kojima se nalazi bliži objekt pored daljega; na pr. oslobodi nas *nesreće*; — dao sam *bratu* knjigu; — Živko završi *pismo ovim riječima*.

Bilješka. Kad se naprosto kaže objekt, misli se bliži.

e) Vrlo često za dodatke služe padeži s prijedlozima; — na pr. iziđoše *iz grada*; — dodite *k meni*; — uvenu vijenac *od ruža*; — ljubav *prema narodu* moramo hvaliti; — Luka kopa *s Markom*.

§ 155. a) Atribut može kakađ biti imenica, na pr. *desnica* ruka, — *jedinica* kći, — *stromasi* ljudi. Da su riječi *desnica*, *jedinica*, *siromasi* u tim primjerima atributi, to se vidi otud, što se mjesto njih mogu uzeti pridjevi te reći: *desna* ruka, — *jedina* kći, — *siromašni* ljudi.

b) Atribut se s riječju, kojoj je dodat, mora slagati u padežu, broju i rodu.

c) Apozicija može uza se imati svoj dodatak, jedan ili više njih; na pr. u ono je vrijeme vladao *hrvatski kralj* Zvonimir; — to je odredio *blagorodni gospodin* načelnik; — živio je u Zagrebu, *glavnom gradu kraljevine Hrvatske*; — mene starca, *ovom poslu vješta*, poslušajte; — Numa Pompilije, *drugi kralj rimski*, bijaše vrlo pobožan.

d) Apozicija s riječju, kojoj je dodata, mora se slagati samo u padežu; a u rodu i u broju slaže se samo ako je moguće; na pr. *car* Avgust, *carica* Katarina, — *bog* Jupiter, *boгинja* Minerva, — *pjevač* Marko, *pjevačica* Stana i t. d. Nije moguće slaganje u rodu i u broju, kad velimo na pr.: *grad* Atena, *iz rijeke* Dunava, u *varoši* Vinkoveima i t. d.

e) Kad je apozicija složena od dvije riječi ili od više pa stoji iza onoga, čemu se dodaje, ona se rastavlja zarezom od ostalih dijelova rečenice.

Izjavne, upitne i željne rečenice.

§ 156. a) Rečenice se po svome smislu dijele u troje; jedno su izjavne (diktivne), drugo su upitne (interogativne), a treće su željne (optativne).

b) Izjavne su rečenice one, kojima se nešto izjavljuje ili izriče, što doista jest ili je moguće; na pr. zdravlje je najveće bogatstvo; — ja bih to drukčije učinio.

c) Upitne su rečenice one, kojima se što pita; na pr. tko je stvorio svijet? — jeste li tamo bili?

d) Željne su rečenice one, kojima se izriče želja ili zapovjed (jer zapovjed nije drugo do želja u jačem stepenu); na pr. živio napredak! — donesite mi vode.

Jesne i niječne rečenice.

§ 157. Jesne (afirmativne) su rečenice one, kojima se izriče, da nešto jest; na pr. sunce danas grije; — što vidite? — slušaj Marka. Niječne (negativne) su rečenice one, kojima se izriče, da nešto nije; na pr. sunce danas ne grije; — što ne vidite? — ne slušaj Marka.

Upravni i neupravni govor.

(Vidi na str. 24.)

§ 158. a) U neupravnom (indirektnom) govoru upravlja se lice prema onome, koji navodi sadržaj čijega govorenja ili mišljenja, i tako se događa, te je lice u upravnom (direktnom) i u neupravnom govoru sad isto, a sad različito. — Primjeri:

upravni govor.

1. Često sam znao reći: „*Ja se ne dam lako prevariti.*“
2. Marko tebi reče: „*Ti si zahvalna kći.*“
3. Učitelj reče za Stanka: „*On je dobar učenik.*“
4. Još i danas mislim: „*To je sreća za nas i naše prijatelje.*“
5. Luka često veli: „*Ja se ne dam lako prevariti.*“
6. Onda nam rekoste: „*U vašoj je kući lijepo stanovati.*“
7. Svatko za me misli: „*To je njegova zasluga.*“
8. Učitelj reče za te: „*On je dobar učenik.*“

neupravni govor.

1. Često sam znao reći, da *se ja ne dam lako prevariti.*
2. Marko tebi reče, da si *ti zahvalna kći.*
3. Učitelj reče za Stanka da je *on dobar učenik.*
4. Još i danas mislim, da je to sreća za *nas i naše prijatelje.*
5. Luka često veli, da se *on ne da lako prevariti.*
6. Onda nam rekoste, da je u *našoj* kući lijepo stanovati.
7. Svatko za me misli da je to *moja* zasluga.
8. Učitelj reče za te *da si ti* dobar učenik.

b) Kao što je razlika među upravnim i neupravnim govorom, tako ima razlika i među upravnim i neupravnim pitanjima. Upravno je pitanje onda, kad se nečije pitanje navodi onako, kako je izrečeno; a neupravno je pitanje onda, kad se nečije pitanje navodi u obliku zavisne rečenice. Za istovetnost ili različnost lica u upravnom i u neupravnom pitanju vrijedi ono isto, što je o toj stvari rečeno za upravni i neupravni govor. Primjeri:

upravno pitanje.

1. Pitam te: „Hoćeš li ti doći?“
2. Želimo znati: „Što su oni učinili?“
3. Pitala me Milica: „Mogu li ja to naučiti?“
4. Pitaju nas ljudi: „Gdje je vaša domovina?“

neupravno pitanje.

1. Pitam te, hoćeš li i ti doći.
2. Želimo znati, što su oni učinili.
3. Pitala me Milica, može li ona to naučiti.
4. Pitaju nas ljudi, gdje je naša domovina.

U prva dva primjera nema nikakve razlike među upravnim i među neupravnim pitanjem u samim riječima, ali je razlika u izgovoru, jer se upravno pitanje izgovara s nekim osobitim upitnim glasom, kojega u neupravnim pitanjima nema, već se ta pitanja izgovaraju kao obične izjavne (diktivne) rečenice; osim toga je ispred upravnoga pitanja dulji odmor u govoru negoli ispred neupravnog.

c) Ispred upravnoga i govora i pitanja stoji dvotočje, ako su pred jednim i pred drugim riječi, kojima se taj govor ili to pitanje poprađuje, na pr. opominjite se riječi, koju vam rekoh: „Nije sluga veći od gospodara svojega“. — Milica me upita: „Hoću li ja to ikad moći naučiti?“

d) Ako su riječi kojima se upravni govor ili pitanje poprađuje, uklopljene, onda pred njima i za njima stoji zarez, na pr. „Nije sluga“, ja vam to već rekoh, „veći od gospodara svojega“. — „Hoću li ja to“, upita me Milica, „ikad moći naučiti?“

e) Ako su riječi, kojima se upravni govor ili pitanje poprađuje, iza toga govora ili pitanja, onda iza upravnoga govora stoji zarez, a iza upravnoga pitanja upitnik, na pr. „Nije sluga veći od gospodara svojega“, ja vam to već davno rekoh. „Hoću li ja to ikad moći naučiti?“ pitala me Milica.

f) Upravni se govor i upravno pitanje označuju i sprijeda i straga navodnicima (t. j. znacima „ i “).

g) Ispred neupravnoga i govora i pitanja piše se zarez, ako su sprijeda riječi, kojima se taj govor i to pitanje poprađuje.

Nepotpune rečenice.

§ 159. a) Često je koja rečenica nepotpuna ili krnja, t. j. u njoj nije stogod izrečeno, što se lako razumije iz pređašnje rečenice. Primjeri: mnogo sam se i danas trudio, pa opet

bez ikakve koristi (t. j. *trudio sam se*); — mi smo jučer bili u školi, a vi nijeste (t. j. *jučer bili u školi*); — ona bi znala lijepo pripovijedati, da hoće (t. j. *pripovijedati*); — kad su svi stali plakati, i ja sam (t. j. *stao plakati*).

b) Nepotpune su rečenice često u odgovorima, kad se iz pitanja razumije, šta je izostavljeno. Kad koga pitamo: „Jesi li pročitao ovu knjigu?“, on može odgovoriti samo: *jesam* ili samo *nijesam*, jer se iz pitanja razumiju riječi: *pročitao ovu knjigu*. — Tako i na pitanje „Tko je donio tu čašu?“ može se odgovoriti samo na pr. *ja* ili samo *Stanko*, jer se sve drugo razumije iz pitanja.

c) Osobita vrsta nepotpunih rečenica je onda, kad se u sklopu više rečenica izostavi koja **takova**, koja se iz ostaloga lako razumije. Primjeri: ako trošim, za svoje novce trošim, a ti ako misliš, da ja nemam novaca (t. j. reci mi), po što ćeš mi prodati svoj grad? — kad su Turci čuli, da je Miloš u Biogradu (t. j. tako im je bilo), kao da ih je sunce ogrijalo; — seljaci neka ostanu ovdje, pa kako se pogodimo s njima (t. j. tako će biti); — oni se prepadoše, a zmaj već (t. j. bješe blizu) da ih stigne.

Bilješka 1. Budući da se uz pitanje *kamo ćeš? kamo putuješ?* u narodu obično dodaje: *ako Bog da*, zato se često samo ta pogodbeni rečenica (kao važnija) veli, a samo se pitanje ne izriče, jer se samo sobom razumije. Tako se govori: *ako Bog da*, Stojane? (t. j. *kamo ideš, Stojane, ako Bog da?*); — *ako Bog da* ste zaputili? (t. j. *kamo ste zaputili, ako Bog da?*).

Bilješka 2. Nepotpune ili krnje rečenice ne treba miješati s eliptičnima, o kojima se govori u § 158.

Složene rečenice.

§ 160. a) Kad je u složenoj rečenici osim glavne još samo jedna, onda se to zove prosto složena rečenica; a kad su osim glavne još dvije rečenice ili više njih, onda je to mnogostruko složena rečenica.

b) Prosto složena rečenica je u ovim primjerima: *san je laža, a Bog je istina*; — *kad nije mačke u kući, miši su gospodari*; — *trla baba lan, da joj prođe dan*.

c) Primjeri mnogostro pukožene rečenice: *bila je nekaka djevojka, koja nije rođena od majke, nego su ju načinile vile od snijega*; — *kad careva kći odraste, jedno veče zamoli oca svoga, da joj dopusti ići s bratom u šetnju, i otac joj dopusti*: — *kad*

Marko Kraljević u nekih kiridžija vidi šareno gubavo ždrijebe, učini mu se, da će od njega dobar konj biti, i uzme ga za rep, da omahne njime oko sebe, kao što je ostale konje ogledao, ali ono se ne dadne ni s mjesta pomaći.

d) Rečenice, kakve su u primjerima pod b) i pod c) mogu se zvati rečenični sklop, a sveza od nanizanih rečenica (vidi na str. 24.) može se zvati rečenični niz.

Uklopljene rečenice.

§ 161. a) Uklopljena se rečenica zove onakova, koja stoji među dijelovima druge koje rečenice. Primjeri: ova bi njiva, *kad bi je gospodar njezin bolje obrađivao*, vrijedila još mnogo više; — onda bjegunci, *da bi im lakše bilo bježati*, zbače sa sebe kabanice i oružje; — nato se svi oni ljudi, *koji su bili u kući*, razbježe na sve strane; — susjedi mu stadoše prijetiti, *da će oni, ako se ne smiri*, udariti na nj.

b) Ponajviše se uklapaju zavisne rečenice, sasma rijetko glavne i usporedne, kao što je u primjerima: mnogi su ljudi, *svi to dobro znamo*, nezahvalni svojim dobrotvorima; — i najsitnije pogrješke, *a krupnih i nema*, popravljene su na kraju knjige; — tvoja pokojna majka — *bila joj zemljica laka!* — vrlo me je milovala.

§ 162. a) Često se po dvije ili po tri rečenice uklapaju jedna do druge; u tom je događaju, bar jedna od uklopljenih rečenica zavisna. Primjeri: Janković je Stojan, *kad ga je našao lički Mustaj-beg, gdje spava pod jelom*, osim kape bio odjeven upravo kao današnji Rišnjani; — i tako oni, *premda su bili poslije Miloša najbogatiji knezovi, a Miloš ih je pazio kao svoju braću i poštovao ih veoma od svoje braće*, naume da se pobune protiv Miloša; — gnijezdo Nemanjina plemena, *odakle se najprije javljalo otimanje o prijesto, i gdje je živjelo silno vlasteotvo, koje najviše mogaše u državnim poslovima*, bi uništeno.

Bilješka. Katkad se u pisaca nalaze i po četiri uklopljene rečenice ili još više njih jedna do druge, ali toga se treba čuvati, jer može nastati teškoća za razumijevanje.

b) U uklopljenu rečenicu može druga koja biti uklopljena, na pr. Dobročani, *za koje se, kao što je i prije kazato, pripovijeda, da su se sselili s Cetinja*, na ovakim mjestima ne izgovaraju nikako samoglasno slovo.

c) I to se događa, da su u koju rečenicu na dva različna mjesta uklopljene druge rečenice, na pr. blizu crkve ima nekoliko velikih grobnih kamenova, za koje mi ondašnji seljaci, koji su svi kršćani, na moje pitanje, kakvo je ono kamenje, odgovoriše, da je starovjersko.

d) Uklopljene rečenice imaju pred sobom i za sobom zarez; ali ako je uklopljena rečenica glavna ili usporedna, može se mjesto zareza uzeti stanka (t. j. znak —) i pred njom i za njom.

Usporedno ili nezavisno složene rečenice.

(Vidi na str. 22—23.)

§ 163. a) Usporedne rečenice mogu biti: sastavne (kopulativne), suprotne (adversativne), rastavne (disjunktivne), zaključne (konkluzivne), izuzetne (ekskluzivne), a vežu ih sa glavnima istoimeni veznici, t. j. sastavni, suprotni i t. d.

b) Sastavnim veznicama *i*, *pa*, *te* (primjere vidi na str. 23) može se dodati *niti*, koji ima niječno značenje; na pr. to nije nikakav posao, *niti* ćeš tako što zaslužiti; — ja sam, gospodine star, *niti* mi treba kuća.

§ 164. a) Suprotnim veznicama *a*, *ali*, *něgo*, *věć* (primjere vidi na str. 23) dodajemo još veznike: *ipāk*, *li*, *nd*, *opet*, *pā* (*pāk*), *sāmo*. Primjeri: mnogo su se mučili oko toga posla, *ipak* nijesu ništa mogli učiniti; — gdje mu je oružje, gdje *li* mu je konj? — lijep je gledati, *no* kakav je mirisati? — dugo sam učio, *opet* ne znam jesam li naučio; — evo dva dana, kako se s aždajom bori, *pa* mu ništa ne naudi; — ja sam carica, *pak* nemam toga; — častit ćemo se i veseliti, *samo* najprije idi, da doneseš trave za konje.

b) Veznici *pa* i *opet* mogu se pojačenja radi združiti: prodat ćemo makar za groš, *pa* smo *opet* na dobitku.

c) Suprotni veznici *a*, *pa* mogu se združiti sa sastavnim *i*, te nastaje suprotno-sastavna sveza *a i*, *pa i*: stane konja hraniti i timariti, *te* za mjesec dana opravi se konj kao kakva ptica, *a i* onako je bio krilat i zmajevit; — počne kazivati, štogod tko čini u svijetu, *pa i* što kraljevi misle.

d) Mjesto samoga *a* upotrebljava se dosta često *a to* ili *a ono*, kad se hoće da naznači što nenadano: podiže oči svoje i pogleda, *a to* čovjek stoji prema njemu s golim mačem u ruci; — ja pravim držalicu, *a ono* se načini kijak.

§ 165. Rastavni veznik *ili* i zaključni *dakle* potvrđeni su svaki po jednim primjerom na str. 23. — Izuzetni su veznici:

něgo, sàmo (sàmo štò), tčk štò. Primjeri: ništa drugo nijesu jučer radili, *nego* su se cio dan prepirali; — uzeše mu sve, *samo* mu ostaviše štap i praznu torbu; — taj zanat znadu i seljaci, *samo što* nemaju svi alata; — ne ću mu ništa drugo učiniti, *tek što* ću ga ozbiljno opomenuti.

Bilješka. Katkad se kao izuzetni veznici upotrebljavaju prijedlozi *do osim*; vidi u § 248 a.

§ 166. a) Često se događa, da usporedni veznici *i, te, pa, ili* vežu samo riječi, a ne rečenice; tako i veznici *ni, niti*. Primjerima na str. 24. dodaju se još ovi: bio je velik *i* jak; — idi *te* uzmi; — mnoga su carstva bila *pa* propala; — danas nijesam još vidio brata *ni* sestru; — ne idi k njima *niti* im reci; — jugoslavenska akademija izdaje na svijet rječnik hrvatskoga *ili* srpskoga jezika.

b) Kad navedeni veznici vežu samo riječi, onda pred njima ne stoji zarez. Ali pred suprotni veznik *a* meće se zarez i onda, kad veže samo riječi, na pr. bio je malen, *a* jak; — živjeli su siromašno, *a* zadovoljno.

c) Veznici *i, ni* često imaju službu, da jače istaknu koju riječ u rečenici, na pr. *i* ja sam bio mlad; — *ni* neznabožac ne bi to učinio. Ovakovo *i, ni* može stajati i na drugom kojem mjestu u rečenici, ali bez zareza ispred *sebe*, na pr. slušajući njezinu tugu *i* kamen bi se rasplakao; — ljepše kuće nema *ni* u Zagrebu.

Zavisno složene rečenice.

(Vidi na str. 22—23.)

§ 167. a) Zavisne rečenice mogu biti: namjerne (finalne), vremenske (temporalne), načinske ili poredbene (modalne), izrične (deklarativne), uzročne (kauzalne), posljedne (konsekutivne), pogodbene (hipotetične), dopusne (koncesivne), a vežu ih sa glavnima istoimeni veznici, t. j. namjerni, vremenski i t. d.

b) Među zavisne rečenice idu također odnosne (relativne) rečenice, koje se počinju s odnosnim zamjenicama (*tko, što, koji, čiji, kakav, kolik*) ili s odnosnim prilozima mjesnoga značenja (*gdje, kamo, kuda, otkud*).

c) Među zavisne rečenice idu također one, koje sadržavaju neupravna pitanja (§ 158b).

Namjerne rečenice.

§ 168. a) Za izricanje namjere služe veznici: *da*, *šda*, *kako*, *li*, *neka*. Najobišniji je namjerni veznik *da*, koji u tome svojem značenju stoji s prezentom i s kondicionalom. Primjeri: nijesam ja ovamo došla, *da* s vama dangubim; — *da* biste to bolje razumjeli, spomenut ću još nešto; — došao sam k tebi, *da* bih te nešto upitao.

b) Mjesto namjernoga *da* govori se i *eda*, koji se veznik slaže s kondicionalom, na pr. privuče se polagano pod prozor, *eda* bi što čuo; — hajde *da* udarimo na nj, *eda* bismo ga kako satri.

c) Namjerni je veznik i *kako*, koji se u tome značenju slaže s futurom i s kondicionalom, na pr. naumi da se združi s azdajom, *kako* će više zla činiti; — đakone su postavili apostoli za službu vjernima, *kako* bi se starješine mogle starati samo za propovijedanje.

d) Namjerni veznik *li* nalazi se samo u niječnim rečenicama, te se slaže samo s futurom i s kondicionalom, na pr. idi i pitaj strica, ne ćeš *li* od njega saznati; — pođe u lov, ne bi *li* i braću našao.

e) Namjerno *neka* (*nek*) imamo u primjerima: molit ćemo Boga istinoga, *nek* nam dade ključe od nebesa; — daj me, majko, na daleko, *neka* ti se rodnom hvalim; — potkuj i mene mladi junače, *neka* bih konjem u goru utekla.

Vremenske rečenice.

§ 169. a) Veznici su vremena: *čim*, *dok* (*dokle*), *istom*, *kada* (*kad*), *kako*, *pdšto*, *tčk*. — Veznik *čim* uzima se, kad se hoće da naznači, da se iza onoga, što se veli u zavisnoj rečenici, događa odmah ono, što se veli u glavnoj, na pr. *čim* k njima dođoh, oni prestadoše govoriti.

b) Veznik *dok* (*dokle*) upotrebljava se, kad se hoće da naznači, da se ono, što se veli u glavnoj rečenici, događa do onoga, što se veli u zavisnoj, na pr. budi u ovoj sobi, *dok* se vratim iz crkve; — možeš jesti grožđa po volji, *dok* se nasitiš; — ode pravo preko Bosne slavne, *dokle* stiže Drini valovitoj.

c) Kad veznik *dok* (*dokle*) ima pomenuto značenje, onda rečenica, u kojoj on stoji, može bez promjene značenja biti i jesna i niječna, ako je glavna rečenica jesna. Zato bi u

navedena tri primjera moglo bili i ovako: — — — dok se *ne* vratim, — — — dok se *ne* nasitiš, — — — dokle *ne* stiže. Ako li je glavna rečenica niječna, onda je i rečenica s veznikom *dok* (*č' kle*) niječna, na pr. nikom ne kazujte, *dok* sin čovječji iz mrtvih *ne* ustane; — odande ga u jutru ne puštaju, *dok* *ne* ruča; — ne će se vratiti k meni, *dokle* *ne* sviši sve, što sam htio.

d) Veznik *dok* (*dokle*) upotrebljava se i onda, kad se hoće da naznači, da ono, što se veli u glavnoj rečenici, traje tako dugo kao ono, što se veli u zavisnoj, na pr. ime ti se svuda spominjalo, *dok* je sunca i *dok* je mjeseca; — *dok* duhan nije bio poznat, živjelo se lijepo i bez njega; — *dokle* su braća živjela u ljubavi i slozi, dobro im je bilo.

e) Katkad može *dok* isto značiti što *čim*: *dok* satrše koplja bojna, pote-goše buzdovane; — vješt čovjek svakoga od njih, *dok* progovori, može poznati, iz koga je mjesto.

f) Veznik *istom* može se uzimati i u značenju, što ga ima veznik *čim*, i u značenju, što ga ima veznik *kada*, na pr. *istom* kneže naredio vojsku, na Kosovo udariše Turci; — *istom* care u besjedi bješe, Miloš ide, a kulaša vodi.

§ 170. a) Veznik se *kada* (*kad*) uzima u tri slučaja: 1. njim se naznačuje, da se ono, što se veli u zavisnoj i u glavnoj rečenici, događa u isto vrijeme, na pr. *kad* čovjek tone, i za slamku se hvata; — 2. naznačuje se, da se ono, što se veli u zavisnoj rečenici, događa prije onoga, što se veli u glavnoj, na pr. pohodit ću vas, *kad* se vratim s puta; — 3. naznačuje se, da se ono, što se veli u zavisnoj rečenici, događa poslije onoga, što se veli u glavnoj, na pr. *kad* je sunce ogranulo, mi smo već bili otputovali.

b) Veznik *kako* znači isto što *čim*, na pr. *kako* djevojka ručak postavi, Medvjedović se odmah rukom hvati, da jede; — *kako* ti kažem, odmah ću umrijeti. Ispred *kako* može stajati prijedlog *od*, te *otkako* znači, da se ono, što izriče glavna rečenica, događa od onoga vremena, koje se izriče u zavisnoj, na pr. *otkako* ovaj grad stoji, još ovake lađe pred njim nije bilo. Ali često i samo *kako* znači ono, što *otkako*: evo ima četiri godine, *kako* s tobom, care, vojujemo.

c) Veznik *pošto* uzima se, kad se hoće da naznači, da se ono, što se veli u zavisnoj rečenici, događa prije onoga, što se veli u glavnoj, na pr. *pošto* kaluđer vidje, šta se dogodilo, ukloni se za jedno drvo; — večerat ćemo, *pošto* svršimo ovaj posao.

Bilješka. Veznik *pošto* nije dobro upotrebljavati u uzročnom značenju, na pr. *pošto* nitko o tome ne sumnja, možemo i mi držati to za istinu. **Ta** treba uzeti uzročni veznik *jer* ili *budući da*.

d) Veznik *tek* (*teke, tek što*) znači isto što *čim*, na pr. *tek* Milana taknuh, on se probudi; — *teke* ispi onu čašu, počne amo tamo tamarati; — *tek što* uljeze u kuću, djeca skoče oko njega.

e) Među vremenske veznike može se stavljati *prije nego*, na pr. ustao *ću prije nego* dan svane; — *prije nego* te upitam, nemoj odgovarati. Upravo je tu veznik samo *nego*, a *prije* je prilog pa *tek* oboje zajedno ima značenje vremenskog veznika.

§ 171. Kad glavna rečenica stoji iza zavisne vremenske, *onda* često u glavnoj stoji kakova riječ, koja odgovara vremenskom vezniku zavisne rečenice. Te su riječi osobito ove: *a, a to, a ono, ali, tada, onda*. Primjeri: kad pogibe vojvoda Momčilo, *a* gradu se otvoriše vrata; — kako paunice odlete, *a* carev se sin probudi; — *tek što* ona to reče, *a* buzdovan zauji više kuće; — dok su oni još to govorili, *a to* se pomole kola i konji; — kad se vrati kući, *a to* se onaj kamen pretvorio u zlato; — glas do neba, a kad dobro pogledaš, *a ono* mućak; — istom oni tako besjeđahu, *al'* eto ti sluge Milutina; — tek počnu jesti, *al'* eto ti pijetla; — dokle bješe vojvoda Mirko, bješe *tada* mnogo vojvoda; — kada gospodar iziđe iz crkve, *tada* mu reče njegov sluga; — kad ljeti nema dugo kiše, *onda* presahnu mnogi potoci; — pošto je tako nekoliko dana jednako radio, *onda* mu braća počnu zlobiti.

Načinske (poredbene) rečenice.

§ 172. a) Za izricanje načina ili poređenja služe veznici *kako* (*kāo, kào štò*), *něgo* (*něgoli, něgo štò*), *štò*. — Primjeri za veznike *kako* i *kao što*: neka svatko radi, *kako* misli, da je najbolje; — reći ću ti, *kako* sam čuo od svoga oca; — narod prije 500 godina nije govorio, *kao što* mi danas govorimo; — *al'* je Markov soko jogunica, *kao što* je i njegov gospodar.

b) Riječica *kao* veže rečenice samo u svezi s veznicima *kad, da*, na pr. govorio je bez smisla, *kao kad* čovjek bunca u bolesti; — srdili su se na me, *kao da* sam im ja kriv. Mjesto *kao da* govori se *kanda*: namrštio se, *kanda* će mu kiša iz čela udariti. — Inače *kao* veže samo riječi, i *onda* se ne piše pred njim zarez, na pr. tko je junak *kao* Marko Kraljević?

Bilješka. Mjesto *kao*, kad veže samo riječi, nije dobro uzeti *kao što*, koje se upotrebljava samo za vezanje rečenica. Pogriješno bi dakle bilo: hladno *kao što* led; — tko je junak *kao što* Marko Kraljević?

§ 173. a) Riječ *nego* kao veznik načina govori se iza komparativa i iza riječi *drugi, drukčiji, prije, voljeti*. Primjeri: više um zamisli, *nego* more ponese; — radili su druge poslove, *nego*

im je zapovjedbena; — ovo su drukčiji ljudi, *nego* su oni, s kojima smo se jučer sastali; — prije ću doći, *nego* se nadaš; — volio je ostati u siromaštvu, *nego* da od takovih ljudi prima darove.

Bilješka. U združenim riječima *prije nego* (vidi § 170e) riječ je *nego* upravo **poredbeni** veznik, a vremensko značenje je izišlo iz priloga *prije*.

b) Ovaj veznik često veže i same riječi u rečenici, na pr. nađu djevojku više mrtvu *nego* živu. U tom događaju ne stoji **zarez** ispred *nego*.

Bilješka. Mjesto *nego*, kad veže samo riječi, može se upotrebljavati i **no**: bolje se pošteno skriviti *no* sramotno prikazati; — volimo te *no* svu našu sarevinu.

c) Mjesto *nego* upotrebljava se i *negoli*, *nego što*, ovo drugo samo onda, kad se veže rečenica s rečenicom. Primjeri: ti si to ljepše izradio, *negoli* sam se ja nadao; — tako narodu opet postane miliji rat *negoli* taki mir; — taj će sad još više znati, *nego što* je do sad znao.

d) Riječ *što* u značenju veznika *kako* govori se samo ispred komparativa i superlativa u primjerima, kao što su ovi: sedla konja, *što* ga ljepše može; — bježi natrag, *što* brže možeš; — obuče se, *što* najljepše mogaše. — U tim primjerima veže *što* rečenicu s rečenicom, ali može vezati i samo riječi, na pr. doći *što* brže. Pred takovim *što* ne piše se zarez.

Bilješka. Mjesto *što*, kad služi za izricanje načina, govore gdjekoji *čim*, na pr. doći *čim* brže. Ali je bolje *šta*. — Tako nije dobro ni: *tim* brže ili *tim* više, nego treba; *to* brže, *to* više (prema: *što* brže, *što* više).

§ 174. Među načinske rečenice broje se i one, koje se počinju s veznicima *kamoli*, *a kamoli*, *a nekmoli*, a upotrebljavaju se, kad se štogod uzima u mnogo većem ili u mnogo manjem stepenu, nego li je ono, *što* se kaže u glavnoj rečenici. Primjeri: sila otme zemlju i gradove, *kamoli* meni konja otet ne će; — nije dobro ni koga mnogo blagosiljaju, *a kamoli* koga kunu; — ne bih ga htio ni za slugu, *a nekmoli* za gospodara; — dosadio studenu kamenu, *a nekmoli* caru Sulejmanu.

Izrične rečenice.

§ 175. a) Izrične su rečenice one, kojima se izriče *što* o takvima glavnima, u kojima je glagol govorenja ili mišljenja ili osjećanja, na pr. *govoriti*, *misлити*, *slušati*, *vidjeti*, *znati*, *vjerovati*, *sjećati se*, *zaboravljati*. Najobičniji je izrični veznik *da*; manje se upotrebljavaju veznici *ž*, *gdjž*, *kako*. Primjeri za ova tri veznika: zbori mlada, *e* ih doma nema; — bi li rekao,

e sam ženska glava? — tu se odmah jadu osjetila, *gdje* je umr'o nejačak Jovane; — na um pade begu Radul-begu, *gdje* će njega kralju prevariti; — pripovijeda se, *kako* je nekakav car pitao, koje je zlo najveće; — tužio se netko, *kako* jesti ne može.

b) Među izričnim rečenicama jedne se zovu subjektne, t. j. koje prema glavnoj stoje kao subjekt prema predikatu; druge se zovu objektne, a to su onakove, koje prema glavnoj stoje kao objekt prema predikatu. Subjektne su izrične rečenice na pr. govori se, *da* je Marko bio vrlo jak; — misli se, *da* je ovdje stajao nekad veliki grad. — Objektne su rečenice u primjerima: ljudi govore, *da* je Marko bio vrlo jak; — narod misli, *da* je ovdje stajao nekad veliki grad.

Bilješka. Ako izrična rečenica može odgovarati na nominativno *što*, onda je ona subjektna (jer je nominativ padež subjekta); ako li izrična rečenica može odgovarati na akuzativno *što*, onda je objektna (jer je akuzativ padež objekta). Kad na pr. velimo: „Govori se, da je Marko jak“, tu se može pitati: „*Što* se govori?“ A kad se veli: „Ljudi govore, *da* je Marko jak“, tu se može pitati: „*Što* ljudi govore?“

c) Dosta često u glavnoj rečenici stoji koja riječ upravo uzeta iz izrične, na pr. *za* Marka Kraljevića zna se da je živio u vrijeme kneza Lazara (t. j. zna se, *da* je Marko Kraljević živio u vrijeme kneza Lazara); — o *toj* knjizi mnogi misle da ju je teško razumjeti (t. j. mnogi misle, da je *tu* knjigu teško razumjeti). U tom događaju ne piše se zarez ispred *da*.

d) Osobita vrsta izričnih rečenica jesu objasnidbene (eksplikativne); to su onakove, kojima se objašnjava kakova imenica ili pridjev ili prilog ili glagol glavne rečenice. I među objasnidbenim rečenicama jedne su subjektne, a druge su objektne. Subjektne su na pr. može biti, *da* ste i vi čuli; — treba, *da* to sav narod dozna; — bolje je, *da* ostanete kod kuće; — nijesmo voljni, *da* i to izgubimo; — vrijeme je, *da* i na to mislimo. Objektne su: ovo znači, *da* će skoro doći Luka; — dočeka sam, *da* me i to zlo bije; — car dopusti, *da* može svatko dolaziti; — dao Bog, *da* se zdravo vratiš; — nadam se, *da* ćete ozdraviti.

Uzročne rečenice.

§ 176. a) Za izricanje uzroka služe veznici: *budući da*, *da*, *gdje*, *jer*, *kada*, *kako*, *što*, *zašto*. — Primjeri: *budući da* ga nijesam još poznao, sve sam mu vjerovao; — hvali Boga, *da* sam se ja tamo desio; — stane se čuditi, *gdje* čobanin dolazi kući svako veče; — žali Šarac tebe gospodara, *jer* ćete se brzo rastanuti; — blago tebi, *kad* imaš dva veselja! — *kako* ovaca ne držim, pasa ne čuvam; — ja ću tebe učiniti čestita, *što* si me izbavio; — ne mogu ti to reći, *zašto* ni sam pravo ne znam.

Bilješka. Rijetko se upotrebljavaju uzročni veznici *bo* (ne dolazi nikad na početku rečenice) i *ž*. Primjeri. platit ću vam sutra, danas *bo* još nemam novaca; — car hoćeše pogubiti ljubiu, *e* mu ljubia mnogo sakrivila. — Mjesto *jer* govori se katkad *jerbo*.

b) U glavnoj rečenici stoji često kakva riječ, koja odgovara uzročnom vezniku zavisne rečenice. Te su riječi ove: *tako, to, zato*. Primjeri: budući da je on jelo gotovio, *tako* jednom skuha kupus bez mesa; — kad je tako, *to* ćemo mi učiniti da on ostane; — kako se između Turaka i Rusa opet rat otvori, *to* i ovi poslanici ostanu u zalozii; — budući da nije dobro vidjela, *zato* nije mogla odmah da pročita; — *zato* ste nastradali, jer nijeste mene slušali; — mi vam *zato* ne možemo ništa reći, zašto ni sami nijesmo ništa čuli.

Posljedične rečenice.

§ 177. a) Za izricanje posljedice služe veznici *da, te*. Primjeri: čitav dan sam kopao, *da* su me pred večer ruke boljale; — možeš li sve to izračunati, *da* se ne pometeš? — vi ste najviše učinili, *te* sam ja postao čovjek.

b) Prema posljedničnom vezniku *da* stoji vrlo često u glavnoj rečenici prilog *tako*: ovo se čudo razglasi po svijetu *tako*, da je na hiljade prosaca dolazilo; — *tako* je strašno vikao, *da* se i ovamo čulo.

Pogodbene rečenice.

§ 178. a) Za izricanje pogodbe služe veznici: *ako, da, kada, li*. — Pogodbene rečenice mogu biti trojake: jedne su stvarne (ili realne), *to* su one, kojima se izriče nešto stvarno; drugo su moguće (ili potencijalne), t. j. onakove, kojima se izriče nešto moguće; treće su nestvarne (ili irealne), t. j. kojima se izriče nešto nemoguće i protivno onome, što doista jest ili što doista nije.

b) Za stvarne pogodbe služe veznici *ako, kada, li*: u pogodbenoj rečenici stoji indikativ, a u glavnoj indikativ ili imperativ. Primjeri: *ako* slijepac slijepca vodi, obadva će u jamu pasti; — *ako* laže koza, ne laže rog; — *ako* sam pogriješio, ja sam se i pokajao; — pomozii, *ako* si mi prijatelj; — *kad* ti to sve dobro znaš, zašto šutiš? — *kad* to bogatiji ljudi nijesu mogli kúpiti, kako ću ja moći? — misliš *li* me mrtva požaliti, požaliti me, dok sam u životu.

c) Za moguće pogodbe služi obično veznik *ako* u savezu s kondicionalom; u glavnoj rečenici je indikativ ili kondicional. Primjeri: *ako* bi se zametnula kavga, teško onom, tko je blizu

Marka; — *ako* bih te u pjesmu pjevala, pjesma ide od usta do usta, *pa* će doći u pogana usta; — ti bi zlo učinio, *ako* bi danas bio lakom.

Bilješka. Rijetko se za ovakove pogodbe uzimaju veznici *da*, *kada*. Primjeri: *da* koje od vas upadne vreteno u tu jamu, one bi se mati odmah pretvorila u kravu; — bilo bi mi vrlo milo, *kad* bi mi još tko poslao pjesama.

d) Za nestvarne pogodbe služi veznik *da* obično u savezu s indikativom, rijetko u savezu s kondicionalom; za takve pogodbe služi i veznik *kada* u savezu s kondicionalom; u glavnoj je rečenici kondicional. Primjeri: *da* su ti ljudi pametni, oni bi drukčije radili; — *da* nije siróta, ne bi sunce grijalo; — jučer bih kupio konja, *da* sam imao novaca; — *da* bi se oni toga opomenuli, imali bi vrijeme, da se vrate; — *kad* biste znali mene, znati biste i oca mojega; — *kad* bi svi ljudi uvijek bili zdravi, ne bi trebalo liječnika.

Bilješka. U tim primjerima pogodbene rečenice znače, da je protivno istina; kad se kaže na pr. u prvom primjeru: „*da* su ti ljudi pametni“ ili u drugom: „*da* nije siróta“, to znači: ti ljudi doista nijesu pametni i: sirota doista imade.

§ 179. U glavnoj rečenici, kad stoji iza pogodbene, često se nalazi kakva riječ, koja odgovara pogodbenom vezniku zavisne rečenice. Te su riječi: *a*, *onda*, *tada*, *to*. Primjeri: ako ne možemo kako hoćemo, *a* mi ćemo kako možemo; — ako možeš tu bukvu iščupati iz zemlje, *onda* ću te pustiti; — da su pjesme ove preštampane vjerno, *onda* ja to ne bih ni spominjao; — kad bih ja ljudma ugađao, *onda* ne bih bio sluga Hristov; — ako te zapita ovaj narod, *tada* mu reci; — da su stajali u mom vijeću, *tada* bi kazivali moje riječi narodu; — ako tako bude, *to* smo mi propali.

Dopusne rečenice.

§ 180. a) Dopusne su rečenice po svojem značenju dvojake; jednima se nešto dopušta, što doista jest, a drugima se dopušta nešto moguće. — Za prve rečenice služe dopusni veznici: *ako* *i*, *i* *ako*, *premda*; a za druge rečenice služe dopusni veznici: *ako*, *da*, *dä* *i*, *i* *da*, *makar*, *mä*.

b) Primjeri: žao mi je djeteta, *ako* je *i* crno; — *i* *ako* sam bio u tamnici, dosta si me vinom napojio; — mnogi se ljudi izopače, *premda* su imali u mladosti dobre roditelje i učitelje; — idem onamo, *ako* se baš ne ću vratiti; — tko prosi, *da* krunu nosi, valja mu dati; — štogod zaišteš u mene, dat ću ti, *da* bi bilo *i* po carstva moga; — ne bih ja to učinila, *i* *da* odmah poginem; — kaže, da će to učiniti, *makar* glavu izgubio; — čekat ću, *makar* bilo tri dana; — *ma* šta bilo, otići ću.

Bilješka. Mjesto *premda* nije dobro uzimati *prem* ni *akoprem*.

c) Katkad se dopusni veznici *ako i, makar, premda* upotrebljavaju za vezanje riječi (a ne rečenica), i onda se pred njima ne *liše* zarez. Primjeri: ljublaše više mlađega *ako i* nepokornoga sina; — prodat ću *makar* za groš; — odmetnuše se od *svoga* kralja *premda* zakonitoga.

§ 181. U glavnoj rečenici, kad stoji iza dopusne, često se nalazi kakova riječ, koja odgovara vezniku zavisne rečenice. Te su riječi: *ali, ipak, opet*. Primjeri: ako je Hristos i u grob sišao, *ali* je razbio silu pakla; — i ako je moj mali gradac, *ali* sam ja u njemu dizdarac; — ako i nijesi zaslužio, *ipak* ću ti dati; — ako je i najgore dijete, *opet* je roditeljima milo; — *premda* je bio *opak, opet* pomisli, hoće li dati svoju dušu.

Odnosne rečenice.

§ 182. Odnosne se zamjenice moraju s riječju, na koju se odnose, slagati u rodu i u broju, a padež im se upravlja prema smislu. Primjeri: *koga* se treba bojati, onoga nemoj srditi; — učinio je ono, *čega* bi se drugi stidio; — u narodu našem ima mnogo ljudi, *koji* ne znaju čitati ni *pisati*; — to su mi kazivale žene, *koje* si jučer vidio; — u šumama raste cvijeće, *kakvoga* nema po vrtovima; — Sokrat se odlikovao tolikom mudrošću, *kolikom* se nije odlikovao nijedan Grk prije njega.

b) Među odnosne rečenice idu i one, koje imaju kakav odnosni prilog mjesnoga značenja, na pr. braća će se nastaniti, *gdje* ih bude volja; — idemo, *kamo* nas dužnost zove; — *kud* je voda prije tekla, *opet* će teći; — *otkud* sam se nadao suncu, *odonud* me led bije.

c) Uklopljenim odnosnim rečenicama možemo se često ukloniti tako, da odnosnu rečenicu metnemo pred glavnu. Tako na pr. mjesto da rečemo: „Učenici, *koji u školi paze i marljivo uče*, ne boje se loše svjedodžbe“, možemo i ovako reći: „*Koji učenici u školi paze i marljivo uče*, ne boje se loše svjedodžbe“, pa to je gotovo ljepše i bolje negoli ono s uklopljenom rečenicom. Takav je i ovaj primjer: *koji se spisatelj plaši kritike*, neka ne uzima pera u ruke (mjesto: spisatelj, *koji se plaši kritike*, neka ne uzima pera u ruke).

d) Ako se ovim načinom izgubi u glavnoj rečenici koji padež, on se naknađava istim padežom zamjenice trećega lica. Mjesto da rečemo: „Ruku, *koja može posjetiti*, valja cjelivati“ možemo reći (gotovo ljepše i bolje): „*Koja ruka može posjetiti*, valja je cjelivati“. Drugi su primjeri: *koji čovjek zna pedeset narodnih*

pjesama, njemu je lasno novu pjesmu spjevati; — koji seljaci ne će raditi kućne i poljske poslove, njima nema pomoći; — s koga drveta samo voće pada, ne valja ga tresti.

Rečenice s neupravnim pitanjem.

(Vidi na str. 115—116.)

§ 183. a) Nepravna se pitanja mogu brojiti među zavisne rečenice. Od njih neka sadržavaju u sebi promjenu lica, na pr. pitala me Milica, *može li ona to naučiti*; — pitaju nas ljudi, *gdje je naša domovina*. Prema tim neupravnim pitanjima glase upravna: pitala me Milica: *„Mogu li ja to naučiti?“* — pitaju nas ljudi: *„Gdje je vaša domovina?“* U navedenim neupravnim pitanjima promjena lica je znak zavisnosti njihove o glavnoj rečenici.

b) U kojim neupravnim pitanjima nema promjene lica, njima je znak zavisnosti to, što se ne izgovaraju onim osobitim upitnim glasom, kojim se izgovaraju upravna pitanja i što je odmor u govoru kraći (vidi § 158 b), na pr. pitam te, *hoćeš li i ti doći*; — želimo znati, *što su oni učinili*.

Period.

§ 184. Period se zove poveći vješto sastavljeni rečenični sklop od dva skladna dijela; prvi je od tih dijelova priprava na glavnu misao, a drugi sadržava tu glavnu misao; prvi se dio zove prednjak (protasis), drugi se zove zadnjak (apodosis). I u prednjaku i u zadnjaku treba da su bar dvije rečenice, a gdje se oni dodiruju, tamo se rastavljaju dvotočjem. To se mjesto zove prekrat. Primjeri perioda:

1. *Ako je istina, da je zdravlje najveće blago na svijetu i da bez njega nikakvo drugo blago ne vrijedi ništa; ako je istina, da čovjek sve, što ima, može nerazumno živeti izgubiti; ako je istina, la je čovjek mnogo nesretniji, kad izgubi ono, što je imao, negoli ako toga nikad ni imao nije: onda ne može biti sumnje o tome, da samo nerazuman čovjek ne zna cijeniti vrijednosti svoga zdravlja, već ga lakoumno kvari, a pametan čuva svoje zdravlje, što brižnije zna i umije.*

2. *Premda u prirodi ima preveliko mnoštvo bijeda i nevolja, koje vrebaju ljude, da im naude i da ih upropaste, kad se i ne nadaju, i premda svaka takva nesreća ljuto boli onoga, koga je*

snašla, a s njime i one, kojima je on mio i drag: ali ja bih opet rekao, da je više suza na svijetu prolito sa zala, što ih čovjek čovjeku čini ne mareći za glas Božji, koji nam je usađen u srce te nam kaže, da ne činimo drugima, što ne bismo htjeli, da drugi nama čine.

3. Neka teže, koliko hoće, jedni ljudi za slavom, drugi za vlašću, treći za zlatom ne poznajući u toj svojoj težnji i borbi odmora i gazeći sve, što im na putu stoji, dok ne dođu do svoga cilja; neka ih drugi svijet uzdiže do neba, što su slavni, neka im se klanja, što su u vlasti, i zavidi im, što su bogati: pravi mudrac zna, da čovjek ne ima sreću svoju tražiti u onome, što je izvan njega, već u samome sebi, u svome srcu, i da je naj sretniji onaj, u koga je dobro i veselo i zadovoljno srce, kojemu ne treba ni slave ni vlasti ni zlata.

Bilješka. Periodi se svojom umjetnom građom udaljuju od običnoga prirodnog govora, koji perioda ne poznaje. Zato ih slabo upotrebljavaju oni, koji ne će da pišu kićenije, negoli govore. Valja znati, da mnogo ima dobrih i znatnih pisaca, u kojih djelima ne ćemo naći nijednoga perioda.

Sročnost.

§ 185. Pravila tome, kako se riječi u rečenicama slažu među sobom u licu, u rodu, u broju i u padežu, zovu se gramatička sročnost (kongruencija).

Sročnost u licu.

§ 186. a) Kad subjekt nije samo jedan, već su dva ili više njih, te su mješovita lica, onda predikat stoji u pretežnijem licu, a pretežnije je prvo lice od drugoga i trećega, a drugo od trećega; osim toga stoji predikat u pluralu. Primjeri: nemoj, da se *svađamo* ja i ti; — kad mi i vi zajedno *putovasmo*; — otac tvoj i ja sa strahom *tražasmo* te; — ja i Jugović *ostanemo* u kući sami; — da li *ćemo* doći ja i mati tvoja i braća tvoja? — da *izginemo* ovdje i mi i stoka naša; — ti i sluge tvoje znam da se ne *ćete* bojati; — zato ti i sva družina *skupiste se*; — *sazovite* zbor ti i brat tvoj; — ako se i vi i sinovi vaši *odvratite* od mene.

b) Katkad se predikat i u licu i u broju slaže s prvim subjektom, ako je tik do njega, makar taj prvi subjekt i ne bio pretežnije lice, na pr. da ne *izginu* i oni i vi; — lijep si dar ti dobio i ja; — u kući *ostane* Jugović i ja.

Sročnost nekih imenica.

§ 187. a) Imenice *sluga*, *starješina*, *vojvoda* i t. d. po svojem su obliku ženskoga, a po značenju su muškoga roda. One stojeći u sing. slažu se kao imenice muškoga, a u plur. kao imenice ženskoga roda, na pr. *vjeran sluga*, — *vjerne sluge*.

b) Samo neke od takovih imenica vole se i u singularu slagati kao imenice ženskoga roda, na pr. on je *najveća budala*; — bio je *turska uhoda*; — Janko je *grdna varalica*; — moj je stric *jaka ljudina*. To osobito vrijedi za imenice, koje samo u prenesenom značenju mogu značiti muško čeljade, na pr. reci *onaj besposlici* (t. j. onome besposlenom čovjeku); — idi *kukavico jedna* (t. j. strašivče); — danas čovjek, koji je *najgora rđa*, može ubiti najboljega junaka.

Bilješka. U narodnim pjesmama sve se imenice muškoga roda na -a (u nominativu sing.) mogu i u singularu slagati kao imenice ženskoga roda; na pr. *vjerna sluga*, *sibirjska vojvoda*, *neznana delija* i t. d.

c) Primjeri za plural: *starješine sve* osim Miloša Obrenovića, koje se dese oko Dunava, prebjegnu u Srijem, a koje se zateku unutra u zemlji, one se Turcima predadu; — iz Njemačke navale različne druge poglavice, koje nijesu htjele da idu u Besarabiju; — ovo su i same vojvode morale činiti; — sve su gotovo zanatlije živjele po selima; — državne su se sudije birale na neko vrijeme i sa zakletvom su obećavale, da će pravo suditi; — nato se careve sluge vrate i kažu, da nijesu mogle naći.

d) Pomenute se imenice mogu u pluralu slagati i kao imenice muškoga roda, ali ono, što se s njima slaže, ne stoji u istoj rečenici. Primjeri: onda on odmah raspiše svim starješinama, da ostave sve, što su gdje zauzeli i da se vrate na predašnje granice; — oficiri su carske sluge, koji su danas ovdje, a sutra Bog zna gdje; — vojvode sve prime novu uredbu i zakunu se Kara-Đorđiju, da će mu biti vjerni; — sudije moraju suditi ne po svojoj ili po tuđoj volji, već po zakonu, zato su među njima oni najbolji, koji najbolje poznaju zakone.

e) Pomenute imenice mogu se u sklopu ili u nizu rečenica slagati iz početka kao imenice ženskoga, a dalje kao one muškoga roda. Na pr. paše su tako vjerne svome caru, da su među njima vrlo rijetki, koji bi svoj život branili protiv carske volje i zapovijesti; — kolovođe bune iz početka su narodu kazivale, da je Miloš s njima u dogovoru, a može biti, da su i sami mislili i jedan drugoga varali, da će Miloš s njima pristati; — u gradu su se i na ostrvima dalmatinskim sudije birale između ljudi pouzdanih; stupajući u dužnost oni se zaklinjaše, da će pravo suditi.

§ 188. Imenice *momče, djevojče* i slične slažu se sad po obliku (t. j. kao imenice srednjega roda), sad po smislu (dakle kao imenice muškoga ili ženskoga roda); ovo drugo može onda biti, ako ono, što se ima s tim riječima slagati, ne stoji u istoj rečenici. Primjeri: *jedno momče* najviše smo zato držali u službi, što je vrlo lijepo *snalo* uz gusle pjevati; — momčad *navgovore Grča*, da se obrije, i budući da se *ono* malo prije *hvalilo*, da se *grčki junaci*, među kojima je *ono bilo*, suhi briju, tako i *ono* kaže brijaču, da ga ne mije; — kaže materi, šta mu je *djevojče kasalo*; — *momče* kad to čuje, stane plakati i moliti se, da *on to* ne može učiniti; — *djevojče* pristane za njim i stane ga *moliti*, da *joj* kaže.

Bilješka. Ovako se dvojako slažu također imenice s nastavkom *lo*, koje se od šale ili od poruge govore za mušku čeljad; na pr. *bdjalo, mžvalo, pamtilo, pripovijedalo, tumaralo, zadirkvalo* i dr. Govori se dakle: ja sam *slab* (ili *slabo*) *pamtilo*; — šta hoće *taj* (ili *to*) *zadirkvalo*? i t. d.

§ 189. a) Zbirne imenice *braća, djeca, gospoda, vlastela*, zatim *čeljad, momčad* i slične imaju atribut uza se *svagda* u ženskom rodu singulara, na pr. *moja braća, sitna djeca, velika gospoda, naša momčad*; glagol stoji u pluralu, na pr. *braća govore, djeca pjevaju, gospoda misle, čeljad jedu, zvjerad skaču, dođoše vlastela*.

b) Pridjevne riječi¹⁾ ako su u predikatu, stoje također u singularu, na pr. *braća su zdrava, djeca su zaspala, čobančad su došla*. Tako je i ovo: ova *su* mi *gospoda stala* novaca; — nemoj da učiniš, kao što *su naša braća učinila*; — *doista su* dubrovačka *vlastela ljubila* svoj jezik; — Mušički je pitao za narodne pjesme nas *momčad*, koja *smo* se onda *nalasila* u Karlovcima.

c) Pridjevne riječi mogu stajati u pluralu u muškom obliku; ali to biva u drugoj rečenici, a ne u kojoj stoje one imenice. Primjeri: *gospoda, koja to misle* i govore, valjalo bi najprije da *postave pravila* i *sami* da ih se drže; — Josif pozna *braću svoju*, ali *oni* njega ne poznaše; — on je i *djeci svojoj ostavio zavjet*, da budu *vjerni* caru; — to čine *ponajviše momčad*, koja nemaju roditelja, ili ako ih imaju, a *oni* ih ne slušaju.

Bilješka 1. Kad se zamjenica *3.* lica proteže na koju od ovih imenica, a ne stoji u nominativu, već u drugom kojem padežu, ponajviše se uzima u

¹⁾ Kratkoće radi uzimamo ovdje i dalje taj izraz za pridjeve, za brojeve što imaju sva tri roda, za takove zamjenice i za participe.

pluralu, n. pr. braća mi rekoše, da *im* to nije po volji; — njegova čeljad izjedu na jedan obrok pun kazan jela, pa *im* je i to još malo; — negdje nađe njegovu momčad, te *ih* dovede. — Rijedak je singular, i to samo uz imenice na *-ad*; na pr. nije mogao svoj čeljadi pomoći i izbaviti *je* od ropstva.

Bilješka 2. Katkad uz imenice na *-ad* stoji glagol u singularu, na pr. *sva* čeljad moja *ima* po dvoje haljine.

Sročnost brojeva i riječi, koje znače neku količinu.

§ 190. a) Brojne imenice *dvójica, obojica, trojica...* imaju glagol uza se gotovo svagda u pluralu; na pr. *prijeđoše* obojica suhim; — desetorica braće Josifove *otidoše*, da kupe žita. Sasma se rijetko uzima singular: blago pripadne *siromasima, kojih bijaše* trojica. Pridjevne se riječi s pomenutim imenicama slažu ili u singularu ženskoga roda ili u pluralu muškoga. Primjeri: tu su *bila* dvojica od njegovih najvećih protivnika; — ostala trojica jamačno su *imala* mnogo manje; — na ta dva pisma *potpisana* su obojica; — njih su dvojica *bili* pobratimi i *zadali* jedan drugom vjeru, da se ne izdadu; — mi smo obojica *jahalí* na ovome magarcu; — kad su ova četvorica *hvatani*.

b) S pomenutim se imenicama može u jednoj rečenici nalaziti ženski rod singulara, u drugoj muški rod plurala; na pr. sumnjam, da li bi se među našim književnicima *mogla* naći trojica, *koji* bi to *znali*; — na gori su *bila* onda dvojica, *koji* su Boga *gledali*, Mojsije i Ilija.

§ 191. a) Brojne imenice *dvójje, oboje, trojje, četvoro* i dr. imaju uza se glagol ili u pluralu ili u singularu (ovo drugo osobito kad se misle stvari); na pr. vrana misli o bunjištu, a soko o mesu, pa oboje na Đurđev dan *izlete*; — poslije nekoliko dana *vjenčaju* se njih dvoje (t. j. momak i djevojka); — neka *raste* oboje (t. j. kukolj i pšenica) zajedno do žetve; — šta se ono troje *razgovara*?

b) Pridjevne riječi u predikatu stoje uz rečene brojeve u pluralu muškoga roda, ako se misle odrasla čeljad: *bijahu* oboje *pravedni* pred Bogom (govor je o mužu i ženi); — što smo sinoć dvoje *besjedili*; — oboje (t. j. momak i djevojka) *mrtvi* na zemlju padoše. Gdje se ne misle odrasla čeljad, tamo je srednji rod sing.: *ovdje* se *igralo* troje djece; — ne bi ga *nadlajalo* devetoro pasa; — to je dvoje *urađeno*.

§ 192. a) Kad brojevi *dvâ, ôba, trî, četiri* imaju uza se dual, kad li plural, to se razabira samo pri riječima muškoga roda, jer riječi ženskoga roda nikako ne razlikuju duala od plu-

rala, a riječi srednjega roda razlikuju samo akcentom, i to ne sve (vidi u § 63). Glagol uz te brojeve stoji u pluralu; na pr. dva vojnika *dolaze*; — tri djevojke *zapjevaše*.

b) Pridjevne riječi, koje su dio predikata ili stoje u drugoj rečenici, mogu biti u dualu i u pluralu. Primjeri: još su mu *ostala* dva sina; — i ona su druga tri gospodina *govorila* koješta; — kod mene su danas *bila* četiri seljaka; — dva mlađa sina *bili* su kod starijega brata; — gdje su dva ili tri *sabrani* u ime moje, ondje sam ja među njima; — jesi li vidio ona četiri vojnika, *koji* su uza me *stajali*?

c) Može i to biti, da je uz pomenute brojeve iz početka dual, a dalje plural: *bila* tri brata, pa na bijelome svijetu ništa više nijesu *imali* do jednu krušku, te bi tu krušku redom *čovali*; — ona četiri pastira *došla* su jučer k meni i *kazala* mi sve, što su *čuli* i *vidjeli*.

§ 193. a) Brojevi *pet, šest, sedam . . .* i prilozi *koliko, toliko, malo, mnogo, nekoliko, više, najviše* mogu imati uza se glagol i u singularu i u pluralu. Primjeri: *vidi* se pet znakova; — oko njega se *sakupi* dvanaest prijatelja; — tada mu se *navršivaše* četrdeset godina; — *pade* ih u jedan dan dvadeset i tri hiljade; — devet se svjedoka *zakleše*; — jedanaest učenika *otidoše* u Galileju; — vino *piju* trideset Senjana; — *otidoše* tri sta janjčara; — koliko se ljudi *muči* oko toga posla; — malo učenika *misli*, kako je to potrebno znati; — nekoliko putnika *reče* mi; — najviše naših spisatelja tako *govore*; — koliko najamnika u kući oca mojega *imaju* hljeba i suviše! — više ljudi više uraditi *mogu*.

b) Pridjevne riječi mogu također stajati u singularu i u pluralu; ako su u sing., imaju oblik srednjega roda, a u plur. oblik onoga roda, kojega je imenica, što je združena s pomenutim brojevima i priložima. Primjeri: novih vojvoda *postavljeno* je sedam; — u malom je vijeću *bilo* jedanaest vijećnika; — *ranjeno* je trideset vojnika, a *poginulo* ih je deset; — pet od tih djevojaka *bijahu* *mudre*, a pet *lude*; — ostalih dvadeset ljudi *razišli* su se kojekuda; — ondje su tri četiri stotine Turaka *bili* *načinili* šanac i *čovali* ga; — ono nekoliko vojvoda *razbježalo* se po šumi; — na onom je pismu *potpisano* mnogo svjedoka; — nekoliko ljudi *mogli* su pisati kojekako; — ponajviše ondašnjih savjetnika nijesu to *znali*.

c) Nalazi se i to, da je iz početka singular, a dalje plural; na pr. iz rijeke *izađe* sedam krava debelih i lijepih, *težtadoše* pasti po obali; — *sastane*

se opet oko tri sta vojnika, pa se *dogovore*, da *idu* ono veče, da *udare* na dušmane; — onda se *podigne* iz Vidina nekoliko stotina Turaka i *pođu* na njega; — nekoliko stražara *ostane*, da *čuvaju* hranu.

d) Imenica, što zavisi o brojevima *pět, šest, sedam . . .* stoji u genitivu plur.; na pr. pet *djevojaka*, deset *vojnika* i t. d., a pridjev, koji se na tu imenicu proteže, stoji također u genitivu plur., na pr. pet *mudrih* djevojaka, deset *hrabrih* vojnika i t. d. Ali zamjenice *ovaj, onaj, neki, svaki* i pridjev *sa* mogu stajati u nominativu (ili akuzativu) srednjega roda sing. Na pr. što se dogodilo *ovo* deset dana; — kamo ide *ono* sedam djevojaka? — došao je *s neko* osamdeset ljudi; — prije *neko* sedam mjeseci; — nato se diže *sve* dvanaest drugova; — posjekao je *sve* deset hrasta; — on dolazi u Zagreb gotovo *svako* osam dana. Ali bi dobro bilo također: što se dogodilo *ovih* deset dana; — kamo ide *onih* sedam djevojaka? i t. d.

Sročnost u rečenicama sa dva subjekta ili s više njih.

§ 194. Za sročnost glagola u takvim rečenicama vrijede ova pravila:

a) Kad su subjekti u singularu, glagol stoji ili u singularu ili u pluralu. Primjeri: u svačemu pravda i istina kad tad *mora* nadvladati; — da *stane* Mojsije i Samuilo preda me; — ralo i motika svijet *hrani*; — mjesto zajedničke radnje *nasta* nadmetanje, buna i pravi rat među njima; — pravda i istina *imaju* samo po jedan put, a laž i budalaština *imaju* ih, koliko tko hoće; — krpež i trepež po svijeta *drže*; — njega *zagrle* car i carica kao svoga sina; — priroda, vjera i duh narodni u slozi *učiniše* to.

b) Kad su subjekti u pluralu, onda i glagol mora stajati u pluralu. Primjeri: krave, ovce i svinje mnogo ljudma *koriste*; — *obnoviše* se crkve i manastiri.

c) Kad su subjekti različenoga broja, glagol se upravlja po najbližem, a u pluralu može stajati glagol, ako mu i nije najbliže subjekt, koji je u pluralu. Primjeri: tada se *smrzne* baba i njezini jarići; — *počinje* se spremati ulje i vino, mirisne trave i korijenje; — kadšto knez i seoske poglavice *zovu* hajduke na predaju; — svi oni ugovori i sva radnja *iđahu* na korist trgovini; — nato *izidoše* iz kuće Petrović i sestre njegove.

Bilješka. Rijetko se u ovom događaju upravlja broj glagola prema subjektu, koji je u singularu i prvi u rečenici, a glagol je od njega rastavljen, na pr. ja mislim, da odijelo i običaji *razlikuje* narod od naroda.

§ 195. Za sročnost pridjevnih riječi vrijede ova pravila:

a) Pridjevne riječi u predikatu svagda stoje u onom broju, u kojem je glagol.

b) Kad su subjekti istoga roda, onda su i pridjevne riječi kao predikati u istom rodu. Primjeri: ovo je sve ovako meni *pripovijedao* Petar i Mladen; — tek što carev zet u avliju uljeze, ostade i on i konj mu i pas *mutav*; — dostojanstvo i značenje istinitoga vladaoća nije *dopuštalo* u državi silne gospode; — Dubrovnik, Spljet, Trogir i Zadar *stajali* su visoko u prosvjeti; — bogataši i siromasi pred Bogom su *jednaki*; — krave, ovce i svinje mnogo su narodu *korisne*.

Bilješka. Kad su subjekti srednjega roda u singularu, a glagol im je u pluralu, onda pridjevne riječi stoje u muškom rodu; na pr. pseto i jare *igrati* su se pred kućom; — nebo i more bijahu *mirni*.

c) Kad su subjekti različenoga roda, a glagol im je u singularu, onda se pridjevne riječi kao predikati upravljaju ponajviše po rodu najbližega subjekta. Primjeri: vlast im se je i gospodstvo u narodu *umalilo*; — *bila* je velika kiša i vjetar, a i pomrčina; — pak je njima Bog i sreća *dala*; — ako bi sva zemlja ili dio od nje *dopao* njemu; — jučer je kod nas *bio* Petrović i njegove sestre; — najviše se je iz te zemlje *izvozilo* žito, stoka i rude.

Bilješka. Rijetko se u ovom događaju upravlja rod po onome subjektu, koji je prvi u rečenici; na pr. ne bi li nam Bog i sreća *dao*; — žito i so bijaše im *ostavljeno* na volju.

d) Kad su subjekti različenoga roda, a glagol im je u pluralu, onda se pridjevne riječi kao predikati upravljaju ili po rodu najbližega subjekta ili dobivaju oblik muškoga roda, bio ili ne bio koji subjekt toga roda. Primjeri: u tih su ljetopisaca godine i imena *iskvarena*; — takovim su pismima svečano *potvrđivana* prava i slobode naroda; — *obnovljene* su crkve i manastiri; — ako tvoj brat ili tvoje sestre *nijesu došle*; — tako su Sava i Dunavo *opasali* Biograd sa tri strane; — tijelo i krv *nijesu tebi to javili*; — otac i mati su mi *ostarjeli*; — onda su pjevači i pjevačice veselo *pjevali*; — zanati i trgovina još se ne bijahu dosta *razvili*; — brda i doline *zasuti* su snijegom.

§ 196. a) Kad su subjekta dva ili ih je više, onda se iza njih, a ispred predikata može uzeti riječca *to* ili *sve*. Primjeri: zakon i vlast — *to* je temelj svakome državnom poretku; pjesme, zagonetke i pripovijesti — *to* je gotova narodna književnost; lav, ris, vuk i medvjed — *sve* su divlje životinje; jablan, topola, jagnjed i jasika — *sve* je nalik jedno na drugo, ali se opet jedno od drugoga razlikuje.

b) Ako iza dvije imenice ili iza više njih stoji odnosna rečenica, koja se jednako proteže na sve imenice, onda odnosna zamjenica mora stajati u

pluralu; na pr. naštampano je jedno pismo s takvim predgovorom i pogovorom, u kojima ništa drugo nema do same laži i ruženja; — objavi rat Dubrovniku radi sina i žene, koji pobjeغوše u nj. Iz ovoga se drugog primjera vidi dakle, da se odnosna zamjenica uzima u muškom rodu, kad se proteže na imenice pomiješanoga rola.

Još neki osobiti slučaji sročnosti.

§ 197. a) Uz riječi *jedan drugoga*, *jedan drugome* i t. d. može glagol stajati u singularu i u pluralu. Primjeri: kad se poslije sastanu vuk i lisica, *zapita* jedno drugo, kako uteče; — onda *ukori* jedan drugoga; — laž *govore* jedan drugome; — na to jedna strana drugoj *stanu* otpijevati.

Bilješka. Iz prvoga se primjera vidi, da se srednji rod (*jedno drugo*) uzima, kad su imenice pomiješana roda.

b) Uz riječ *svaki*, kad je bez imenice u singularu, može glagol stajati u singularu i u pluralu. Primjeri: seljaci, kako stanu puške pucati i učini se buna, *spopadne* svaki svoju pušku pa *trči u pomoć*; — pa *oprema* svaki konja svoga; — *pobjeغوše* svaki k svojemu šatoru; — kad već sav narod iziđe, zahvale mu, što ih je izbavio i *otidu* svaki svojoj kući.

c) S imenicama *narod*, *jato*, *družina* i sličnima (t. j. s takovima, koje stojeći u singularu znače veće ili manje mnoštvo živih bića) glagol može svagda stajati u singularu, ali stoji dosta često i u pluralu, osobito ako nije u istoj rečenici. Primjeri: kaže narodu, da se ne *protive*; — čuvši to rod njegov *izidoše*, da ga *uhvate*; — *čujete* li, sva moja družino! — *proletješe* jato golubova (u narodnoj pjesmi). — U plural mogu dolaziti i zamjenice, koje se protežu na pomenute riječi; na pr. vojska sva još onaj dan pozna, da Veljka nema među *njima*; — kad narod poteče za njim, on *im* (t. j. narodu) objavi.

d) Kad se kojemu čeljadetu muškome ili ženskom govori *vi*, treba ne samo glagol, već i pridjevne riječi u predikatu da stoje u pluralu, i to u muškom rodu, na pr. *vi ste* (gospodine) *rekli*; — *vi ste* (gospođo) *mislili*; — *vi ste* (gospodine) *dobri*; — *vi ste* (gospođo) *bili srditi*.

§ 198. Imenice muškoga roda *sram*, *strah* i ženskoga *sila*, *sramota*, *zima* imaju često uza se srednji rod pridjevnih riječi u predikatu, na pr. *sram te bilo!* — *strah me je bilo*; — *upisalo* se sila učenika u školu; — *činilo* mi se sramota, da to uradim; — *zima* mu je *bilo*.

Bilješka. Ovo je zato, jer je pomenutim imenicama u navedenim primjerima značenje oslabilo, pa se uzimaju kao prilozima, a prilozima se slažu sa srednjim rodom, na pr. teško mi je *bi*lo. — Kad pomenute riječi služe kao prave imenice, onda se slažu svaka prema svome rodu, na pr. strah ga je *hw*atao; — često je sila *na*djačala pravo; — zima je malo *po*puštala.

Red riječi i rečenica.

§ 199. Red riječi može biti od dvije ruke; jedno je obični, a drugo prigodni. Onaj prvi red je onda, kad čovjeku nije stalo do toga, da istakne kako važnije riječi od manje važnih, već ih namješta onako, kako običaj sa sobom donosi. Prigodni je red onda, kad se desi prigoda, da se važnije riječi stavljaju na važnija mjesta u rečenici. Važna su pak mjesta prvo i posljednje. Kad se na pr. veli: „*Homera* su držali Grci za svoga prvog pjesnika“, tu je najvažnija riječ *Homera*, te ona stoji na prvom mjestu; a moglo bi se također kazati: „Grci su držali za svoga prvog pjesnika *Homera*“, pa bi važnost riječi *Homera* ostala ista, i to bi se naznačivalo tim, što je na posljednje mjesto stavljena. Više o prigodnom redu riječi ne ćemo govoriti, jer za nj gotovo i nema stalnih pravila. Zato će dalje biti govor samo o običnom redu, po kojemu bi navedeni primjer glasio: „Grci su držali *Homera* za svoga prvog pjesnika“; — t. j. najprije subjekt, onda predikat, pa objekt i drugi dodaci. Ali red je riječi u jeziku našem uopće slobodan, t. j. nema za nj mnogo sigurnih pravila.

Namještaj posvojnih i pokaznih zamjenica i pridjeva.

§ 200. a) Posvojne zamjenice *môj*, *tvôj* i t. d. mogu svagda stajati ispred svoje imenice; na pr. posve je dobro i obično reći: jesi li vidio *mojega* brata? — gdje je *tvoja* kuća? — ne poznajem *vašega* strica. Ali one mogu stajati također iza svoje imenice; na pr. mene *savjest* moja tješi; — stane kupovati za *kuću svoju* različne stvari; — uzalud prodoše *dani naši*; — uzimat će desetak od *vinograda vaših*.

b) To isto vrijedi i za pridjeve, koji znače pripadanje, a nastavci su im *ski* (o kojem vidi u § 76 b), *ov*, *in* i drugi; dakle ne samo na pr. *građanske dužnosti*, — *carevo blago*, — *Nikolina kuća* i t. d., nego i ovako: pismo je otvorilo put *umu ljudskome*, da se približi k Bogu; — on po *zapovijesti carskoj* ide njima u pomoć; — *rod djevojački* ode; — u ustima drži *grančicu lovorikovu*; — pomiluj nas, *sine Davidov*; — *otac vjereničin* uzme jabuku; — po *smrti očinoj* prođe neko vrijeme; — vještica se zove žena, koja po *pripovijetkama narodnim* ima u sebi đavolski duh.

§ 201. a) Pokazne zamjenice *ovaj*, *taj*, *dnaj* premda stoje vrlo često ispred svoje imenice (na pr. *ovaj* čovjek, *ta* djeca,

oni gradovi i t. d.), ali mogu stajati i iza svoje imenice; na pr. *knjiga* je ova vrlo znatna, — ja ovo činim kao član *društva toga*; — ljudi u *mjestu onom* pitahu.

b) Drugi pridjevi i zamjenice osim navedenih rijetko stoje iza svojih imenica; na pr. *narod prosti* nije znao, šta se radi; — onamo *ljudi svi* žive pod oružjem; — *životinja bezumna* može raditi svoje poslove bez pravila; — *Bože milostivi*, šta je to? — idem, da tražim *majstora kakvog*.

Bilješka. Što je ovdje rečeno o namještanju pridjeva, to vrijedi samo za slučaj, kad su atributi; a kad su predikatni atributi, onda ne vrijedi, jer u tom slučaju dolaze svi pridjevi vrlo rado iza svojih imenica; na pr. *ušao je u kuću neokrečenu*; — *nađe svoje drugove vrlo vesele*. O predikatnom atributu vidi u § 213b.

c) Kad se pridjev s kojom imenicom tako slaže, da oboje zajedno služi kao ime kojemu osobitom predmetu, onda je pridjevu mjesto pred imenicom; na pr. *Crna Gora, Novi Sad, Stara Srbija, časni post, mali Božić, Krstov dan, veliki petak, veliki župan, slijepi miš, suha bolest, živo srebro* i t. d.

d) Poznata iz povijesti imena imaju svoje atribute iza sebe, na pr. *Petar Veliki, Karlo Šesti, Ludovik Pobožni* i t. d.

Bilješka 1. Tako pišu i govore ljudi od knjige i pera, a *narod govori Crni Đorđe, Visoki Stefan, Bogati Gavan, Premudr. Solomon*.

Bilješka 2. U pjesmama se vrlo često među pridjev i njegovu imenicu umeće po koja riječ; na pr. *al' on sjedi, rujno pije vino, a Marčeva sluš mu ga ljuba*; — *Stojan svoju poslušao majku*; — da mi *naše* izvedemo *roblje*. — *crne nose oko glave čalme*. Izvan pjesama (u običnom govoru i pisanju) ne valja riječi tako namješati.

§ 202 a) Kad uz koju imenicu stoje dvije pridjevne riječi, onda obje stoje često pred imenicom, ali kojim redom, za to nema pravila. Primjeri: *ugostit će ga kao najboljega svoga prijatelja*; — *poslanici su se slali na dogovore s velikom turskom gospodom*; — *pored sve moje želje to se nije moglo*; — *ostavila je sadašnjemu crnogorskome vladici*; — *ovaj je sav kraj bio pod vladom njihovom*; — kad se čovjek zavjetuje u *kakoj velikoj nevolji*.

Bilješka. Nikakva pogrješka ne bi bila i ovako reći: *svoga najboljega prijatelja*, — *s turskom velikom gospodom*, — *sav ovaj kraj* i t. d.

b) Imenica stoji često među pridjevnim riječima; u tom slučaju pred imenicom može stajati svaka pridjevna riječ, a za imenicom posvojne zamjenice i pridjevi,

koji znače pripadanje; druge pridjevne riječi stoje rijetko za imenicom. Primjeri: po tom *taj prijatelj njegov* otide; — tako je i danas po *svemu narodu našem*; — vrati se u *pređašnje carstvo svoje*; — gdje koji se čovjek otpadi od *običnoga društva ljudskoga*; — jednom ga je pokazivao *mnogoj gospođi turskoj*; — to su bili zadnji dani *zemaljskoga života Hristova*.

Bilješka. Rijetko je ovako: uzeo kaluđer *malo dijete muško*, pa ga odnio u Svetu Goru; — oni rade *svake poslove domaće*; — ona je *žalosnu dužnost ovu* izvršila; — *onaj će pas crni* pobjeći. U tim primjerima bilo bi običnije, da obje pridjevne riječi stoje pred imenicom; dakle na pr. *malo muško dijete*, — *onaj crni pas* i t. d.

c) Objе pridjevne riječi rijetko stoje za imenicom, kako je na pr. *prijatelj je taj njegov* namjeravao da ide; — neka naspe na *dlan svoj lijevi*; — vladika se pokaže u *haljini prostoj običnoj*.

§ 203. Ima li imenica uza se po tri ili po četiri pridjevne riječi, onda imenica najvoli stajati ili iza svih pridjevnih riječi ili tako, da iza nje stoji samo jedna; a kojim će redom pridjevne riječi biti namještene, to se ne može odrediti; samo se za posvojne zamjenice i za pridjeve, koji znače pripadanje, može reći da rado stoje na posljednjem mjestu. Primjeri: svršivao je *druge različne narodne poslove*; — u pisanju *svake moje dojakošnje knjige* ja sam se oko toga starao; — u *ostalim svima starim slavenskim rukopisima* nalazi se; — **kako bi to bilo važno** za *ostale sve narode slavenske*; — vidi po kući *različne srebrne nakite konjske*; — u molitvama se pominjahu *sve duhovne potrebe njihove*.

Namještaj odnosne zamjenice.

§ 204. a) Odnosna zamjenica ponajviše stoji tik do riječi, na koju se proteže; na pr. ovo su novci, *koje sam jučer zaslužio*; — dat ću vam sada ono, *što sam vam obećao*.

Bilješka. Ako je odnosna zamjenica združena s kojim prijedlogom, on stoji dakako pred njom; na pr. ovo su novci, *za koje sam se toliko mučio*; — *sjećam se onoga, na što ste me lani opomenuli*.

b) Od riječi, na koju se proteže, može odnosna zamjenica biti više ili manje odvojena, ali među njima ne smije biti nijedna takva riječ, na koju bi se oblik zamjenice također mogao protezati; to ne smije biti, jer bi nastala sumnja. Imamo na pr. od Dubrovnika idući pored mora < jugu odvaj

se od mora u suhu zemlju otoka gotovo svuda šira od Dunava niže Biograda, *koja* se onuda zove „kanal“ ili „konao“; — da ih ne bi Petar i Milenko s vojskom ruskom ondje sastali, za *koje* se već znalo da su na putu; — nađu nekoliko stotina ljudi po dvorištu i oko kuće, *koji* su bili došli s različnim poglavicama.

Bilješka. Rđavo bi bilo, kad bi se reklo: pred gostionicom opazih vojnika s crnim konjem duge grive, *koji* mi se činjaše poznat; — eto tako ondašnji pisci opisuju događaje, *koji* se još i danas mnogo spominju. U prvom se primjeru ne zna, proteže li se zamjenica na vojnika ili na konja; u drugom, da li se proteže na pisce ili na događaje.

c) Genitiv odnosne zamjenice stoji između prijedloga i imenice, kojoj prijedlog pripada. Primjeri: ode bez dopuštenja velikoga kneza, pod *kojega* zapoviješću on odsad ostaje; — dođe mome domaćinu, u *kojega* sam kući sjedio; — to su Crnogorci o *kojih* ćemo običajima poslije govoriti; — rekoše poudani ljudi, na *kojih* je presudu općina dužna bila pristati. — Ne bi dobro bilo: pod zapoviješću *kojega* ...

d) Genitiv odnosne zamjenice stoji i ispred onake imenice, koja nije združena s prijedlogom; na pr. *kazaše* za Galilejce, *kojih* krv pomiješa Pilat sa žrtvama njihovim; — bješe neki carev čovjek, *kojega* sin bolovaše; — on stoji u Simona kožara, *kojega* je kuća kod mora. — Rđavo je: krv *kojih* ... ili sin *kojega* ...

Namjčstaj glagola.

§ 205. a) U upitnim rečenicama glagol stoji na prvom mjestu, ako u rečenici nije druga upitna riječ osim veznika *li*. Primjeri: *govore* li ljudi još i danas o tome? — *jesi* li mirno putovao? — *ne znaš* kaka bilja od omraze?

Bilješka 1. Samo po prigodnom redu (§ 199) može katkad u takovim upitnim rečenicama druga koja riječ stajati na prvom mjestu, na pr. *sad* li oni to govore? — *za svoj* li rod više ne mariš?

Bilješka 2. Kad je u rečenici kakova osobita upitna riječ (osim veznika *li*), onda ona stoji na prvom mjestu, na pr. *tko* za me pita? — *zar* on to ne vidi?

b) Glagol ne smije biti odviše udaljen od svoga subjekta. Rđavo bi na pr. bilo: *Jovan* haljinu od dlake kamilje i pojas kožan oko sebe *imaše*. Mnogo je bolje i običnije: *Jovan imaše* haljinu ...

Namještaj priloga, prijedloga i veznika.

§ 206. Prilog može svagda stajati ispred svoga glagola, na pr. naši se vojnici *hrabro* boriše; — ovi se ljudi *slabo* trude i t. d. Ali dosta često prilog stoji iza svoga glagola, na pr. ja znam *dobro*, šta će biti; — vojska se na oba kraja održi *hrabro*; — izišavši na polje zaplaka *gorke*; — Živković obogativši se *prilično* zaželi živjeti *gospodski*; — tada se Mojsije rasrdi *vrlo*.

§ 207. a) Po § 89a govori se: ni *od* koga, ni *za* što, ni s kim i t. d., a po § 91b ni *od* jednoga, ni *na* jednom i t. d. — Prema tome je i *ni od kuda* (na pr. nema pomoći) mjesto *od nikuda*.

b) Prijedlozi svi stoje ispred svoga padeža osim prijedloga *radi*, koji rado stoji iza svoga genitiva; na pr. subota je načinjena čovjeka *radi*, a nije čovjek subote *radi*; — on to *šale radi* govori. Ali prijedlog ovaj može stajati i ispred svoga genitiva, na pr. on to govori *radi* šale i t. d. — Kad je imenica združena s kojom pridjevnom riječi, onda *radi* može stajati pred obadvjema, među njima i za njima; na pr. to je načinjeno *radi* slabosti ljudske, — ili: slabosti *radi* ljudske, — ili: slabosti ljudske *radi*.

§ 208. a) Veznik *da* u namjernim rečenicama veoma rado stoji iza jedne ili više riječi, osobito ako drugo *da* stoji u rečenici, koja je pred tom. Na pr. čovjeka je Bog odredio, da se jednako uči i sve naraštaj od naraštaja pametniji *da* postaje; — najposlije smišli, da Nenadović ostane tamo i razgovor o predaji s Turcima *da* povede; — tako sam dakle želio i trudio se, svuda *da* kažem istinu; — oni nijesu ustali, carevu zemlju *da* otmu; — nije gledao Petra lijepijem riječima *da* ublaži. — Rjeđe u rečenicama, koje nijesu namjerne, stoji *da* iza drugih riječi; na pr. da ih metne u začelje, pa prvu čašu rakije i prvu čašu vina njima *da* dâ, oni ne bi toliko jeli; — volim ja postiti za njega, nego on za mene *da* posti.

b) I veznici *kad*, ako nalaze se dosta često iza jedne ili više riječi u rečenici; na pr. sve ove poreze *kad* se skupe ujedno, manje dolazi; — cijela trećina ovijeh poslovice ostala bi neskupljena, a Bog zna i ove druge *kad* bi na svijet izišle; — to *ako* ostavite, ostalo je sve propalo; — kuma kuma *ako* nije darovala, nije mu ni brige zadala.

c) Veznik *ali* mora stajati uvijek na prvom mjestu, zato je velika pogrješka uzimati ga na drugome kojem mjestu, na pr. svašta se po gradu o tom pripovijeda, nitko *ali* pravo ne zna, što je istina. Mora se reći: svašta se . . . , *ali* nitko pravo ne zna

d) Veznik *kao što* često se rastavlja; na pr. narod prije 500 godina nije govorio, *kao* mi danas *što* govorimo; — na jednoj glavici imaju zidine od gradića, koji se zvao Koviljača, *kao* i selo iznad njega *što* se zove; — ja ću za svaku pjesmu kazati u predgovoru, od koga sam je dobio, *kao* i za ove dojakošnje ovdje sad *što* sam kazao. — Nikakve pogrješke nema, ako se *kao što* ne rastavlja; na pr. nije govorio, *kao što* mi danas govorimo.

Namještaj enklitika.

§ 209. a) Enklitike na početku rečenice ne mogu stajati; izuzetak čini riječca *je* u pitanjima; na pr. *je* li došao, (vidi u 2. bilješki § 142 c). I kondicionalno *bih* može stajati na početku rečenice, premda je inače enklitično (vidi § 146 d).

b) Enklitike ne mogu stajati ni na početku drugoga dijela one rečenice, koja je uklopljenom rečenicom razdvojena. Rđavo bi dakle bilo: ljudi, koji rade oko napretka narodnoga, *su* dostojni pohvale; — u nekih naroda dužnik, koji nije mogao platiti, *je* postajao rob. To treba reći: ljudi, koji . . . dostojni *su* pohvale; — u nekih naroda . . . postajao *je* rob i t. d. Zlo bi bilo i ovo: koji ljudi rade oko napretka narodnoga, *su* dostojni pohvale; — ili: kad dužnik nije mogao platiti, *je* postajao rob; t. j. enklitika bi tu stajala na početku (glavne) rečenice, a to ne smije biti.

c) Kad u kojoj rečenici stoji particip prezenta ili particip perfekta I., onda enklitika ne može stajati pred onom riječju, koja bi, kad bi se particip razvezao u zavisnu rečenicu, bila prva iza nje. Ne bi dakle dobro bilo: dužnik ne mogavši platiti *je* postajao rob; — Janko znajući sve to *im* nije htio oprostiti. U prvoj rečenici treba *je* metnuti iza *postajao*, a u drugoj *im* iza *nije*. To je zato, jer particip *ne mogavši* znači isto, kao da se reče: kad nije mogao; — particip *znajući* isto što: jer je znao i t. d. (vidi u § 327 d i 328 a).

d) Enklitikama je u glavnim i usporednim rečenicama namještaj dosta slobodan, kad je samo jedna. Tako na pr. u rečenici: on sam ne može *se* uprijeti carskoj sili — riječca *se* mogla bi stajati i na drugom kojem mjestu, i to iza riječi *on*, iza *sam*, iza *uprijeti*. U rečenici: bez priče ništa ne govoraše *im*

— moglo bi *im* stajati također iza *priče* i iza *ništa*. U rečenici: *brizljiva ga* crkva ne pušta bez duhovne hrane — može se *ga* metnuti također iza riječi *crkva* i iza *ne pušta*.

§ 210. a) Enklitikama je mjesto odmah iza *veznika* u zavisnim rečenicama i odmah iza upitnih i odnosnih zamjenica. Na pr. znam, da *su* mnogi bili; — *ne* znaš, premda *si* jučer čuo; — ako *te* Stojan zapita, reci mu; — kazat ću vam, kad *se* sjetim; — on se srdi, jer *mu* to nije po volji; — tko *će* sutra s nama ići? — što *te* boli? — žena, koja *je* sve to gledala, reče. — Isto tako enklitika stoji odmah iza upitnoga *veznika zar*; na pr. *zar vam* nije nitko dao?

Bilješka. U usporednoj rečenici ne mora enklitika stajati odmah iza *veznika*; na pr. dobro si rekao, ali mnogo *je* teško razumjeti; — vi to ne ćete, dakle *nema vam* pomoći. Bilo bi posve dobro i: ali *je* mnogo teško razumjeti; — dakle *vam* nema. — Da odmah iza *veznika a, i* ne mogu stajati enklitike, to se zna iz § 83 b i 142 c.

b) Enklitika *li* stoji svagda iza prve riječi u rečenici ili iza druge, ako je pred tom prijedlog; na pr. znaš *li* čitati? — može *li* Stanko doći? — želiš *li* vidjeti, doći sutra; — sad *li* oni to govore? — za svoj *li* rod više ne mariš? — lijepo *li* izmisliš!

Bilješka. Tako i slabo obični *veznik bo* stoji iza prve riječi u rečenici; na pr. on *bo* je znao. Mjesto toga je običnije: *jer* je on znao.

c) Enklitike obično stoje ispred glagolskoga oblika, kojemu pripadaju, pa onda mogu od njega biti rastavljene; na pr. po starim *je* zakonima dužnik, koji nije mogao duga platiti, postajao rob; — stari *su* hrišćani, koji nijesu bili pokvareni tako kao mi, po zapovijedi apostolskoj lijegali na pragu crkvenom i objavljivali grijehe svoje; — onda *se* usred dima i pojanja, kojega bijaše puna crkva, jedan anđel živim ugljenom s oltara dotače proroka.

d) Rjeđe enklitike stoje iza glagola, a onda ne smiju biti od njega rastavljene. Govori se na pr.: i odmah duh izvede *ga* u pustinju; — a oni donesoše *mu* novac; — tada skupiše *se* glavari sveštenečki i književnici. — Rđavo bi bilo na pr. i odmah duh izvede u pustinju *ga*; — a oni donesoše novac *mu* i t. d.

§ 211. a) Kad se u kojoj rečenici nađu po dvije ili po tri enklitike, one stoje obično jedna do druge. Ako je od

njih jedna *ti*, ona svagda stoji na prvom mjestu; na pr. hoćeš *ti mi* dati? — ako *ti ga* opaziš, reci mu; — lijepe *ti su ti* one jabuke!

b) Kad među enklitikama, koje se zajedno nađu, nijedna nije glagolska (t. j. *sum, si . . . , tu, ćeš . . .*), onda genitiv i dativ stoje pred akuzativom, a dativ stoji i pred genitivom; na pr. prođi *ga se*; — ne dohvataj *me se*; — ne bojimo *ih se*; — daj *mi ih*; — pokazah *vam ga*; — čudim *joj se*; — prodaše *nam ih*; — žao *mi ga* bijaše; — ako *ti nas* nestane. Ovamo ide i namještaj *je se*, gdje je riječca *je* enklitički oblik za genitiv sing. ženskoga roda; na pr. prođi *je se*; — nijesam *je se* sjetio.

c) Od glagolskih enklitika *je* stoji poslije zamjeničkih, na pr. dao *mu je*; — vidio *ga je*; — možda *se je* probudila; — uzela *nam ga je*; — javio *vam se je*. — Sve druge glagolske enklitike stoje ispred zamjeničkih; na pr. dao *sam ti*; — tako *smo se* dogovorili; — mnogi *su mi se* izgubili; — reći *ću mu*; — Veljko *će se* pokajati; — danas *ćemo joj ga* predati; — jučer *bih vam ga* donio.

d) Enklitike u istoj rečenici rijetko se rastavljaju; u tom događaju enklitika *je* stoji pred zamjeničkima, a druge se drže svoga reda. Primjeri: tako *je* nekoliko dana po livadama i vrtovima krio *se* i gladovao; — po malo *je* hrane počelo *mu* nestajati; — želio *sam* već odavno nagledati *se* te *ljepote*; — kako *bi* pametan i nepristran čovjek mogao *me* kriviti? — ja sam čuo, da *su* Mačvani u ono doba molili *se* nje-maćkim vlastima.

e) Četiri enklitike jedna do druge nalaze se veoma rijetko; tako bi na pr. bilo: lijepo *ti mi ga je* poslao! Za njihov namještaj vrijede poznata nam već pravila.

Bilješka. O namještaju enklitika, što ga imamo na pr. u: tko *se* god boji, — što *ti je* god rekao i t. d., govori se u bilješki § 89 e.

Red rečenica.

§ 212. a) Usporedne rečenice ne mogu ispred glavne nigda stajati, sasma rijetko mogu biti uklopljene (vidi u § 161 b); — gotovo svagda stoje one iza glavne rečenice, kako je u primjeru: san *je* laža, a Bog *je* istina.

b) Zavisne rečenice ponajviše mogu stajati ispred glavne i iza nje, a to se upravlja prema tome, koja se misao onome

koji govori ili piše, čini važnija. Ako mu se čini misao zavisne rečenice važnija, on će reći: *ako misliš Božji biti*, čini dobro za života; — *kad se vratim s puta*, pohodit ću te; — *ma šta bilo*, otići ću; — *koga se treba bojati*, onoga nemoj srditi. Ako li mu se važnija čini misao glavne rečenice, on će reći: *čini dobro za života*, ako misliš Božji biti; — *pohodit ću te*, kad se vratim s puta; — *otići ću*, ma šta bilo; — *onoga nemoj srditi*, koga se treba bojati.

c) Za načinske ili poredbene rečenice s veznicima *nego*, *kamoli* (§ 173 i 174) i za posljedične (§ 177) treba reći da svagda stoje iza glavne.

d) Uzročne rečenice s veznikom *jer* stoje ponajviše iza glavne, a s veznikom *budući da* ponajviše ispred nje; na pr. malo imamo žita, *jer* je bila nerodica; — *budući da* je bila nerodica, malo imamo žita.

Sintaksa dijelova govora.

Imenice.

Imenice mjesto pridjeva.

§ 213. a) U pjesmama se često uzima imenica kao atribut mjesto pridjeva; na pr. *desnica ruka* (mjesto: desna ruka), *žutica naranča* (mjesto: žuta naranča), *ljepota djevojka* (mjesto: lijepa djevojka), *crvenika vino* ili *rujevina vino* (mjesto: crveno ili rujno vino), *drvo vrbovina* (mjesto: drvo vrbovo). — U običnom se govoru to slabo nalazi; na pr. *jedinica kći* (t. j. jedina kći), *siromasi ljudi* (t. j. siromašni ljudi).

Singular i plural imenica.

§ 214. Dosta se često od konkretnih imenica govori singular, gdje bi po smislu upravo morao biti plural. Primjeri: nije šala ratovati s *Nijemcem* (t. j. s Nijemcima); — *Turčin* (t. j. Turci) navali na njihovu zemlju; — jezgra je naroda našega *seljak* i *težak* (t. j. seljaci i težaci); — Grei slavno pobijediše mnogo jačega *neprijatelja* (t. j. neprijatelje); — danas je mnogo *ribe* na prodaju; — kad dođu na jedno polje, a tu *golub* pre-

krillio polje; — koji ore, pa sirote hrani, i sirote i *crva* i *mrava*; — od kako se u Srijemu *vinograd* počeo saditi; — ode u planinu, gdje se počela kopati *ruda srebrna*; — sve djevojke *ružu* beru.

§ 215. Neke se imenice govore u singularu, makar koliko mnoštvo bilo onoga, što znače; na pr. *vino*, *kiša*, *snijeg*, *sūša* i dr., ali kad se takve imenice misle na različnim mjestima ili u različna vremena ili u svojim različnim vrstama, onda se mogu uzimati u pluralu. Na pr. od *sviju hrvatskih vina* ovo je najbolje; — u proljeće rastu rijeke, kad se tope *snjegovi*, a i ljeti, kad udugotježe *velike kiše*; — na *velikim sušama* ne mogu vodenice da melju; — ta trava cvate u jesen pred *mrazovima*; — *bijezi* su sramni, ali su probitačni.

§ 216. a) Neke se imenice govore samo u pluralu, premda znače jedan predmet (lat. pluralia tantum). Evo ih nekoliko: *grādi*, *gūsle*, *hlāće*, *jāsle*, *klijēšta*, *kōla*, *lēđa*, *ljestve*, *nāočari*, *nōvine*, *ūlozi*, *ūsta*, *vīle*, *vratā* i t. d. — Gdjekoje se imenice bez promjene značenja govore i u singularu i u pluralu; takove su: *mōždāni* ili *mōzak*, *nebēsa* ili *nēbo*, *nōvci* ili *nōvac*, *tlē* ili *tlđ* (vidi u § 74 c). Neke se imenice govore samo u pluralu zato, što doista znače neku množinu; na pr. *dūhovi* (jer traju tri dana), *mēsojedī* (jer traju nekoliko dana), *rezūnci*, *trgānci*, *bdginje* ili *đspice*, *brojānice*.

b) Budući da zbirne imenice znače već same sobom neko mnoštvo, zato se od njih ne govori plural. Između njih i između pravoga plurala ima razlika; kad se veli na pr. *cvijēće*, *grōžđe*, *kāmēnje*, *lišće*, *pērje* i t. d., misli se mnogo čega u skupu ne razabirajući pojedinih dijelova, od kojih je skup sastavljen; a kad se kaže *cvjētovi*, *grōzdovi*, *kāmēni*, *lištovi*, *pēra*, onda se te stvari misle pojedince. Zato se na pr. ne govori *deset kamenja* ili *petnaest perja*, već *deset kamena*, *petnaest pera* i t. d., jer kad se reče pravi broj čemu, onda mu se misli na pojedine dijelove; a onome, što je u hrpi, ne zna se broj. Ovo se ne tiče zbirnih imenica *braća*, *gospoda*, *momčad* (vidi u § 231b).

Pridjevi.

Pridjevi kao imenice.

§ 217. a) Pridjevi se često upotrebljavaju sami sobom kao imenice. Tako se na pr. govori: *stārī* mjesto: starac, *stārā* mjesto: starica, komparativ *stārījī* mjesto: starješina; govori se *domāci* (u pluralu) mjesto: ukućani. Osobito je ovo obično u **muškom** rodu za singular i za plural, u određenom i u neodređenom obliku, ali sve samo za čeljad. Primjeri: ni *najućeniji naši*

ne znadu to; — ne trebaju *dravi* ljekara, nego *bolesni*; — čovjek zato ima *mlađega*, da ga u poslu zamijeni; — *ludi* boj biju, a *mudri* vino piju; — nemoj psovati *gluha* ni pred slijepca metati što, da se spotakne; — *ponositom* i *obijesnom* ime je podsmjever; — *mlad* može umrijeti, a *star* mora.

b) Srednji rod pridjeva mjesto imenica upotrebljava se samo u singularu, za stvari i za čeljad. Primjeri: ustaje na oružje *malo* i *veliko*; — onda iziđu na *suho*; — proklinju *staro* i *mlado*, tko rastavi *milo* i *drago*; — u *dvorove* kuga udarila, pomorila *muško* i *žensko*; — sve ostane po *starome*; — Bogu *Božje*, a caru *carevo* (valja davati). Ovamo idu i riječi *devetō*, *desetō* (genit. *devetōga*, *desetōga* i t. d.), t. j. deveti dio, deseti dio; zatim riječi *blāgo*, *dōbro*, *zld*, koje su postale prave imenice, da se već i ne osjećaju kao pridjevi.

Bilješka. U dobrom narodnom jeziku nije plural ovakovih pridjeva u običaju, na pr. *mnoga se takova* dogodiše u staro vrijeme. Ovo se bolje veli: *mnogo se takovo* dogodi, — ili *mnoge se takove stvari* dogodiše.

c) Ženski rod pridjeva nalazi se osobito u poslovice ma tako, da uz pridjev treba u misli nadopuniti koju imenicu. Primjeri: Bog ti i *bratska* (t. j. ljubav); — tko *lijevom* (t. j. rukom) perčin drži, *desnom* (t. j. rukom) siječe, kuda hoće; — da je na *pasju* (t. j. volju), nigdje konja ne bi bilo; — *carska* se (t. j. riječ) ne poriče. — Ovoga ima i izvan poslovice, pa se dosta često ne može ništa nadopuniti ili se ne zna, koju bi imenicu uz pridjev trebalo uzeti; na pr. u Nišu je bio Rušić-paša poslanike dosta dobro primio, ali sad okrenuo i on *drugu*, te im kaže upravo, šta misli; — obrijao glavu na *hajdučku*; — *stani*, Mitre, *gđrā* bi; — car na cara bez *velike* ne će; — nije to bez *neke*.

Bilješka. Imenica *zemlja* izostavljena je, kad kažemo na pr. *Hrvatska*, *Njemačka*, *Turska*. (Nije dobro *Ruska*, već *Rusija*). — Ženski rod pridjeva rijetko se upotrebljava mjesto imenica za čeljad; tako je *mlāda*, *stārā*, *pravo-slavna*.

Pridjevi kao atributi, predikati, epiteti.

§ 218. a) Kad pridjev stojeći uz imenicu ili zamjenicu označuje stalno svojstvo, onda je on **atribut**. Primjeri: *poštenu* čovjeku treba vjerovati; — *zlatan* je prsten skuplji nego *srebrn*; — pošto ćeš mi prodati ono *crno* jare? — evo je došao red i meni *jadnome*; — tko se *pametan* toga boji?

b) Kad pridjev označuje slučajno i prolazno svojstvo imenice ili zamjenice, on se zove **predikatni atribut**. Primjeri: *oj Dunave, tiha vodo, što ti tako mutna tečeš?* — *dao Bog, sinko, da zdrav otideš i natrag dođeš;* — *srdit Marko jezdi niz Kosovo;* — *pade junak trudan na postelju;* — *gladnu ću mu hljeba dati;* — *gospodar slugu nađe budna.*

Bilješka. Ime „predikatni atribut“ dano je pridjevima u tim primjerima zato, jer oni služe i predikatu (t. j. glagolu) za bližu oznaku, t. j. oni znače, u kakvom se stanju nalazi imenica ili zamjenica u vrijeme, koje se glagolom izriče.

c) Kad se pridjev dodaje glagolu *biti (jesam)* ili drugim glagolima nepotpuna značenja (§ 151.), onda je on **predikat**, a svojstvo je sad stalno, sad slučajno i prolazno. Primjeri: *Bog je pravedan;* — *Rimljani bijahu hrabri;* — *Marko je jutros bio srdit;* — *Živko ostade pošten;* — *ova se žena čini pobožna;* — *vi se gradite pravedni pred ljudima.*

d) Za pridjeve ima još jedno ime: **epiteti**; ali tim se ne naznačuje nikakova osobita služba, jer epiteti se zovu oni atributi, koji se u pjesmama često nalaze bez prave potrebe, već poradi pjesničkoga nakita. Epitete imamo na pr. ove: *bijela ruka, bijeli dvori, crna zemlja, hladna voda, jarko sunce, ravno polje, rujno vino, sivi soko, sitna knjiga, zelena gora* i t. d. — Odavde se vidi, da je svaki epitet atribut (ali svaki atribut nije epitet).

Poraba određenih i neodređenih pridjeva.

§ 219. a) Kad je pridjev atribut, on odgovara sad na pitanje kakav?, sad na pitanje koji? U prvom se slučaju uzima neodređeni oblik, a u drugome određeni. Primjeri: *Veljko je bio tanka i visoka struka;* — *on je čovjek dobra srca;* — *rđav pjevač i dobru pjesmu rđavo upamti, a dobar pjevač i rđavu pjesmu popravi;* — *donesi mi crveni pojas* (t. j. ima i drugih pojasa, ali ti mi donesi onaj crveni); — *izgubila sam srebrni prsten* (t. j. imala sam na pr. još dva zlatna prstena, ali ja sam izgubila onaj od srebra); — *u jednoga kralja bila dva sina: jedan bijaše lukav i nepravedan, a drugi dobar i pravedan; pošto im otac umre, reče nepravedni pravednome.*

Bilješka. Rjeđe se atribut na pitanje kakav uzima u određenom obliku, na pr. *ljudi izopačenoga uma;* — *koji su čistoga srca;* — *pjesma od dobrog pjevača nije protivna razumu.*

b) Kad je pridjev predikatni **atribut**, on odgovara na pitanje kakav? ili na pitanje kako **se** nalazeći? te stoji u neodređenom obliku; na pr. danas Dunav *mutan* teče; — sinoć Miloje zaspao *gladan*.

c) Kad je pridjev predikat, on odgovara na pitanje kakav i stoji u neodređenom obliku; na pr. zec je *plašiv*; — Gundulić postade *slavan*.

d) **Određeni** se oblici obično govore, kad je pridjev u svezi s pokaznim i s posvojnim zamjenicama; na pr. pođe, da gladnoj sirotinji nosi taj *radosni* glas; — ovaj *tužni* događaj ostat će nam dugo u pameti; — povedoh sa sobom onoga *crnog* psa; — i drugome bi već dosta bilo ovakoga *teškog* posla; — pomози svojemu *starom* prijatelju; — bili smo kod našega *milog* učitelja.

e) Uz neodređene zamjenice mogu pridjevi stajati u određenom i u neodređenom obliku. Primjeri: Stanu je prosio nekakav *bogati* (ili *bogat*) trgovac; — to ne može reći nikakav *pametni* (ili *pametan*) čovjek; — svaki *pravedni* (ili *pravedan*) sudija mora to priznati.

§ 220. a) **Određeni** se oblik uzima, kad pridjev s imenicom čini kojemu predmetu ime. Tako na pr. *stari svati* je neki osobiti svat među svatovima, *mlada nedjelja* je osobita nedjelja među drugima i t. d. Takovi su i primjeri: *Črna Gora, časni post, Novi Sad, novi zavjet, stari zavjet, sljepi miš, sūha bolešt, veliki župān* i t. d. (vidi u § 201 c).

b) **Određeni** se oblik mora uzeti u vokativu, kad je pridjev sam bez imenice; na pr. *ljubazni!* molim se Bogu, da ti bude dobro; — nepravdu izmišlja srce tvoje, *lukavi!* Tako je isto i: ti to ne znaš, moj *dragi!* (gdje je pridjev združen s posvojnim zamjenicom). Ako li uz pridjev u vokativu stoji imenica, može oblik biti određen i neodređen; na pr. *dobri* čovječe i *dobar* čovječe, *mladi* junače i *mlad* junače.

c) Samo **određeni** oblik uzima se onda, kad je pridjev sam bez imenice, ali se proteže na imenicu iz predašnjega dobro poznatu, na pr. Isus daje pleći, da ga biju, obraze, da ga priušavaju, lica ne odvrća od sramote i zapljuvanja, ali *bezazleni* sve prima drage volje; — kad je Adam prestupio zapovijest Božju, nije li ga Bog onda mogao predati smrti? pa šta bi? pravda Božja izagna *nedostojnoga* iz raja.

§ 221. Ima dosta pridjeva, koji su oblični samo u jednom obliku; na pr. pridjevi su *bratov*, *sèstrin* neodređeni, a pridjevi *gòspodski*, *jùnāčki* određeni (§ 76 a, b). Oni dakle prvi pridjevi upotrebljavaju se i ondje, gdje bi trebalo uzeti određeni oblik; na pr. *Kr̄stov* dān, *Pètrov* pòst (vidi u § 220 a); a pridjevi kao *gòspodski* i t. d. uzimaju se i ondje, gdje bi imao stajati neodređeni oblik; na pr. ručak im je bio *gospòdski*; — ne bojte se, ja sam *domaći*; — tko je među vama *prvi*? — vuk ostaje uvijek *divlji*.

Pridjevi uz riječi *što*, *nešto*, *ništa* i t. d.

§ 222. Kad se srednji rod pridjeva združi s nominativom ili s akuzativom riječi *što*, *nešto*, *ništa*, *koješta*, *svašta*, *mnogo*, onda se i pridjev s njima slaže u padežu. Primjeri: da ti je kazao prorok *što veliko*, ne bi li učinio? — ljudi su ovi bili *nešto srednje* između seljaka i vlastela; — ne mogaše kazati *ništa bolje*; — govori se za njim *koješta ružno*; — govore za mnom *svašta rđavo*; — ima li još mnogo *neuradeno* od toga posla? Ne bi dobro bilo: *što velikoga*, *nešto srednjega* i t. d.

Bilješka. Ako li pomenute riječi *što*, *nešto* i t. d. stoje i u drugom kojem padežu, pridjev stoji u istom padežu; na pr. nijesam se ni nadao *ničemu boljemu*; — tko se dotakne čega *nečistoga*, neka se opere.

O komparativu i superlativu.

§ 223. a) Komparativ se uzima, kad se dva predmeta (koji mogu i u pluralu biti) porede pa se hoće da reče, da se koje svojstvo u jednoga nalazi u većoj mjeri negoli u drugoga; na pr. *šire* je nebo od mora; — *bogatiji* su trgovci od težaka; — *jaća* su dvojica nego sam Radojica.

b) Katkad se uzima komparativ u značenju pozitivna združenoga s prilogom *prilično* ili *razmjerno*; na pr. vino se onamo pije najviše na častima, i to kod *bogatijih* (t. j. kod *prilično* bogatih ili *razmjerno* bogatih) ljudi; — to i *bolji* učenici teško shvaćaju. Ovamo idu komparativi *više*, *češće*, koji se mogu upotrebljavati u značenju: *prilično mnogo*, *prilično često*; na pr. tako sam čuo od *više* ljudi; — znaš li, da me je *više* puta strah? — *češće* ću ih opominjati, ako zaborave.

Bilješka. Komparativ *brže* može značiti isto što pozitiv *brzo*, na pr. car se prepadne pa *brže* pošlje *sluge*, da ih traže; — *brže* zamijesi bijeloga brašna i ispeci pogače. Mjesto samoga *brže* govori se često *brže bolje*, na pr. on skoči pa *brže bolje* glavu zabode u snijeg.

c) Kad se pridjev s pridjevom poredi, **stoje** oba u komparativu; na pr. *sretniji si* nego *pametniji*.

d) Superlativ se uzima, kad se hoće da kaže, da je koje svojstvo u najvećoj mjeri u predmeta, koji se poredi bar s druga dva predmeta; kad velimo na pr. ovaj je hrast *najviši*, to znati, da je viši od druga dva ili od drugih pet ili dvadeset i t. d. — Kad se hoće reći, da je koje svojstvo u vrlo velikoj mjeri, ali se predmet, u kojega se ono nalazi, ni s čim ne poredi, onda se uzimaju pridjevi složeni s riječcom *pre*, na pr. *predobar*, *prekrasan* i t. d.

e) Dosta se često komparativ i superlativ uzima i od pasivnoga participa; na pr. oni su bogatiji i *odjeveniji* (t. j. ljepše i bolje odjeveni) od nas; tako je i: *obrazovaniji*—*najobrazovaniji*, *poznatiji*—*najpoznatiji*, *učeniji*—*najučeniji*, *uzvišeniji*—*najuzvišeniji* i t. d.

f) Katkad se pridjevi u sva tri stepena slažu s riječcom *po*, koja im značenje malo umanjuje, na pr. *podobar*, *polukav*, *pobolji*, *ponajstariji*, *ponajviše* i t. d.

Zamjenice.

O povratnim zamjenicama.

§ 224. a) Protezanje na subjekt kazuje se povratnom zamjenicom (*sebe*, *sebi*, *sobom*), a ne ličnom, bio subjekt makar u kojem licu ili broju; na pr. ja ću tražiti pomoćnika *sebi*, a ti traži *sebi*; — radit ću za *se*; — pogledaj na *se*; — povest ćemo ga sa *sobom*; — oni su *sebi* tim naškodili; — učenik drži knjigu pred *sobom*; — ljudi *sebi* pomažu, kako znadu.

Bilješka. Može se, istina, reći i: brat je *njemu* naškodio, ali tada se *njemu* ne proteže na subjekt (*brat*), već na drugoga nekog, t. j. smisao je sasvim drugi, negoli kad se reče: brat je *sebi* naškodio.

b) Pripadanje subjektu ne kazuje se zamjenicama *moj*, *tvoj*, *njegov*, *njezin*, *naš*, *vaš*, *njihov*, nego povratnom zamjenicom *svoj*; na pr. ja nađoh *svoju* knjigu; — ti ćeš *svoju* glavu izgubiti; — Veljko miluje *svoga* prijatelja; — svaka majka želi dobro *svojem* djetetu; — radimo za *svoj* narod; — molite *svoga* oca, da vam dopusti; — sluge treba da su vjerne *svojim* gospodarima.

Bilješka. Rijetko se mjesto *svoj* uzima posvojna zamjenica onoga lica, kojega je subjekt; na pr. ja nađoh *maju* knjigu; — sluge treba da su vjerne *njihovim* gospodarima.

c) Zamjenice *maj, tvoj* i t. d. uzimaju se za pripadanje riječi istoga lica, koja nije subjekt; na pr. meni je *moja* mala kuća milija nego tuđa velika; — seljaci dignu kamen i odnesu ga na *njegovo* mjesto; — tamo nam nema *naše* vjere.

Bilješka. Moglo bi se također reći (ali bi bilo manje obično): meni je *svoja* kuća milija; — seljaci dignu kamen i odnesu ga' na *svoje* mjesto; — tamo nam nema *svoje* vjere.

O pokaznim zamjenicama.

§ 225. a) Razlika je među pokaznim zamjenicama *ovaj—taj—onaj*, da prva od njih pokazuje ono, što je blizu onome, koji govori, druga, što je blizu onome, s kim se govori, a treća, što je daleko i od onoga, koji govori, i od onoga, s kim se govori. Ovo vrijedi i za sve riječi, koje su od tih zamjenica izvedene, na pr. *ovaki, taki, onaki, ovamo, tamo, onamo* i dr. Primjeri: nesretan čovjek namjeri se na svoju sreću, a ona mu reče: „Da sam ja budna lila, ne bi ti dobio ni *tih* opanaka“; čovjek je onda upita: „A tko si ti, da ja ne bih dobio ni *ovih* opanaka?“ (sreća dakle veli: *tih* opanaka, t. j. koji su na tebi, a čovjek kaže: *ovih* opanaka, t. koji su na meni); — ako Bog da, te *ovu* ranu prebolim, koja je sad na meni, bolje ću se čuvati; — šetajući se opazi Stojša u avliji veliku jamu, pa onda reče: a šta je *to*, zete? kako možeš u svome dvoru trpjeti *toliku* propast? zašto *to* ne zaroniš? — car Dušan loveći po planini ugleda na jednom mjestu, gdje se grane od drveća i dolje savijaju i gore uzvijaju; kad dođu na *ono* mjesto, a *to* dijete kod nekoliko ovaca udarilo svoju sjekiru u kladu, pa leglo te spava.

b) Zamjenica *ovaj* vrlo se rado upotrebljava za ono, što dalje dolazi u govoru; na pr. ja ne mogu na vašu ponudu pristati iz *ovih* uzroka: 1. što mi nije potrebno, 2. što bi to bilo na štetu mojim prijateljima i t. d.; — poslije Dunava *ovo* su najznatnije vode u našim zemljama: Sava, Drava, Drina, Bosna, Morava i t. d.

c) Kad se pokaznom zamjenicom ima pokazati na što, što je već naprijed u govoru spomenuto, obično se uzima *taj*; na pr. Milan nije rado naprijed u boju trčao, a Miloš je *to* najvolio i u *tome* nikom nije ustupao; — kod gdje kojih manastira skupi se o velikim godovima po nekoliko hiljada ljudi; *tu* prodaju trgovci različnu robu, *tu* se sa-

staju kumovi, prijatelji i poznanici. — Rjeđe se uzima u takovom događaju zamjenica *ovaj*; na pr. valja priznati, da je zemlja okrugla; da bi se još bolje potvrdila *ova* istina, navest ćemo neke dokaze; — starješina bi blagoslovio hljebove, pšenicu, vino i ulje; *ovaj* se stari običaj dodržao do danas.

d) Zamjenica se *onaj* upotrebljava mjesto koje naprijed rečene imenice, koju bi upravo trebalo ponoviti; na pr. takav bi spisatelj činio mnogo pametnije, da piše narječjem svojim, negoli da kvari i svoje i *ono* braće svoje; — mladići čestitoga vladanja mili su svakome, a *oni* rđava vladanja nikome.

O odnosnim i neodređenim zamjenicama.

§ 226. a) Zamjenice *koji*, *kakav*, *tko*, *što*, *čiji* mogu se u nekim osobitim prilikama upotrijebiti u značenju neodređenih *nekoji*, *nekakav*, *netko*, *nešto*, *nečij*. Primjeri: svi su naši star. manastiri imali od starine *koji* manje, *koji* više sela i zemlje; — carev sin zađe s onom papučom ogleđajući svakoj djevojeji papuču na nogu, ali *kojoj* duga, *kojoj* kratka, *kojoj* uska, *kojoj* široka, ne može nijednoj da pristane; — stane dokazivati, da je naše stanje došlo od *kakove* prirodne bolesti; — *tko* ovim putem, a *tko* onim ide; — *što* lugom, *što* pijeskom, sve je oprala: — doći će *čij* sluga.

Bilješka. Prilozi *kada*, *gdje* mogu imati značenje neodređenih *nekad*, *negdje*; na pr. poreza nije svagda jednaka, nego je *kad* manja, *kad* veća; — tako se onda po svoj zemlji *gdje* manje, *gdje* više događalo.

b) Zamjenica *koji* ima katkad značenje *kojigod*; na pr. brat je mio, *koje* vjere bio. — U značenju *tkogod*, *štogod* mogu se uzeti zamjenice *tko*, *što*, pa ako na njima nije sila govora, ne stoje one tada na prvome mjestu u rečenici; na pr. može *tko* reći, da ovaj stih nije dobar; — najprije ćemo kazati *što* o Bosni i Hercegovini; — sada će *tko* pomisliti, da sam ja to učinio; — ovo je upravo sve za kćer, ali mati ustavi *što* i za sebe; — *tko* zna bolje, široko mu polje!

§ 227. a) U izričnim, pogodbenim i vremenskim rečenicama mogu stajati neodređene zamjenice *netko*, *nešto*, *negdje* i t. d. gdje-god ih misao ište, ali običnije stoji mjesto njih *tko*, *što*, *gdje* i t. d. Primjeri: on se ponosi misleći, da je *(ne)što* veliko, a nije ništa; — ako osiromaši brat tvoj i proda *(ne)što* od imanja svoga, pomozi mu; — ako je *(ne)tko* lud, ne budi mu drug; — svak bi se smijao, kad bi čuo, da je *(ne)gdje* i to zanat; — kad gdje nađoh *neku* (koju) pogrješku, ja je ispravih.

b) Kad je zamjenica *čiji* (*čiji*) odnosna, ona se može protezati samo na riječi muškoga roda, koje stoje u singularu i znače čeljad; na pr. onaj učenik, *čija* je ovo knjiga, neka se javi; — blago čovjeku, u *čijem* duhu nema lukavstva; — ovu sam haljinu kupio od trgovca, *čiju* robu svi hvale.

Bilješka. Nije dakle zamjenica *čiji* dobro upotrebljena u ovim primjerima: nakupovao sam svakakvih stvari u trgovaca, *čiju* robu svi hvale; — sjedio sam pod hrastom, *čij* se vrh već osušio, već treba reći: u trgovaca, *kajih* robu . . ., pod hrastom, *kajega* . . . Ne valja ni: to je ona seljakinja, *čija* je kći postala gospođa; — sjedio sam pod drvetom, *čije* su grane lijepo ulistale, već treba: seljakinja, *koje* kći . . ., pod drvetom, *kajega* grane . . . Ali i gdje je slobodno uzeti *čiji*, svagda se mjesto te zamjenice može upotrijebiti genitiv zamjenice *koji*; dakle sasvim je dobro na pr. onaj učenik, *kajega* je ovo knjiga, neka se javi; — ovu sam haljinu kupio u trgovca, *kajega* robu svi hvale.

§ 228. a) Mjesto odnosne zamjenice *kdjī—kdjā—kdjē* vrlo se često uzima *što*, koje se ne mijenja. Na pr. podaj onom čovjeku, *što* je donio vreću; — reci onim ljudma, *što* stoje na polju; — teško onoj djevojci, *što* ne sluša svoje majke; — blago djeci, *što* slušaju svoje roditelje.

b) Ako ovakovo *što* zamjenjuje drugi koji padež osim nominativa, onda mu se još doda zamjenica trećega lica u onom padežu u kome bi bila zamjenica *koji*. Primjeri: to je ona žena, *što* smo je vidjeli; — dobro je ono vino, *što* smo ga pili; — izgorješe kuće, *što* smo ih lani gledali; — dođoše k meni ljudi, *što* su im konji odvedeni; — vidio sam čovjeka, *što* su mu konja odveli; — je li dobro pero, *što* njim pišeš? — našoh ključ, *što* mi ga zimus nestade.

Bilješka. Ne može se uzeti *što* mjesto genitiva (*kajega*, *koje*, *kajih*), kad mu je značenje posvojno. Vidi primjere u § 204 d.

c) Ako se *što* proteže na riječ, koja znači kakovu stvar, onda se oblici akuzativa i instrumentala od zamjenice trećega lica mogu izostaviti te ostaje samo *što*; na pr. donesi mi nož, *što* sam jučer kupio; — lijepa je ono knjiga, *što* si mi poklonio; — ljudi u toj zemlji žive dosta nalik na ona vremena, *što* pjesnici nazivaju zlatnim vijekom; — gdje je lopata, *što* se žito vije?; — donesi mi čekić, *što* se konji potkivaju.

d) Kad bi s ovakovim *što* imao stajati koji prijedlog, on se metne iza *što* i združi se s potrebnim padežem zamjenice trećega lica; na pr. rekao mi je čovjek, *što* smo s njime jučer govorili;

— gdje je knjiga, *što iz nje učiš čitati?*; — lađe druge ne bješe osim one jedne, *što u nju uđoše učenici*; — pohodiše me prijatelji, *što sam kod njih lani bio*.

e) Mjesto odnosne zamjenice *koji, koja* uzima se katkad riječca *da*; na pr. u tom narodu nema gotovo čovjeka, *da* ne zna čitati i pisati; — nema vlasti, *da* nije od Boga; — ima li još koga, *da* nije došao?; — nitko ne ostade, *da* nije onamo prešao. Rjeđe se ovako upotrebljava riječca *gdje*; na pr. poslije ćeš sresti drugoga čovjeka, *gdje* nosi ribu; — vidite li onu ženu, *gdje* kopa?

§ 229. a) Kad se u rečenici nalazi neodređena zamjenica, kojoj je na početku *ni*, onda glagol mora biti zanijekan, na pr. to mu *nitko ne* vjeruje; — danas *ne* radimo *ništa*; — *ničemu* se više *ne* nadam. Ovo vrijedi i za priloge, kao što su: *nigdje, nikad, nikamo*, i za broj *ni jedan*, na pr. *to neću nikad* zaboraviti; — *ne* uloviše *ni jedne* ribe.

b) Katkad se događa, te koja od pomenutih riječi, što imaju na početku *ni*, znači nešto jasno; u tome događaju glagol nije zanijekan. Primjeri: on se na me srdi za *ništa* (t. j. za malenkost); — u knjizi, koju sam jučer čitao, jezik je *nikakav* (t. j. veoma je loš); — takova djela čine *nikakvi* (t. j. rđavi) ljudi; — svijet je stvoren iz *ničega* (tu se „ništa“, premda je „ništa“, ipak pomišlja kao neko stanje).

§ 230. Kad se prijedlogom *bez* hoće osobitom silom izreći, da nečega nema, onda uza nj stoje neodređene zamjenice *itko, išta, ikakav* i t. d. ili *nitko, ništa, nikakav* i t. d. ili *sav, svaki*. Govori se na pr. *bez ikakvoga* (ili *nikakvoga* ili *svakoga*) straha, — *bez ikoje* krivice, — *bez nikakvoga* razloga, — *bez sve šale* i t. d. Inače se govori naprosto: *bez straha, bez šale* i t. d.

Brojevi.

§ 231. a) Dosta se često uzimaju glavni brojevi sami, gdje se misle ljudi, na pr. *два* bez duše, *трет* bez glave; — *два* vuku, a *četир* tuku. Ali u svakovom je događaju za mušku čeljad običnije uzeti brojnu imenicu na *-ica*, na pr. *двојица, тројица*

b) Sa zbirnom imenicom *браћа* mogu se uzimati glavni brojevi, na pr. *имам пет* braće; — bilo nas je *девет* braće. Ali je sasvim dobro reći i: *петорица, деветорица* i t. d. braće. Uz druge zbirne imenice, koje znače mušku čeljad, govore se brojne imenice, na pr. *петорица* gospode, *троје* momčadi i t. d.

c) Kad se glavni brojevi pišu ciframa, iza njih se ne bilježi točka (ako nijesu na svršetku rečenice), a iza rednih se brojeva bilježi točka, kad se pišu ciframa. Primjeri: došlo je 20 ljudi i 15 žena; — car Josip II. umrije u Beču 20. veljače 1790. godine.

Bilješka. O brojevima i o njihovu slaganju s imenicama dosta se govori u § 91—95, u § 190—193 i § 216b.

Glagoli.

Glagoli povratni, prelazni i neprelazni.

§ 232. a) Često prelazni glagoli imaju kao objekt uza se riječcu *se*, i onda se kaže, da su povratni (refleksivni), jer im se radnja povraća na subjekt; na pr. *čuvati se*, *hvaliti se*, *odijevati se*, *umivati se*, *vārati se*, *veseliti se* i dr. Kad velimo: *čuvam se*, ili *vāraš se* ili *veselimo se*, to je isto, kao da rečemo: *čuvam sebe*, *varaš sebe*, *veselimo sebe* i t. d.; tu dakle imamo objekt, kao kad kažemo: *čuvam kuću*, *veselimo roditelje* i t. d.

b) Povratni se glagoli zovu i oni, koji uza se uvijek imaju riječcu *se*, mjesto koje se ne može uzeti *sebe*, na pr. *bójati se*, *brīnuti se*, *čūđiti se*, *nādati se*, *smījati se*, *šāliti se*.

c) Gdjekoji neprelazni glagoli mogu, ali ne moraju imati uza se riječcu *se*; tako imamo na pr. *blīstati* i *blīstati se*, *potrīpjeti* i *potrīpjeti se*, *sjāti* i *sjāti se*, *sūmnjati* i *sūmnjati se*, *đbīci*, *đbīknuti* pored *đbīci se*, *đbīknuti se* (na pr. ovamo sam obikao dolaziti ili obikao sam se), *pristōjati* pored *pristōjati se* (na pr. okruži se dvoranima, kako *pristoji* caru ili *pristoji se*).

d) Prolazni se glagoli često uzimaju kao neprelazni, bez objekta; tako je na pr. jučer sam *čitao*, — sjutra ću *orati* i t. d., tu dakle nema objekta (na pr. *knjigu*, *njivu*). Gdjekoji prelazni glagoli kad stoje ovako bez objekta, mogu imati uza se riječcu *se*: *bōsti se* pored *bōsti* (na pr. ova se krava *bode*, t. j. ne sebe, već ljude ili druge životinje), *grēpsti se* pored *grēpsti* (na pr. ova se mačka *grebe*, t. j. ne sebe, već ljude ili životinje), *gūrati se* pored *gūrati* (na pr. ne *guraj se*, t. j. ne *guraj* druge ljude) *obēcati se* ili *obrēci se* pored *obēcati*, *obrēci*.

e) Obrnuti pojav nalazi se također u nekih glagola, t. j. glagolu riječca se pripada te se i govori s njom, ali i bez nje. Imamo na pr. *krētati* pored *krētati se* (na pr. vojska *kreće* na put), *obōgatiti* pored *obōgatiti se* (na pr. vrlo je obogatio trgujući), *pōčēti*, *pōčīnjati* pored *pōčēti se*, *pōčīnjati se* (na pr. tada *poče* borba za slobodu, — ovdje *počinje* naša livada), *svrnuti*, *svrācati* pored *svrnuti se*, *svrācati se* (na pr. zašto ne *svrnete* k nama? — ovamo *svraćaj*, *ju-nače*), *ūčiti* pored *ūčiti se* (na pr. Milan dobro *učī*).

§ 233. a) Riječca *se* upotrebljava se uz prelazne glagole često, da se naznači nešto, što biva samo od sebe; na pr. *drvo se suši*, *juha se hladi*, *kamen se valja* s brda, *kuća se ruši*, *mjesec se okreće* oko zemlje, *snijeg se topi* i t. d.

b) Riječcom *se* uz prelazne glagole izričemo često pasiv, t. j. radnju, koja ne biva sama od sebe, već joj je izvor izvana; na pr. *vino se pije*, ovaj *se* čovjek zove Petrović, *đuju se* dobri glasovi i t. d. Takvi su i ovi primjeri: Miloje *se*

izbaci (t. j. bi izbačen) iz službe; — sjeme pade kraj puta i *po-gazi se*; — rukama apostolskima *učiniše se* mnogi znaci i čudesa; — *dadu im se* na dar tri prstena; — bijeli mu *se poharaše* dvori, *odnese se* iz riznice blago.

Bilješka. Razlika između rečenica pod a) i između onih pod b) stoji u *tome*, što se one prve ne mogu pretvoriti u aktivne, a ove se druge mogu. Mjesto: vino *se pije*, — *čuju se* dobri glasovi možemo reći: ljudi vino *piju*, — *čujemo* dobre glasove i t. d. A rečenice: drvo *se suši*, — juha *se hladi* i t. d. ne možemo aktivom izreći. Ni u jednim ni u drugim mjesto *se* ne može se *uzeti sebe* (kao u § 232 a).

§ 234. a) Povratni se glagoli često upotrebljavaju u uzajmičnom (recipročnom) značenju; na pr. ovi *se* ljudi *miluju* (t. j. jedan drugoga miluje); — mi *se pozdravljamo* na ulici (t. j. pozdravljamo jedan drugoga); — *zašto se* stadošte *tući*?

b) Kad dolaze jedan do drugoga dva glagola, od kojih i jednome i drugom pripada riječca *se*, ona može uz obadva stajati; na pr. tada *se* opet spomenuste *starati se* za me. Ali češće *se* stoji samo uz jedan od takova dva glagola; na pr. i tako *se* upru brani (mjesto: upru *se* brani *se*); — bojim *se* nasmiati ovdje (mjesto: bojim *se* nasmiati *se*). — Stanko *se* boji i stidi (mjesto: boji *se* i stidi *se*).

c) Kad treba, da se načini pasiv od neprelaznih glagola, onda se uzme riječca *se*; na pr. kako *se* tu *sjedi*? — *ovuda se ide* u selo. — Kad treba izreći pasiv od povratnih glagola, oni ostaju bez promjene; na pr. odmah kako *se* *ponu* na brijeg, vidi *se* crkva; — od takovih pastira ne može *se* ničemu boljemu *ni nadati*; — zato *se* tu mora najviše *starati*, da *se* ništa ne kaže drukčije, nego što jest; — traže, da im *se* *klanja* po ulicama; — to *se* kaže, kad *se* *raduje*, da je kakav nepovoljan posao prošao.

§ 235. a) Rijetko se neprelazni glagoli mogu upotrebljavati kao prelazni; takovi su *trkati* i *uskrsnuti*; na pr. djeca *trču* po vrtu, Isus *uskrse* od mrtvih, — ali i: jučer sam *trkao* svoga konja (t. j. gonio ga, da trči), *uskrsao* ga Bog. Glagol *tèći* može biti i prelazan i neprelazan, ali s razlikom u značenju; neprelazno *tèći* imamo na pr. kad velimo: Drava *teče*, dani *teku*, a prelazno je, kad velimo: *teći* kuću, *teći* novce (t. j. stjecati).

Bilješka. Neprelazni glagoli *lèći* (lijègati), *sjèsti*, *ústati* (ústajati), *gòrjeti* upotrebljavaju se u pjesmama kao prelazni; na pr. u večer *me* rano *lijegaše*, u jutru *me* rano *ustajaše*; — s desne strane *sjede* (Jug Bogdan) *zeta Strahinića bana*; — bjež' iz kule, da *te* ne *gorimo*. Gdješto *se* tako govori i izvan pjesama.

b) Neki neprelazni glagoli postaju prelazni, kad se slože s kojim prijedlogom. Na pr. *iči*—*náci*, *letjeti*—*prelètjeti*, *pàsti*—

nāpasti (na pr. šta si *napao* toga čovjeka?), *plākati*—*ōplakati*, *skōčiti*—*preskōčiti*, *stāti*—*zāstati* (na pr. *zastao* ga kod kuće), *sjāti*—*obāsjeti*, *spāvati*—*uspāvati* i dr.

Glagoli trajni i trenutni.

§ 236. a) Trajni su glagoli, koji u prezentu mogu odgovarati na pitanje: *što sada radiš?* a infinitivom mogu biti dopuna glagolima: *pōčeti*, *prēstati*. Trenutni su oni, s kojima se ne može odgovoriti na rečeno pitanje i koji ne mogu biti dopuna glagolima *pōčeti*, *prēstati*. Tako je na pr. glagol *čitati*—*čitām* trajan, jer na pitanje: *što sada radiš?* može se odgovoriti *čitam* i može se reći: počeh ili prestadoh *čitati*; a *pročitati* je glagol trenutan, jer se na pomenuto pitanje ne može odgovoriti: *pročitām* i ne može se reći: počeh (prestadoh) *pročitati*.

b) Trajni se glagoli dijele u durativne (neprekidne) i u iterativne (učesne). Durativni znače radnju, koja teče bez prekida, na pr. *plēsti*, *gīnuti*, *lētjeti*, *hvālitī*, *glēdati*, *kupōvati* i t. d, a iterativni su oni, koji znače radnju s čestim ponavljanjem i prekidima; na pr. *polijētati*, *izglēdati*, *zabādati*, *nalāgati*, *pobolijēvati*, *izvlāčiti* i dr.

c) Iterativni se glagoli dijele u iterativne I. i II. stepena, a razlika je u tome, što ovi drugi znače ponavljanje u još većoj mjeri; ali je značenje često zadržano, te znače jedni što i drugi. Iterativni II. stepena izvode se iz iterativnih I. stepena, a znak im je *-ava-* ili *-iva-* pred nastavkom *-ti* u infinitivu. Tako *pūstati*, *dopūnjati*, *izmišljati*, *poglēdati*, *ponūđati*, *umiljati se*, *zatiskati* iterativni su glagoli I. stepena, a II. su stepena *puštāvati*, *dopunjavati*, *izmišljāvati*, *pogledāvati*, *ponuđāvati*, *umiljavati se*, *zatiskivati*. — Često iterativnoga glagola I. stepena nema, već samo drugoga; na pr. nema *sažaljati*, *uništati*, *oživljati*, *pokraćati*, *posvećati*, *primamljati*, već samo *sažaljāvati*, *uništāvati*, *oživljāvati*, *pokraćivati*, *posvećivati*, *primamljāvati* i t. d. Često opet prema iterativnome glagolu I. stepena nema takvoga glagola II. stepena; imamo na pr. *zabādati*, *nalāgati*, *pogādati*, *razmātrati*, ali nemamo: *zabādavati*, *nalagavati*, *pogođivati*, *razmotrivati*.

d) I trenutni gdje koji glagoli mogu biti iterativni, t. j. radnja im se ponavlja, ali svaki put je trenutna; na pr. *pōpucati* (obručī su popucali, t. j. nekoliko njih, svi jedan za drugim), *porazbolijēvati se* (čeljad su se porazbolijevala, t. j. jedno za drugim), *poizvaljivati* (poizvaljivao vjetar drveta), *isprebijati* (isprebijali ljudi vuka), *pozdbati* (ptice su pozobale grožđe).

e) Neki se glagoli mogu upotrebljavati i kao trajni i kao trenutni; to su ovi: *čūti*, *imenovati*, *křstīti*, *pisati*, *prēste-*

novati, razumjeti, rúcati, tužiti, vđpiti, večerati, vézati, vđjeti, vđrovati i gdje koji drugi. — Odjelito treba spomenuti glagol *kázati*, koji je i trajan i trenutan u prezentu; u participu prezenta i u imperfektu je samo trajan, a u ostalim je oblicima samo trenutan. Glagol *dáti* je trenutan, a *ně dati* je trajan (vidi u § 133 d).

§ 237. a) Glagoli bez prijedloga jedni su trajni, a drugi su trenutni. Trajni su na pr. *pěci, plěsti, gñnuti, tñnuti, lětjeti, trpjeti, hváliti, nđsiti, vđditi, čívati, pđdati, stđvoljati, vrđcati, kupovati, mđlovati* i t. d. — trenutni su na pr. *rěci, sjěsti, đignuti, viknuti, kúpiti, pústiti, rđditi, skđćiti, vrátiti* i t. d. Kad se ovi drugi i njima slični glagoli združe s prijedlozima, oni ostaju trenutni; na pr. *izrěci, đdsjěsti, pđdignuti, doviknuti, iskúpiti, prepústiti, porđditi, doskđćiti, svrátiti*. Od onih prvih glagola jedni postaju trenutni, a drugi ostaju trajni, kad se združe s prijedlozima; na pr. trenutni su: *ispěci, splěsti, pđginuti, utñnuti, dolětjeti, pretřpjeti, pohváliti, sačívati, pokupovati, sámilovati*, — a trajni su: *iznđsiti, prevđđiti, prđpadati, pđstavljati, nāvraćati* i t. d.

b) Ima trajnih i trenutnih glagola, koji su u običaju samo s prijedlozima združeni: *dokúćiti—dokučívati, pđćeti—pđćinjati, úsěti—úsimati, pđćinuti—počívati, prđnuti—priđnjati, opkoliti—opkoljávati, uzvisiti—uzvišívati, poníziti—poniživati, približiti—približávati, sprémiti—sprémati*. Tako su i vrlo mnogi iterativni glagoli u običaju samo s prijedlozima složeni; na pr. prema *ubjati, istrěsati, promišljati—promišljávati, dopúnjati—dopunjávati, pokračívati, obrestívati* nema prostih (bez prijedloga): *bijati, tresati* i t. d. Dosta su rijetki iterativi bez prijedloga, na pr. *birati, bivati, lijetati, noćívati, puštávati, ručávati, svanjívati, večerávati, vjencávati*.

Prilozi.

§ 238. a) Prilozi ponajviše znače ili način ili mjesto ili vrijeme, t. j. odgovaraju ili na pitanje kako? (na pr. *lijepo pišeš, veselo živimo, govorio je latinski*) ili na pitanje gdje? (na pr. *stajali su vani, tu sam bio, stani dolje*) ili na pitanje kada? (na pr. *lani sam bio, onda su rekli, jutros je otišla*).

Bilješka. Rijetki su prilozi, koji odgovaraju na pitanje ko ko?, na pr. *mnogo sam dobio, malo sam izgubio, dosta je trpjela*. — Mjesni prilozi mogu odgovarati i na pitanja kamo?, kuda?; na pr. *izidoše van, skitao se ovuda*.

b) Koji prilozni znače mjesto ili vrijeme, oni služe za bližu oznaku glagolima; a oni, koji znače način, mogu izbliže označivati glagole, pridjeve i druge priloge (na pr. *lijepo pišeš, malo bolji, vrlo lijepo*).

Bilješka. Koji prilozni odgovaraju na pitanje koliko? oni mogu izbliže označivati imenice, koje stoje u genitivu, na pr. *mного ljudi, malo vode, dosta brige, nekoliko ovaca*.

c) Gdjekoji prilozni ne znače ni način ni mjesto ni vrijeme, već služe za neko osobito isticanje drugim riječima. Takovi su prilozni: *bár, bās, čak, èno, èto, èvo, gòtovo, jèdva, jđš, mđšda, pūče; sàmo, tàkòđer, tòbože*. Govori se na pr. *daj mi bar tri jabuke; èvo ja vam kažem; to je gòtovo većina; jèdva vidim*. — Među takove priloge ide i niječna riječca *ne*.

d) Kad se riječca *ne* složi s prilogom *malo*, izlazi nov prilog *nemalo* (na pr. *ja sam nemalo kao i ti velik*) ili *màlo ne*. Ovaj drugi prilog ističe samo glagole, na pr. *malo ne padoh*, — *malo me ne iskara*, — *malo u oko ne udari*.

Bilješka. Zato je pogrešno: *malo ne* svi građani mišljahu, ili: *potrošio sam malo ne* polovinu novaca. Tu se mora reći: *gotovo* ili *skoro*.

e) Mjesto pridjeva u predikatnoj službi nalazi se katkad prilog. Primjeri: u obrazu je ban Strahinić *sjetno* i *neveselo*; — da li znadeš Budimlju Jovu? je li *zdravo*, je l' se oženio?; — *bolje* je Božić kužan nego južan; — *bolje* je prazna vreća nego vrag u vreći; — jeste li *zdravo* i *veselo*? Prema tome imamo također: *kako ste?*, — *kako su moja braća?*

§ 239. a) Prilozni budući partikule (vidi na str. 4) nemaju padeža ni brojeva ni roda, ali mogu imati komparativ i superlativ; na pr. *dràgo — dràže — nàjdràže, mùdro — mùdrije — nàjmùdrije*. Tako je i *čèsto — čèšće — nàjčèšće, žào — žàlije — nàjžàlije, ràdo — ràdije — nàjràdije* (nije dobro: *rađe — najrađe*).

b) Riječ *nalik* je prilog i zato se ne mijenja; govori se dakle: sestra *nalik* (a ne: *nalika*) na brata, — ili sestre *nalik* (a ne: *nalike*) na braću. Kad bi trebalo tu riječ sklanjati, uzme se pridjev *sličan*, na pr. u gimnazijama i *sličnim školama*.

c) Ima dosta priloga, koji su složeni od dvije riječi, od kojih je prva prijedlog, na pr. *bezobzirke, dodušè, dòista, isprva, iznova, nàtrag, nàprijed, nàvlaš, nàpokòn, pogòtovu, úvelike, zacijèlo, zàrana* i t. d.

Prijedlozi.

§ 240. a) Prijedlozi stojeći s kojim padežem najčešće izriču mjesto i vrijeme. Kad se na pr. veli: *uđosmo u sobu, osta-*

vih knjigu na stolu, vrt je za kućom i t. d., tu se izriče mjesto, a vrijeme je u primjerima: radit ćemo do noći; doći ću k vama na jesen; to se dogodilo o Uskrsu i t. d.

b) Osim mjesta i vremena izriču prijedlozi zajedno s padežima i druge odnošaje među riječima. Tako imamo društvo, kad velimo: doći ću s Milojem, — raskidu: došao je bez brata svojega, — svrhu: idem po vodu; — uzrok: propao je s nerada; ne mogu ići zbog bolesti; — način: odvedoše ga na silu, — dopuštanje: pored svega velikog truda nije mogao to izraditi, — zamjenu: platit ću mjesto Ivana, — poređenje: konj je brži od vola.

c) Rjeđi su drugi odnošaji, što ih prijedlozi zajedno s padežima izriču. Takovi su: namjena: sve na slavu Božju činiše, — sredstvo: javiše mu preko poslanika, — protivština: učinio je preko moje volje, — svojstvo: oni su od boja junaci, — pripadanje: car od one zemlje, — izuzimanje: nitko nije znao osim tebe.

§ 241. a) Nominativ i vokativ nemaju nigda uza se prijedloga; svi drugi padeži često ih imaju uza se; a lokativ se i ne govori sam, bez prijedloga.

b) Mnogi se prijedlozi slažu samo s jednim padežem, na pr. *bez*, *kod*, *radi* samo s genitivom, — *k* samo s dativom, — *kroz* samo s akuzativom, — *pri* samo s lokativom; — neki se slažu po s dva padeža, takovi su: *s*, koji se slaže s genitivom i instrumentalom, *na*, *o*, *po* s akuzativom i s lokativom, *među*, *nad*, *pod*, *pred* s akuzativom i instrumentalom; — gdje koji s tri padeža: *u* s genitivom, akuzativom i lokativom, *za* s genitivom, akuzativom i instrumentalom. Ni jedan od ovakvih prijedloga ne izriče isto sa dva (a kamoli sa tri) padeža, već s jednim padežem izriče jedno, s drugim drugo.

c) Neki se prijedlozi slažu s glagolima u jednu riječ, na pr. *dōzvati*, *izmōliti*, *napisati*, *odvōzati*, *pōliti*, *imrijeti*, *zabōsti* i t. d. U tom poslu prijedlozi služe za to, da značenje glagolu izbliže odrede. Ovamo idu i složeni glagoli, kao što su *prepisati*, *pročitati*, *rāzbiti*, koji su složeni s takovim prijedlozima, koji sami ne dolaze nikad ispred kojega padeža. — Da ima glagola, koji su u običaju samo s prijedlozima složeni, to je rečeno u § 237 b.

§ 242. a) Po dva se prijedloga često združuju u jedan, na pr. *ispod*, *iznad*, *između*, *pokraj*, *usred*. — Katkad opet koja imenica s prijedlogom služi kao prijedlog, na pr. *ući* Petrova dne, — *uime* poreza plaćati, — *nadomak* Zagreba.

b) Prijedlozi stoje dosta često ispred priloga; na pr. *od danas do sutra, odonda, otkad, otprije, sasvagda*; tako je i ovo: *za dosta vremena, u mnogo kuća*.

c) Prijedlozi *do, po, mjesto, osim* stoje katkad pred kojim padežem, koji je već združen s kojim prijedlogom; na pr. čekao je *do pred zoru*; — privezah svaki kraj *po za jednu granu od drveta*; — oni samo *po s* nekoliko momaka otidu; — došao je na posao *s motikom mjesto sa* sjekirom; — bili smo u svim kućama *osim u* ovoj.

d) Prijedlozi stoje katkad pred rečenicom; na pr. ljudi ga dočekaše i s dobro došao pozdraviše; — *mjesto da mu se obraduju, poplaše se od njega*; — i tako Srbi *mjesto što su se nadali granice svoje rasprostraniti, jedva se održe u onome, što su prije imali*; — *osim što nas je prevario, sada nas još i opada*.

Bilješka 1. Velika je pogriješka upotrebljavati ovako prijedlog *bez te* reći na pr. došli su i oni, *bez da* su bili pozvani. Ovo treba reći: došli su, a nijesu bili pozvani, — ili: premda nijesu bili pozvani.

Bilješka 2. Ne mogu stajati zajedno po dva prijedloga, od kojih svaki ima u rečenici svoj padež; zlo bi na pr. bilo: kupio sam *za u Zagrebu* zaslužene novce; — došao *s na silu* dognanim narodom. Treba reći: *za* novce zaslužene *u Zagrebu*; — *s narodom na silu* dognanim.

§ 243. a) Riječi *do* i *osim* mogu se upotrebljavati u izuzetnom značenju, i onda one nijesu prijedlozi, već izuzetni veznici (vidi u § 165.). Primjeri: nikad se ne poplašismo *do* noćas; — ne znaju drugo *do* prositi; — nitko ne zna sina *do* otac, niti oca tko zna *do* sin; — ovaj se rod ničim *ne može* istjerati *do* molitvom i postom; — Bože sačuvaj, da se čim drugim hvalim *osim* krstom; — u dvoru mu nikog nema *osim* bolan sluga.

b) Riječica *po* znači katkad isto što veznik *i*, na pr. dlaka *po* dlaka, eto bjelača; — doći će jedan *po* jedan. To je, kao da se reče: dlaka *i* dlaka, jedan *i* jedan. Ne može se dakle reći, da je *po* ovdje prijedlog i da stoji s nominativom.

c) Ne valja združiti veznikom *i* onakova dva prijedloga, koji se slažu s različnim padežima; bilo bi na pr. vrlo rđavo: *u i izvan* škole moraju učenici biti pristojni, *već se to mora* reći: *u školi i izvan nje* (škole). Pogriješno bi bilo veznikom *i* združiti i onakova dva prijedloga, koji se slažu s istim padežem, ali jedan od njih ima ili obadva imaju samo jedan slog; ne bi

dakle valjalo: *pred* i *pod* stolom ima mrvica, — *nad* i *među* brdima lete ptice. To treba reći: *pred* stolom i *pod* njim (stolom), — *nad* brdima i *među* njima (brdima). Samo onakova dva prijedloga mogu se združiti veznikom *i*, koji se slažu s istim padežem i oba imaju više od jednoga sloga, na pr. voda na onom mjestu *preko* i *između* kamenja leti i uji; — bolovao je *prije* i *poslije* našega dolaska. Ali i tu bi običnije bilo: *preko* kamenja i *između* njega, — *prije* našega dolaska i *poslije* njega.

Veznici.

Dioba veznika.

§ 244. a) Veznici se najzgodnije dijele u tri reda. U I. red idu veznici, koji služe za usporedno vezanje rečenica, te se poradi toga mogu zvati usporedni; — u II. red idu veznici, koji služe za zavisno vezanje rečenica, te se poradi toga mogu zvati zavisni; — a u III. red idu oni veznici, koji ne vežu ni rečenica ni riječi, već samo jače ističu značenje koje rečenice ili riječi.

b) U I. red veznika idu ovi: 1. sastavni (kopulativni), 2. suprotni (adversativni), 3. rastavni (disjunktivni), 4. zaključni (konkluzivni), 5. izuzetni (ekskluzivni).

Bilješka. Budući da se o tim veznicima dosta govorilo u § 163—166, zato se o njima ne će ovdje govoriti.

c) U II. red veznika idu ovi: 1. namjerni (finalni), 2. vremenski (temporalni), 3. načinski ili poredbeni (modalni), 4. izrični (deklarativni), 5. uzročni (kauzalni), 6. posljedični (konsekutivni), 7. pogodbeni (hipotetični), 8. dopusni (koncesivni).

Bilješka. Budući da se o tim veznicima dosta govorilo u § 168—181, zato se o njima ne će ovdje govoriti.

d) U III. red veznika idu ovi: 1. upitni (interogativni), 2. uznosni (emfatični), 3. uzvični (eksklamativni), 4. potvrdni (aseverativni), 5. željni (optativni).

e) Neki veznici imaju samo po jedno značenje; tako na pr. *jer* samo je uzročni, *sar* samo upitni veznik i t. d. Neki opet mogu imati više značenja od jednoga; na pr. *li* može imati značenje suprotno, namjerno, pogodbeno, upitno, uzvično; *kako* ima značenje namjere, vremena, načina i još značenje izrično i uzročno i t. d.

Veznici III. reda.

§ 245. a) Upitni su veznici *da*, *dà li*, *èda*, *èda li*, *li*, *zar*. — Upitno je *da* u primjerima: *da* ne ćeš još biti car nad nama i zapovijedati nam? — sveštenik bi ga po svojoj dužnosti pitao, *da* nema na duši kakav grijeh; — nemam ni *sam*, koliko mi treba, a *da* dam vama?

Bilješka. Kad ovaj veznik stoji iza glagola *bojati se* i drugih sličnoga značenja, značenje mu je upravo upitno, premda se to danas slabo *osjeća*; na pr. bojao se Miloš, *da* Turci ne opaze (t. j. bojao se, ne će *li* Turci opaziti?); — svi se ukućani poplaše, *da* nijesmo oboje noću umrli (t. j. *poplaše se*, nijesmo *li* umrli?).

b) Primjeri za *da li*, *èda*, *èda li*, *li*: *da li* me sad g. Svetić razumije? — *da li* ti nijesam rekao? — *èda* mi može tko zabraniti? — zapita ih, *èda* bi imali što, da mu dadu za jelo; — za Boga, bako, *èda li* ti znaš? — zapita ga, *èda li* će joj dati; — jesi *li* čuo? — nije *li* Veljko ovdje?

c) Veznik *zar* se razlikuje od drugih upitnih veznika osobitom svojom porabom, i to ovako: pitajući s drugim veznicima ne zna se, kako će odgovoriti onaj, koji je pitan, da li niječno ili jesno; a *zar* kad stoji u jesnom pitanju, očekuje se odgovor niječan, i obrnuto; na pr. *zar* i ti tako misliš? — *zar* vi to još ne znate?

Bilješka. Riječca *zar* može i ne biti upitni veznik, već prilog u značenju: „možda“, „valjda“; na pr. doći će *zar* i on; — tako jer *zar* Bog odredio.

§ 246. a) Uznosni su veznici *ljè*, *tà*; njima se koja riječ u rečenici uznosi s osobitom govornom silom. Na pr. veliš, da ti to dobro znaš, a ja ti kažem: *lje* ne znaš; — nemoj, brate, *ta* dobro nam je obojici; — *ta* pomози, ako si čovjek; — *ta* ne vjerujte svakome sve. — Rečenica, u kojoj je *lje*, svagda je niječna.

b) Uzvični su veznici: *à*, *alà*, *da*, *è*, *li*, *nù*. Primjeri: *a* za Boga, tko to lupa? — *a* da vidiš Jakšića Stjepana! — *ala* imaš brza konja, gdje ga dobi? — *ala* ženo, lijepo ti je ova livada pokošena! — *da* čudno ti ga prevari! — *da* kakva je Roksanda djevojka! — *da* moj vjetre, ne lomi me! — pošto se pobratimiše, reče mu starac: *e* pobratime, sad da se darujemo; — *e* brate moj, šta ćemo sad? — čudno *li* si ga zapitao! — krasne *li* su ovo livade! — *nu* otidi na bijelu kulu! — *nu* tako ti Boga, daj *mi* reci.

Bilješka. Nije dobro uzimati *nu* mjesto *no* kao suprotni veznik; na pr. htio sam mu pomoći, *nu* nijesam mogao. Tu je bolje *no*.

§ 247. Potvrdni su veznici: *dà, dabogme, dakako, dašto*. Na pr. oni su *dabogme* (*dakako, dašto*) bili pametni ljudi, pa su opet često pogriješili. — Potvrдно *da* imamo u odgovorima; na pr. kada tko pita: jesi li bio u školi? a *onaj*, koji je upitan, odgovori: *da* (tu se ima dopuniti: bio sam).

Bilješka. Kad u odgovoru ili u opće u prihvatanju tuđih rječi stoji *da* iza glagola, kojim se odgovara, onda ono znači, da se odgovor ima shvatiti u protivnom smislu. Na pr. kada tko veli: molim te, donesi mi vina, — a onaj mu odgovori: hoću *dà*, to znači isto, što: neću; ili na pitanje: jesi li bio u školi? — odgovor: jesam *dà* znači isto što: nijesam (bio). Ili kad bi tko rekao: Stojan to još ne zna; — a drugi kad bi na to dodao: ne zna *dà*, to bi značilo: zna.

§ 248. a) Željni su veznici: *dà, ěda, kàda (kàd), nĕka (nĕk)*. — Željno *da* stojeći sa prezentom kojega glagola znači isto što imperativ; na pr. sad *da* mi kažeš (t. j. kaži mi), gdje su moja braća; — odmah to *da* učinite (t. j. učinite). Kad stoji ovakovo željno ili imperativno *da* s trećim licem, znači isto, što *nĕka*; na pr. *da* Bog blagoslovi! — sutra *da* svi ovamo dođu (t. j. *neka* bla oslovi, — *neka* dođu). Željno *da* može stajati i s prvim licem (kao i *neka*); na pr. o Jovane sinko, *da* te pitam, — *da od mo* danas k Milanu. Ovakovo *da* može stajati i s kondicionalom te izricati želju; na pr. crne oči, *da* bi ne gledale! — muči, kćere, *da* bi zamuknula! — *da* bih ja umr'o smrću pravedničkom! U tom događaju pred *da* može stajati uzvik *o*, na pr. *o da* biste zamuknuli!

b) Željno *da* može stajati s perfektom, i to kad se izriče oštra zapovijed; na pr. *da* se nijesi makao odatle! (t. j. ne makni se), — *da* ste odmah to učinili (t. j. učinite).

c) Kad veznik *da* stoji s perfektom ili s aoristom, a pred njim je uzvik *o*, onda se izriče žalost, što se koja stvar nije drukčije dogodila (a i to je neka želja); na pr. *o da* nijesam juče *onamo* išao! — *o da* umrijeh! — *o da* ga nikad ne vidjeste!

d) Željno *eda* imamo, kad velimo na pr. *eda* Bog *dà*, te ne dođe! — *eda* sunce sine danas! — Željno *kàda* stoji svagda s kondicionalom; na pr. *kad* bih ja bio postavljen, *da* sudim u ovoj zemlji! — *kad* biste me, braćo, poslušali! — O željnom vezniku *neka* vidi u § 146 b.

Uzvici.

§ 249. a) Uzvici su riječi, koje se upotrebljavaju, kad hoćemo da očitujemo kakovo čuvstvo: čudo, žalost, bol, gnjev, veselje, želju, gađenje, također kad koga dozivamo, ili kad se kome odzivamo. Evo običnijih uzvika: *ah, ahā, āj, āo, āvāj, dā, dādē, ē, ēj, glē, hā, hāj, iju, ijuju, jāo, jāoh, jūj, kuku, lēle, o, ōh, ohō, ōj, pī, ūh*. Većina ovih uzvika upotrebljava se za različna čuvstva, ne samo za jedno; na pr. *do* za žalost, gnjev, veselje, *ē* za čudo, žalost, veselje dozivanje, *dh* za žalost, bol, želju i t. d.

d) Među uzvike treba brojiti i ove riječce; *āis* (dovikuje se volu, da se okrene), *āik, āik* (tako se zovu kokoši), *āš* (tako se tjeraju kokoši), *ljšk* (tako se tjeraju telici), *vāž* (tako se tjeraju guske). I ovo su uzvici: *cic* (kad se hoće kome da kaže, da ne će dobiti ono, čemu se nada), *hōp* (kad se hoće da naznači brzi skok; na pr. onda ja *hop* u vodu!), *křkak* (kad se hoće da naznači, kako što pada s bukom), *ljškcac* (za padanje, na pr. *ljškac* o zemlju!), *zvizgac* (na pr. *zvizgac* bičem! — t. j. da je sve zviznulo).

Sintaksa padeža.

Nominativ.

§ 250. a) Nominativ je padež gramatičkoga subjekta; na pr. *sunce* grije; — *godine* prolaze. U istom padežu stoji i predikat, kad je u njemu koja imenica ili pridjev ili zamjenica ili broj; na pr. *Stanko* postade *trgovaaq* — *Marko* ostade *siromašan*, — i ja sam *netko*, — ja sam *drugi* za tobom.

Bilješka. Predikat može stajati i u instrumentalu, na pr. *Vukašin* postane *kraļem* (vidi u § 285 d).

b) Uz infinitiv može predikat stajati u nominativu, na pr. nemaš uzroka biti *nezadovoljan*; — ništa mu nije smetalo pokazivati se sasvim *prav*; — biti *građanin dubrovački* držaše se za veliku stvar.

Bilješka. Uz infinitiv može predikat stajati i u dativu, na pr. treba mu najprije postradati i *okričajenu* biti (vidi u § 267 b) i u instrumentalu, na pr. lasno je pokraj čaša *junakom* biti (vidi u § 285 d).

c) Mjesto predikatnog akuzativa ili predikatnog instrumentala (§ 273 b i 285 e) **uz** glagol *zvati* može ono, čime koga zovu, ako je imenica, stajati u nominativu; na pr. i danas oni svoga starješinu zovu *vojvoda*; — i suho nazva Bog *zemlja*.

Genitiv.

§ 251. Genitiv ponajviše služi za dopunu različnim riječima, uz koje stoji, a te su riječi osobito imenice, pridjevi i glagoli. Osobita je služba genitivu partitivna (ili dijelna), u kojoj taj padež dopunjava ne samo imenice, pridjeve i glagole, već i druge riječi. U nekim rijetkim slučajima genitiv je padež samostalan, t. j. ne dopunjava druge riječi.

Genitiv uz imenice.

§ 252. a) Genitiv stojeći uz koju imenicu često izriče neko pripadanje. Primjeri: dođoše pred dvore *Bogatoga Gavana*; — sinu sablja *Jakšića Todora*; — u taboru *čestitoga kneza*; — istočni kraj *Dalmacije*; — na vrhu *roga* u govečeta; — ne dajte se opet u jaram *ropstva* uhvatiti.

b) Često se ovaki genitiv pripadanja zove subjektivni, i to zato, jer kad bi se radnja ili stanje izreklo glagolom, onda bi imenica, koja je u genitivu, došla u nominativ te bi bila subjekt. Subjektivni je genitiv u primjerima: oranje *Marka Kraljevića* (natpis pjesmi); — poslije smrti *cara Dušana*; — prije propasti *carstva rimskoga*. To se može razvezati u: *Marko Kraljević* ore; — pošto umrije *car Dušan*; — prije nego propade *carstvo rimsko*.

Bilješka. Subjektivni je genitiv i u primjerima: stade vika *dobrih junaka* (t. j. stadoše vikati *dobri junaci*); — stoji zveka *britkih sabalja* (t. j. britke sablje zveče).

c) Objektivni je genitiv u primjerima: zidanje *Ravanice*; — u pisanju *pripovijedaka*; — da se okani izmišljanja *novih riječi*. Taj se genitiv zato zove tako, jer kad bi se radnja izrekla glagolom, mjesto genitiva bio bi akuzativ, t. j. padež objekta (vidi u § 271 a); na pr. zidati *Ravanicu*, — pisati *pripovijetke*, — izmišljavati *nove riječi*.

Bilješka. Rijedak je objektivni genitiv, koji bi stajao u drugom kojem padežu, a ne u akuzativu, kad bi se radnja glagolom izrekla: na pr. ja ne mogoh večerati sve od straha *malog Radejice* (t. j. strašeci se *Radio ice*); — gospodar moj uzima od mene upravljanje *kuće* (t. j. da upravljam *kućom*).

§ 253. a) Kad se genitivom pripadanja izriče, čije je što, onda je posvojni genitiv. Takav je genitiv u prva tri primjera u § 252 a. Posvojni genitiv treba da se zamijeni posvojnim pridjevom, ako takav pridjev ima i ako je genitiv

sam, bez dodatka. Na pr. mjesto: vidio sam kuću *Petra* ili krunu *careva* ili knjigu *sestre* mnogo je običnije: kuću *Petrovu*, krunu *carsku*, knjigu *sestrinu*.

Bilješka. Najobičniji su nastavci za posvojne pridjeve: *-ov* (ili *-ov*), *-in*, *-ji*, *-ski*, na pr. *Petrov*, *bratov*, *učiteljov*; *šćnin*, *udstrin*; *Bžđži*, *čovječji*; *carski*, *gradski*, *junčki*, *siromaški* (mjesto *junatski*, *stromaški*, vidi u §. 76 b).

b) Od gdje kojih se imenica ne tvori nikakav posvojni pridjev, na pr. od *carstvo*, *crv*, *prst*, *svijeća*, *vrata* i dr. Takove dakle riječi moraju svagda stajati u genitivu, kad znače pripadanje; na pr. ne možemo drukčije reći nego: granice *carstva*, život *crvi*, zglavci *prsta*, plamen *svijeće*, slabost *vrata* i t. d.

c) Posvojni se genitiv ne zamjenjuje pridjevom, kad se genitiv sastoji od dvije riječi, koje su ili obje imenice ili je jedna imenica, a jedna pridjev. Na pr. ne možemo drukčije reći nego: vidio sam kuću *strica Petra*; — na novcima se vidi kruna *austrijskih careva*; — sve su to darovi *svemogućega Boga* i t. d.

d) Stoji li iza posvojnoga genitiva apozicija ili odnosna rečenica, onda po pravilu imenica ostaje bez promjene, t. j. ne mijenja se u pridjev; na pr. u vrijeme *Avgusta*, prvoga cara *rimskoga*; — da se ne iskopaju iz zamke *đavola*, koji ih je ulovio.

§ 254. a) Genitivom se, kad je uza nj kakav atribut, često izriče svojstvo i potjecanje (izvor). Primjeri: čovjek *visok*, *bijela lica*, *crnih brkova*; — djevojka *gologlava* i *kose raspletene*; — konj *sive dlake*; — mladić *blage čudi*; — narod *kršćanske vjere*; — ljudi *drugoga jezika*; — djevojka *roda junackoga*; — ljudi *drugoga plemena*.

b) U genitivu stoji katkad riječ, koja pokazuje, oda šta je što (genitiv građe); ni tu nije imenica sama, već svagda s atributom. Primjeri: na dolami toke *suha zlata*; — vreteno *drva šimširova*; — na vojvodi kalpak *svile bijele*. Obično pred ovakovim genitivom stoji prijedlog *od*.

Bilješka. Posvojni genitiv i genitivi svojstva, potjecanja i građe nalaze se katkad u predikatu, a onda subjekt može biti ne samo imenica, već i zamjenica. Primjeri: vinograd je *Ljutice Bogdana*; — ja sam *gospodara Marka* (t. j. njemu pripadam, njegov sam); — vi ste *vesele čudi*; — Hrvati su *roda slavenskoga*; — grane joj *drobnoga bisera*.

Partitivni genitiv.

§ 255. a) Kad se ne misli sve ono, što znači riječ, koja stoji u genitivu, već samo neki dio, onda imamo partitivni

(djelni) genitiv. Takav genitiv često zavisi o imenicama, na pr. komad *hljeba*, čaša *vina*, šaka *vune*, kolo *djevojaka*, četa *vojnika*, stado *ovaca* i t. d.

b) Partitivni genitiv zavisi često o brojevima; na pr. pet *djevojaka*, devet *Jugovića*, stotina *svalova* i t. d.; tako je i: desetak *ljudi*, trojica *putnika*, *njih* dvoje i t. d. Isti genitiv zavisi i o zamjenicama srednjega roda i o prilozima, koji znače količinu: *što*, *nešto*, *koliko*, *toliko*, *ovoliko*, *onoliko*, *nekoliko*, *mного*, *malo*, *više*, *manje*, *sila* (§ 198), *iole*, *dosta*. Primjeri: *što je ruha*, na meni je, *što je kruha*, u meni je; — prikupi još nešto *vojnika*; — koliko *ljudi*, toliko *čudi*; — poslije nekoliko *vremena*; — imamo mnogo *brige*, a malo *mira*; — više je *dana* nego *ko-basica*; — ima za to sila *pismenih svjedočanstva*; — ako imaš *iole pameti*; — dosta mi je *toga*.

c) Isto se nalazi katkad i uz zamjenice *ovo*, *ono*, *to*; na pr. daj mi malo *hljeba*, da pojedem *ovo sira*; — on s *ono svoje vojske*, što je mogao izvesti, iziđe pred Turke; — *ne* jede ništa za *to dana*.

d) Partitivni genitiv od ličnih zamjenica stoji uz riječi: *koji*, *jedan*, *svaki*; na pr. koja *vas* je ono govorila? — on je jednoga *nâs* pozdravio; — svakome *njih* reci. — Rijedak je ovdje genitiv od imenica, na pr. zapita ga jedan *njegovih učenika*.

§ 256. a) Uz prelazne glagole objekt stoji u akuzativu, kad se misli čitav predmet, a u genitivu onda, kad se misli samo koji dio. Velimo: prodaj mi *tvoje vino*, kad se misli sve vino, što ga imaš; — prodaj mi *tvojega vina* velimo onda, kad mislimo: ne sve, što ga imaš, već samo nešto. Tako je i u primjerima: imam *roda* u ovom selu; — tko ima *novaca*; — uzmi *graha*; — da nabere *bilja*; — utočila u *vrč vode*; — donesi mi *mesa* i *hljeba*; — poželio sam *mira*; — dugo sam od *njih* čekao *pomoći*; — kúpit ću *sijena*.

b) Partitivni genitiv stoji uz glagole *biti*, *trajati*, *teći*, *ostati*, *nestati*; na pr. kad je *masla*, nije *brašna*; — pa će *biti vina* i *duhana*; — dokle traje *svijeta*; — dokle teče *sunca* i *mjeseca*; — i od tebe ne ostalo *traga*; — nesta *vina*, nesta *razgovora*. I uz glagol *imati*, kad znači isto što: *biti*, može stajati ovaki genitiv; na pr. u svakom žitu ima *kukolja*; — u onoj šumi ima *vukova*. Sve su to rečenice bez gramatičkoga subjekta (§ 150 c).

Bilješka. Glagol *imati* u značenju *biti* može se slagati i s nominativom (kako se i *biti* može slagati); na pr. na onom brdu *imaju* tri velika *hrasta*; — *imaju* *tjelesa* *nebeska* i *tjelesa zemaljska* (t. j. *jesu* tri *hrasta*, — *jesu* *tjelësa*).

c) Povratni glagoli složeni s prijedlogom *na* imaju uza se partitivni genitiv; na pr. *idi te se napij vina*; — *najeli su se jabuka*; — *čuda se nagledasmo danas*; — *ako to učiniš, ne ćeš se nanositi glave*; — *tko se đima ne nadiml, on se vatre ne nagrije*. — Rijetke stoje s ovakovim genitivom povratni glagoli, koji nijesu složeni s prijedlogom *na*; na pr. a često se *sunca ogrijaos*; — pa se muđe *muka žestoktjeh*.

e) I glagol *trebati* slaže se s genitivom; na pr. *ne treba mi njihovih knjiga*; — *takovih ljudi treba narodu*. Ali ovaj se glagol može slagati i s nominativom, na pr. *ne trebaju mi njihove knjige*; — *takovi ljudi trebaju narodu*.

Genitiv uz pridjeve i glagole.

§ 257. S genitivom se slažu pridjevi: *pun, sit, gladan, žedan, željan, dostojan, vrijedan*; na pr. *tuđa koza puna loja*; — *sit sam već njegovu hljeba*; — *vuk vije, što je mesa gladan i krvi žedan*; — *već sam željan zavičaja svoga*; — *radin je dostojan svoje plate*; — *vrijedno je vječnoga spomena*.

§ 258. a) Genitiv kao dalji objekt stoji uz glagole, koji po svojem značenju stoje u svezi s navedenim pridjevima: *napuniti* (ispuniti), *nasititi, ožednjeti, uželjjeti se* (zaželjeti se), *udostojiti se, vrijediti*; na pr. *napunite sudove vode*; — *Bog da vas ispuņi svake radosti*; — *nijesam te mesa nasitio*; — *ja nijesam ožednio vina*; — *sestra se brata uželjela*; — *da se udostojite carstva Božjega*; — *vrijedi careva grada*. Prema glagolu *nasititi* slažu se s genitivom kao daljim objektom i glagoli *nahraniti, napojiti*; na pr. *hvala Bogu i čestitom caru, koji nas je nahranio hljeba i napojio vina*. — S glagolom *vrijediti* u značenju je srodan *stajati (stati)*, kad se na pr. veli: *to stoji silnih novaca*, ili: *stoji velike muke*.

b) Genitiv kao dalji objekt stoji uz mnoge povratne glagole, koji značeneko primicanje. Takovi su: *primiti se, držati se, latiti se*; — *hvatati se* (dohvatiti se, prihvatiti se); — *mašiti se, dotaći se* (ticati se), *dotjeti se, dodirnuti se*; — *dokopati se, dočepati se, dobiti se*. Primjeri: *da se ovoga posla primim*; — *žile se korijena drže*; — *čista se zlata rđa ne hvata*; — *nijesam se jabuke mašio*; — *dotaće se haljine njegove*; — *dodirne se rukom ognja*; — *ne bi li se dobio blaga*. — Takva je genitiv i s glagolima: *doći, pasti, dopasti, zapasti* u ovakovim primjerima: *ako mu gdje god ruke dođem*; — *ako mi*

padneš *šaka*, znam, što ću s tobom činiti; — eda Bog dâ, *tamnice* dopao! — kad *zapadoh ropstva*. Ovamo ide i izraz: doći kome *glave*, t. j. ubiti ga; na pr. *čoban* tako dođe *glave* aždaji.

c) Genitiv kao dalji objekt stoji i s glagolima, koji znače neko odmicanje ili rastavljanje. Takovi su: *izbaviti*, *oprostiti*, *osloboditi*; — *lišiti*; — *sačuvati*; tako isto i povratni: *izbaviti se*, *oprostiti se*, *čuvati se*, *kloniti se*, *proći se*, *mahnuti se*, *okaniti se*; — *odreći se*, *odmetnuti se*, *odvrći se*. Primjeri: *izbavi me muke*; — *tri put si me ropstva* oprostio; — *čuvaj se moga konja*; — *prođi se onih ljudi*; — *mahni se ti to m posla*; — *da se ne odmetnete Gospoda Boga svojega*; — *on se odvrgoše mene*.

d) Neko odmicanje znače i glagoli *bojati se*, *plašiti se*, *strašiti se*, *prepasti se*; — *stidjeti se*, *sramiti se*; na pr. *on se ne boji Boga i ljudi se ne srami*; — *prepao sam se toga čovjeka* (i § 264 a).

e) Genitiv se kao dalji objekt nalazi i uz glagole: *opomenuti*, *opomenuti se*, *spomenuti se*, *sjetiti se*; na pr. *opominjući ih očine zakletve*; — *opomeni se i mene*; — *sjetiše se starih vremena*.

f) Genitiv se nalazi i uz glagol *igrati se*; na pr. *da se igramo slijepoga miša*. Mjesto *igrati se* može biti i drugi koji glagol, kojim se naznačuje kakova igra; na pr. *skaču skoka*, *meću se kamena*.

g) Glagol *žaliti* obično se slaže s akuzativom, na pr. *žalim izgubljene no*; ali katkad stoji i s genitivom; na pr. *žalim izgubljenih novaca*. S genitivom se slaže ovaj glagol u svezi: *žali Bože*; na pr. *žali Bože tolike muke*. — I prilog *žao* ima uza se genitiv; na pr. *tada mu je žao brata bilo*. Mjesto *žao je* može se reći *milo je*, pa se i to slaže s genitivom; na pr. *meni ga je milo*.

§ 259. a) Uza sve prelazne glagole, kad su zanijekani, objekt stoji u genitivu; na pr. *dogovor kuće* ne obara; — *nijesam se jošte oženio ni djevojke* za se isprosió ni djevojci *dao njere tvrde*; — *nijesam našao svoga prstena*; — *slijepac* ne vidi *vedroga neba* ni *žarkoga sunca*. Ovo biva, i kad o kojem zanijekanom glagolu zavisi infinitiv, a tek o ovome objekt; na pr. *ne mogahu puta razaznati*; — *ne da mu nijedne riječi reći*.

Bilješka. Mjesto infinitiva može se uzeti veznik *da* s prezentom (na pr. *počeše da dolaze*, *ne mogu da naštem mjesto*: *počeše dolaziti*, *ne mogu naći*, vidi u § 323), pa i u tom događaju može, ako je glavni glagol zanijekan, objekt stajati u genitivu, na pr. *ne će drugome volje* da kvari; — *ne mogu svojih poslova* da rade.

b) Mjesto genitiva uz prelazne zanjekane glagole može biti i akuzativ; na pr. *gradove* i *varoši* i *mного druge stvari* Bog nije stvorio, nego su ih ljudi načinili; — zašto mi ne oprostiš *grjeh moj*? — ne zažegoše *svijetnjake*. — Osobito često ostaju u akuzativu zamjenice *ovo, ono, to, što*; na pr. koji *ovo* ne priznaje i ne vjeruje; — što iskaše, *ono* ne dobi; — ja *to* ne odobravam; — nadamo se *onome, što* ne vidimo.

c) S glagolom *ne biti* stoji genitiv, tako isto s glagolom *nemati*, kad znači: ne biti. Na pr. u Rimu tada nije bilo *nijednoga filozofa*; — da mi nije *ove nevolje*, ja bih to učinio; — vojska odmah pozna, da nema *Veljka*; — svako Ture može vezir biti, a *junaka* nema kao Marko.

Bilješka 1. U tim rečenicama nema gramatičkoga subjekta. Takove su rečenice i u § 256 b, ali tamo je partitivni genitiv, a ovdje stoji genitiv poradi zanjekanoga glagola. — Rijetko se uz *ne biti*, a još rjeđe uz *nemati* govori nominativ; na pr. u Rimu tada nije bio *nijedan filozof*; — s njime nema *nitko* pod čadorom.

Bilješka 2. Kao *ne biti* i *nemati* slažu se katkad s genitivom zanjekani glagoli pasivnoga značenja, koji su združeni s riječcom *se* (§ 283 b); na pr. tome se ni *imena* ne zna; — u cara se ne nađe *junaka*; — nigda se *toga* nije vidjelo.

Samostalni genitiv.

§ 260. a) Genitivom se naznačuje vrijeme, u koje što biva; u tom genitivu imenica ne stoji sama, već je združena ili s atributom ili s apozicijom. Primjeri: šta je bilo *ovih dana*; — Bog ne plaća *svake subote*; — mi ćemo te pohoditi *svakoga mjeseca*; — *druge godine* udari grād te pobije polja; — *tvoj se brat* rodio *sretne noći*; — bio sam u Beču *mjeseca septembra*. — U tim primjerima imenica, koja stoji u genitivu, znači sama sobom neko vrijeme (*dan, noć, godina* i t. d.); rjeđe stoji druga kakova riječ, koja svojim trajanjem ispunjava neko vrijeme; na pr. *to se dogodilo francusko-njemačkoga rata*; — eda bi nam dobro bilo *ovoga svijeta* i *onoga*.

b) Genitiv se uzima u zakletvama, kakove su na pr. *Boga tebi, đakone Stefane!* — jeste tako, *današnjeg nam dana!* — nijesam majko, *života mi moga!* — tako mi *vjere i zakona!* — tako vam *duše!*

c) Genitiv imamo i u čuđenju; na pr. Bože mili, *čuda velikoga*, — *dobra konja*, a *loša junaka!* — da *čudna čovjeka!* —

velike li nesreće! — *Ja o moje štete i sramote!* — U svezi s takovim primjerima stoje i onakovi, u kojima se nešto pokazuje ili nuđa; na pr. evo ti *prijatelja!* — eto ti *matere!* — eno ti *vode!* — S prilozima *evo, eto, eno* može stajati i nominativ; na pr. evo ti *prijatelj!*

Genitiv s prijedlozima.

§ 261. Ni s jednim padežom ne slaže se toliko prijedloga koliko s genitivom. Evo ovi prijedlozi stoje s genitivom: *bez, blizu, do, duž, iz, kod, kraj, mjesto, niže, od, oko (okolo), osim, poslije, preko, prije, protiv, put, radi, s, sred, u, van, više, vrh, za, zbog*. Zatim stoje s genitivom ovi složeni prijedlozi: *ispod, ispred, iza* (mjesto: *iza*), *između, iznad, izvan, nakon, pokraj, poput, poradi, pored, posred, povrh, usred, zaradi*.

§ 262. a) Prijedlozi stojeći s genitivom vrlo često znače mjesto. Primjeri: kad su svati *blizu dvora* bili; — spuštaj grane *do selene trave*; — to *izreče, iz kule* uteče; — ona se *između naroda* nekako ukrade; — i *kod nas* je dobra nestalo; — studen *vjetar od istoka* duhnu; — krave riču *oko kuće*; — prevest ću ti *snahu preko mora*; — listak pade s *topole*; — raslo drvo *sred raja*; — ostani, brate, *u nas*.

b) Prijedlozi s genitivom mogu značiti i vrijeme. Primjeri: *do Božića* nije ni gladi ni zime; — oni su *iz početka* pisali rđavo; — *iza kiše* sinu sunce; — *od toga* je doba živio mirno kod svoje kuće; — živio je *oko polovine* XVII. vijeka; — *poslije boja* kopljem u trnje; — postaraj se, da dođeš *prije zime*; — otvorena su vrata jošte s *večera*; — kaže mu, da se *za života* njegova nikoga ne boji.

c) Raskidu znači prijedlog *bez*: teško bratu jednom *bez drugoga*.

d) Uzrok znače neki prijedlozi s genitivom: predali su ga *iz zavisti*; — crna zemlja ispuca *od suše*; — ja ću s *tebe* izgubiti glavu; — koji su *njega radi* propali; — *zbog sirota* sunce sjaje.

e) Način je u ovim primjerima: *trudio se iz sve snage*; — gledali su *iz prijevare* da ga ubiju; — *svoga je prijatelja* ljubio *preko mjere*; — doći ću s *drage volje*; — ne bi s *gorega* bilo.

f) Dopuštanje znače katkad prijedlozi *kod* i *pored*: *kod cružja* i *kod konja twoga* on će te uhvatiti (t. j. premda imaš

oružje i konja ...); — on je *pored svega prevelikoga bogatstva* bio vrlo tvrd (t. j. premda je imao preveliko bogatstvo ...).

g) Zamjenu znači prijedlog *mjesto*: *mjesto vode* po-teće vino.

h) Poređenje znači prijedlog *poput*: govoriš *poput moga brata* — i *od* uz komparativ: šire je *nebo od mora*.

§ 263. Prijedlozi stojeći s genitivom mogu značiti i sredstvo (na pr. jariše mu *preko poslanika*), protivštinu (na pr. to su oni učinili *preko moje volje*; — stadoše govoriti *protiv vjere kršćanske*); izuzimanje (na pr. *sve se mijenja do volje Božje*; — nitko drugi nije mogao čuti *osim njih dvojice*).

§ 264. a) Genitiv s prijedlozima često služi kao dopuna glagolima. Primjeri: *do vas* stoji, da to bude ili da ne bude; — nije meni *do vaše večere*, već je meni *do moje nevolje*; — izbavi ga *od sviju nevolja* (vidi § 253 c); — on će vas sačuvati *oda zla*; — obraz *od obraza* stidi se (vidi § 258 d); — *od vješta lovca* plaši se lisica; — zabavio se *oko računa*; — trudio se *oko svoga dobra* kao i prije; — otimaju se *oko carstva*; — svadili se vrapci *oko tuđe prohe*; — što sam junak *u Boga* želio; — izmoli *u njega* novaca za put; — *u koga* si to kúpio?

b) Ovamo idu i primjeri, gdje genitiv s prijedlogom *od* stoji uz pasivne oblike i gdje ima značenje partitivno. Primjeri: poštovan je bio *od svega naroda*; — on je *od ljudi* odbačen, ali *od Boga* izabran; — koji su ondje počinuli pa su poslije *od ribara* izvađeni; — dajte nam *od ulja* svojega; — tko pije *od ove vode*, opet će ožednjeti. — Partitivni genitiv s prijedlogom *od* rijetko se upotrebljava.

c) Genitiv s prijedlozima služi kao dopuna imenicama u ovakim primjerima: kuće *od drveta* lako mogu izgorjeti; — na glavi mu je vijenac *od trnja*; — Moskovi su *od boja* junaci; — ja imam kćer *od udaje*; — ovo nijesu rane *od prebola*; — car *od one zemlje* dozove ga preda se; — o j Lazare, *od Srbije* glavo! — gledali smo zidine *od nekakve kule*; — odlikovao se u ratu *protiv Turaka*.

Bilješka. U prva dva primjera je genitiv građe (§ 254 b), u trećem, četvrtom i petom primjeru je genitiv svojstva (§ 254 a), a u šestom, sedmom i osmom je genitiv pripadanja (§ 252 a).

d) Rijetko genitiv s prijedlozima služi za dopunu pridjevima, na pr. bolestan *od groznice*; — sjajan *poput mjeseca*; — visok *oko metra* i po.

Dativ.

Dativ uz glagole.

§ 265. a) Dativom se naznačuje smjer, osobito uz glagole, koji znače kakovo micanje; na pr. dođe *kući* oca njezina; — pa odoše svaki *svome dvoru*; — kad ja pođem *rodu mome*; — nijesu ih mogli *Bogu* obrnuti; — pustit ću te *tvojoj majci*; — stiže bane *pitomaj Požezi*; — sve djevojke *zemlji* pogledaše; — bojna koplja *zemlji* položiše.

b) Kao dalji objekt stoji dativ uz mnoge glagole, kakovi su na pr. *davati*, *govoriti*, *oprastati*, *pomagati*, *služiti*, *trebati*, *uzimati*, *vjerovati* i t. d. Primjeri: dat ću *ti* prsten; — Isus govoraše *učenicima* često u pričama; — oprosti *mi* krivicu moju; — ljudi treba jedni *drugima* da pomažu; — nitko ne može *dvjema gospodarima* služiti; — šta *nam* trebaju svjedoci? — uzmi *djetetu* nož iz ruke; — nemojte *svakome* vjerovati.

c) I uz mnoge povratne glagole stoji ovako dativ; takovi su na pr. *bojati se*, *činiti se*, *čuditi se*, *dopadati se*, *nadati se*, *radovati se*, *smilovati se* i t. d. Primjeri: ne bojte se *svojoj glavi*; — *meni* se čini ovo *ljepše*; — mudri se ne čude *ničemu*; — *to nam* se dopada; — *nadam se sreći*; — radujemo se *njegovu dolasku*; — smiluj *mi* se, Bože! — Često se dativ uzima i uz glagole, koji se u jeziku nalaze i bez riječice *se*; na pr. htjelo *im* se slobode; — svatko je morao biti veseo, ako *mu* se i ne će; — *Ivanu* se na ino ne može; — tko hoće da *mu* se vidi, neka nosi *svijeću*; — *majci* se malo zadrijema; — ne kazuje baba, kako *joj* se snilo, nego kako *joj* je milo; — moram odmah otići, jer *mi* se hiti.

Bilješka. Dativ u ovim i sličnim primjerima može se zvati logički subjekt (vidi u bilj. § 150c). Svi se navedeni (i slični) primjeri vrlo lako mogu pretvoriti tako, da imaju pravi gramatički subjekt, na pr. *oni* su htjeli slobode; — morao je biti veseo, ako (*on*) i ne će.

§ 266. I uz glagole *biti* (*jesam*), *htjeti* stoji dativ; na pr. šta *vam* je? — ništa *mi* nije; — gdje su *ti* konji? — šta će zanat *carevu sinu*? — Glagol *biti* s dativom može značiti imanje, na pr. dok je *nama* zdravlja i pameti, *mi* smo kadri upraviti gradom; — otkud *njemu* sve ovo? (u tom primjeru glagol *biti* nije izrečen). — Glagol *biti* s infinitivom drugoga kojeg glagola može značiti mogućnost ili moranje, a u dativ dolazi riječ, što znači predmet, koji može ili mora. Na

pr. da je *meni* leći pa umrijeti (t. j. da mogu leći pa umrijeti); — da je *kome* poslušati bilo (t. j. da je tko mogao poslušati); — *kome* je putovati, nije mu vremena drijemati (t. j. tko mora putovati); — kuda *mi* je sad ići najpreče (t. j. kuda moram ići)?

Bilješka. Ove i slične rečenice nijesu bez subjekta, jer tu infinitiv ima službu subjekta (vidi u § 149e).

§ 267. a) U dativu stoji ono, čemu je radnja glagolska na korist ili na štetu, ugodna mu je ili neugodna; na pr. *sebi* oreš, *sebi* siješ, *sebi* ćeš i žeti; — kúpit ću *ti* konja; — da su *njemu* dvori poharani; — desila *mi* se lijepa prilika; — *caru* se razboli najmlađi sin. Ovamo idu i primjeri, gdje dativ znači, da je što učinjeno za koga: skovao sam bolju sablju *boljemu junaku*; — osedlaj *mi* konja.

b) Predikat uz infinitiv može stajati u dativu, na pr. treba mu najprije postradati i *okrivljenu* biti; — muka se *srećnu* roditi; — to i jest najbolji način *zdravu* biti; — u ono vrijeme lasno je bilo biti *pjesniku*.

Bilješka. Ovakav predikat može stajati i u nominativu (§ 250b) i u instrumentalu (§ 285d).

Dativ uz imenice i pridjeve i neke druge mu službe.

§ 268. a) Dativom se dopunjavaju gdje koje imenice, da bi se znalo, na što se protežu; na pr. hvala *Bogu* na njegovu daru; — na čast *mu* laž; — *nezvanu gostu* mjesto za vratima; — *tvome konju* i *tvome junaštvu* svud su brodi, gdje god dođeš vodi; — savjet *dobrim materama*; — opomena *slabim učenicima*.

b) Dativ uz imenice često znači pripadanje; to se vidi otud, što se takav dativ može zamijeniti posvojnim genitivom ili posvojnim pridjevom (vidi u § 253a). Primjeri: Milica je *Lazu* (t. j. *Lazina*) suđenica; — ja sam rođena sestra *Milanu* (t. j. *Milanova*); — ja ne mogu *svima* (t. j. *sviju*) biti sluga; — koji ulazi na vrata, jest pastir *ovcama* (t. j. *ovaca*); — ne budi *svakoj ptici* kobac; — izvadi ga *vodi* na obalu; — da ne bi ostao rob *grijehu*; — zraci sunčani već obasjavaju vrhove *visokim gorama*. — Dativ lične zamjenice često znači u rečenici isto, kao da stoji posvojna zamjenica; na pr. umre Jovo, žalosna *mu* (t. j. *njegova*) majka; — krepka *ti* (t. j. *tvoja*) desna ruka bila; — tamo su *mi* dva nejaka brata; — oni su kao i otac *im*; — *meni* je otadžbina daleko; — nitko *sebi* zlotvor nije. — Dativ pripadanja može se zvati posvojni.

c) Dativ je dopuna različnim pridjevima. kakovi su u primjerima: sirotinjo, i *sebi* si teška, a kamoli *kući*, u kojoj si; — tko je *sebi* zao, kako će *drugom* biti dobar? — što je pravo, i *Bogu* je drago; — vi nemojte *raji* gorki biti, veće *raji* vrlo dobri bud'te; — knezovi nijesu radi *kavzi*; — svagda su bili protivni *buni*; — bit ćemo *ti* pokorni; — milostiv budi *meni* *grješnome*; — više *mu* nijesam dužan; — vješt *poslu*; — sličan *ocu*; — jednaka *sestri*.

§ 269. a) Dativ se nalazi u zakletvama; na pr. Boga *tebi*, mlad junače! — o j Boga *vam*, dva putnika stara! — tako *mi* zdravlja! — tako *ti* sreće!

b) Dativni enklitični oblici *mi*, *ti*, *nam*, *vam* često se uzimaju, kad se hoće da naznači neko čuvstvo i mar prvoga ili drugoga lica za ono, o čemu je govor. Takav se dativ zove etički (t. j. čuvstveni). Primjeri: jesi li *mi* zdravo putovao? — nju *mi* pita Gromovnik Ilija; — lijepa *ti* konja vidjeh danas; — što *nam* radi Stanko? — ja sam *vam* se zaželio majke.

Bilješka. Bez ikakve potrebe govori se katkad dativni enklitični oblik *si*, na pr. teško *si* meni bez tebe! — blago li *si* njemu!

c) Dativni oblik *čemu* (od upitne zamjenice *što*) znači svrhu, u koju biva *što*; na pr. *čemu* trčiš? — *čemu* si to ostavila?

Dativ s prijedlozima.

§ 270. a) Najobičniji je prijedlog s dativom *k* (ili *ka*), drugi su rjeđi. — Prijedlog *protiv* upotrebljava se ponajviše s genitivom, ali katkad i s dativom, na pr. on to uze *protiv Bogu* i *pravdi*. S dativom se uzima *suprot* i *nasuprot* (na pr. da se ne bi hvalio *suprot meni*; — često je trebalo pletke staviti *nasuprot pletkama*), ali dosta rijetko. Slabo se upotrebljava i riječ *unatoč* kao prijedlog s dativom, na pr. vi radite *unatoč onome*, što ste obećali.

b) Prijedlog *k* (*ka*) obično ima mjesno značenje; na pr. svaka ptica *k* *svome jat*u leti; — *ka gradu* je glavu okrenuo; — sve djevojke *k* *nebu* pogledaše. Rijetko se *k* upotrebljava za vrijeme; na pr. kad je bilo *k večeru* (t. j. na večer); — udat će se *k jeseni* (t. j. na jesen). Kao dopunu imenici vidimo taj prijedlog s dativom u primjerima: ako imate ljubav *k meni*; — ja ovo činim iz ljubavi *k našem narodnom jeziku*.

Akuzativ.

Akuzativ uz glagole i pridjeve.

§ 271. a) Akuzativ je padež bližega objekta, t. j. akuzativom se izriče ono, na što prelazi radnja gla-

gola. Prelaznih glagola ima golemo mnoštvo, kao što su u primjerima: vodim *konja*, piješ *vino*, ljubi *prijatelje*, kujemo *sablju*, pletete *vijence*, šiju *košulju* i t. d.

Bilješka. Prelazni se glagoli mogu upotrebljavati i bez objekta; na pr. jučer sam cio dan čitao; — sutra ću orati; — ovaj vo bude; — moji psi ne grizu i t. d. Vidi u § 232 d.

b) Gdjekoji glagoli imaju uza se takav objekt, koji je sadržan već u samoj glagolskoj radnji; na pr. *lov* loviše po gori zelenoj; — *želvu* žele tri jetrve; — *jad* jadujem, nikom ne kazujem; — večeraše gospodsku *večeru*; — daj račun, kako si kućio *kuću*; — da tihi i mirni *život* poživimo u pobožnosti i poštenju; — nekolicke je *zime* zimovao u nekakoj stijeni; — putovasmo teške i daleke *pute*; — *vijek* svoj vjekovaše u postu i u molitvi.

Bilješka. Ovakovi se akuzativi mnogo uzimaju u pjesmama, ali nijesu baš neobični ni izvan pjesama.

c) Ima nekoliko glagola, koji se slažu s dativom i s akuzativom. Takovi su: *dopasti* (*zapasti*), *pomoći* (*pomagati*), *služiti*, *smetati*, *svjetovati*, *voljeti*. Primjeri: koliko *me* (ili *mi*) dopade od cijeloga kraljevstva; — zapao *ga* (ili *mu*) je manji dio; — Bog pomogao *sve dobre ljude* (ili *svim dobrim ljudma*)! — služio sam *dobra gospodura* (ili *dobru gospodaru*); — koji *vas* (ili *vama*) smeta, sagriješit će; — svjetujem *te* (ili *ti*), to da učiniš; — volim *brata* nego drugā; — mi volimo *carstvu nebeskome* nego zemaljskome.

§ 272. a) Glagoli *boljeti*, *svrbjeti* neprelazni su, pa opet u akuzativ uz njih dolazi predmet, koji ono osjeća, što glagol znači, na pr. grlo *me* boli; — svrbe *ga* leđa. — I glagol *stajati* je neprelazan, ali u prenesenom značenju slaže se s akuzativom, na pr. koliko *te* stoji ta kuća? — ovi *me* konji skupo stoje.

Bilješka. Da su glagoli *boljeti*, *svrbjeti*, *stajati* neprelazni, vidi se otud, što od njih nema pasivnoga participa.

b) Uz neprelazni glagol *jesam* stoji akuzativ, ali samo onca, kad je taj glagol združen s kakovom imenicom, s kojom zajedno znači kakovo osjećanje. Primjeri: strah je *mene*; — sram *ga* bilo; — nije *ih* briga; — koliko *te* je god volja; — stid *ju* je priznati to.

c) Akuzativ stoji uz pridjeve *dužan*, *voliji* (§ 78b), na pr. mi smo mu zato dužni *blagodarnost*; — voliji sam *brata* za krvnika nego tuđina za gospodara; — ja bih *đerdan* najvolija.

Još neke službe akuzativa.

§ 273. a) Glagoli *učiti*, *pitati* mogu imati uza se po dva akuzativa, jedan znači čeljade, drugi stvar, t. j. jedan odgovara na pitanje *koga?* drugi na pitanje *što?* na pr. učitelj je naučio *svoje učenike* neke nove pjesme; — ja ću *vas* upitati jednu riječ.

b) Neki opet glagoli imaju uza se po dva akuzativa zato, jer s jednim nemaju potpuna smisla; jedan im je akuzativ pravi objekt, drugi se zove predikatni akuzativ. Takovi su glagoli: *činiti*, *držati*, *naći*, *postaviti* *uzimati*, *zvati* i slični. Primjeri: srebrno sedlo ne čini *konja* dobra; — ne držah *sebe* dostojna, da ti dođem; — kad me globiše, kriva *me* nađoše; — postaviše *ga* poglavara gradu; — uzmi *mene* gospodara; — *nijednoga čovjeka* ne zovem pogana ili nečista; — Bog je mogao *njega* stvoriti bezgrješna; — da *ga* metne (postavi) velikog vezira.

Bilješka 1. Mjesto predikatnoga akuzativa može stajati i instrumental (§ 285 e). Uz glagol *zvati* može stajati i nominativ mjesto predikatnog akuzativa (§ 250 c). Kad je taj akuzativ pridjev, on je predikatni atribut (§ 218 b).

Bilješka 2. Glagol *smatrati* ima ispred predikatnog akuzativa veznik *kao*, na pr. on je smatrao sebe *kao* nezavisna vladaoa. A može imati i prijedlog *za* (vidi u § 279 a).

§ 274. a) Zamjenički akuzativi *što* i *to* stoje dosta često mjesto drugoga kojeg padeža s prijedlogom. Primjeri: bojao se, da i njega *što* (t. j. u čemu) ne okrive; — *to* (t. j. u tom) je majka Maru poslušala; — *to* je njemu dobra sreća bila. Tako se upotrebljava i akuzativ *sve*; na pr. Turcima se učini, da Živković ima *sve* (t. j. u svemu) pravo, što govori; — on laže i *ostalo sve* (t. j. u ostalome svemu), što kaže, da je učinio. — Mjesto genitiva s prijedlogom *zbog* ili *radi* akuzativ je u primjerima: on se *nešto* zavadio s Milošem; — *što* si se zabrinuo?

b) Oblik akuzativa *što* (*šta*) često se upotrebljava mjesto dativa *čemu* (o kojem vidi u § 269 c); na pr. *što* vičeš ovdje? — *šta* se svađate? (t. j. *čemu* vičeš? *čemu* se svađate?).

§ 275. a) Akuzativom se kazuje mjera, na pr. kamen *jedan lakat* visok i *jednu pel* debeo; — *ovo* teži *jednu funtu*. — Istim se padežom izriče i vrijednost; na pr. ova ura vrijedi *stotinu* kruna; — ovo vrijedi *silne* novce.

b) Akuzativ znači i vrijeme te odgovara ili na pitanje *kako dugo?* ili na pitanje *kada?*; na pr. on osta *neko vrijeme* u Rimu; — liječio se *godinu* dana; — trudili su se *čitav dan*; — ustavši *onaj čas* vratiše se; — *svako jutro ide* u crkvu.

c) Katkad mjesto nominaliva od riječi *nedjelja, godina, mjesec* stoji akuzativ; na pr. nije prošlo ni *nedjelju (godinu, mjesec)* dana.

Bilješka. Ovo se može reći i: nije prošla ni *nedjelja (godina)* dana (nije prošao ni *mjesec* dana). U prvom dakle događaju rečenica ima logički, a u drugom gramatički subjekt. — Tako i od brojeva 100 i 1000 mjesto nominaliva može stajati akuzativ (vidi u § 95 d, e); na pr. bilo mu je *stotinu* godina; — osta živih *hiljadu* vojnika. U tim rečenicama nema subjekta, a sa subjektom su: bila mu je *stotina* godina; — osta živih *hiljada* vojnika. Na to je nalik i ovo: nestalo mu *polovinu* društva (pored: nestala mu *polovina* društva).

Akuzativ s prijedlozima.

§ 276. Akuzativ se često upotrebljava s prijedlozima: *kroz, među, mimo, na, nad, niz, o (ob), po, pod, pred, u, uz, za.*

Bilješka 1. Nije dobro slagati prijedlog *mimo* s genitivom, na pr. *prođoh mimo njegova vinograda.*

Bilješka 2. Prijedlog *ob* uzima se samo za vrijeme, i to s imenicama *dan, noć.* Vrlo rijetko stoji *ob* s akuzativom u mjesnom značenju, na pr. *sjediti kome ob desnu ili ob lijevu stranu.* I u mjesnom i u svim drugim značenjima osim vremenskoga treba svagda uzimati *o*, a ne *ob*; ne valja dakle: *udario se ob ovaj zid, već treba: o ovaj zid.*

§ 277. a) Izuzevši samo prijedlog *po* može akuzativ sa svakim drugim značiti mjesto. Primjeri: *prođosmo kroz jedno selo*; — zamakne *među zgrade*, da traži majku; — *prođoh mimo kuću njegovu*; — *popni se na brdo*; — brat brata *nad jamu* vodi, ali ga u nju ne tiska; — bukva padne *niz brdo*; — objesi pušku *o klin*; — soko se diže *pod oblake*; — ne smjedoše *pred Marka* izići; — doveo ga je *u svoju kuću*; — može *uz drvo* puzati kao mačka; — sunce zađe *za goru.*

b) S većinom prijedloga može akuzativ značiti vrijeme. Primjeri: *doći ćemo na proljeće*; — *ob dan* ide, a *ob noć* počiva; — *po vas dan* marljivo radi; — *pod samu zimu* ode u Bosnu; — *dođe pred noć* u grad; — *tko u ljeto* ne radi, *u zimu* gladuje; — *Radič uz onaj rat* postade kapetan; — *vatra za jedan čas* obuzme svu varoš.

c) Društvo može akuzativ značiti samo s prijedlogom *uz*; na pr. *uz kriva čovjeka* propadne katkad i prav.

d) Svrhu izriče akuzativ s prijedlozima *na*, *po* i *za*, na prava je knjiga napisata narodu *na korist*; — car *po Marka* opravio sluge; — pripravi vodu *za umivanje*.

e) Uzrok imamo s prijedlozima *kroz* (rijetko) i *za*, na primjer se *kroz dlaku* ne hvali, nego *kroz brzinu*; — da ne budemo taženi *za današnju bunu*. — Uzrok je i kad se pita *zašto* (t. j. za što), na pr. *zašto* plačeš? — *zašto* taj čovjek ne miruje?

Bilješka 1. „*Zašto* plačeš?“ ne znači dakle isto što: „*čemu* plačeš?“, — jer onim se pita za uzrok plača, a ovim za svrhu (vidi u § 269 c).

Bilješka 2. Kako se mjesto *čemu* može (po § 274 b) reći *što* ili *šta*, tako se *što* ili *šta* može uzeti i mjesto *zašto*, na pr. *što* plačeš? *šta* ne mirujete?

f) Način izriče akuzativ s prijedlozima *na*, *pod*, *u*. Primjeri: *na silu* ga odvedoše; — učinio *na brzu ruku*; — on to uze *pod silu*; — to sam obećao *pod zakletvu*; — svi *u jedan glas* povikaše; — *u jednu ruku* imaš pravo.

g) Zamjenu može značiti prijedlog *za*, na pr. ja ću *za te* na mejdan izići; — dadasmo srebro *za olovo*.

h) Poređenje izriče akuzativ s prijedlozima *mimo* i *nad*. Primjeri: vidimo, da je sve to lijepo *mimo ista* na svijetu (t. j. ljepše nego *ista*); — postao nevaljao *mimo sve ostale ljude*; — danas nema *nada te* junaka; — nema učenika *nad učitelja svojega*; — misli, da nema pametnijega čovjeka *nad njega*.

§ 278. a) Namjenu imamo s prijedlozima *na*, *u*, *za*. Primjeri: *na slavu* Božju učiniše; — dušu svoju *dâ u otkup* za mnoge; — ja mu napih *u zdravlje*; — *za znak* najtvrdje vjere zakune mu se živim Bogom.

b) Sredstvo izriče akuzativ s prijedlozima *kroz*, *o*, *u*. Primjeri: rođoljublje ne rađa se s čovjekom, nego se dobiva *kroz nauku* i *odgojenje*; — na jednoj se vodi umivali, *o jedan* se ručnik otirali; — uzdam se *u Boga* i *u pošćne ljude*; — zvonili su *u sva zvana*.

§ 279. a) Akuzativ s prijedlozima *na*, *o*, *pod*, *za* može služiti za dopunu glagolima. Primjeri: ustat će djeca *na roditelje*; — mnogi svjedočiše lažno *na njega*; — mrzili su *na me*; — otimlju se *o carstvo*; — zavadiše se *o kuću* i *o vinograd*; — Bosna pade *poâ Turke*; — ne brine se ni malo *za ovce*; — *za zdravlje* se pitaju; — kad on *za to* dozna; — želi Milicu uzeti *za ženu*; — držite li još ono *za istinu*? — Austrija ih smatraše *za svoje podanike*.

b) Akuzativ s prijedlozima *na, za* može dopunjavati imenice: pokaže svoj gnjev *na kneza Simu*; — *na kurjaka vika*, a lisice meso jedu; — mržnja *na grijeh*; — peč *za hljeb*; — sud *za rakiju*; — *to će za me biti najveća sreća*.

c) Akuzativ s prijedlozima *na, u, za* može dopunjavati pridjeve: hajduk lakom bješe *na dukate*; — gotov kao baba *na kar*; — bio je slijep *u jedno oko*; — ostane sakat *u nogu*; — mjesto zgodno *za vojsku*; — knjiga vrlo važna *za naš jezik*.

Vokativ.

§ 280. a) U ovom padežu stoji predmet, koji se zove; na pr. smiluj se, *Bože*, meni grješnome! — o *sokole*, kakvo sam ti dobro učinio? — zla ti sreća, *neznani junače!*

b) Kad je vokativ u sredini rečenice, piše se zarez pred njim i za njim; kad je na kraju rečenice, piše se pred njim zarez, a za njim uzvičnik; kad je na početku rečenice, onda se za njim piše zarez, ako je vokativ u tješnjoj svezi s ostalom rečenicom; ako li je iza takvoga vokativa mali odmor u govoru, onda se iza njega piše uzvičnik, na pr. Gospodo! Nitko pametan ne misli, da je sve zlato, što se sja.

c) U pjesmama se često uzima vokativ mjesto nominativa; na pr. mače vojsku *herceže Stjepane*; — opremi se *Strahiniću bane*; — te je *Vuče* knjigu proučio; — jedno bješe *Vukašine kralju*. Ovaki se vokativ ne odvaja nikakvim razgotkom od ostalih riječi.

Lokativ sam i s prijedlozima.

§ 281. a) U starom se jeziku lokativ upotrebljavao i sam, bez prijedloga; danas od te porabe ima samo nekoliko tragova u riječima, koje su postale prilozni: *gđre, dđlje, žđmi, lđeti, lđni, onomđdne* (postalo od *onomdne*, t. j. *onom dne*, pa je među *m* i *d* došlo nepostojano *a*), *đnomlđni*. Sve su ovo u davnini bili lokativi sing.

b) S lokativom se slažu prijedlozi: *na, o, po, prema, pri, u*.

Bilješka 1. Mjesto *o*, kad stoji s lokativom, ne valja nikad uzimati *ob*, ni ispred vokala; ne valja na pr. *ob* ovom poslu, *ob* istini, već treba da bude; *o* ovom poslu, *o* istini i t. d. Vidi 2. bilj. § 276.

Bilješka 2. Prijedlog *po* s lokativom nije dobro uzimati uz pasivne oblike mjesto prijedloga *od* s genitivom; nije dobro na pr. pjesme sakupljene *po Vuku Karadžiću*; — kuća sagrađena *po domaćim majstorima*; već treba *od* Vuka Karadžića, — *od* domaćih majstora.

§ 282. a) Lokativ sa svima svojim prijedlozima može značiti mjesto. Primjeri: Bog *na nebu*, a car *na zemlji*; — novo sito *o klinu* visi; — oblak se vije *po nebu*; — ovdje se ustavi *prema vojsci austrijskoj*; — pas leži *pri vratima*; — bio sam *u crkvi*.

b) Vrijeme izriče lokativ s prijedlozima: *na, o, po, u*. Primjeri: Srbi *na svršetku* 1806. godine uđu u Biograd; — *da ti meni o jeseni dođeš*; — *po smrti* nema kajanja; — dogodi se *u jutru*.

c) Način se nalazi u ovakim primjerima s prijedlozima *na, u*: skaču *na jednoj nozi*; — to se govori *u šali*; — da se *u zdravlju* opet sastanemo.

d) Dopuštanje može katkad značiti lokativ s prijedlogom *pri*: on *pri svemu svome obricanju* ništa nije učinio (t. j. *premda* obricao).

e) Poređenje može značiti lokativ s prijedlogom *prema*: jadan je *prema njemu* Marko.

f) Sredstvo se nalazi u ovakim primjerima s prijedlogom *po*: poslao Marku knjigu *po Tataru*; — *po porukama* vuci mesa ne jedu.

§ 283. a) Lokativ s prijedlozima *na, o, po, u* služi za dopunu glagolima: bolje je *na mekinjama* dobiti nego *na zlatu* štetovati; — djevojka im je zahvalila *na ljubavi* i *na prijateljstvu*; — ne živi čovjek *o samom hljebu*; — zašto mu radite *o glavi*? — to se *po sebi* razumije; — Roksandu ću *po braći* poznati; — valjalo bi, da se *u tome* ugledaju na nj; — promijeni se *u licu*.

b) S prijedlozima *po, prema, u* može lokativ služiti za dopunu imenicama: moj *po Bogu* brate! — on mi je rod *po krvi*; — ljubav *prema narodu*; — imao je mnogo štete *u stoci*; — *u piću* su teške pijanice, a *u kavzi* ljute kavgadžije.

c) S prijedlozima *po, u* može lokativ biti dopuna pridjevima: *po srcu* i *po tjelesnom junaštvu* bio je najslavniji; — *u struku* je tanka i visoka; — *u ovome poslu* vješt čovjek.

Instrumental.

§ 284. a) Ovaj padež često ima mjesno značenje te odgovara na pitanje *kuda?* na pr. on otiđe *zemljom* i *svijetom*; — *Dunavom* plovi lađa; — ševe *nehom* lete. Rijetko odgovara instrumental u svojem mjesnom značenju na pitanje *gdje?* na pr. kad su bili *poljem širokijem*; — netko pjeva *drumom*.

b) Instrumental može značiti i vrijeme, kada što biva: cvijet, koji se *noću* razvija; — *nedjeljom* idu u crkvu; — otputovat ću *zorom*; — *časom* vedro, a *časom* oblačno. S imenicama, koje stoje u instrumentalu vremena, nije dobro uzimati pridjev; nije dobro na pr. to možemo očekivati *svakim danom*, već treba reći: *svaki dan* (§ 275 b).

c) Instrumentalom se izriče oruđe ili sredstvo; na pr. trava se *srpom* žanje; — jednu vojsku *buzdovanom* bije, drugu vojsku *britkom sabljom* siječe; — *svijećom* je slamu zapalio; — često *okom* pogleduje; — progovori *gromovitim glasom*; — neka *prosi*, nek se *hljebom* hrani; — *mlijekom* vas napojih; — *glavom* će *svojom* platiti; — narod će napuniti kulu *novim žitom*.

d) Često instrumental znači način te odgovara na pitanje *kako?* ili *koliko?* Na pr. *redom* rđa po družini hoda; — *šapatom* zbori sirotinja; — kiša pada *kapljicama*, pak napada *lokvicama*; — skakavci *jatima* dolijeću iz Azije; — car ih je *glavom* pohodio; — podajte joj *dvajnom* onoliko.

Bilješka. Ovaj se instrumental nalazi od nekih imenica, koje nemaju osim toga padeža nijednoga drugog; na pr. *tonom* tone, tonući besjedi; — vrata otvorena *šikom*; — ode *kradom*; — *poredom* se u vodenici melje.

§ 285. a) Instrumental može biti dalji objekt različnim glagolima. Primjeri: pismo *ovim riječima* završuje; — počinjaše se *djema molitvama*; — siromah se oženio *gospodom*; — Jovan mu se *Bogom* kunijaše; — Bog se brine *sirotama*; — Solomun se proslavi *svojom mudrošću*; — koji dobro upravljaju *svojim kućama*; — polje nam je rodilo *pšenicom*; — ni luk jeo ni *lukom* vonjao; — narod uskupi *osvetom*; — *čudom* se začuđiše; — klonuo *duhom*; — ljubi Boga *svim srcem svojim*.

b) Rijetko se upotrebljava instrumental uz pasivne glagolske oblike; na pr. koji su posvećeni *Bogom ocem* i održani *Isusom Hristom*.

c) Instrumental služi često za dopunu pridjevima, katkad i imenicama: budite zadovoljni *svojom platom*; — izobilan sam *radošću*; — blago vama, koji ste siromašni *duhom*; — starješina nije svagda *godinama* najstariji u kući; — ne budite djeca *umom*. Na te su primjere nalik i ovi: koji je bio *rodom* Bugarin; — on je moj *Bogom* pobratim; — kaluđer *imenom* Maksim.

d) Imenice, koje su dio predikata, stoje ne samo u nominativu (§ 250 a), nego i u instrumentalu. Tako je na pr. car ti bijah, dok *djvojkom* bijah; — Vukašin postane *kraljem*; — lasno je pokraj čaša *junakom* biti; — tko se *ovcom* učini, kurjaci ga izjedu; — Dušan se nazove *carem srpskim*; — njihova se do-

movina prozvala *Hrvatskom*. — Rijetko u ovom poslu stoji sam pridjev: ova se zemlja upravo može nazvati *rodnom*.

e) Uz glagole *činiti*, *postaviti*, *zvati* i druge slična značenja stoje (po § 273 b) po dva akuzativa. Mjesto predikatnog akuzativa stoji često predikatni instrumental: učini ga družba *stariješinom*; — tko je mene postavio *sudijom* nad vama? — tuđu majku *majkom* zoveš; — dadu mu otvoreno pismo, u kome ga naimenuju *vojvodom*. — U ovoj se službi nalazi i sam pridjev: što me zoveš *blagim*?

§ 286. Kad se riječju *kao* izriče svojstvo, te ona stoji ispred nominativa ili akuzativa, onda se mjesto ta dva padeža može uzeti instrumental, ali onda se *kao* izostavlja. Govori se na pr. došao si k nama *kao gost*; — uđe *kao kadet* u regimentu; — žene, koje su *kao djevojke* bile dobre; — da je vidimo *kao nevjestu*; — odvedoše ga *kao roba*. To se može reći: došao si k nama *gostom*; — uđe *kadetom* u regimentu; — žene, koje su *djevojkama* bile dobre; — da je vidimo *nevjestom*; — odvedoše ga *robom*. Tako je i ovo: potkuj i mene, mladi junače, neka bih *konjem* u goru utekla, t. j. kao konj.

Bilješka. Ako riječca *kao* služi za to, da se izreče poređenje, onda se ona ne može izostaviti, niti se može mjesto nominativa i akuzativa uzeti instrumental; na pr. Luka je bogat *kao Marko*; — ljubio sam ga *kao brata*.

Instrumental s prijedlozima.

§ 287. S instrumentalom se slažu prijedlozi *među*, *nad*, *pod*, *pred*, *s (sa)*, *za*.

Bilješka. Mjesto *s* ili *sa* govori se katkad *su*, na pr. *su* dva *su* tri druga, — *su* čim. Ovo se *su* nalazi i u nekim složenim riječma, na pr. *sukobiti*, *sukrvice*, *silud*, *sümräk*. Mjesto onoga *s* ili *sa*, što se slaže s genivom, ne može se uzeti *su*.

§ 288. a) Instrumental sa svima svojim prijedlozima osim s prijedlogom *s* može značiti mjesto. Primjeri: dva su bora naporedo rasla, *među njima* tankovrha jela; — *nad vodom* je lice ogledao; — teško nogama *pod ludom glavom*; — *pred kućom* stojeći pjevaju; — nezvanu gostu mjesto *za vratima*.

b) Instrumental s prijedlozima *pred*, *za*, a katkad i s prijedlozima *pod*, *s* može značiti vrijeme. Primjeri: molio se Bogu *pred jelom* i poslije jela; — puče puška, puče *za njom* druga; — ne valja *pod službom Božjom* drijemati; — tako *sa svršetkom* jeseni svrši se prva godina ovoga vojevanja.

c) Instrumental s prijedlogom *s* može značiti društvo i neku zajednicu: tu je malo počinuo *s vojskom*; — gora se *s gorom* ne sastaje, a čovjek *s čovjekom* vazda; — knjigonoša dođe *s ovom knjigom* u Loznicu; — djevojke *s vijencima* na glavi.

d) S istim prijedlogom instrumental često znači i način: *sa suzama* pročitah žalosno to pismo; — *s najvećim veseljem* odoše u grad; — ova je kuća *s pravdom* stečena; — *s neiskazanom hrabrošću* vojevao je nekoliko godina.

e) S istim prijedlogom može instrumental značiti i raskidu, ali samo uz glagole *rastaviti*, *rastati se*, *oprostiti se*, na pr. ako si me *s konjem* rastavio, *sa sabljom* me rastavio nijesi; — jučer sam se oprostio (rastao) *sa svojim prijateljima*.

Bilješka. Pogriješka je uzimati instrumental s prijedlogom *s* za izricanje oruđa ili sredstva; ne valja na pr. odreži *s nožem*, taknuo ga *s palicom*, već mora biti sam instrumental: *nožem*, *palicom*. — Druga je pogriješka izostavljati s pred instrumentalom načina, na pr. odoše *najvećim veseljem*.

§ 289. a) Instrumental s prijedlozima *nad*, *pod*, *s* može služiti za dopunu glagolima. Primjeri: da on caruje *nad nama*; — zakon vlada *nad čovjekom*; — šta ti razumiješ *pod mudrom politikom*? — Mlečići su to zaprijetili *pod smrtnom kazni*; — činite *sa mnom*, šta hoćete; — koji se *s knjigama* zabavlja; — da se *s tobom* djeca podruguju; — ovaj čovjek trguje *s vinom*; — težio je *za narodnom koristi*; — idi *za svojim poslom*.

Bilješka. U primjerima, gdje su glagoli *zabavljati se*, *podrugivati se*, *trgovati*, dobar bi bio i sam instrumental bez prijedloga *s*.

b) Instrumental s prijedlozima *nad*, *za* može služiti za dopunu imenicama: nitko dosad nije bio *nada mnom* gospodar; — tko je bio upravitelj *nad tom vojskom*? — prevelika želja *za blagom* mnoge je upropastila; — spopade ih žeđa *za osvetom*.

c) Vrlo rijetko instrumental s kojim prijedlogom služi za dopunu prijevima. To imamo u primjeru: jeste li zadovoljni *s tom plaćom*? Tu bi mogao biti i sam instrumental (§ 285 c).

Sintaksa glagolskih oblika.

Prezent.

Prezent za sadašnjost.

§ 290. a) Govori li se o čemu, što doista jest u vrijeme, kad se govori, onda je to **prava sadašnjost**. Ako na pr. na pitanje: „Što sada radi tvoj brat?“ ja odgovorim: „Čita

narodne pjesme“, onda je to prava sadašnjost, jer u vrijeme, dok sam pitan i dok odgovaram, brat moj doista to čini.

b) Govori li se o čemu, što se događa svagda, kadgod se prilika desi (dakle i u sadašnjosti i u prošlosti i u budućnosti), onda je to **neprava sadašnjost**. Ako na pr. kažem kome: „Moj brat rado čita narodne pjesme“ i s time mislim reći, da on to čini, kadgod se prilika desi, pa da je on i dosad narodne pjesme rado čitao te će ih i odsad rado čitati, onda je to neprava sadašnjost ili **neodređeno vrijeme**.

Bilješka. Kad neprava sadašnjost znači događaje ne samo u sadašnjosti, nego i u prošlosti i u budućnosti (kadgod se prilika desi), zato se ne treba čuditi, što se za nepravu sadašnjost ne uzima samo prezent, t. j. sadašnje vrijeme, nego i aorist i perfekt (vidi u § 298 b i 304 b), t. j. prošla vremena, pa i futur (vidi u § 316 b), t. j. buduće vrijeme. — Za čistu, pravu sadašnjost ne može se uzeti ni aorist ni perfekt ni futur.

c) Za pravu sadašnjost može se upotrijebiti prezent samo trajnih glagola, na pr. kiša *pada*; — kiša *ne pada*; — *pada* li kiša?

§ 291. a) Za nepravu sadašnjost uzima se prezent i trajnih i trenutnih glagola bez razlike u značenju. Osobito lijepo vidi se to u poslovicama, na pr. zrela voćka sama *pada*; — prijatelj se u nevolji *poznaje*; — ralo i motika svijet *hrani*; — ruka ruku *pere*, a obraz obadvije; — vino i mudroga *pobudali*; — voda svašto *opere* do pogana jezika; — nebojšu najprije psi *ujedu*; — potajni ugljen najgore *ožeže*.

b) I izvan poslovice upotrebljava se prezent i trajnih i trenutnih glagola za nepravu sadašnjost, na pr. mnogi ljudi *mного rade* i *štede*, pa opet *ostaju* siromašni; — nitko ne *lijeva* nova vina u mjevove stare, inače novo vino *prodre* mjevove i vino se *prolije* i mjevovi *propadnu*.

b) Prezent od trajnih i od trenutnih glagola uzima se za nepravu sadašnjost i u zavisnim rečenicama; na pr. tko se *boji* vrabaca, nek ne sije proje; — ne niči, ^ggdje te *ne siju*; — kad čovjek *tone*, i za gvožđe se hvata; — pokvarit ćeš se u zlu društvu, jer čovjek obično lakše *prima* zlo nego dobro; — ne zove se pijanica onaj, koji mnogo *popije*, nego onaj, koji se *opije*; — poslije Preobraženja kažu, da se i na zemlji sve *preobrazi* i gora počne žutjeti.

d) Često se uzima izmiješano prezent trajnih i trenutnih glagola za nepravu sadašnjost. Primjeri: rđav pjevač i

dobru pjesmu rđavo *upanti* i pokvareno je drugome *pjeva* i *kaže*, a dobar pjevač i rđavu pjesmu *popravi* prema ostalim pjesmama, koje on zna; — kad tko *putuje* po onim krajevima, on *ide* na konak u selo, gdje ga *zastane* mrak, pred najbolju kuću, pa *pita*, može li noćiti, a domaćin mu ili drugi tko iz kuće *odgovori*: „Možeš, brate, s drage volje“ ili mu *kaže*, da ne može, jer nema na pr. sijena za konja ili drugo što, pa ga *uputi*, gdje može.

Prezent za prošlost.

§ 292. a) **Historički prezent** zove se onaj, koji se upotrebljava u pripovijedanju prošlih događaja. Takav historički prezent vrlo je običan od trenutnih glagola, i to u glavnim, u odnosnim i u vremenskim rečenicama; na pr. Stefan Dušan, car srpski, *uzme* od Grka Mačedoniju, Tesaliju, Etoliju, Akarnaniju, Epir i Arnautsku i *nazove* se carem. On rašireno, a neutvrđeno carstvo *razdijeli* na vojvode i knezove, koje njegov osamnaestoljetni sin i nasljednik Uroš ne *bude* kadar pod uzdom držati, nego *ostanu* svaki po sebi, i još Vukašin naj-silniji između njih ne mareći za Uroša *postane* kraljem. U tom Turci *navale* na srpsko domaćim neslogane razdrto carstvo. Kad Vukašin braneći od Turaka svoje kraljevstvo *izgubi* život, onda *stupi* na prijestol srpski knez Lazar, koji 1389. godine na polju Kosovu *završi* srpsko carstvo i kraljevstvo. Po smrti Lazarevoj *postane* srpsko despotstvo pod turskom vladom, no i njega Turci naskoro *pretjeraju* iz Srbije u Srijem, a ondje se po tom i *zatamani*. I tako Turci malo po malo sasvim *obladaju* svom Srbijom i Bosnom i Hercegovinom.

b) Historički prezent od trenutnih glagola običan je i u posljedičnim rečenicama; na pr. ove Turke Miloš tako opkoli i stijesni, da se sutra dan *predadu* i *polože* oružje; — srknuvši vruća jela tako se ožeže, da mu suze *udare*; — tako se *poplaš*, da *stanu* govoriti i spremati se, da bježe.

c) Rijetko se pomenuti oblik uzima u dopusnim, uzročnim i u pogodbenim rečenicama: na Drini su ovoga ljeta Bošnjacima i Francuzi pomagali, ali se Srbi održe, premda *izgube* nekoliko znatnih ljudi; — produ s mirom kroz Turke, jer nigdje puška ne *pukne*; — zaluta gladan vuk u selo i da se ne *strče* ljudi te ga ne *ubiju*, bilo bi zlo. U ovim i sličnim primjerima mjesto prezenta običniji bi bio aorist ili perfekt (dakle: *izgubiše* ili *izgubili su* mjesto *izgube* i t. d.).

d) U izričnim rečenicama ne upotrebljava se prezent historički od trenutnih glagola; bilo bi na pr. vrlo neobično: kad knez to vidi, pomisli, da ljudi *pojegn*u u planinu, već treba: da *pojgoše* ili: da *su pojegli* i t. d.

§ 293. a) Historički prezent od trenutnih glagola u narodnim pjesmama se ne upotrebljava, već one mjesto njega uzimaju prezent od trajnih glagola. Primjeri: knjigu *piše* Žura Vukašine u bijelu Skadru na Bojani, te je *šalje* na Hercegovinu bijelome gradu Pirlitoru Vidosavi ljubi Momčilovoj, tajno *piše*, a tajno joj *šalje*, u knjizi joj ovako *besjedi*; — vino *piju* Senjani junaci na kapiji Senja bijeloga, međ njima *je* barjak sav od svile, vjetar *duše* pak barjakom *njiše*.

b) Prezent trajnih glagola nalazi se za prošle događaje dosta često i u pripovijedanju, ali tu treba da je pomiješan s drugim oblicima, kojima se izriče prošlost: kad je bilo oko ponoći, ali kurjaci zauraju, a psi zalaju; kurjaci *govore* svojim jezikom: „Možemo li doći, da učinimo štetu, pa će biti mesa i vama? a psi *odgovaraju* svojim jezikom: „Dodite, da bismo se i mi najeli;“ a to gazda sve *sluša* i *razumije*; — usta čoban, usta i djevojka, pa se staše opremati na jezero; čoban *je* veseo, veseliji nego igda, a djevojka tužna, suze *prolijeva*, pa je čoban *tješi*; — oni njega puste, te otide kući; kad tamo dođe, a to *ima* što vidjeti: skupili se ljudi iz obližnjih sela oko kuće, a iz daljnih jednako *dolaze* pa *viču*, da im je velika poreza; — pođe unutra; kad on unutra, a to na vatri veliki kazan, *kuha* se u njemu večera, a pored vatre *sjedi* domaćin.

§ 294. a) Kad je u glavnoj rečenici prošlost dovoljno naznačena, onda se prošlost u zavisnim rečenicama može izricati prezentom trajnih glagola. Dobro je na pr. reći: slugama i sluškinjama, što darove *donose*, davalo se što, da piju. Tu oblik *donose* ne znači, što je sada, već što je bilo, t. j. kao da se veli: *donosahu* ili: *donosili su*; a to je zato, jer je prošlost u glavnoj rečenici naznačena oblikom *davalo se*. Drugi primjeri: razumjevši, šta je bilo, naklopi se i on za onima, što *lježe* (t. j. što su bježali); — stanu ljude globljavati i iskati što *nema*; — a kad ču Isus, udivi se i reče onima, što *idu* za njim; — o svakom prazniku bijaše običaj u sudije, da pusti narodu po jednoga sužnja, koga oni *hoće*; — nitko nije smio pokazati, da se poplašio, nego je svaki morao biti slobodan i veseo, ako mu se i *ne će* (t. j. ako mu se i nije htjelo); — uđe u ljude buna te ostave logor i topove i pobjegnu, kud tko *zna*; — braneci Deligrad od Turaka tako se proslavi i osili, da nije mario za svoje poglavare, kao da ih *nema* na svijetu; — oštro mu je bilo zapriječeno činiti drukčije, nego što mu knjiga *kaže*.

b) Rijetko se prezent od trajnih glagola ovako upotrebljava u usporednim rečenicama: u manastiru Tronoši bio je naslikan nekakav starac, kojega su guje opasale te ga *kolju* i *piju* mu oči (t. j. klale su i pile su); — ja sam se kao dijete čudio gledajući u kući ikonu sv. Arandela, a Đurđev dan se *slavi*, i pitao sam oca i strica, kako je to.

Prezent za budućnost.

§ 295. a) Prezent trajnih glagola u glavnim rečenicama sasma rijetko znači budućnost: to mi ne *gine* ni poslije (t. j. ne će mi poginuti); — ako za sedam dana to ne uradiš, *nije* na tebi glave; — ako mi je ne dovedeš, na tebi *nema* glave.

b) Prezent trenutnih glagola ne može se u glavnim rečenicama uzimati za budućnost; ne valja na pr. sutra ti *platim*, već se mora reći: sutra *ću* ti *plātiti*. — Ali u zavisnim rečenicama, i to u odnosnima, u vremenskim, načinskim, pogodbenim i dopusnim, prezent trenutnih glagola vrlo često znači budućnost; na pr. tko *dođe* k meni, vidjet će; — koga *ugledaš*, reci mu; — gdje ga *ugledate*, recite mu; — kad *dođem* k tebi, vidjet *ću*; — ostani tu, dok se *vratim*; — bit će mi onako, kako Bog *odredi*; — ako *dođete* k meni, vidjet ćete; — *dođu* li k meni, vidjet će; — ako i *dođeš* k meni, ne ćeš vidjeti. — Osobito trenutni glagoli složeni s prijedlogom *uz* imaju često tu službu: ako mi u tome poslu jednako *uzradimo* onako, kao što smo dosad radili, a oni ako samo ovako *uznapreduju*, kao što su dosad napredovali, onda ne samo to može, nego će morati biti; — štogod mi više ovu razliku *uščuvamo*, to će biti bolje; — blago vama, ako vas *uzasramote* i *usprogone*; — ja sam zadovoljan, ako *uzimām* manje pogriješaka nego drugi.

c) U izričnim rečenicama, ako je u njima pomiješano i nešto namjere ili želje, može se uzeti prezent trenutnih i trajnih glagola u značenju futura. Primjeri: Pavle je stao prijetiti, da *otme* (t. j. da će oteti); — svijetli knez govorio je, da *načini* (t. j. da će načiniti) crkvu ondje; — kurjak se zarekao, da ne *kolje* više ništa i da ne *jede* mesa (t. j. da ne će klati i da ne će jesti), i pošao u pustinju, da se posveti; — oni se dogovore, da *bježe*; — vi sad velite, da se *oprete* carstvu Gospodnjemu.

d) Prezent trajnih glagola mjesto futura uzima se katkad, ako je u drugoj kojoj rečenici budućnost dovoljno naznačena: tada će car reći onima, što mu *staje* s desne strane (t. j. što mu *budu stajali*); — u taj će mah pasti tama, da se ništa ne *vidi*; — činit će, što *hoće*; — udarit će kiša i snijeg, te će nestati hrane, i onda nama *valja* gladovati.

Aorist i imperfekt.

§ 296 a) Aorist od trenutnih glagola upotrebljava se u pripovijedanju za svršene događaje u prošlosti, znači dakle isto, što historički prezent od trenutnih glagola i perfekt od takovih glagola. — Imperfekt služi za događaje,

koji su u prošlosti trajali ili su se ponavljali, znači dakle isto, što perfekt od trajnih glagola. Primjeri: roditelji njegovi (t. j. Isusovi) *idahu* svake godine u Jerusalem o prazniku pashe. I kad mu *bi* dvanaest godina, *dođoše* oni u Jerusalem po običaju praznika; i kad dane *provedoše* i oni se *vratiše*, *osta* dijete Isus u Jerusalemu, i ne *znade* Josif i mati njegova, nego misleći, da je s društvom, *otidoše* dan hoda i *stadoše* ga tražiti po rodbini i po znancima. I ne našavši ga *vratiše* se u Jerusalem, da ga traže, i poslije tri dana *nađoše* ga u crkvi, gdje sjedi među učiteljima, i sluša ih i pita ih, i svi, koji ga *slušahu*, *divljahu* se njegovu razumu i odgovorima. I vidjevši ga *začudiše* se, i mati njegova *reče* mu: „Sine, šta *učini* nama tako? Evo otac tvoj i ja sa strahom *tražasmo* te“. I *reče* im: „Zašto ste me tražili? zar ne znate, da meni treba u onom biti, što je oca mogega?“ I oni ne *razumješe* riječi, što im *reče*. I *siđe* s njima i *dođe* u Nazaret i *bijaše* im poslušan, i mati njegova *čuvaše* sve riječi ove u srcu svojemu.

Bilješka. Oblici prezenta „i *sluša* ih i *pita* ih“ u navedenom primjeru razumiju se iz onoga, što je navedeno u § 293 b.

b) Aorist od trajnih glagola znači isto što imperfekt. Na pr. vidjevši to učenici *diviše* se govoreći; — Isus mu odgovori: ja *govorih* javno svijetu, ja svagda *učih* u zbornici i u crkvi i ništa tajno ne *govorih*; — Stefan Lazarević *pomaga* Turcima pokoriti Bugarsku; — kad *dođoše* dvoru djevojačkom, tu *sjediše* tri bijela dana.

§ 297. a) Aorist se uzima često, kad se kome **priopćuje** štogod, što mu je vrijedno i potrebno znati, ili kad se kome **javlja**, što se nedavno dogodilo, a njemu nije to poznato. Primjeri: koje ova recenzija, koje g. Pavle Solarić *podbuniše* me i *natjeraše*, da dodam ovome rječniku još i gramatiku; ja sam još od lani sastavljao koješta za gramatiku i mislio sam malo docnije da je izdam, a evo me sad rečeni događaji *natjeraše*, te evo ovu malu *skrpih* kojekako (ovo pisac *priopćuje* čitateljima); — snio sam, kneže, gdje ti jašeš na konju pak *zāgazi* u veliko blato; *zāglubi* se, a ja se *desih* blizu tebe, ti me *pōbrati*, te te *izvadih* iz blata; — u jedan put obore vatru iz pušaka i stanu **vikati**: „Bježite, *rāzbi* nas hajduk Veljko!“ — kad bude u jutru pred zoru, poviču stražari: „*Utekoše* Turci!“ — glas dopade **crnom** Arapinu: „Zla ti sreća, crni Arapine, *stiže* junak u tvoje svatove, kako *stiže*, on *zametnu* kavgu, *pōgubi* ti kuma i djevera“.

b) Običan je aorist i onda, kad se štogod spominje, što je poznato onome, kome se govori, ili bi bar trebalo, da mu je poznato. Primjeri: već su mi dodijale tužbe na vas, i ja sam vam nekoliko puta pisao i govorio, da se umirite i zuluma okanite, i vi me do danas ne *poslušaste*; — već *prođoše* gotovo tri mjeseca dana, kako sam vam obećao (ovo je uzeto iz nekoga pisma).

c) Kada tko što govori u čudu, u ljutini, u žalosti ili prekoravajući koga, može upotrebiti aorist za prošlost. Na pr. onda se gdjekoji starci uhvate za bradu govoreći: „Boga mi i Gospoda, evo bijela brada, a barjaka hajdučkoga ne *vidjismo* do danas!“ — paša navali na Vuicu i na Nenadovića: „Kamo Miloš! Mene *prèvarì* Miloš!“ — moj sinko, nije ono zec, nego je ono aždaja; toliki svijet *pòmori* i *zàtomì*! — Savo, Savo, sebe nè *zabijeli*, a mene *zàcrni*! (to je kazao nekakav siromah, koji je imajući u zdjeli malo mlijeka pritiskao zdjelu u Savu, da bi malo vode zahvatio i tako više da bi načinio, ali u jedan put napuni se zdjela vode, i mlijeko pomiješavši se s ostalom vodom izgubi se sasvim).

d) Često se nalazi aorist u upravnim i neupravnim pitanjima. Primjeri: on poviče sv. Nikoli: „Ej, kako ti *reče* meni da se molim Bogu?“ — Isus pruživši ruku uhvati Petra i reče mu: „Malovjerni, zašto se *posúmnja*?“ — ala imaš brza konja! gdje ga *dđbi*, tako ti Boga! — skoči na noge i poviče: „Šta *uradiste*, da od Boga nađete!“ — jeste li vidjeli, kako me lijepo vojnik *pòzdravi*? — ne zna ništa za snahu i sam se čudi, kud *pòbjèže* i gdje se *sàkri*.

e) Kad se aorist upotrebljava u pripovijedanju, mjesto njega se može uzeti historički prezent od trenutnih glagola, i razlike u značenju nema nikakove. Ali gdje aorist znači pripovijanje, javljanje, spominjanje, ili gdje on stoji u rečenicama, kojima se izriče čudo, ljutina, žalost ili prekoravanje, i u pitanjima, tamo se mjesto njega ne može uzeti historički prezent od trenutnih glagola.

§ 298. a) U zavisnim rečenicama dosta je običan aorist. Primjeri: tako se vojska pobuni i uteče natrag, a Veljko pomisli, da Srbi *udariše* na Turke, pa udari i on; — kad on sad ovaku nevjeru *učini* i tolike ljude na vjeri *pòbi*, kako ću mu ja sutra vjerovati? — po zakonu našem valja da umre, jer *nàčini* sebe sinom Božjim; — govorahu tako, da *vjèrovā* veliko mnoštvo

Jevreja; — a kad *dođoše* na mjesto, koje mu Bog *kaže*, načini ondje žrtvenik.

b) Aorist se nalazi u poslovicama, kad se izriče neprava sadašnjost ili neodređeno vrijeme, t. j. ono, što se svagda događa, kadgod se prilika desi. Primjeri: dva loša ubiše Miloša; — *dođoše* divlji, pa *rastjeraše* pitome (govori se, kad gosti smetaju u čemu domaćima); — čudo pasa *ujedoše* vuka; — što *omilje*, ne *omrznu*. Ovaki se aorist zove poslovički (gnomički).

§ 299. a) Katkad se aorist upotrebljava za buduće događaje, osobito za takove, koji se drže za sigurne i koji su gotovi, da se svaki čas dogode (ali se još nijesu dogodili u vrijeme, kad se govori). Primjeri: Gospode, izbavi nas, *izgibosmo!* — odriješi moje bijele ruke, jer mi obje *otpadoše*; — avaj meni do Boga miloga, gdje *pogiboh* junak u tamnici! — *unrijeh* od žeđi, daj mi čašu vode; — ja ću uzeti jednoga konja pa *odoh* po svijetu.

b) U pogodbenim rečenicama s vznikom *ako* stoji ka kad aorist u značenju budućnosti (tu je mnogo običniji prezent od trenutnih glagola, vidi u § 295 b): *ako* ovi sad *izmakoše* i mi *ostadosmo* sami, zlo će nam biti; — ako *zapch* strijele moje, ustrijelit ću tebe, Janko; — braćo, mi neprijatelje ovdje ne možemo čekati, jer je njih mnogo više nego nas; već hajdemo, da mi udarimo noćas na njih, pa ako ih kako *zbunismo* i *razbismo*, dobro će biti za nas.

Bilješka. Mjesto kondicionala stoji aorist u primjeru: da ne bi prednjih zuba, *ode riječ* preko devet brda (t. j. da nije bilo zuba, otišla bi). To je vrlo rijetko.

§ 300. a) Za imperfekt evo još jedan primjer (osim onoga, što je naveden u § 296 a, gdje je je pomiješan s aoristom), i to u pripovijedanju: u ponoći *ustajahu* negdašnji hrišćani na prvu molitvu kao po glasu strašne trube posljednjega suda. Malo *počinuvsí* opet se *skupljahu* u zoru, da javno ispovjede *grijehe svoje*. U prvi sahat dana oni se u molitvi *predavahu* Bogu, a u treći *prizivahu* blagodat njegovu. Da je Spasitelj u šesti sahat *raspet* i u deveti na krstu umr'o, pobožno *spominjahu* hrišćani u iste sahate, a poslije svete liturgije, koja ih s njim *sjeđinjavaše*, zahvalnim večernjim molitvama *završivahu* dan.

b) Imperfekt se može uzimati i za pripočevanje, javljanje i spominjanje, tako isto, kad se govori u čudu, u ljutini, u žalosti ili prekoravajući koga, i u

pitanjima, napokon se može uzimati i u zavisnim rečenicama. Sve su ovo službe i aorista (vidi u § 297—298). Ali ako se i može u svima tim službama uzimati imperfekt, ne biva to često, već se običnije mjesto njega upotrebljava perfekt od trajnih glagola, na pr. *hvalili su* mjesto: *hvaljahu* i t. d.

Imperativ.

§ 301. a) Da imperativ ili zapovjedni način znači zapovijed, to mu samo ime svjedoči, na pr. *donesi* vode; — *mirujte*, djeco! Ali često imperativ znači molbu i želju, na pr. Bože, *smiluj* nam se; — *putujte* sretno. Može također značiti opomenu, nagovaranje i nutkanje, na pr. *čuvajte* se grijeha; — *slušaj* starijega i pametnijega; — *zapjevajmo*, braćo! — Ako je imperativ zanijekan, onda znači zabranu, na pr. *ne diraj* u me; ali može značiti također molbu, želju, opomenu i odvrćanje, na pr. *ne daj* mi, Bože, to dočekati, — *ne budi* uroka, — *ne druguj* s rdavim ljudma, — *ne vjerujte* sve, što čujete.

b) U narodnim pripovijetkama drugo lice sing. imperativa uzima se često uza subjekte 1. i 3. lica sing. i plur. za prošle događaje, dakle u značenju historičkoga prezenta ili aorista ili perfekta. Primjeri: dijete spopadne bukvu pa *повуци* tamo, *повуци* amo, ali ne može da je iščupa; — ona tri zmaja uteku u onu jamu, onda ova dvojica brže *вучи* slamu pa *турaj* u onu jamu, pa onda zapale; — padne mi na um, da mi je dugačka kosa, pa uzmem nož pa sve dlaku po dlaku *одрезуј* pa *навезуј*; — ona skine svoju torbu, a mi s konja svoje vreće pa *пуні* i *мјери*, dok napunimo vreće.

c) Izvan narodnih pripovijedaka slabo se imperativ tako upotrebljava. Same oblici: *bježi*, *udri* često se uzimaju i izvan narodnih pripovijedaka za prošle događaje; na pr. kako on to reče, a mi *bježi*; — nekakva je djevojka tako u sebi govorila, pa onda *udri* u plač. Tako se može upotrebljavati i riječ *hajde*, koja je upravo uzvik, a uzima se kao imperativ: *Živko* zovne mene k sebi u kuću, a ja onda *hajde* polako k njemu.

d) Rečenica, u kojoj je imperativ, znači katkad isto, što pogodbeno rečenica s veznikom *ako*, na pr. *pusti* koku na policu, ona će i na stolicu (t. j. *ako pustiš* . . .).

e) U § 248 a, b rečeno je, kako neke rečenice s veznikom *da* mogu imati značenje imperativa.

Perfekt.

§ 302. a) Ima slučajeva, kad perfekt može biti bez riječca *je* i *su* (na pr. *hvalio je*, *hvalili su*). Osobito često nalazi se to

u pjesmama; na pr. kad to *čula* gospođa kraljica, ona njemu tiho *besjedila*; — istom oni u riječi *bili*; — lijepo ih tamo *dočekali*; — od Jajca ih nitko ne *vidio*.

b) Dosta se često perfekt bez pomenutih riječca nalazi na početku pripovijedaka. Primjeri: jedan čovjek idući iz varoši kući *jahao* na magarcu, a njegov sin *išao* pored njega pješice . . ., — *postavila* kuma kumi zdjelu graha, pa *sjele* obje da jedu . . ., — *bila* dva brata zajedno u kući, pa jedan sve *radio*, a drugi jednako *besposličio* i gotovo *jeo* i *pio*. — Ovo se i inače nalazi u pripovijedanju i priopćivanju, osobito ako je naprijed koji potpun oblik ovoga vremena. Primjeri: Milan bude u redu onijeh poglavara, koje nitko nije postavio, nego se u samom početku bune sami *načinili*; — drugi je top negdje u šumi bio sakriven, pa ga sad *našli* i *opravili*; — tako je i meni moj otac kazivao, da se onaj starac zvao Gavan i da je pored svega bogatstva bio vrlo tvrd, pa ga zato Bog onako *osudio*; — vidiš, da nijesmo kadri mira načiniti: narodu zulum *dodijao*, pak sad ne sluša nikoga, a Turci *osilili*, pa ne će da sjede s mirom.

c) Običan je ovaki oblik u veselju i u čudu; na pr. kad su oni čuli, da je Miloš u Biogradu, po cijeloj vojsci ovaj se glas čuo: „Hvala Bogu, *došao* Miloš!“ — dakle *umr'o* Štipkalović! Bog da mu dušu prosti!

d) Često se nalazi u poslovicama: *bilo* pa i *prošlo*; — Bog *dao*, Bog i *uzeo*; — brada *narasla*, a pameti ne *donijela*.

e) Sasma rijetko skraćuje se perfekt u 1. i u 2. licu sing. i plur. na pr. ja se mašim rukom, a to nema glave! *zaboravio* (t. j. zaboravio sam) je na vodi; — šta pobratime, ako Boga znaš! Pa to tvoja žena! i ti *mogao* s njom živjeti, i opet *došao*, da je izvadiš!

f) Rijetko se u zanijekanim rečenicama nalazi skraćivanje perfekta. Takav je posljednji primjer naprijed pod *a* i pod *d*, a sad evo još dva: kad u tom vojska turska navali u Srbiju, a njemačka još ne *stigla*, onda se narod stane predavati; — u sitno se ne *desilo*, a u krupno nema.

Bilješka. U § 146 a rečeno je, da se iza riječce *se* može *je* izostaviti; na pr. Milan *se* mnogo trudio.

§ 303. a) Nema nijednoga prošloga događaja, koji se ne bi mogao izreći perfektom od trajnih ili od trenutnih glagola; t. j. perfekt se može za prošlost svuda uzeti mjesto prezenta historičkoga i mjesto aorista i imperfekta.

b) Mjesto perfekta ne može se uzeti ni prezent historički ni aorist ni imperfekt, kad se izriče događaj, koji se do duše dogodio u prošlosti, ali mu posljedice ili plodovi traju još u vrijeme, kad se govori. Takove događaje možemo zvali prošlo-sadašnjima. Primjeri: ovaj je manastir u neiskazanoj vrléti: odovud se *nadnijele* nad njega jedne stijene, a odonud druge, a i odozdo i odozgo tako *su se sklopile*, da se ništa ne vidi (stijene su se dakle nadnijele, pa su još i danas nadnesene, one su se sklopile, pa su sklopljene još i danas); — i prah od grada vašega, koji je *prionuo* za nas, otrešamo vam; — ja sam ga vidio, on je čak u drugome carstvu, tamo se *oženio* i caruje; — pogledaj, što *si* na ovoj hartiji *potpisao* (t. j. nekad si potpisao, a potpis se dobro vidi i sad).

c) Ovaki događaji mogu biti prošlo-sadašnji prema drugim događajima, o kojima se govori, a nijesu taki prema vremenu, u koje tko govori. Na pr. kad kum otide, a on ustane opet, da dohvati kokoš i pogaču, da jede, ali se ono sve *pre-tvorilo* u kornjaču; — idući tako po svijetu nađe lisicu, gdje se *uhvatila* u gvožđa; — kad u jutru ustanem, a to vuci *došli* te *zaklali* moga konja. Ni u tim (i sličnim) primjerima ne bi mogao stajati ni prezent historički ni aorist ni imperfekt.

§ 304. Perfekt se može upotrebljavati za događaje, koji su se dogodili prije drugih, koji se također spominju. Na pr. tako propade ovaj sav šanac osim desetak ljudi, koji su se među Turke *umiješali* i ostali; — kad car to čuje, on se naljuti na svoja dva starija sina i otjera ih odmah od sebe, a trećega sina oženi djevojkom, koju *je* sebi *izabrao*.

Bilješka. U primjerima, što su ovdje navedeni (i u sličnima), ne bi se mogao mjesto perfekta uzeti prezent historički, a ni aorist mjesto njega ne bi bio običan; imperfekt pogotovu ne bi mogao biti, jer treba uzeti trenutne glagole. Ali bi se mogao uzeti pluskvamperfekt, vidi u § 305b.

b) I perfekt se nalazi kao i aorist (§ 298b) u poslovici, kad se izriče nepravda sadašnjost ili neodređeno vrijeme; na pr. i mačka *je* kralja *gledala*, ali ga se *nije bojala*; — *nijesu* vući *stekli* po poruci; — *nije umrla* baba od korbe, već od prazne torbe; — *trla* baba lan, da joj prođe dan.

c) Katkad se perfekt uzima za budućnost, kad se drži da je u njoj što sigurno, na pr. ako ne pogodiš biljege, ti *si poginuo* (t. j. poginut ćeš); — jaši vranca, bježi u Kotare, oboje *smo izgubili* glave (t. j. još nijesmo, ali za čas ćemo).

Pluskvamperfekt.

§ 305. a) Za ovo vrijeme služe tri oblika, na pr. *bijah hvalio* ili *bjeh hvalio* ili *bio sam hvalio*. U značenju i porabi tih oblika nema nikakve razlike.

b) Često se pluskvamperfekt upotrebljava za takove prošle događaje, koji su se dogodili prije drugih, koji se također spominju. Primjeri: odmah se raspali u njoj gnjev, i ona navali na me koreći me i psujući, a ja sve to podnesem, jer *sam već bio počeo* priznavati, da sam kriv; — vide, da ih je lisica prevarila, pak onda za njom u potjeru, ali ona *bijaše već daleko umakla*; — tako je Petra i Pavla poslao sav zbor apostolski u Samariju, da utvrde u vjeri one, koji *bijahu* ondje *primili* sveto krštenje; — dvanaest godina *bjehu služili* tome caru, pa trinaeste godine odmetnuše se; — da *nijesam bio došao* i govorio im, ne bi grijeha imali. U toj se službi može uzeti i perfekt (§ 304a).

c) Dosta često služi pluskvamperfekt u opće za prošlost, te na pr. *bijah (bjeh, bio sam) hvalio* znači isto što: *hvalio sam*. Primjeri: očeve riječi nije sin razumio, te se *bio zabrinuo*, kako će on to učiniti; — kad se ni sunce ni zvijezde za mnogo dana ne pokazaše i bura ne mala navalila, *bijaše propala* sva nada, da ćemo se izbaviti; — štogod Ture pjano govorilo, to trijezno *bješe učinilo*; — kad to vidje care Konstantine, on se *bješe vrlo začudio*.

Kondicional.

§ 306. a) Kondicional ima dva osnovna značenja, a ta su: želja i mogućnost.

b) Veoma rijetko kondicional sam sobom (t. j. bez kojega veznika) znači želju, kako je u primjerima: Bog *bi dao*, da bi dobro bilo! (t. j. da Bog *dâ*); — gdje je on i šta radi, Bog *bi znao* (t. j. Bog neka zna).

c) Često kondicional s veznicima *da* i *hada* znači želju (§ 248 a, d): *crne oči, da bi ne gledale!* — *da bih ja umr'o smrću pravedničkom!* — *kad bih ja bio postavljen, da sudim u ovoj zemlji!* — *kad biste me, braćo, poslušali!*

d) Kondicional može imati i namjerno značenje (koje vrlo blizu stoji željnome). Ovo značenje može kondicional imati samo s namjernim veznicima. Primjeri: *da bismo se što prije*

složili, ja ću rado učiniti sve, što se od mene iste; — pokazat će lažni proroci velike znake i čudesa, da *bi prevartili* i izabrane; — vidjevši iz daleka smokvu dođe, ne *bi* li što *našao* na njoj. Više primjera vidi u § 168.

§ 307. Kondicional u pitanjima dolazi često i onda on znači mogućnost. Primjeri: poplaši se od riječi njegove i pomisli: kakav *bi* ovo *bio* pozdrav? (t. j. kakav pozdrav *može to biti*); — zapita ih, eda *bi imali* što, da mu dadu za jelo (t. j. eda *može biti* imaju); — stane misliti u sebi, šta *bi bilo* u dvanaestom podrumu (t. j. šta *može biti*).

Bilješka. U bilješki § 245 a rečeno je, da su rečenice s veznikom *da* iza glagola *bojati se* (i drugih sličnoga značenja) upravo upitne. I u tom događaju može stajati kondicional; na pr. *bojao se*, da ga vojvoda ne *bi ostavio* ondje za upravitelja; — poplaši se knez, da ne *bi* vojska u tim vrljetima *propala*. Da se i tu izriče mogućnost, vidi se otud, što *bi* uz kondicional mogao stajati prilog *možda*.

§ 308. a) Kad se za što veli, da se može dogoditi, a ne kaže se upravo, dali se događa ili ne događa, onda se uzima kondicional; na pr. nama su blagoglasne ove riječi: „prst“, „krst“, „srp“ i ostale ovakove, a Grk i Talijan *zatisnuli bi* uši od ovakovih riječi; — *savadio bi* i dva oka u glavi (t. j. takav je pletkaš); — i kamen *bi* riječma *podigao* (t. j. tako lijepo zna govoriti).

b) Katkad se koja tvrdnja ublažuje tim, da se i za ono, što doista jest, uzme kondicional: što se tiče starine naših narodnih pjesama, ja *bih rekao*, da imamo starijih ženskih nego junačkih (pisac ovo upravo i doista veli, pa ipak uzima: *rekao bih*); — još *bih* te *molila*, da pročitaš ono pismo.

§ 309. a) Kad se pogodbenim veznikom *da* izriče moguća ili nestvarna pogodba (§ 178.), onda u glavnoj rečenici stoji kondicional, i to za sadašnjost i za prošlost. Primjeri za sadašnjost: da me hoće u svatove zvati, ja *bih posla* i dar *ponijela*; — da se jedna za zelen bor hvatim, i on *bi* se zelen *osušio*; — da nije siróta, ne *bi* sunce *grijalo*; — i moja *bi* majka *znala* gibanicu umijesiti, da je sira i masla. Primjeri za prošlost: i ovo *bi* se zaista *dogodilo*, da nijesmo zarana čuli i utekli, — u jedan put da je iskao hljeba i sira, koliko mu treba, ne *bi* mu *dali*; — da sam kojom srećom mogao otići u Bosnu i u Hercegovinu, jamačno *bih našao* još mnogo znatnijeh riječi.

b) Ako se pogodba izriče veznikom *kad*, onda stoji kondicional i u glavnoj i u zavisnoj rečenici; na pr. *kad* on ne *bi*

bio zločinac, ne *bismo* ga predali tebi; — *bi*lo bi mi vrlo milo, kad *bi* mi još tko *poslao* pjesama. — To biva katkad i onda, kad se nestvarna pogodba izriče veznikom *da*, na pr. od junaka da *bih* poginuo, ne *bi* meni ni po jada *bi*lo. — Kad veznik *ako* znači moguću pogodbu, uzima se bar u pogodbenoj rečenici kondicional, na pr. ako *bi* te Ivan za to *pitao*, reci mu, da ne znaš; — ti *bi* zlo učinio, ako *bi* danas *bio* lakom.

c) U odnosnim i u vremenskim rečenicama stoji često kondicional te znači mogućnost, t. j. da se što može ili se moglo dogoditi. Na pr. bila mu je kuća otvorena za svakoga, koji *bi* mu otkud *naišao*; — ne samo što je ovako častio i dočekivao, nego je i novaca davao, kad *bi* tko u potrebi *zaiskao*. a u njega *bi* se *desilo*; — bolesnicima i onima, koji ne *bi* došli u crkvu, raznosili su pričešće po kućama đakoni; — molim svakoga, kad *bi* mu *pala* na um kakva poslovice, da *bi* je zapisao i meni poslao

§ 310. Kad se kazuje, da je što u prošlosti često *bi*-valo, može se za takove događaje uzeti kondicional. Primjeri: tako prođu tri godine dana, i kad *bi* god majstor *zapitao* dijete, što je naučilo, ono *bi* mu svagda *odgovorilo*, da nije ništa; — kad *bi* došla kakva sirota pred kuću, svekrva *bi* je *otjerala*, a snaha *bi* svoj zalogaj siroti *udijelila*; kad *bi* mlijeko *nosila* kući, ona gdje *bi* god *vidjela* rupicu na putu, odmah *bi* rekla: „Ovdje mora biti kaka bubica“, pak *bi* joj *usula* mlijeka; — u djelima apostolskijem ostao je i način, kako su se sveštenici postavljali: apostoli *bi* *polagali* ruke izabranome na glavu, a svi *bi* se skupljeni *molili* Bogu, i ova *bi* mu molitva *dala* blagodat sv. Duha.

§ 311. Pored kraćega kondicionala (na pr. *hvalio* *bih*) ima i dulji, na pr. *bio* *bih* *hvalio*. Taj se dulji kondicional upotrebljava za izricanje mogućnosti i pogodbe (s veznikom *kad*) u prošlosti. Na pr. naume opet, da podignu bunu protiv Turaka, i to *bi* već odavno *bili počeli*, ali su jednako očekivali, dok se Miloš vrati; — kad *bi* Luka onu knjigu *bio napisao*, on *bi* je pod svojim imenom i izdao. Prema pogodbenoj rečenici s veznikom *da* može u glavnoj biti dulji kondicional, ali opet samo za prošlost; na pr. možda *bi* bolje *bio učinio*, da je izostavio; — da nijesam još iz djetinjstva znao od svojih starih, da je od starine moje prezime „Karadžić“, ja *bih* se *bio počeo* potpisivati „Bandula“. — U svim tim (i sličnim) primjerima mogao bi se uzeti i kraći kondicional, i razlike u značenju ne bi bilo nikakve.

§ 312. a) U značenju kondicionala uzima se *sámo bih* uz pridjev *rād*, te na pr. *rad bih znači* isto, što: *htio bih* ili *radi bismo* isto, što: *htjeli bismo*. Primjeri: ja ne velim, da mi u pisanju knjiga možemo sasvim biti bez tuđih riječi, nego *bih rad*, da se ne uzimaju bez nevolje; — mi *bismo radi* od tebe znak vidjeti; — Jakov i Milenko nikako ne *bi radi*, da im Đorđije zapovijeda; — vi *biste radi*, da se vaše neznanje primi za znanje; — *radij bih* ondje biti nego ovdje.

Bilješka. U ovome posljednjem primjeru imamo dakle komparativ *radij* (t. j. *radiji*); tome odgovaraju ovi primjeri, u kojima *bih* stoji uz komparativ *volij* (t. j. *voliji*) i uz superlativ *najvoliji* (vidi u § 78b): ja *bih volij* odlaziti; — ja *bih* mlada sada *najvolija*, da ja imam đerdan od dukata.

b) U primjeru: *bi li*, majko, kakovih ponuda? uz oblik *bi* izostavljen je particip *htjela* (t. j. *bi li htjela*); tako je i ovo: ja *bih* vode (t. j. *htio*).

Futur.

§ 313. a) Budući da se infinitiv (kako ćemo vidjeti u § 323.) često zamjenjuje prezentom uzevši preda nj veznik *da*, zato se ta zamjena infinitiva dosta često nalazi i u futuru; na pr. samo *ću* nešto *da* vam *naznačim* (t. j. naznačit *ću*); — on neka popravlja jezik, a ja *ću da* ga *učim* i *da se trudim* dobro pisati (t. j. učit *ću*, trudit *ću se*); — nijesu znali, što *će to da bude* (t. j. što *će to biti*); — sutra *ćemo da* im *javimo* (t. j. javit *ćemo*).

b) Veoma je običan futur u glavnim i u usporednim rečenicama, na pr. *bit će* svašta kao i na Božić; — *doći će* sunce *pred naša* vrata; — danas Janko pjeva, a sutra *će plakati*; — ne *ću* mu ništa drugo učiniti, tek što *ću* ga ozbiljno *opomenuti*; — sutra *će* kiša padati ili *će duhati* vjetar.

c) Između zavisnih rečenica nalazi se futur u namjernima (s veznicima *kako*, *li*), u načinskima (ili poredbenima, — s veznicima *kao što*, *Kao da*, *nego*), u izričnima, uzročnima, posljedičnima, dopusnima i u neupravnim pitanjima. Primjeri: naumi, da se združi s aždajom, kako *će* više zla *činiti*; — idi i pitaj strica, *ne ćeš* li od njega *saznati*; — kao što *ću* ti *pokazati*, tako učini; — namrštio se, kao da (kanda) *će* mu kiša iz čela *udariti*; — bit *će* sve drukčije, nego *ćeš* i *misliti*; — mislim, da *će* i ona *doći*; — žali Šarac tebe gospodara, jer *ćete* se brzo *rastanuti*; — pokrit *će* skakavci sve polje, da se *ne će* *vidjeti* zemlje; — idem onamo, ako se baš *ne ću* *vratiti*; — on to čini, premda *će* se poslije *ka-jati*; — pitala me je, tko *će* danas k nama *doći*.

d) U odnosnim rečenicama stoji futur, kad se njima izbliže određuje ono, na što se protežu, te se mjesto *koji*, što ne bi mogle uzeti neodređene zamjenice *kojigod*, *štogod*. Primjeri: dat ću vam znak, po kojem *ćete* me lako *poznati*; — tamo imaš prijatelje, koji *će* te lijepo *dočekati*; — poslat ću im ono, što *će* ih vrlo *obradovati*; — nađi mi učitelja, koji *će* me dobro *učiti*. U prva tri primjera mjesto futura ne bi mogao biti prezent trenutnoga glagola, a u četvrtom ne bi mogao biti futur eksaktni. Sve ovo vrijedi i za rečenice s odnosnim priložima *kako*, *gdje*; t. j. ako se mjesto tih riječi ne bi mogle uzeti neodređene [*kakogod*, *gdjegod*], onda se upotrebljava futur; na pr. sve je ono dobro urađeno, kako *ćete* se i sami *poslije uvjeriti*; — još pogradi *bijele* manastire, gdje *će* *živjet* mnogi kaluđeri.

Bilješka. Sasma rijetko dolazi prezent trenutnoga glagola mjesto futura u odnosnim rečenicama ove vrste; na pr. ženit *će* se o jeseni, koja prva *dođe* (mjesto: koja *će* prva *doći*).

e) Ako odnosna zamjenica ne određuje izbliže ono, na što se proteže, nego ga raširuje, te bi se mjesto *koji*, *tko*, *što* (*kako*, *gdje*) moglo uzeti *kojigod*, *tkogod*, *štogod* (*kakogod*, *gdjegod*), onda se u odnosnoj rečenici ne upotrebljava futur, nego prezent trenutnoga glagola ili (ako je glagol trajan) futur eksaktni. Primjeri: sad *će* sluge iz lova mi *doći*, u kog *bude* ponajviše *cvijeća*, onoga *ću* tebi *pokloniti*; — više moje glave *ružu* usadite, *sniže* mojih nogu *vodu* izvedite: koje mlado *prođe*, nek se *ružom* kiti, koje l' staro *prođe*, neka *žeđu* gasi; — *tko ne dođe* na boj na Kosovo, od ruke mu ništa ne *rodilo*! — što vam tamo ljudi *budu* *kazivali*, sve dobro *pamtite*; — kako *posiješ*, onako *ćeš* i *žeti*; — kako *prostreš*, onako *ćeš* i *ležati*; — gdje *ugledaš* moga brata, *pristupi* k njemu i *pozdravi* ga.

Bilješka. Sasma rijetko u odnosnim rečenicama ove vrste stoji futur; na pr. *što* *ćete* god *činiti*, *gledajte*, da se ne *osramotite*.

§ 314. a) Ako je riječ *kada* prilog, t. j. ako ne služi za tvorbu zavisne rečenice, onda se uza nju budućnost izriče futuro, na pr. *kada* *ćeš* *doći*? — *kad* *ćemo* *večerati*? Isto je i onda, kad bi se mjesto rečenice s veznikom *kada* mogla uzeti odnosna rečenica sa zamjenicom *koji* (ne sa *kojigod*); na pr. tako *će* biti i u onaj dan, kad *će* se *javiti* sin *čovječji* (t. j. u *koji* *će* se *javiti*); — *ide* čas i *věć* je nastao, kad *će* oni *čuti* glas sina *Božjega* (t. j. u *koji* *će* *čuti*). Inače se uz vremenski veznik *kada*

izriče budućnost prezentom trenutnih glagola; na pr. kad *dođem* k tebi, vidjet ću; — kad *pročitamo*, reći ćemo i t. d. (vidi u § 295 b). Pogriješka bi bila: kad *ću doći* k tebi, vidjet ću; — kad *ćemo pročitati*, reći ćemo. Ako je glagol trajan, uzima se eksaktni futur, na pr. kad *budete* onuda *prolazili*, vidjet ćete.

b) Katkad se nalazi, istina, futur i s veznikom *kada*, ali onda se ne izriče toliko budućnosti, koliko ono, što ima biti; na pr. tu *sad* drugoga spasenja nema, *nego da se* branimo: kad *ćemo* vezani *mrijeti* od dušmana, bolje je da *mremo junački* na bojnopolju (t. j. kad *imamo* vezani *mrijeti*). — kad *ću* mnoge *rascvijeliti* majke, bolje, neka plače moja sama; kad *ću seje* braćom *rastaviti*, bolje, neka stoji moja sama (t. j. kad *imam* *rascvijeliti*, kad *imam* *rastaviti*).

§ 315. a) U pogodbenim rečenicama s veznikom *ako* ne uzima se futur, već mjesto njega prezent od trenutnih glagola (vidi u § 295 b), na pr. ako *dođete* k meni, vidjet ćete; — ako *nađem* gdje onu knjigu, poklonit ću je tebi. Rđavo bi *bilo* reći: ako *ćete doći* . . ., ako *ću naći* . . . Od trajnih glagola uz pogodbeno *ako* uzima se eksaktni futur, na pr. ako *budete* marljivo *učili*, ne će vam teško biti. Ne bi dobro bilo: ako *ćete učiti* . . .

b) Uz veznik *ako* može stajati futur samo u dva slučaja: 1. gdje *ako* ima dopusno značenje (po § 180) u sadašnjosti ili u budućnosti, — 2. gdje *ću, ćeš* . . . znači *hoću, hoćeš* . . ., gdje se dakle ne izriče budućnost, već volja. Primjeri: 1. kad otac ostari, on preda starješinstvo najpametnijemu sinu, *ako će biti* i najmlađi (t. j. ako je i najmlađi); — onda djevojke započnu pjevati redom svima, koji se nalaze u kući; *ako će ih* koliko *biti*, one će svakome pripjevati (t. j. makar ih koliko bilo); — bit će tebi vina izobila, *ako caru ne će* ni *dostati*; — *ako će* i *postiti*, ne će Bog *uslišiti* vike njihove. — 2. ako *ćeš mene slušati*, nemoj to činiti (t. j. ako *hoćeš* slušati); — *ako ćemo uzeti*, da i naš jezik ima svoja pravila, onda su ovo sve pogriješke; — *ako ćete učiniti* ljubav i vjeru gospodaru mojemu, kažite mi; — *ako ćeš pustiti* s nama brata našega, ići ćemo.

§ 316. a) Futur se uzima u dvojbi za ono, što se samo misli da bi moglo biti u sadašnjosti. Primjeri: dva ili tri takova čovjeka teško *će se naći* u ovom selu (t. j. dvojba je, da se nalaze, ali se možda ipak nalaze); — u svakoj knjizi ima *stamparskih pogriješaka*, ali ja se *nadam*, da ih u ovom rječniku *ne će biti* tako mnogo kao u drugim našim knjigama; — ljudi, koji ovijem jezikom *govore*, nema danas u Dalmaciji, a po *svoj prilici ne će ih biti* ni u Bosni; — *dosta će stara biti* ova poslovice.

b) Futur se može upotrebljavati i za nepravu sadašnjost ili neodređeno vrijeme (§ 290 b); na pr. ako se tko od raje poturči, odmah ima sva prava kao i ostali Turci, i ne samo što ga *ne će* nitko *prekoriti* predašnjom vjerom, nego *će* ga svaki još radije *pomoći* nego rođenoga Turčina; — pravi hajduk *nikad ne će ubiti* čovjeka, koji mu ništa ne čini; — podmuklo pseto najprije *će ujesti*.

§ 317. a) Dosta se često u zavisnim rečenicama uzima futur u značenju kondicionala. Primjeri: ne našavši, kuda *će* bolesnika *unijeti* od naroda, popeše se na kuću i kroz krov spustiše ga pred Isusa (t. j. kuda *bi unijeli*); — ti se mene ne boj, ja nijesam pobjegljiva, da *ću pobjeći* (t. j. da *bih pobjegla*); — soko leti preko Sarajeva, traži hlada, gdje *će počinuti* (t. j. gdje *bi počinuo*); — mišljaše samo, kako *će utvrditi* svoje granice (t. j. kako *bi utvrdio*).

b) Futur se uzima mjesto imperativa, kad se zapovijed ili nalog blaže izriče; na pr. *pozdravit ćeš* Stojana i *reći* mu, da sam primio njegovo pismo; — do petka *ćete naučiti* ovu pjesmu naizust.

§ 318. a) U pripovijedanju se uzima katkad futur za onakove događaje, koji su u prošlosti doista bili; na pr. jednom stane se car razgovarati sa svojim sinovima: „Kud se to dijeva rod s naše jabuke?“ Na to *će reći* (t. j. reče, rekao je) najstariji sin: „Ja *ću noćas čuvati jabuku*;“ — kad ih car sagleda, reče svima, koji su se ondje desili: „Šta ćemo sad?“ Ona *će andeo reći*: „Znaete li šta?“

b) Češće se futur uzima za događaje, koji su u prošlosti imali biti ili su se spremali da budu. Primjeri: onda se podigne iz Vidina nekoliko stotina Turaka i pođu na Veljka; a kad dođu na posljednji konak, pa *će* kao sutra *udariti*, onda on skupi sve svoje momke pa im reče; — paša ne samo što nimalo nije sumnjao, da *će* ih pokoriti, nego povuče sa sobom mnoštvo ličina, kojima *će* poglavice *vezati*, ali se među to pripravljala nesreća, koja *će* sve to *učiniti* u ništa; — Dubrovnik svagda se staraše činiti ugovore, koji *će* mu *biti* korisni; — na tri dana prije nego *će pobjeći*, napiše Petar pismo starješinama.

§ 319. Od sveze futura glagola *biti* i od *participa* perfekta II. nastaje osobiti oblik, na pr. *bit ću hvalio*, *bit ćeš hvalio* i t. d. Taj se oblik upotrebljava u dvojbi za događaje, za koje se

misli da su se možda dogodili, a možda i nijesu. Ta poraba odgovara dakle porabi običnoga futura (na pr. *hvalit ću*) za dvojbene događaje u sadašnjosti; vidi § 316 a. Primjeri: po svoj prilici *bit će* tu riječ g. Svetić *uzeo* iz psaltira; — ti imadeš brata jedinoga, on je tebi na vojsci carevoj, strah je mene, *bit će poginuo*; — ako si često onuda prolazila, *bit ćeš opazila* onaj suhi hrast.

Futur eksaktni.

§ 320. a) Futur se eksaktni uzima u zavisnim rečenicama za događaje, koji se u budućnosti imaju dogoditi prije drugih događaja, koji se spominju. Na pr. za mene će biti velika radost, ako *budem mogao* i najmanje biti vam u pomoći; — što se više *budeš protivio*, sve ćeš se više zapletati u neprilike; — kad *budemo polazili* u Zagreb, svratit ćemo se k vama. Ponajviše se ovo vrijeme tvori od trajnih glagola, vrlo rijetko od trenutnih, kako je u primjeru: ako tko *bude naučio*, da ti učini zlo, ja ću ti javiti (običnije bi bilo: ako tko *nauči*).

Bilješka. Velika je pogreška uzimati ovaj oblik za budućnost u glavnim rečenicama; na pr. ja mu sutra *budem pisala*. To se mora reći: *pisat ću* mu. Ne uzima se ovo vrijeme ni u neupravnim pitanjima, na pr. vi nas pitate, *šta mi budemo radili* danas; to treba reći: *šta ćemo raditi* i t. d.

b) Dosta se često oblik futura eksaktnoga upotrebljava za prošlost u pogodbenim rečenicama. Primjeri: tako sam ja dakle želio i trudio se, svuda da kažem istinu; a ako se protiv te želje i truda *bude* što *potkralo*, to je bilo po slabosti ljudskoj; — najposlije mu dadu pero i hartiju, pa mu kažu, da napiše, šta će mu se učiniti, ako i on *bude* za taj posao *znao*; — da me budeš za Ivana *dala*, sad bi ono moji svati bili. U tim (i sličnim) primjerima futur eksaktni znači isto što i perfekt; dakle bi se u prvom primjeru bez ikakve razlike u značenju moglo reći: ako se *je* što *potkralo* i t. d.

c) Osobiti futur eksaktni ima šest glagola, t. j. *htjeti*, *moći*, *dati*, *imati*, *smjeti*, *znati*. Taj oblik nastaje, ako se pokraćeni *infinitiv* (t. j. bez skrajnjega *a*) združi s prezentom *budem*, *budeš* . . ., na pr. *htjedbudem*, *htjedbudeš* . . . ili *mogbudem* (mjesto: *moć budem*) i t. d. Taj se futur upotrebljava samo u zavisnim rečenicama. Ponešto su obični oblici *htjedbudem* i *mogbudem*, a *dađbudem*, *imađbudem*, *smjedbudem*, *znađbudem* mnogo su rjeđi. Primjeri: ako im ne *mogbudemo* ništa učiniti, a mi ćemo pobjeći; — ako Bog *htjedbude*, vratit ću se opet k vama; — tko *htjedbude*, da im učini na žao, onaj valja da *bude* kažnjen; — oni će doći, kad *imađbudu* vremena.

Pasiv.

§ 321. a) Pasivni oblici dosta se upotrebljavaju, ali im se često uklanja, te se uzimaju mjesto njih aktivni oblici. Govori se na pr. *pohvaljen je* od svih učitelja; — *bit će* od mene dobro *posluženi*; — koji tako rade, oni *bivaju nagrađeni* od Boga; ali je običnije: *pohvališe* ga svi učitelji; — *dobro će* vas *poslužiti*; — koji tako rade, Bog ih *nagrađuje* i t. d.

b) U ovakim aktivnim rečenicama, koje stoje mjesto pasivnih, često se po § 150a izostavlja subjekt „ljudi“; na pr. napokon ga *uhvatiše* (t. j. ljudi, — mjesto: bi uhvaćen); — onda ga *bace* u tamnicu (mjesto: *bi bačen*) i t. d.

c) Pasiv se često izriče aktivnim oblicima dodavši im rijeću *se*, na pr. Miloje *se izbaci* iz službe (t. j. bi izbačen) i t. d. Vidi u § 233b.

Bilješka 1. Gdje koji uz ovaki pasiv u trećem licu sing. uzimaju objekt te govore na pr. *Ivana se svuda spominje*; — kad se čitalo *ovu knjigu* i t. d. To nije dobro, već treba reći: Ivan se svuda spominje, ili Ivana svuda spominju; — kad se čitala ova knjiga i t. d.

Bilješka 2. Oblik *piše* od glagola *pisati* može se uzeti za pasiv, na pr. *gledaj, šta piše* na tom kamenu (t. j. šta je napisano); — na ovoj knjizi ne *piše*, kad je štampana.

Infinitiv.

Infinitiv kao dopuna glagolima, imenicama i pridjevima.

§ 322. a) Infinitiv često služi za dopunu mnogim glagolima. Takovi su (osim mnogih drugih) ovi: *bojati se*; *imati*, *moći*, *počinjati*, *pomagati*, *prestajati*, *stidjeti se*, *željeti*. Primjeri: ako se bojiš meni *kazati*; — imam s tobom nešto *govoriti*; — ne mogu *naći*; — počeo je *vikati*; — pomažu nam *raditi*; — sad ptice prestaju *pjevati*; — drugi bi se ljudi vrlo stidjeli to *učiniti*; — želiš li *ostati* kod nas? Takovi su i ovi primjeri: hoćeš li *jesti*? — ako misliš Božji *biti*; — moram *odlaziti*; — nadali su se *dobiti* štogod; — stoga naumi *bježati*; — obećao mi je *poslati*; — poslaše ga *pitati*; — ne smjeloše *reći*; — spremaju se *otići*.

Bilješka 1. Da i glagolu *biti* (*jesam*) može dopuna ovako stajati u infinitivu, to se vidi iz § 266.

Bilješka 2. Uz glagol *hijeti* često se izostavljaju oblici *ići*, *ćiniti*; na pr. *kažu, da' oni ne će* niz Dunavo (t. j. *ići*); — zapitali baku, kuda *će* (t. j. *ići*) — oni pomisle: šta *ćemo* sad (t. j. *ću* *ići*)? — šta *ću* sad bez vetre (t. j. *ćiniti*)?

b) Ima dosta i imenica, kojima za dopunu služi infinitiv. Takove su (osim drugih) ove: *čast, dužnost, način, običaj, prilika*. Primjeri: Bog zna, kad ću ja opet imati čast ovdje među vama *sjediti*; — ja držim za svoju dužnost *opomenuti* te na to; — to je jedini način *izbaviti* se ove bijede; — on je imao običaj na to pitanje *ovako odgovarati*; — nijesam imao prilike to *naučiti*. Takovi su i ovi primjeri: kažu, da je grjehota to *učiniti*; — nije ga ostavljala misao *vratiti* se u svoj zavičaj; — bila bi nepravda to ne *priznati*; — njima je glavni posao bio *čuvati kuću*; — u prostom narodu nitko ne drži za kakvu slavu *spjevati* pjesmu.

c) Infinitiv često služi za dopunu i pridjevima, tako između drugih ovima: *dostojan, dužan, kadar, rad, željan*. Primjeri: njemu ja nijesam dostojan *odriješiti* remena na obući; — dužni smo *pokoravati* se starješinama; — nijesam kadar *naučiti* to danas; — rad sam *otići* kući; — sestra je moja rada vas *poznati*; — bio je željan *pohoditi* me. Takovi su i ovi primjeri: neka bude *svaki čovjek brz čuti*, a spor *govoriti*; — duga je lijepa *gledati*; — vojnicima nije bilo slobodno *gaziti* usjeve; — tē su stvari teške *razumjeti*; — bijaše vješt *kovati* svašta od mjedi i gvožđa.

§ 323. a) Mjesto dopune u infinitivu često se može uzeti prezent s veznikom *da*. Govori se na pr. htio sam ti *kazati*, — željela je *doći*, — stadosmo *čekati*; ali se može bez ikakve promjene u značenju reći također: htio sam *da* ti *kažem*, — željela je *da* *dode*, — stadosmo *da* *čekamo*. Tako se isto govori ne samo: ako smijem *pitati*; — trebalo mi je *odlaziti*; — možemo li i mi to *vidjeti*? — ljudi se počеше *skupljati*, već i ovako: ako smijem *da* *pitam*; — trebalo mi je *da* *odlazim*; — možemo li i mi to *da* *vidimo*? — ljudi počеше *da* se *skupljaju*.

b) U § 313a rečeno je, da se mjesto infinitiva može i u futuru uzeti prezent s veznikom *da*, te se govori na pr. nešto *ću* *da* vam *naznačim*, — sutra ćemo *da* im *javimo*, mjesto: nešto *ću* vam *naznačiti*, — sutra ćemo im *javiti* i t. d.

c) Tako može biti i u zanižkanom imperativu, kako je u primjerima: nemoj *da* me *rasrdiš*, t. j. nemoj me *rasrditi*; — nemojte sve *da* *potrošite*, t. j. nemojte sve *potrošiti*.

d) Ovakovo se zamjenjivanje nalazi također uz imenice i uz pridjeve, uz koje može (po § 322.) stajati infinitiv, na pr. glavna mu misao bijaše *da* *oslobodi* svoj narod; — njihov je

posao *da skupe dosta novaca*; — ja sam rad *da vas naučim*; — nijesu kadri ovo *da razumiju*.

e) Ispred veznika *da*, kad se upotrebljava u smislu ovoga §-a, ne piše se zarez.

§ 324. a) Kad glagolima *protiviti se, smetati, zabranjivati, zaprećivati* dopuna stoji u infinitivu, on nije zanijekan, na pr. uzalud se protive *platiti*, što su dužni; — ovi nam ljudi smetaju *učiti*; — oštro mu je bilo zabranjeno *navraćati* ljude na takovo djelo; — otac mi je zaprijetio *ići* u onu kuću.

b) Ako li pomenutim glagolima dopunu čini rečenica s veznikom *da*, onda je ona ponajviše zanijekana; dakle: uzalud se protive, *da ne plate*, što su dužni; — ovi nam ljudi smetaju, *da ne učimo*; — oštro mu je bilo zabranjeno, *da ne navraćati* ljude na takovo djelo; — otac mi je zaprijetio, *da ne idem* u onu kuću. — Rijetko je ovakova rečenica s *da* jasna, na pr. smetaju nam *da učimo*.

Još neke službe infinitiva.

§ 325. a) Infinitiv može u rečenici biti subjekt, na pr. lasno je iza grma *strijeljati* (vidi § 149 e). U tom događaju može infinitivu biti predikat posvojni pridjev ili posvojna zamjenica u srednjem rodu; na pr. *carevo* je zapovijedati, a *vaše* je slušati; — kako je to mogao učiniti, nije *naše* ispitivati.

Bilješka. Infinitivu može za predikat služiti katkad genitiv pripadanja (§ 252), na pr. *dobroga* je *pastira* ovce strići, a ne derati.

b) Subjekti se (po § 196 a), kad ili je više, s predikatom vežu rado riječcom *to*. Ista se riječca dosta često uzima i onda, kad je subjekt infinitiv, osobito ako su dva ili više. Primjeri: *dati* kome zemlju, da je uživa, *to* još ne znači odreći se vrhovnoga prava nad njom; — ne *primati* ništa novo, nego se držati sve starine, *to* je zlo, ali *primati* svašto prije vremena i bez izbora, *to* je još gore; — prijatelju ili znancu svome, koji je na daleko preko bijelog svijeta, *poslati* misli svoje na komadu hartije, *čitati*, što su drugi pisali prije dvije hiljade godina, i *napisati*, da mogu drugi poslije nekoliko hiljada godina čitati, *to* je nauka, koja um ljudski gotovo nadilazi.

§ 326. a) Katkad se infinitiv upotrebljava sasvim slobodno, t. j. ne zavisi ni o kojoj drugoj riječi. To biva u uzvikivanju (kad se čovjek na što ljuti ili se čemu čudi i t. d.); na pr. kakova rijetka budalaština: sve susjedstvo *pobuniti*, *dati* se tako mučiti, samo da ne izgubi okladu! — šta? ja svoju poštemu riječ *pogaziti!*

b) Slobodno se infinitiv *reći* upotrebljava u ovakvim primjerima: to kvarenje jezika traje i upravo *reći* napreduje još do današnjega dana; — ja sam mu konja prodao ili bolje *reći* poklonio; — neka se primi pravopis *što* je moguće lakši i savršeniji, ili najkraće *reći*: prema svojstvu jezika.

Bilješka. Vrlo je rđavo upotrebljavati infinitiv s prijedlogom *za*; na pr. to nije dobro *za jesti*; — taj je vaš posao *za smijati se*. Mjesto toga treba govoriti i pisati: to nije dobro *jesti* ili *za jelo* (ili *za jedenje*). — taj je vaš posao *za smijeh* (ili *za smijanje*). Velika je pogriješka i to, kad se infinitiv s prijedlogom *za* uzme u značenju namjerne rečenice; na pr. *za uvjeriti se* o svemu tome nužno vam je pročitati ovo pismo. To treba reći: *da biste se uvjerili* o svemu tome, nužno je . . .

Particip prezenta i particip perfekta I.

§ 327. a) Budući da se oblici na pr. *pletući, pletavši* (ili *pletav*) govore ponajviše u tom jedinom obliku bez obzira na rod ili na broj riječi, s kojom su u svezi, zato su to pravi prilozi kao na pr. *dobro, slabo, bratski* i t. d., koji se također ne sklanjaju, već ostaju u tom svojem jedinom obliku. Zato ćemo mi ta dva participa ovdje zvati glagolski prilozi.

b) Ni ispred glagolskih priloga ni iza njih **ne** piše se zarez.

c) Oblici *pletući, pletavši* (*pletav*) kao pravi prilozi odgovaraju na pitanje *kako?* t. j. znače način kao i drugi prilozi (§ 238 a). Kad se na pr. veli: mati mu *plaćući* odgovori, tu oblik *plaćući* znači doista način, t. j. odgovara na pitanje: *kako* odgovori? Tako je i u ovim primjerima: danas sam ručao *stojeći*; — *zapjevavši* ode iz kuće; — *zaplakavši* progovori mu.

d) Glagolski prilozi odgovaraju često i na pitanje *kada?* te znače vrijeme, a tu službu imaju i drugi prilozi (§ 238 a) Tako je na pr. *putujući* sluga kraj mora naše nekakvu djecu; — *čuvši* to car odmah dozove onoga momka. U tim primjerima stoje glagolski prilozi zato, jer se pita: *kad* je sluga našao djecu? — *kad* je car dozvao momka? — i na ta se pitanja odgovara: *kad* je *putovao*; — *kad* (*čim, pošto*) je *čuo*. Takovi su i ovi primjeri: *idući* tako i *tražeći* ga svuda dođe k sunčevoj majci; — *došavši* ona kući preobuče se.

§ 328. a) Glagolski prilozi često znače uzrok, te bi se rečenica, u kojoj oni stoje, mogla razvezati u rečenicu s kojim uzročnim veznikom. Primjeri: ne *imajući* nikakva posla danju

smo spavali, a noću pripovijedali (t. j. *budući da* ili *jer* nijesmo imali posta); — car *doznajući* od slugū, šta je i kako je, metne u veče pod bradu sunder (t. j. *jer* je ili *budući da* je doznao); — Timotije ili ne *znajući* za tu zapovijest ili *misleći*, da je on može prestopiti, izbaci pušku; — oni *osilivši* i već gotovo *zavadiši* se s carem turskim stanu se spremati za boj.

b) Prilozi se glagolski upotrebljavaju također za pogodbu, te *bi* se rečenica, u kojoj oni to značenje imaju, mogla razvezati u rečenicu s pogodbenim veznikom. Na pr. on je i meni mnogo puta govorio, da *ću pišući* ovako narodnijem jezikom ostati do vijeka samo prostonarodni spisatelj (t. j. *ako* budem pisao); — gospodin Matić *uzevši* jedno s drugim ima pravo (t. j. *ako* se uzme).

c) Glagolski prilozi mogu značiti i dopuštanje, pak *bi* se rečenica, u kojoj oni s tim značenjem stoje, mogla pretvoriti u rečenicu s dopusnim kojim veznikom. Na pr. zato im govorim u pričama, jer *gledajući* ne vide i *čujući* ne čuju niti razumiju (t. j. *premda* gledaju, *premda* čuju); — ljúbite neprijatelje svoje i činite dobro i dajite u zajam ne *nadajući* se ničemu (t. j. *premda* se ne nadate, *ako* se i ne nadate); — nikad mu ništa *za* zao ne *učinivši* dosta sam prepatio od njega (t. j. *premda* nijesam učinio).

d) I mjesto odnosne rečenice, t. j. rečenice s odnosnom zamjenicom *koji*, nalazi se katkad glagolski prilog. Na pr. kako ti, Jevrejine *budući*, možeš to govoriti (t. j. ti, *koji si* Jevrejine)? — poslanik, *budući* rodom čak iz Grčke, može biti da nije znao (t. j. poslanik, *koji je bio*); — dođe glas iz neba *govoreći* (t. j. koji je govorio).

e) Oba glagolska priloga mogu značiti također sastavljanje i suprotnost. Prvo je u primjerima: pred njim i za njim *idahu govoreći* (t. j. *idahu i* govorahu); — on uđe te sjedne *drževši* u ruci klobuk (t. j. sjedne i držaše); — Stojša legne malo u hlad *pokrivši* se po licu maramom (t. j. legne i pokrije se); — ja *ću* knjigu izdati na svijet *kazavši* u predgovoru, da ste mi vi mnogo pomogli (t. j. izdat *ću i* kazati). Suprotnost pokazuju zanijekani prilozi u primjerima: moramo promisliti, kako ćemo to učiniti *ne prestopajući* zakona (t. j. kako ćemo to učiniti, *a* zakona ne prestopati); — ni sad ne mogu na to pomisliti *ne nasmijavši se* (t. j. *a* ne nasmijati se); — otidemo svaki u svoju sobu spavati *ne progovorivši* jedan s drugim ni jedne riječi (t. j. *a* ne progovorismo).

§ 329. a) Katkad je glagolski prilog sadašnji združen s riječju, koja stoji u akuzativu, na pr. nađe *bratu plaćuci*; — ostaviv *ga* u sobi *igrajući se*; — da su tebe zaboljele ruke *ljuljajući* nekaka unuka.

b) Češće se združuje glagolski prilog sadašnji s riječju, koja stoji u dativu; na pr. *njemu* se dosadilo *sjedeći* besposlenu *pa* otišao kući; — tebi će se dosaditi *čitajući* ove pjesme; — *sv. Pavlu iduci* u Rim razbila se lađa; — teško *vuku* *ne jeduci* mesa, a *junaku* *ne pijuci* vina; — teško *loncu* iz sela začine *čekajući*.

c) Često se nalazi, da su glagolski prilozi združeni doduše s riječju, koja stoji u nominativu, ali u istoj rečenici ima dativ lične zamjenice, koji se proteže na onaj nominativ. Primjeri: Irod *vidjevši* Isusa *bi mu* (t. j. Irodu) vrlo milo; — prije nekoliko godina *govoreći* ja o tome s jednim profesorom *on mi* reče; — Medvjedović *gledajući* u ručkonošu, koja je bila zdrava i lijepa djevojka, *omili mu* i reče ocu njezinu; — Čaja-paša *došavši* s vojskom *onamo* dođe *mu* narod i donese hranu.

§ 330. Glagolski se prilozi često upotrebljavaju uz nominativ, koji je različan od onoga nominativa, koji je subjekt u glavnoj rečenici, ako se prilog razveže u rečenicu, kojoj po smislu odgovara. Govori se na pr. *došavši* ja k svojem starom prijatelju *on* zaplaka od radosti. Ova rečenica po § 327d znači isto što: kad sam ja došao k svojem starom prijatelju, *on* zaplaka od radosti, — i tu se vidi, da subjekt u glavnoj i u zavisnoj rečenici nije isti. Takovi su i ovi primjeri; *videći* sad Nijemci, da to nije šala, nego da se čitav rat otvorio, dođe njihov general u Zemun; — *ne budući* pristanište zgodno za zimovnik svjetovahu mnogi, da se odvezu odande; — tako *oni* tiho *govoreći* puče puška iz kaurse vojske; — *uzevši* *on* mene u kola odvezemo se kući.

§ 331. Oba glagolska priloga imaju upravo aktivno značenje, ali se uzimaju dosta često i u pasivnom značenju. Govori se na pr. *sudeći* po nekim slovima to je pisao Živko; ovdje oblik *sudeći* ima pogodbeno značenje (§ 328b), a k tome i pasivno, t. j. kao da se reče: ako *se sudi* po nekim slovima, to je pisao Živko. Takovi su i ovi primjeri: *ovo* je prvi manastir *iduci* uz Moravu (t. j. kad *se ide*); — *ulazeći* u donji grad s lijeve strane stoji slavna kula (t. j. kad *se ulazi*); — pokraj peći *sjedeći* ništa se ne dobiva (t. j. ako *se sjedi*); — od crkve k jugoistoku *pošav* ima u po brda jedan kamen (t. j. kad *se pođe*); — u donjem gradu *ušav* na desno stoji crkva (t. j. kad *se uđe*); — pravo *uzevši* ovaj vinograd ništa danas ne vrijedi (t. j. ako *se* pravo *uzme*).

Particip perfekta II. I particip pasivni.

§ 332. a) Particip perfekta II. služi ponajviše za tvorbu razliĉnih složenih oblika, kao na pr. *hvalio sam, hvalila bih, bijasmo hvalili* i t. d. Ali se dosta često upotrebljava i izvan tih sveza sasvim kao pridjev, t. j. ne samo u nominativu, već i u drugim padežima, u atributnoj i u predikatnoj službi (§ 218). To se nalazi gotovo samo od neprelaznih glagola. Evo primjera: vidiš brda *obrasla* malom šumom; — on je bio suhих dugaĉkih obraza s *ispalim* jagodicama; — prijeĉe preko *smrzle* vode; — bježi od *usijaloga* Źeljeza; — gospodar od oštećene baštine ili od *pobjegla* ĉeljadeta; — primio je k sebi *osiromašile* rodake; — rijetko je veselo srce u *iznemoglu* tijelu; — molimo se za duše danas *umrlih*; — šta se ĉiniš ne ĉuo?

b) Ima ovakovih oblika, koji su sasvim postali pridjevi; takovi su: *vrĉo* (vrĉla—vrĉelo), *izgōrio* (izgōrjela—izgōrjelo), *ključao* (ključala—ključalo, na pr. polila je *ključalom* vodom), *nevaljao* (nevaljala—nevaljalo), *pristao* (pristala—pristalo, na pr. pristala djevojka, t. j. lijepa), *sustao* (sustala—sustalo, na pr. odvedi tĉe *sustale* konje u staju); tako je i *ōgrijalo* sunce (t. j. Źarko), *ōstarjelā* majka. Neki od ovih pridjeva mogu imati i komparativ i superlativ, na pr. *vreliji, nevaljakiji, najpristaliji*.

c) Pasivni particip uzima se često u atributnoj službi i u službi predikatnoga atributa; na pr. na njemu je *izderana* kabanica; — slabo su urodili oni *hvaljeni* vinogradi; — *nošenu* haljinu poklonio je sluzi; — tako nam ostade hljeb *nedopećen*; — vratio sam se kući *izmućen*.

d) Pasivnoga participa nemaju neprelazni glagoli. Od toga ima izuzetaka, ali vrlo malo. Imamo na pr. pruži mu svoju *ispucanu* ruku (obiĉnije bi bilo: *ispucalu*); — pogledaj one *rastrkane* kuće; — što ste tako *zamišljeni*?

d) Katkad pasivni particip nema pasivno znaćenje, već neko osobito, koje niti je aktivno ni pasivno. Tako se na pr. govori *kršteni* kum (a to je onaj, koji drži koga na krstu), *kršteno* kumstvo, *kršteno* ime (što ga je tko na krstu dobio), *vjenĉani* prsten (s kojim se tko vjenĉava), *rođena* majka (t. j. prava).

Źeljni particip.

§ 333. a) Tako se zove particip perfekta II., kad sam sobom znaĉi Źelju; na pr. *živio* kralj! — živ i zdrav *bio*, sinko! dobro *došli*, mili gosti! — ne *vidio* ja toga zla više nikad!

b) Željni particip od glagola *biti* (jesam) izostavlja se dosta često u uzvikivanju; na pr. na čast mu laž (t. j. *bila*)! — žalosna mu majka (t. j. *bila*)! — tako ti zdravo putovati i natrag se vratiti (t. j. *bilo*)! — tako mi umrijeti (t. j. *bilo*) Boga zovući! — hvaljen Isus (t. j. *bio*)!

c) Željni particip stojeći s dopusnim veznicima *ma*, *makar* ima dopusno značenje (primjere vidi u § 180b); ali željni particip i bez tih veznika često znači dopuštanje. Primjeri: bogme, gospodaru, ti se *šalio* ili *ne šalio*, ja sam za istinu primio; — nije teško dobru riječ reći, pa *pomogla* ne *pomogla*; — mili Bože, lijepa junaka! da *mi* hoće u dvorove doći, dao bih mu polovinu carstva, *bio* ženjen ili neoženjen; — Bog ljubi ljude, pa *naumili* mi kad mu drago ostaviti grijeh, svagda će nam pomoći.

d) Kad je u glavnoj rečenici željni particip u svojem osnovnom značenju, pa je s tom rečenicom združena pogodbená (s veznikom *ako*) ili vremenska (s veznikom *kada* ili *dok*) ili odnosna, onda i u toj zavisnoj rečenici stoji često isti particip (mjesto eksaktnoga futura ili mjesto prezenta od trenutnih glagola u značenju futura). Primjeri: ako *bio* torbonoša, *bio* majci živ (t. j. ako budeš)! — kad ovaj buzdovan *izišao* iz mora, onda se i Turci *vratili* amo (t. j. kad ovaj buzdovan iziđe)! — tako me oružje ne *izdalo*, kad mi najveća potreba *bila*! — ti *nemao* groba ni poroda, dok turskoga cara ne *dvorio* (t. j. dok ne budeš dvorio)! — kukavica *bio*, tko ti *pobjegao*! — koliko hljeba *pojela*, toliko sreće *imala*! — kudgod *hodila*, sretna *bila*!

CETVRTI DIO.

□□□

TVORBA RIJEČI.

Korijeni.

§ 334. a) Svaka riječ nešto znači. Onaj dio riječi, u kojemu je bitno njeno značenje, zove se korijen.

Korijen može biti jedan jedini glas ili je sastavljen od nekoliko glasova; ako je samo jedan glas, taj je svagda vokal; ako je glasova u korijenu više od jednoga, onda je jedan vokal, a drugi su konsonanti.

b) Primjeri različitih korijena:

1. Korijen je jedan jedini glas; takovi su korijeni: *i* (i-ći), *u* (òb-u-ti).

2. Korijen ima dva glasa, od kojih je prvi vokal, a drugi je konsonant; takav je korijen: *or* (òr-ati), — ili je prvi konsonant, a drugi je vokal; takvi su korijeni: *da* (dà-ti), *pi* (pì-ti).

3. Korijen ima tri glasa, od kojih je jedan vokal, a druga su dva konsonanti; takvi su korijeni: *isk* (isk-ati), *pad* (pàsti mjesto: pad-ti), *vid* (vìd-jeti), *sta* (stà-ti), *zna* (znà-ti).

4. Korijen ima četiri glasa, od kojih je jedan vokal, a drugi su konsonanti, na pr. *rast* (ràsti mjesto: rast-ti), *krad* (kràsti mjesto: krad-ti), *plet* (plèsti mjesto: plet-ti).

5. Korijen ima pet glasova, od kojih je jedan vokal, a drugi su konsonanti, na pr. *prask* (pràsk-ati), *strig* (strìći mjesto: strig-ti).

§ 335. a) Gotovo od svakoga korijena postalo je po nekoliko riječi, a ne samo jedna. Tako na pr. od korijena *krad* postale su riječi: *kràsti*, *dokràdati se*, *kràđa*, *kràdljiv*, *kràdljivac*, *kràdom* i t. d., — od korijena *zna* imamo riječi: *znàti*, *znàk*, *znàčifi*, *znànje*, *znàmenje*, *znàmenit*, *znànac*, *poznàvati* i t. d.

b) Budući da se posao oko traženja i postavljanja korijena zove (grčkom riječju) etimologija, zato se za riječi, koje su postale od jednoga istoga korijena, kaže da su etimologički (ili: po etimologiji) srodne.

§ 336. a) Ima mnogo korijena, koji u svim riječma, što su od njih postale, imaju isti vokal; takovi su na pr. korijeni *krad*, *zna* i mnogi drugi. Ali ima dosta i takovih korijena, kojima vokal nije u svim riječma isti, nego se mijenja. Tako na pr. od korijena *plet* nijesu samo riječi: *plèsti*, *plètivo*, *plèter*, *plètkáš*, *rásplet*, nego i riječ *plòt*; — od korijena *tisk* postale su ne samo riječi *tiskati*, *tisnuti* (mjesto: *tisknuti*), *tištati* (mjesto: *tiskèti*, vidi u § 126.), *prìtřsak* (genitiv sing.: *prìtřska*), nego su postale i riječi: *tjeskòba*, *tjesnòca*, *tjesnac* (mjesto: *tjesknòta*, *tjesknac*); — od korijena *pi* nijesu samo riječi *piti*, *přjan*, *přivo*, *napítak*, nego i riječi *nápoj*, *pòjiti*, *pòjřte*, pa i riječ *napájati*. Više primjera ovakove vokalne promjene u korijenima ili prijevoja vidi u § 13.

b) Prijevój donese katkad sa sobom, te korijen u gdje-kojoj riječi nema nikakvoga vokala. To se u prvi mah može kome činiti protivno onome, što je rečeno u § 334, da u svakom korijenu mora biti jedan vokal. Ali protivštine tu nema, jer se pored takovih riječi nalaze druge srodne, koje u korijenu imaju kakav vokal. Tako na pr. pored *üz-m-ëm* imamo *üz-im-ati*, pored *prì-d* imamo *prì-da-ti*, pored *sà-g-nu-ti* (mjesto *sagbnuti*, vidi u § 121.) imamo *sa-gib-ati*, pored *nà-sp-ëm* imamo *nà-sù-ti* (mjesto *na-sup-ti*, § 106 c), pored *prò-str-ëm* imamo *prò-stir-ati* i t. d.

Bilješka. Tako i za prijedloge *k*, *s* ne treba misliti da im korijeni nigda nijesu imali vokala, jer treba znači, da su ti prijedlozi nekad imali na kraju vokal *z*, t. j. glasili su *kz*, *sz*, pa i danas se još često govori *ka*, *sa*, na pr. *ka kčeri*, *sa sinom* (vidi u § 7. i 8.).

c) Ima dosta primjera, gdje koji korijen sam sobom, t. j. bez ikakvoga nastavka, služi kao gotova riječ. Ovamo ide osobito nominativ sing. nekih imenica i pridjeva muškoga roda, kao što su: *gròb*, *mřg*, *mřaz*, *ròd*, *skòk*, *vřd*, *dřg*, *mřo* (mjesto: *mil*), *mlád*, *sřh*, *vřh* i t. d. Nekad su sve te i slične riječi imale na kraju vokal *z*, koji im je bio padežni nastavak, glasile su dakle *grob-z*, *tih-z* i t. d. — Ovamo ide i 2. i 3. lice sing. aorista nekih glagola, na pr. *dā*, *stā*, *pī* (od: *dāti*, *stāti*, *pīti*). Ti su oblici u vrlo staro doba imali svoje osobite nastavke, koji su poslije otpali (vidi § 120. bilj.); ne možemo dakle ni za njih reći da su od početka bez nastavaka.

Nastavci i osnove.

§ 337. a) Osim korijena imaju riječi ponajviše i nastavke a nastavak je u riječi onaj dio, kojim se bitno značenje, što je u korijenu, za nešto osobito privezuje.

Nastavci su dvojaki; jedni su oblični, a drugi su osnovni. Oblični su nastavci oni, kojima postaju različni oblici u deklinaciji i u konjugaciji, a osnovni su nastavci oni, kojima se tvore osnove riječi, t. j. ono, čemu se pridijevaju oblični nastavci. Od korijena *plet* imamo na pr. imenicu *pletivo*, kojoj genitiv sing. glasi *pletiva* i t. d. Tu su skrajnji vokali *-o*, *-a* oblični (ili upravo: padežni) nastavci, koji su dodati osnovi *pletiv*, gdje je *-iv* osnovni nastavak. — Od korijena *vid* imamo pridjev *viđan—viđna—viđno*, kojemu je osnova *vid(a)n¹*, osnovni je nastavak *(a)n*, a *a*, *o* u ženskom i srednjem rodu su padežni nastavci. — Od korijena *pad* je glagol *pādati*, kojemu je osnova *pada*, osnovni je nastavak *a*, a infinitivni je nastavak *ti*.

b) Kao što se osnove *pletiv*, *vid(a)n*, *pada* razlikuju od korijenā *plet*, *vid*, *pad*, tako se i vrlo mnoge druge osnove razlikuju od korijenā. Ali često su korijen i osnova isto, t. j. među njima nema razlike. Takove su na pr. one imenice i pridjevi, što smo ih naveli u § 336 c; dakle *grob*, *tih* u oblicima *grōba*, *grōbu*, *tīha*, *tīho* jesu i osnove i korijeni zajedno. Tako isto u glagolskim oblicima *plētem*, *plēteš*, *čūti*, *čūo* i t. d. glase i osnove i korijeni jednako, t. j. *plet*, *ču*.

c) U riječima, koje su etimologički srodne (kao one u § 335 a), korijen je svagda jedan (makar i bio po prijevodu različan), ali *osnovā* može biti po nekoliko. Tako na pr. riječi *pisac*, *pisaljka*, *pismo*, *pisāmece*, *pisati*, *piskārati* sve imaju isti korijen *pis*, a osnova je prvoj riječi *pis(a)c*, drugoj *pisalj(k)*, trećoj *pism*, četvrtoj *pisame*, petoj *pisa*, šestoj *piskara*.

§ 338. a) Često se osnovni nastavci dodaju neposredno korijenu, i riječi tako postale zovu se **korjenite**. Korjenite su riječi na pr. *krāđa* (mjesto: *krad-ja*), *pis-mo*, *plet-vo*, *krād-ljiv*, *ljūb-(a)k*, *viđ-(a)n*, *čū-ti*, *dr-a-ti*, *tis-nu-ti* (s ispalim *k* mjesto: *tisknuti*) i t. d.

b) Često se osnovni nastaveci dodaju drugoj osnovi, a ne korijenu neposredno; tako postale riječi zovu se **izvedene**. Imenice na pr. *berāčica*, *krād-ljivac*, *mogućestvo* nijesu postale nepo-

¹ Slovo *(a)* znači nam ovdje i dalje nepostojano *a*.

sredno od korijena *ber*, *krađ*, *mog*, nego su izvedene od osnova riječi *bèrāc*, *krāđljiv*, *mògūc* s nastavcima *ica*, *(a)c*, *stv*; — pri-djevi opet *ljūbāvan*, *pāstirski*, *rjēčit* nijesu načinjeni [neposredno od korijena *ljub*, *pas*, *rek*, nego od osnova imenica *ljūbav*, *pāstr*, *rjēc*; — glagoli napokon *darovati*, *grebēnati*, *prosjāčiti* nijesu postali neposredno od korijena *da*, *greb*, *pros*, nego od osnova imenica *dār*, *grēben*, *prōsjāk*.

c) U tim sada navedenim primjerima stoji između izvedene riječi i između korijena jedna riječ, i to korjenita; ali često između koje izvedene riječi i korijena stoji po više drugih riječi, od kojih je prva korjenita, a sve su druge izvedene. Primjeri: *mògūc*—*mogūcān*—*mogūcūst* (korijen *mog*), *žlv*—*život*—*živōtinja*—*živōtinjski* (od korijena *ži*, koji se vidi u riječima *ū-ži-ti*, *u-ži-tak*), *mīo*—*mīlost*—*mīlostan*—*mīlosnīk*—*mīlosnīkov* (korijen *mil*), *tāman*—*tāmnicā*—*tāmnicār*—*tāmnicārka*—*tāmnicārkin* (korijen *iam*) i t. d.

d) Osim korjenitih i izvedenih riječi imamo još slo-žene, t. j. onakove, gdje se po dvije ili po tri riječi ili njihove osnove združuju u jednu cjelinu; takove su riječi na pr. *nārod*, *nēmio*, *pōsjeći*, *crūdok*, *dāngubiti*, *glavdōbolja* i t. d. — Kad su po tri riječi združene u jednu cjelinu, onda je bar jedna od njih ili kakav prijedlog ili riječca *ne*; na pr. *nāzlobrēz*, *n.znābožac*, *rasprōdati*. Vrlo se rijetko događa, da ni jedna od tri riječi slo-žene u jednu cjelinu, nije ni prijedlog ni riječca *ne*, takove su na pr. *přvōbrātūced*, *drūgōbrātūced*, *hrvātsko-slāvōnsko-dalmātrski*. Poradi akcenta takovih riječi vidi § 37 c.

Tvorba imenica.

§ 339. Imenice, koje znače činitelja kakove radnje (no-mina agentis), tvore se različnim nastavcima, od kojih evo ovdje nekoliko običnijih.

(a)c: kōsac, lažac, lōvac, plātac, prōsac, rōnac. — Ovamo idu i imenice na *l(a)c*, koje su izvedene od osnova participa per-fekta II.: čūvalac, dāvalac, hvālilac, kūdilac, prātilac, prēlac, tkālac, vlādalac.

āč: bērāc, gūdač, izmišljač, kōpāč, kōvāč, otimāč, skitač, vikač.

Bilješka. Rijetko imenice s ovim nastavkom znače stvar, kojom se što čini, na pr. ogrtāc (dio odijela za ogrtanje), otirāč (čime se čovjek otire), po-krivāč (čime se čovjek pokriva), zastirāč (čime se zastire što, na pr. soba).

ar: čuvār, gātār, kūhār, pēkar, písār, štāmpār, vōzār, zidār.

ica (za žene i za ljude): bājalica, čútalica, dōjilica, izjelica (mjesto: izjedlica), pōpilica, pristalica, rādilica, vāratica. Sve su te imenice izvedene od osnove participa perf. II.

tja (za žene): prālja, prēlja, primālja, tkālja, — bjelilja, dōjlja, mūzilja, plētilja, rēdilja, rōdilja. Ovamo ide i švālja (načinjeno prema: tkālja) ili švēlja (načinjeno prema: prēlja).

o (samo u šali ili za porugu): blebētalo, drijemalo, māzalo, namigivalo, pripovijēdalo, tumāralo, zadirkivalo. I te su sve imenice izvedene od osnove participa perf. II.

telj: čitatelj, hrānitelj, mūčitelj, pobjēditelj, tješitelj, učitelj, uprāvitelj.

§ 340. Neki nastavci služe za tvorbu imenica, koje znace kakovu radnju (nomina actionis) ili stvar, koja izradnje izlazi

āj, jāj: dōgađāj, kōračaj, ōkršāj, ōproštāj, pōmišljāj, pōrođāj, slučāj, zalogāj. Rijetke su ovake imenice, da nijesu složene s kakovim prijedlogom; takva je: rōđāj (sunca). — Mjesto *-(j)aj* katkad je *-ljaj*: gūtljaj, kōrakljāj, ōdgonelljāj.

(a)k: dobítak, dodátak, napítak, osnútak, ostátak, užítak. Te su imenice izvedene od osnove pasivnog participa, i prema njima je načinjena imenica: gubítak.

ba, d̄ba: bérba, bōrba, dvōrba, nāgodba, nāredba, pōzodba, seōba, svjēdodžba, tūžba; — kōsidba, krēidba, prōsidba, ūdadba, vjēridba, žēnidba.

ivo: jēdivo (t. j. ono, što se jede, jelo), mēljivo (ono, što se melje), pēcivo, plētivo, prēdivo, tēcivo, vātivo.

je. Ovaj nastavak služi za tvorbu t. zv. glagolskih imenica (substantiva verbalia), a dodaje se na osnovu pasivnoga participa. Primjeri: brānje, čūvanje, držanje, kupōvanje, nōšenje, piće, plētjenje, vėzanje. Ima dosta primjera ovakovih imenica, gdje prema glagolskoj imenici nema pasivnoga participa, jer je glagol neprelazan; na pr. biće, cārōvanje, ludōvanje, pādanje, skākanje, vōjvodovānje, življenje. Obično se glagolske imenice tvore od trajnih glagola, ali ih ima podosta i od trenutnih; na pr. dopuštenje, poniženje, postānje, pozlaćenje, priznanje, propće, uskrsnūće, uzēće. Iz ovih se primjera vidi, da glagolske imenice od trenutnih glagola imaju uzlazni akcent na predzadnjem slogu; izuzeci su veoma rijetki, na pr. preōbraženje, spāsenje.

nja: grđnja, hitnja, ljútnja, mfžnja, nõšnja, pãtnja, prõšnja, rádnja, slútnja, šétnja.

§ 341. Neke imenice znače spravu, koja služi za kakav posao (nomina instrumenti).

ãljka: kãzãljka (na uri), písãljka, sisãljka, štípãlja, šétãljka, (na uri), štrcãljka.

ica: kãdionica, pljũvaonica (posuda za pljuvanj), prãšionica (u čemu stoji prah za posipanje), ribaonica (sprava za ribanje kupusa, ribež), umivaonica (posuda, iz koje se umiva). Te su imenice izvedene od osnove pridjeva na *-oni* (na pr. *kãdioni*), koji su se izgubili.

lo: cjèdilo, cřtalo, dřžalo, klècalo, lãzila (skele, po kojima se ide, t. j. upravo lazi, kad se što zida, — samo u pluralu), mjèrila (na čemu se mjeri, važe), oglèdalo, omèlo (mjesto omet-lo), òralo, tũcalo (čim se što tuca u avanu. tũcak).

§ 342. Mnoge imenice znače mjesto, gdje je što ili gdje se što radi (nomina loci).

ana: barutãna, ciglãna, kavãna, krečãna, kuglãna, mehãna, svilãna. (Taj je nastavak iz turskoga jezika).

ara: brãšnara, dřvara, hljèbara, pivara, svilara, vũnara.

ica: gõstionica, kũpaonica, rádionica, štèdionica, ućionica. Te su imenice izvedene od osnove pridjeva na *-oni* (na pr. *gõstioni*), koji su se izgubili.

Bilješka. Neki mjesto *-onica* pišu *ona*, na pr. *gõstiona*, ali to nije dobro.

ik (imenice s tim nastavkom znače mjesto, gdje kakvog drveća mnogo ima): bõrik, brèzik, bũkvik, grãbrik, lipik, šljivik, topõlk.

iste: dãnište, kõnopljište, ljètište, nõčište, õgnjište, prista-nište, sãjmište, ućočište (ili ućecište); — igralište, poćivalište, řvalište, tĩkalište, šétalište (ove imenice na *-liste* izvedene su od osnove participa perf. II.).

ilo: bjèlilo (gdje se bijeli platno), jãgnjilo (gdje se jagnje ovce), mõćilo (gdje se lan moći), põjilo (gdje se stoka poji), poćivalo, prèlo (mjesto: pred-lo), sòlilo (gdje se ovcama sò daje). Rđječ pèrilo (gdje se peru košulje) ima *-ilo* prema bjèlilo i t. d.

§ 343. Nekim je imenicama značenje, otkle je tko, t. j. iz kojega je mjesta, grada, zemlje, ili koje je na. odlosti (nomina originis).

(a)c: Biogradac, Bosánac, Budímac, Kòsovac, Ogulínac, Sarajévac, Srijémac, Varaždínac, Zemúnac, Vukovárac.

Bilješka. Neke od ovakih imenica primaju nastavak na pokraćenu osnovu onoga imena, od kojega su postale; takove su: Hercegovac, Mačedónac, Pòsavac, Slavónac (prema: Hercegovina, Mačedonija, Posavina, Slavonija).

anin i **janin**: Bèčanin, Máčvanin, Tuzlanin, várošanin, — Búnáčanin, Kárlovcánin, Ličanin, Pòžežanin, Rimljanin, Vínkòvcánin. Ovamo idu i imenice: brđanin, građanin, ostrvljanin, púčanin (čovjek iz puka), sèljanin.

in: Árapin, Bùgarin, Látinin, Srbin, Tùrcin (mjesto: Turk-in), Úgrin.

ka, kinja (samo za žene): Biógratka, Búdímka, Kòsòvka, Ogulínka, Vukòvárka, — Bèčkinja, Francúskinja, Mlètačkinja, Ósječkinja, Pòžeškinja, Rùskinja. Neke ovakove imenice mogu imati i jedan i drugi nastavak, na pr. Árapka i Árapkinja, Misírka i Misírkinja, Šrpká (rijetko) i Šrpkinja.

lija: Bèčlija, Budimlija, Bosánlija, Mostárlija, Vidinlija. (Taj je nastavak iz turskoga jezika).

§ 344. Za imenice, koje znače životinje, nalaze se nastavci:

alj (rijetko): gùbalj (konj, na kojemu je guba), kùsalj (kus konj), mřkalj (ime ovnu), sívalj (ime konju), zèkalj (konj zeko ili zelenko).

avica (rijetko): gùjavica (glista), kùkavica, lástavica, p'javica, pljúcavica (neka riba).

onja (za volove): bijèlonja, cvjètonja (t. j. cvjetast ili lisast), krflonja (bijel po trbuhu, kao da ima krilo), kúsonja, mřkonja, rògonja, sívonja, šáronja.

Bilješka. Imenice s tim nastavkom mogu značiti i ljude, ali samo za šalu ili za porugu, na pr. brkonja, glávonja, dūgonja, mlákonja, mlitonja, třbonja, řdèronja.

òv: bjèlòv (pas), gáròv (pas), kùdròv (pas), lisòv (pas), màzgòv, mřkòv (konj ili pas), rògòv (vo), šáròv.

Bilješka. Rijetko se taj nastavak (koji je uzet iz mađarskoga jezika) upotrebljava za ljude: lùdòv, práznoòv (koji nema ništa), slùtoòv (koji svašta slut).

ulja (za krave): cvjètulja (cvjetasta), kùsulja, mèdulja (slična medvjedu), mřkulja, plàvulja, rògulja, sívulja, šárulja.

Bilješka. Katkad ovaj nastavak služi i za imenice drugoga kakvog značenja, na pr. crèpulja (t. j. crijepnja), grđulja (grdna žena), pješkulja (pjeskovita zemlja), sřbulja (stara srpska knjiga), smùkulja (neka zmija, koja se zove i smùk).

§ 345. Za imenice, koje znače mlado čeljade ili mladu životinju, služe ovi nastavci:

če: Ārapče, Būgarče, golúpče, kúmče, pàripče, pastírče, ròpče, siròče (mjesto: sirotče).

e: jàre, júne, kljúse, práse, tèle, Türe. Ovamo idu i imenice: đáče, mòmče, únuče, gdje se *k* ispred *e* po zakonu pretvorilo u *č*.

č: djétlić, golúbíć, kúkavičić, labúdić, órlić, sokòlić, vòjvodíć.

§ 346. Zbirne (kolektivne) imenice tvore se ovim nastavcima:

ad: jàrad, júnad, plàd, prásad, tèlad, Tùrad. Ovamo idu i riječi: mòmčad, únučad, koje imaju *č* (mjesto *k*) poradi istoga konsonanta u: mòmče, únuče.

adija (rijetko): pješadija, Srbadija, Turadija. Ovamo idu i imenice: Grčadija, momčadija, njemčadija, paščadija.

čad: Ārapčad, Būgarčad, kúmčad, pastirčad, ròpčad, siročad.

ija: Ārapija (t. j. mnoštvo Arapa), Brđanija (t. j. mnoštvo Brđana), Cigànija (t. j. mnoštvo Cigana), hajdúčija (t. j. mnoštvo hajduka), Latínija (t. j. mnoštvo Latina), Madžarija (t. j. mnoštvo Madžara), soldátija (t. j. mnoštvo soldata).

inje (rijetko): muškinje, paščinje, zvjèrnje, ženskinje.

je: bórje, cvijeće, đvlje, golúblje, grànje, gròžde, iverje, kàmènje, klàsje, prstènje, rèmeenje, zvijerje.

§ 347. Neki nastavci služe za to, da se prema imenici muškoga roda načini imenica ženskoga roda; takovi su:

a: drúga (prema: drúg), kúma (prema: kúm), pàstórka (prema: pàstorak), sùpruga (prema: sùprug), sùsjeda (prema: sùsjed), únuka (prema: únuk).

ica: bànica (prema: ban), càrica (prema: car), čizmàrica, golúbica, gospodàrica, Hrvàtica, làvica, paúnica, próročica, vùčica.

inja: Gfkinja (prema: Gfk), pròsjakinja, ròbinja, Tùrkinja, vrsnjàkinja, zemljàkinja.

Bilješka. Ovamo ide i riječ knèginja prema: knèz (gdje je *z* postalo od *g*).

ka: domišljanka (prema: domišljan), govèdarka, lutòranka, nàdničarka, pàstirka, ròditeljka, tàmníčarka, unijatka, vodèničarka. — Gdje riječ muškoga roda izlazi na *-in*, tamo se riječ ženskoga roda s nastavkom *ka* tvori bez toga *-in*, na pr. Būgarka (prema: Būgarin), gràđanka, Látinka, sèljanka, Sènjanka.

§ 348. Imenice apstraktnoga značenja tvore se ovim nastavcima:

ilo (rijetko): bjèsnilo, lùdilo, mrtvilo, ništàvilo, pomàmilo.

ina: bjelina, brzina, dužina, ljutina, milina, oštrina, tišina, veličina. Ovamo idu i: lúpeština, siròmaština, úboština. Prva je riječ postala od *lupeščina*, a to od još starijega *lupeškina* po § 32a (*lupeškina* je izvedeno od pridjeva *lupeški* kao *veličina* od *vèlik*). Što je rečeno za *lúpeština*, to vrijedi i za *siròmaština*, *úboština* (od pridjeva *siròmaški*, *úboški*). Tako je i *gospòština* (od pridjeva *gòspodski*, — dakle mjesto *gospodština*).

oba: gnusòba, grdòba, hudòba, rugòba, tegòba, tjeskòba, zlòba.

oća: bistròća, čistòća, hladnòća, jeftinòća, kratkòća, mirnòća, stidnòća, tvrdòća, zlòća.

òst: blàgòst, čèstitòst, dùžnòst, hràbròst, jednàkòst, lùdòst, mlàdòst, mogliènòst, slàbòst, vjèrnòst.

ota: čistòta, dobròta, grjehòta, ljepòta, milòta, prostòta, sramòta, strahòta.

stvo: blàženstvo, bògatstvo, dostojànstvo, kúmstvo, lùkàvstvo, prijateljstvo, poznànstvo, proklètstvo, sùsjedstvo, tùđinstvo.

Bilješka. O imenicama, kao što su próroštvo, mnòštvo, siròmaštvo, vidi u bilješki 1. § 24c.

ština: bezòbraština, budalàština, izvrština (od: izvrština), lùkàvština, neìmaština, neùmještina, nevaljálština. Te su imenice načinjene prema navedenima već: lúpeština, siròmaština, úboština.

Bilješka. Gdje koje imenice, što se svršuju na *ština*, imaju konkretno značenje, na pr. ðakòvština (t. j. okolina Ðakova), hrvàština (t. j. hrvatsko vino), skòpština, valpòvština (t. j. okolina Valpova). — Nijesu dobre novije riječi *čàkacština*, *kajkavština*, *latinština* i t. d. mjesto: čakavski govor, kajkavski govor, latinski jezik i t. d.

t: mòc (mjesto: mog-t), slàst (mjesto: slad-t), stràst (mjesto: strad-t; ova je riječ najprije značila: stradanje, muka). Imenice s tim nastavkom obično su složene s kakvim prijedlogom: ðòbit, nàpast (mjesto: napad-t), pòmòc (mjesto: pomog-t), pripovijest (mjesto: pripovijed-t), pròpàst (mjesto: propad-t), smìrt, zàvist (mjesto: zavid-t).

§ 349. Za imenice u manjena značenja (substantiva deminutiva) služe ovi nastavci:

(**a**)**e**: bràtac, dućànac, gràdac, hljèbac, húmac, izvorac, klinac, rukàvac, vinogràdac. — O imenicama, kao što su lùcac, krùšac, staràćac, vidi u § 24c i 27b.

(*a*)*k*: crvak, cvijetak, djevėrak, golubak, hladak, redak, sokolak, zalogajak.

ašce: brđasce, grlašce, kôritasce, psėtasce, sedlašce, ustašca (samo u pluralu), vratasca (samo u pluralu). — Ovamo idu i riječi srđasce, sünasce.

ca: kóerca, křvca, nõeca, pamėca, rijėcca, stvārca, zópca.

ce: gróce, jájce, jėžerce, krióce, lišce (mjesto: liėce), njėdarca, pėrce, pisámce, seóce, vınce.

ćić: brėšćić (t. j. mali brijeg), kamėnćić, kremėnćić, óbrašćić, ròšćić, trbušćić, ugljėnćić.

ėnce: burėnce, djetėnce, jarėnce, piłėnce, staklėnce, telėnce, ždrebenėce. U genitivu sing. imaju ove riječi i *-a* i *-eta*, na pr. *burėnca* i *burėnceta* i t. d.

ešce: djėtešce, dğmešce, jągnješce, jarešce, tēlešce, tjėmešce, vımešce. U genitivu sing. može biti dvojako, na pr. *djėtešca* i *djėtešceta*.

ica: cřkvetica, čėstica, řskrica, jābućica, knjžica, livadica, mājćica, vóđica, zėmljica, živinica. Katkad se riječi, koje su već ovim nastavkom umanjene, još jednoć njime umanjuju, na pr. glāvıćica, mjėrićica, ržićica, slobóđićica.

ić: crvıć, đaćić, grımić, junāćić, klobučić, kóvčėzić, komāđić, manastirić, oblāćić, trgóvćić.

§ 350. Za imenice, koje znaće što uvećano (substantiva augmentativa), služe ovi nastavci:

ešina: hartijėšina, kėerėšina, materėšina, rakijėšina, seštrėšina.

Bilješka. Ne ide ovamo ni značenjem ni postanjem imenica *starjėšina*, koja je nastavkom *-ina* izvedena od osnove negdašnjega komparativa te je upravo znaćila: stariji; prema *starjėšina* naćinjena je rijeć *mładėšina*.

etina: babėtina, bukvėtina, ćuturėtina, gušćėlina, knjžėtina, ptićėtina, torbėtina, ženėtina.

ina: brđina, djevójćina, grāšina, hajđučina, jėzićina, junāćina, lónćina, mėsina, svjėtina, zidina.

irina i *jurina*: britvırina, ćorbırina, jamırina, kladųrina, ladųrina, ribųrina, torbųrina, travųrina, vodųrina; — knjžųrina, nožųrina, ptićųrina, šaćųrina.

§ 351. Neki nastavci služe za to, da se od jednih imenica izvedu druge, a po znaćenju syome te izvedene ime-

nice stoje u kakvojgod svezi s onim, što znači imenica, od koje su izvedene. Takovi su nastavci:

ār i *jār*: bāčvār, čizmār, glāvār, kōlar, kōzar, lūgar, nōvinār, rešetār, vinogrādār, zlātār, — grāničār (mjesto: grānicjar), klobučār, knjīžār (mjesto: knjig-jar), lōnčār, nādničār, ōvčār, opānčār, ōrašār (tko rado jede orahe), svēčār, tāmničār.

Bilješka. Kad su dobro načinjene imenice grāničār, klobučār i t. d., moglo bi se misliti, da su dobro načinjene i ove: *gramatičār, kritičār, matematičār, političār, tragičār* i t. d., kako u itovije vrijeme neki pišu. Stariji i bolji pisci pisali su: gramātik, kritik, matemātik, politik, trāgik i t. d., pa tako i danas treba pisati i govoriti. Te su imenice uzete iz grēkoga ili latinskog jezika; u prvome izlaze one na *-ikos* (na pr. grammatikos), u drugom na *-icus* (na pr. grammaticus); otud je postalo *-ik*, na pr. gramātik, po istom pravilu, po kojem je postalo *kanonik, katolik*, koje se dvije riječi u grēkom jeziku svršuju na *-ikos*, a u latinskom na *-icus*. Što su noviji pisci počeli pisati *gramatičār, kritičār* i t. d., to su oni načinili prama njemačkom nastavku *-iker*, na pr. Grammatiker, Kritiker; Nijemci su morali uzeti takav nastavak za razliku od riječi Grammatik, Kritik, koje njima znače ono, što nama: gramātika, kritika. — Prema imenicama gramātik, kritik možemo tvoriti imenice ženskoga roda nastavkom *-inja*, dakle: gramātkinja, kritikinja i t. d.

ās: brādāš, dūpljāš (golub), gājdaš, kartaš, kočijaš, lakrdijaš, mečāš, plētkāš, tambūrāš.

bīna: čāzbīna (t. j. čast, gozba), ōtadžbīna (mjesto: otačbīna, a to od: otačbīna, pa se *c* pred *č* pretvorilo u *č*), rodbīna, tādīna, tazbīna (mjesto: tastbīna).

īna: brodārīna, cārīna, gōvedīna, jāretīna, ljētīna, mjēsečina, pāučīna, prāsetīna.

jāk i *njāk*: Bōšnjāk, Imenjāk, seljāk, sjēnjāk, — đimnjāk, jājodnjāk, kōšutnjāk, pāšnjāk, vōčnjāk.

kā: bilješka, biljka, grīješka, krīška, sjēnka, slāmka, trāvka, vōčka, ženka.

ovīna: dōmovīna, hladōvīna, jūgovīna, medōvīna, svētkovīna, trgovīna.

uša: ljevēruša, grīmuša (neka ptica), kokōtuša (kokoš, koja je nalik na kokota), pjēskušā (pjeskovita zemlja), rōguša (krava velikih rogova), seljākūša (t. j. seljanka).

§ 352. Neki se nastavci upotrebljavaju za tvorbu imenica od pridjeva, a značenje takovih imenica stoji u kakvojgod svezi sa značenjem pridjeva, od kojih su postale. Imamo na pr.

(*a*)*c*: bijēlac, čūpavac, čēlavac, gūbavac, krīvac, lākamac, skūpac, slijēpac, stārac, svētac.

ak: gluhak, golubinjak, ljevak, ludak, mravinjak, prorstak, telećak, vještak

an: divljan, dragan, mrtvan, rican, šaran, tupan.

aš (rijetko): bjelaš (ime konju), bogataš, plemenitaš, većkaš.

ica: domaćica, desnica, kiselica, krádljivica, lážljivica, mládica, stárica, šljivovica, támnica, zdráviea.

ić: bánović, kraljević, stríčević. Ovamo idu i prezimena, kao što su: Jovanović, Kováčević, Milóšević, Nováković, Pávlović, Pétrović, Sokólović, Stójanović i t. d.

ić (rijetko): brzíc (t. j. brz čovjek), mládríc, múškíc (t. j. muško dijete), sljéptíc, zlíć (t. j. zlikovac).

ik se često združuje s osnovama pasivnoga participa i s osnovama pridjeva, koji u nominativu sing. muškoga roda imaju nastavak (*a*)n; primjeri: múčénik, pòslánik, poturčénik, pòznánik, ránjenik, suđénik, účénik, utopljenik, vjérenik; — bolésnik, dúžnik, grjéšnik, knjževnik, névjernik, právednik, prótivnik, úgodnik.

ina: bánovina, càrevina, djédovina, kraljevina, — óvnovina, práščevina, rísovina, — brézovina, glógovina, lípovina, órahovina. Vidi imenice s ovim nastavkom i u § 348.

jak: bézbožnják, crkvénjak, kiseljak, mjésečnják, névjer-njak, slobódnjak, veséljak.

ka (rijetko): bijelka (bijela kokoš), cfnka, jalóvka (jalova krava ili ovca), mirisávka (mirisavo grožde ili kruška), plávka.

Tvorba pridjeva.

§ 353. Mnogi pridjevi imaju posvojno značenje, t. j. znače, čije je što. Svi su oni izvedeni od imeničkih osnova, a nastavci su im ovi:

in: bábin, càričin, gòspođin, kórnjačin, mladóženjin, névjestin, šévin, vládičin, vójvodin, ženin. Ponajviše se ovaj nastavak veže s osnovama imenica ženskoga i muškoga roda, koje se u nominativu sing. svršuju na *a* i znače što živo; rijetko s drukčijim osnovama, na pr. brátin, óčin, rúžin, svástin. Pridjevi s nastavkom *in* znače pripadanje singularu osnovne imenice, na pr. ženin: što pripada (jednoj) ženi i t. d.

inskī: brátinski, gázdinski, gòštinski, névjestinski, óčinski, pápinski, pašinski. Ovi pridjevi ponajviše znače pripadanje množini osnovne imenice, na pr. brátinski: što pripada braći i t. d.

inji: djétinji, golúbinji, gújinji, kokóšinji, mrávinji, zmíjinji. Kako se vidi, svi su ovi pridjevi načinjeni od osnova imenica, koje znače što živo; vrlo ih je malo od osnova, koje znače što neživo: jájinji, očinji. Pridjevi s ovim nastavkom mogu se uzimati i za jedninu i za množinu osnovne imenice, na pr. golúbinji: što pripada golubu i golubima.

ji: góveđi, járeći, kôzji, krávlji, lisičji, magarěći, mišji, pásji, riblji, téleći. Ovi se pridjevi tvore ponajviše od osnova imenica, koje znače kakvu životinju, rijetko od osnova drukčijih imenica, na pr. báblji, Bôžji, čovjěčji vrazji. Pridjevi s nastavkom *ji* mogu se uzimati i za jedninu i za množinu osnovne imenice, na pr. kôzji: što pripada kozi i kozama.

jev: bjelòvljev, garòvljev, Jakòvljev, Moskòvljev, Ràdosavljev, Stánisavljev, šaròvljev, Vládišavljev. Pridjevi s ovim nastavkom postaju samo od osnova imenica, koje se u nominativu sing. svršuju na *v*, a znače pripadanje jednini osnovne imenice, na pr. bjelòvljev: što pripada bjelòvu i t. d.

ov ili **ev** (iza palatala): bánov, brátov, càrev (vidi § 45 b), Márkov, oračev, rákov, stárčev, stvòriteljev, Vidov, zětov. Ovi se pridjevi tvore od osnova imenica muškoga roda, koje znače što živo; vrlo su rijetki pridjevi s ovim nastavkom od osnova drukčijih imenica, na pr. jùgov, mjěsěčev, sùnčev. Ali i od gdje kojih imenica muškoga roda, koje znače što živo, ne tvore se posvojni pridjevi na *ov* (*ev*), već s drugim kojim nastavkom; na pr. od imenica Bôg, čovjek, kônj, pás glase posvojni pridjevi: Bôžji, čovjěčji, kônjski, pásji. Pridjevi s nastavkom *ov* (*ev*) znače pripadanje jednini osnovne imenice, na pr. brátov: što pripada (jednome) bratu i t. d.

Bilješka 1. Nastavak *ov* služi i za tvorbu pridjeva, koji znače: od čega je *sto*, a tvore se od osnova imenica osobito muškoga i ženskog roda, koje znače što neživo, na pr. biserov, brástov, jábukov, jelov, krúškov, lípov, líkov, órahov, šljívov, vinov. Iza palatala ne mijenja se u ovakovih pridjeva *ov* u *oskorušov*, trěšnjov, višnjov.

Bilješka 2. Od imena, koja se svršuju na *ski*, na pr. Dobrovski, Rački (mjesto: Rački), Zrinjski, ne valja tvoriti posvojne pridjeve na *ov*, nego treba uzimati ta imena u genitivu, na pr. junaštvo *Zrinjskoga* (a ne *Zrinjskovo*).

ovlji ili **evlji** (iza palatala) je rijedak nastavak: muževlji, sinòvlji; — čvorkòvlji, drozgòvlji, kosòvlji, puževlji. Znači pripadanje i jednini i množini osnovne imenice.

ovski ili **evski** (iza palatala): bėgovski, kmětovski, knezovski, kraljevski, kumòvski, svatòvski, zětovski, zmajevski. Ovi

se pridjevi tvore od osnova imenica, koje znače što živo i muškoga su roda, vrlo rijetko od drukčijih, na pr. topovski, vilovski. Pridjevi s nastavkom *ovski* (*evski*) mogu značiti pripadanje i jednini i množini osnovne imenice, na pr. bégovski: što pripada begu i begovima.

ski: brđski, eârski, gòrski, gospòdârski, grâdski, hrvâtski, jêsènski, kònjski, mòrski, pâstirski, sèoski, ùçiteljski, žènski. Iz tih se primjera vidi, da se pridjevi s nastavkom *ski* tvore od osnova imenica svih triju rodova bez obzira, znače li što živo ili neživo. Ispred nastavka *ski* pretvaraju se konsonanti *c* i *k* u *ć*, a *g* i *h* u *ž* i *š*, iza *ć*, *ž*, *š* ispada *s*, i tako imamo na pr. lòvački, jùnâčki, lúpeški, siròmaški (vidi bilj. 1. u § 24c). Konsonant *s* ispada ponajviše i iza *ć*, na pr. plèmički (običnije nego li: plèmički). — Pridjevi od imenica, koje znače što neživo, znače pripadanje jednini i množini osnovne imenice, na pr. grâdski: što pripada gradu i gradovima (bèčki dakako znači samo što pripada Beču, jer ta imenica nema množine); pridjevi od imenica, koje znače što živo, ponajviše znače pripadanje množini, na pr. eârski: što pripada carevima (rijetko: što pripada caru).

§ 354. Umanjeno značenje pokazuju pridjevi s ovim nastavcima:

ač(a)k: (rijetko): lãgaçak, lûdaçak, nejãçak, pûnaçak, slãbaçak, sùhaçak, ùzaçak.

ah(a)n (rijetko): lãgahan, málahan, pûnahan, žìvahan. Govori se i: mlãðahan, gdje je upravo nastavak *jah(a)n*.

jan (rijetko): bljèðan, glãðan, hlãðan, mlãðan, sïèan, žèðan.

kast: èrnjkast, èrvenkast, rùmenkast, šãrkast, zèlenkast, žùèkast (mjesto: žutkast prema komparativu: žùći).

§ 355. Ovdje ćemo navesti nekoliko običnijih i znatnijih pridjevnih nastavaka, s kojima je rijetko kada vezano kakovo odjelito (specijalno) značenje. Za njih ćemo reći da po svome značenju stoje u nekoj svezi s korijenom ili s osnovom, otkle su postali.

açi: brijaçi (na pr. nož, t. j. kojim se brije), jãhaçi (na pr. konj, t. j. na kojemu se jaše), òraçi (na pr. oraça zemlja, t. j. koja se ore), pisaçi (na pr. stò), spãvaçi (na pr. spavaça soba), šivaçi (na pr. šivaça igla) i t. d. Ti su pridjevi i neki drugi izvedeni od osnova glagola, koji se u infinitivu svršuju na *-ati*; samo je pridjev *dòmãçi* izveden od imeničke osnove (*dòm*).

(*ak*): gìbak, krãtak, krèpak, kròtãk, ljùbak, mřzak, nìzak, slãðak, ùzak. Ovamo ide i pridjev tãzak, o kojemu se vidi u § 24c.

(a)n: bijesan, blätan, čüdan, kòristan, míran, òlòvan, pämetan, slävan, táman, vřletan. Glasovi *k, g, h* prelaze (po § 24c) ispred ovoga nastavka u *č, ž, š*, tako isto prelazi *c* u *č* (po § 27b): müčan, düžan, siròmašan, právičan.

an i jan: čòhan, rážan, soláni, zëmľjan, — däščan, növčan snjëžan, sunčani, vòštan (mjesto *vošćan*, od *vòsak*).

ast i jast: budälast, dřvenast (koji je kao drvena srca), grıvast, òkruglast, pjëgast, žärkast (na pr. žarkasto lice); — ljübičast, pepëljast, rüžičast, šiljast. — Gdjekoji pridjevi s nastavkom **ast** znače: sličan onome, što osnovna imenica znači, na pr. jastrebast (sličan jastrebu), kòritast (nalik na korito), mäjmunast (sličan majmunu), räčvast (nalik na račve).

at: brádat, glávät, gránat, krilat, ókat, plécat, rògat, úsnat, zúbat. Ti i slični neki pridjevi znače, da tko ima obilno onoga ili u velikoj mjeri ono, što osnovna imenica znači.

av i jav: bälav, bödljikav, dlákav, gr̄bav, krästav, ljüskav, pjëgav, žilav, — gròzníčav, güsjeníčav, öspičav.

en: bákren, dřven, himben, länen, mëden, mjëden, stáklen, süknen; — crkvëni, kletvëni, lađeni, mölitveni, ženidbeni.

it: glävit, istinit, kämenit, öcit, plëmenit, põnosit, rázborit, rjëčít, srđit, temëljit.

iv (rijetko) i **lviv** (običnije): młlostiv, nečástiv, plášiv, põmnjiv, — bödljiv, crvljiv, dosjëtljiv, govòrljiv, grabëžljiv, lähljiv, mårľjiv, osvëtljiv, promjënljiv, stidljiv.

nji i šnji: dönji, gòrnji, jütarnji, krájnji, südnji, večërnji, zäludnji; — tako je i: dánašnji, jütrošnji, ljëtošnji, prema kojima su načinjeni pridjevi: nëgdašnji, öndašnji, sädašnji, sjütrašnji, tämošnji.

ov(a)n ili **ev(a)n**: dāròvni, dühòvni, düševan, gròmòvni, kúpòvni, küčëvan, pláčëvan, svjetòvni, vřhòvni.

ovit: baròvit, brdòvit, glasòvit, ljekòvit, maglòvit, pjeskòvit, silòvit, valòvit. Iza palatala u nekih pridjeva prelazi *o* u *e*, a u nekih *ne* prelazi: ognjëvit, zmajëvit, kišòvit, mješòvit.

Tvorba glagola.

§ 356. a) Glagoli prve vrste svi su korjeniti, t. j. postaju neposredno od korijena, na pr. bösti, čüti, pěci, plësti, rëci, viti i t. d. Izveden je glagol u prvoj vrsti samo: ümjëti (od osnove imenice: üm).

b) U drugoj vrsti neki su glagoli korjeniti, na pr. čeznuti, dahnuti, ginuti, krenuti, pšnuti. Neki su izvedeni od pridjevnih osnova: čvršnuti, glühnuti, [meknuti, stvrđnuti se, zgüšnuti se, — a neki od osnova drugih glagola: javnuti se, jurnuti, sköknuti, svirnuti, zijevnuti, zövnuti.

c) U trećoj vrsti ima dosta korjenitih glagola,* na pr. bježati, böjati se, görjeti, lëtjeti, müčati, trpjati, vidjeti. Ima dosta i glagola izvedenih od pridjevnih osnova, na pr. bijeljati, blijedjeti, glädjeti, stárjeti, támjeti, zelënjeti, zëdnjeti. Ovi glagoli znače početak stanja, koji se glagolom izriče, dakle na pr. bijeljati znači: postajati bijel.

§ 357. a) U četvrtoj vrsti mnogi su glagoli izvedeni od imeničkih i od pridjevnih osnova, te im značenje stoji u kakvoj-god svezi s osnovnom riječi. Primjeri od imeničkih osnova: bësjediti, govöriti, hrániti, míriti, nõčiti, prosjáciti, sokölititi, sölititi, ženiti. Primjeri od pridjevnih osnova: bijeljiti, bláziti, cíniti, dúljiti, jáčiti, käsñiti, pitömiti, püniti, släbiti, süšiti. — Dosta ima u četvrtoj vrsti glagola, koji su izvedeni od osnova drugih glagola, a svi se od svojih osnovnih glagola razlikuju vokalom u korijenu (prijevaj!). Takovi su glagoli na pr. göniti (prema gnäti), nõsiti (prema: nësti), vláčiti (prema: vúci), vöditi (prema: vesti, vedem, koje se danas ne govori), vöziti (prema: vesti, vezem, koje se također danas ne govori). Nekima je od ovakvih glagola značenje kauzativno (uzročno), t. j. oni znače: činiti, da tko ili što bude u stanju, što ga osnovni glagol izriče, ili da ono čini; na pr. búđiti (t. j. činiti, da tko bdi), löžiti (t. j. činiti, da tko leži), mòriti (t. j. činiti, da tko mre), pøjiti (t. j. činiti, da tko pije), tòčiti (t. j. činiti, da što teče), vrátiti (t. j. činiti, da se što vrne).

b) Neki glagoli četvrte vrste imaju ispred osnovnoga i osobite osnovne nastavke, koji ostaju u svim oblicima. Takovi su nastavci (osim drugih): *ar, ur, us*, na pr. klat-ár-iti se, živ-ár-iti ili život-ár-iti, šcuć-úr-iti se, zabaš-úr-iti, pjev-ús-iti (umanjenö: pjevati), pjen-ús-iti se (umanjeno: pjeniti se).

c) Dosta ima glagola u četvrtoj vrsti, kojima se ne zna postanje; na pr. bëćiti, cüriti, gáziti, jüriti, väđiti i t. d.

§ 358. a) U petoj vrsti dosta ima korjenitih glagola (u prvom razredu te vrste ima ih najmanje), na pr. brätiti, dáti, glödati, kázati, örali, písati, prätiti, slijati, znätiti i t. d. Vrlo mnogi glagoli pete vrste izvedeni su od imeničkih osnova, a gotovo

svi idu u prvi razred te vrste; na pr. čěšljati, greběnati, komadati, prāvdati, sūnčati se, šibati, ūžinati, vēčerati, vēslati; — kăšljati. Manje ima glagola izvedenih od pridjevnih osnova, a što ih ima, gotovo svi idu u prvi razred; na pr. brzati, divljati, mūdrtati, ravnati; — hrāmati; neki su od ovakovih glagola izvedeni od komparativnih pridjevnih osnova: dēbljati, jāčati, mēkšati. — Mnogi su glagoli Pete vrste izvedeni od osnova drugih glagola. Osnovni su nastavci za ove izvedene glagole: *a, ja, va*. Gdje koji se vokalom u korijenu razlikuju od onih glagola, od kojih su izvedeni (prijevaj!). Mnogima je od ovih glagola značenje iterativno (§ 236 i 237).

b) Nastavak *a* je u glagola: birati (prema: brāti), lijětati (prema: lětjeti), lūpati (prema: lūpiti), pādati (prema: pāsti), skākati (prema: skōčiti), svītati (prema: svānuti, koje je postalo od: svatnuti kao krěnuti od: kretnuti; vidi § 121). Mnogi od ovakovih glagola u običaju su samo s prijedlozima složeni, na pr. istrēsati, izgovārati, polāgati, prōstirati, ūmirati, ūpletati, razgrízati i t. d.

c) S nastavkom *ja* izvedeni su glagoli: jāvljati (prema: jāviti), mijēnjati (prema: mijēniti), plācati (prema: plātiti), pūštati (prema: pūstiti), rādāti (prema: rōditi), sjěčati se (prema: sjětiti se), vrāčati (prema: vrātiti). Konsonanti *k, g* prelaze sa *j* ovakovih glagola u *c, z*, na pr. dīzati (prema: dignuti), mīcati (prema: māknuti), nīcati (prema: nīknuti), pūcati (prema: pūknuti), tūcati (prema: tūci, 3. lice plur. prez. tūkū, particip perf. II. tūkao), stīzati (prema: stīgnuti). I ovdje su mnogi glagoli u običaju samo s prijedlozima složeni: dopūnjati, otēzati, ponāvljati, promīšljati, sakūpljati i t. d.

d) S nastavkom *va* izvedeni su glagoli: dāvati (prema: dāti), obečāvati (prema: obēcati), puštāvati (prema: pūštati), ručāvati (prema: rúčati), vēčerāvati (prema: vēčerati), vjēnčāvati (prema: vjēnčati). Mnogi su u običaju samo s prijedlozima složeni: iskušāvati, potkopāvati, sakrīvati, umīvati, zamotāvati.

e) Neki glagoli imaju ispred osnovnoga *a* osobite osnovne nastavke, koji ostaju u svim oblicima. Od takovih glagola idu neki u prvi, a neki idu u drugi razred Pete vrste. Evo nekoliko nastavaka takovih glagola: *ak* ili *jak*, na pr. bac-*ak*-ati se, voz-*ak*-ati se, mol-*ják*-ati, sel-*ják*-ati se, — *ar*, na pr. lup-*ār*-ati, pušk-*ār*-ati, tum-*ār*-ati, — *c*, na pr. kljū-*c*-ati, kŭ-*c*-ati, pljū-*c*-ati, — *et*, na pr. bleb-*ēt*-ati, klep-*ēt*-ati, krek-*ēt*-ati, — *k*, na pr. gëvor-*k*-ati, grīs-*k*-ati, štip-*k*-ati, — *kar*, na pr. pis-*kār*-ati, pue-

kār-ati, *trč-kār-ati*, — *ot*, na pr. *cvok-òt-ati*, *klok-òt-ati*, *klop-òt-ati*, — *t*, na pr. *klik-t-ati*, *tòp-t-ati*, *zvèk-t-ati*, — *uo*, na pr. *kašlj-úc-ati*, *pij-úc-ati*, *svjetl-úc-ati* se, — *ušk*, na pr. *ljùlj-ušk-ati*, *vàlj-ušk-ati*, — *ut*, na pr. *cvrk-ùt-ati*, *skak-ùt-ati*, *srk-ùt-ati* i t. d.

f) I u petoj vrsti ima dosta glagola, kojima se postanje ne zna; na pr. *gátati*, *glòdati*, *pitati*, *skitati* se, *tjèrati* i t. d.

Bilješka. Iz njemačkoga jezika potječe osnovni nastavak *ir* a glagolima tuđega izvora, na pr. *deklamirati*, *komandirati*, *kritizirati*, *prenumerirati*, *reformirati*, *titulirati* i t. d. Iz grčkoga opet jezika (i to upravo iz grčkoga aorista) potječe osnovni nastavak *s* ili *is*, što ga imaju neki glagoli, na pr. *krùnisi-ati*, *lipsati*, *maláksati*, *mirisati*, *sabòrisati*, *žigosati* i dr. — Budući da su pomenuti glagoli na *-irati* uzeti iz njemačkoga jezika, zato nije potrebno mijenjati njihovo *-irati* u *-ovati* te govoriti na pr. *deklamovati*, *titulovati*. Ne može se odobriti, što neki pisci mjesto *-irati* pišu *-isati*, na pr. *deklamisati* (deklamisem) *reformisati* (reformisem) i t. d. jer *-isati* nije ni malo narodniji nastavak od *-irati*; jedan je i drugi tuđ

§ 359. a) Korjenitih glagola u šestoj vrsti ima vrlo malo; takovi su samo: *kòvati*, *snòvati*, *štòvati*, *tròvati*. Vrlo ih mnogo ima izvedenih od imeničkih osnova, na pr. *banòvati*, *daròvati*, *drugòvati*, *imenovati*, *kraljèvati*, *ljètovati*, *putòvati*, *ràtovati*, *vòjvodovati*, *zimòvati*. Manje ih ima izvedenih od pridjevnih osnova: *milovati*, *mudròvati*, *òbilovati*, *tamnòvati*, *tvrdòvati*. Od priloga su izvedeni: *nálikovati*, *nàpredovati*, *nàzadovati*. Od osnova drugih glagola izvedeni su: *klikovati* (prema: *kliknuti*), *kupòvati* (prema: *kúpiti*); ovakovi glagoli ponajviše izlaze u infinitivu na *ivati*, i mnogi su od njih u običaju samo s prijedlozima složeni: *lipsivati* (prema: *lipsati*) *noćivati* (prema: *noćiti*), *svanjivati* (prema: *svánuti*), *strovaljivati* (prema: *strováliti*), — *dobacivati*, *ispisivati*, *oplakivati*, *pogrješivati*, *razdraživati*. Neki od ovakovih glagola mjesto *ivati* imaju *-jivati*, pa se *j* s konsonantom, koji je pred njim, po svojim pravilima mijenja; na pr. *dograđivati*, *isejeđivati*, *podjeljivati*, *posvećivati*, *primamljivati*, *zabranjivati*.

b) Gdje koji glagoli na *ivati* imaju značenje u manjeno, a znak je tome konsonant *k*, što ga imaju ispred *-ivati*, na pr. *pokuckivati*, *postajkivati*, *prisluskivati*, *zadirxivati*, *zapitkivati*.

Složene imenice i pridjevi.

§ 360. a) U širem smislu idu ovamo i one riječi, koje su složene s kakvim prijedlogom ili s riječcom *ne*, na pr. *národ*, *òdlomak*, *prórok*, *úskok*, *bezbrižan*, *domišljat*, *pòćudan*, *úredan*, *nèpriyatelj*, *nèsreća*, *nèsretan*, *nèvjest* i t. d. U užem smislu

ovamo idu samo one složenice, gdje se u jednu cjelinu združuju riječi (ili njihove osnove), koje nijesu prijedlozi ni riječca *ne*. Mi ćemo ovdje govoriti samo o složenicama u užem smislu.

b) Te se složenice dijele u tri vrste. U prvu vrstu idu one, gdje su u jedno složene dvije riječi ili više njih, koje bi se bez ikakve promjene mogle rastavljeno pisati i govoriti; na pr. *sve-mogućći* je isto, što: *sve mogućći*, a *domàzet* je isto, što: *doma zet*. — U drugu vrstu idu onakove složene imenice ili pridjevi, gdje je prvi dio glagol, na pr. *mrsipětka*, *neznàbožac*. U treću ćemo vrstu metnuti složenice od imenica i pridjeva, koje se onakve, kakve su, rastaviti ne mogu, na pr. *glavòbolja*, *praznòruk*.

§ 361. Primjeri složenica prve vrste osim navedenih jesu još ovi: *nàzlobrž*, *vasioni*, (*svijet*, t. j. *vas sioni*), *Bòžidar* (mjesto: *Božji dar*), *Miodrag* (*muško ime*), *Biògrad*, *Slànkamen*, *Šàrengràd*, *Vučurn* (mjesto: *Vučji trn*). Ovamo ide i *Čàrigràd*; gdje je prvi dio (*cari*) negda bio određeni pridjev u značenju: *carski*. — Od nekih riječi ove vrste mogu se izvoditi druge, tako imamo na pr. *domàzetstvo*, *Nàzlobržović* (kao prezime), *Biògradac*, *slànkamenski*. Među složenice prve vrste ide i riječ *očenàš* (genitiv *očenàša* i t. d.), gdje je od vokativa dviju riječi postao nominativ jedne složene.

§ 362. Prvi dio složenica u drugoj vrsti obično je *impe-nativ*, na pr. *čistikuća* (*žena, koja kuću čisti*), *kàžipūt*, *mùzikrava*, *nàdriknjiga* (*koji ne izučí knjigu, već je samo nadre*), *nazòviròd*, *pàmtivijek*, *ràspikuća*, *všibaba* (*ime cvijetu*). Ovamo idu i riječi *plàčidrùg* i *pjèvidrùg*, od kojih je druga naćinjena prema prvoj (t. j. imamo *pjevi* mjesto *pjevaj*). Rijetko prvi dio složenica ove vrste izlazi na *o*, na pr. *bùljook* (*koji ima izbuljene oći*), *šišobrk* (*koji šiša brk*), *vrtòglav* (*kojemu se glava vrti*). U složenici *neznàbožac* prvi dio izlazi na *a*.

§ 363. a) Drugi dio složenica treće vrste ne može biti drugo do imenica ili pridjev (*particip*), a i prvi dio obično je imenica ili pridjev, rjeđe *zamjenica* (na pr. *našòzemski*, *òvo-stranski*) ili broj (na pr. *tròglav*, *stònoga*). Prvi se dio ponajviše *svršuje* na *o*, za koji se vokal misli da je prastari osnovni *stavak*; imamo ga na pr. u: *bogòrodica*, *kòlovođa*, *mladòženja*, *rućkònoša*, *samòživ* i t. d. Iza palatalnih konsonanta ostaje *o* bez promjene, na pr. *dušògubac*, *konjòmora*, *zèmljopis*; promijenjeno je samo u *vòjevoda* (ali se obićnije govori: *vòjvoda*). Katkad se prvi dio *svršuje* na konsonant, na pr. *Bògdàn*, *duhànkesa*, *stràm-petica*, *vòjvoda*, *zimzelen*.

b) Sasma malo ima složenica, u kojima dijelovi stoje među sobom kao dvije samostalne riječi, a među njima je veznik *i*. Takove se složenice zovu kopulativne (ili sastavne, jer je *i* kopulativni ili sastavni veznik). Primjeri: crnozūt (t. j. crn *i* zut), jugozapad, sjeveroistok, tamnomodar, starodrevan, zlopak (t. j. zao *i* opak). Od nekih ovakovih složenica mogu se izvoditi druge riječi, na pr. jugozapadni, sjeveroistočnjak.

c) U nekim složenicama prvi dio prema drugome stoji kao atribut prema imenici. Takove se složenice zovu determinativne, jer se u njima drugi dio determinira (označuje) prvim. Primjeri: bjelôgrab (t. j. bijeli grab, ime drvetu), bjelôšljiva (neka šljiva), divokoza (t. j. divlja koza), hitroprelja, mladôzenja (t. j. mladi zenik), starosjêdilac, sùhozid (t. j. zid bez kreća *i* zemlje), zlotkalja. — Ima *i* takovih složenica, u kojima prvi dio prema drugome stoji kao prilog ili pridjev prema glagolu, na pr. brzôrek (koji brzo reče), drâgokûp (drago kupljen), mřkogleđa (koji mrko gleda), samôuk (koji se sam uči), samôhran (koji se sam hrani). Neke se složenice, koje bi ovamo išle, ne govore, ali se od njih izvode druge, koje su u običaju. Tako na pr. nema složenica: *Crnogora*, *donjozemlja*, *gornjozemlja*, *Novosad*, *sitnogora*, *Svetogora*, ali se govori: Crnôgorac, donjôzemač, gornjôzemač, Novôsađanin, sitnôgorica, Svetôgorac.

d) Mnogo ima složenica, u kojima prvi dio prema drugome stoji kao riječ u kojem padežu, obično u akuzativu. Takove se složenice zovu zavisne, jer u njima jedan dio zavisi o drugom. Primjeri: bogobđazan (koji se Boga boji), čudotvórac (koji čudesa tvori), glasônoša (koji glas nosi), glavôbolja (bolest glave), kôlovođa (koji kolo vodi), kotlôkrp (koji kotlove krpî), listopad (padanje lišća *i* po tome mjesec, u kojem je to), rûkopsis (što je rukom pisano), zimzelen (što je zimi zeleno), zlôrad (koji je zlu rad) *i* t. d. — Padež, u kojem se misli da prvi dio složenice stoji, ne mora biti sam, već *i* s kojim prijedlogom; na pr. Bôgdân (t. j. od Boga dan), krajôber (koji s kraja bere), strâmputica (gdje put ide na stranu), sùncokrêl (cvijet, koji se prema suncu okreće), ũholâza (bubica, koja zalazi u uho). Od složenica, koje po svojem značenju ovamo idu, često se izvode druge riječi, na pr. glavôboljan, listopadski, zlôradnik.

e) Mnoge složenice naznačuju, da tko ima ono, što im pojedini dijelovi znače, zato se zovu posvojne ili po-

sesivne složenice. Primjeri: gològlav (koji ima голу glavu), tan-kòvrh (koji ima tanak vrh). Takove su i ove složenice: bjelògrli, èrnook, dvòrog, krivòvrat, praznòruk, tròglav, zlatòust, zlòèud. — I ovdje ima izvedenih rijeèi, na pr. dvòrogast, tvrdòglàvstvo, zlòèudnòst i t. d.

Bilješka. Ima i nekoliko složenih priloga; takovi su: ètveronòške, gològlàvkè, jednòglasicè (jednògrlicè), mrtvòuskè ili mrtvòuzicè (na pr. svezati što, èvrsto, t. j. ne na zamku), naoèiglecè, objèruèkè, pustòpaèicè (na pr. pasti, t. j. slobodno, bez pastira), strmòglàvcè ili strmòglavicè.

Složeni glagoli.

§ 364. a) Sasma su rijetki složeni glagoli, kojima je prvi dio imenica ili pridjev ili prilog, na pr. dàngubiti, staròsvatiti (t. j. èiniti koga starim svatom), zlòpatiti, zlostàviti. Ovamo ne treba brojiti onakove glagole, koji su izvedeni od složenih imenica ili pridjeva, na pr. ètveronòžiti se (prema: ètveronòžan), dvòumiti (prema: dvòuman), objèodàniti (prema: b elòdan), ozlòvoljiti se (prema: zldvòljan), stràmputicèiti (prema: stràmputica). — Isto su tako od složenih imenica (u širem smislu) izvedeni glagoli: bèsposlicèiti (prema: bèsposlica), dòruèkovati (prema: dòruèak), objèdovati (prema: objèd), pričèstiti (prema: pričèst), pròrokovati (prema: pròrok). Takove (rijetke) glagole treba razlikovati od onakovih, koji su doista složeni s prijedlozima, t. j. koji nijesu izvedeni od koje s prijedlogom složene imenice.

b) Prijedlozi u glagolskim složenicama često imaju ono znaèenje, što ga imaju i izvan njih, na pr. izbàciti (t. j. baciti *iz* èega), navòditi (t. j. voditi *na* što), odgòniti (t. j. goniti *od* èega), pòtpadati (t. j. padati *pod* što), spàsti (t. j. pasti *s* èega), upùstiti (t. j. pustiti *u* što) i t. d. U tim i sličnim primjerima prijedlog daje glagolu svoje pravo znaèenje; ali često prijedlog daje glagolu kakvo osobito znaèenje.

§ 365. a) Prijedlozi *iz* i *na* mogu znaèiti radnju u obilnoj mjeri, a prijedlog *pre* u preobilnoj; na pr. nàvati se, ispòstiti se, izmuèiti se, nàgrabiti, nàjesti se, nakupòvati, napí-sati se, — preplàtiti, prèpuniti, presòliti.

b) Prijedlozi *na*, *po*, *pri*, *pro*, *za* mogu znaèiti radnju u maloj mjeri ili poèetak njezin; na pr. nàèuti, nàdrijeti, nàšaliti se, pòbojávati se, pòkucati, pomòliti se (Bogu), pribòjávati se, pričèkati, pridicèi, prògaziti, pròmuèiti se, pròšaliti se, zàgristi, zagùdjeti, zàsjeèi.

c) Prijedlozi *do, iz, po, pre* mogu značiti radnju do kraja dovedenu; na pr. dohrániti, dopèći, doslužiti, iscijèpati, ispjevati, izgovòriti, pòpiti, porúcati, prebòljeti, prebròjiti, prèpatiti

d) Prijedlozi *iz, po* mogu značiti, da ono, što znači glagol, čine mnogi subjekti (ako je glagol neprelazan) ili da se ono čini na mnogim objektima (ako je glagol prelazan), na pr. izginuti, pòpucati, poskákati; — istròšiti, izbúđiti, pogásiti, polòmiti.

e) Prijedlog *o* ili *ob* može značiti radnju sa svih strana, na pr. oblètjeti, òbrezati, oglòdati, okòpati; — prijedlog *pre* znači radnju, koja ide na dvije strane, ili s jedne strane na drugu, na pr. prèbiti, prègristi, prelòmiti; — premámiti, prenizati, pretòčiti; — prijedlog *raz* može značiti, da se radnja razilazi na različne strane, na pr. rasplòditi se, rástjerati, rãzgaziti.

f) Prijedlozi *raz, us* mogu značiti, da se radnja u velike, živo započela; na pr. raspísati se, razgòrjeti se, razigrati se, usciktati se, ushòdati se, ustumárati se.

g) Prijedlozi *iz, od* mogu značiti, da se radnjom što postiže ili zaslužuje; na pr. isplakati, izmòliti, izvarati (na pr. izvarao je u mene konja) odráđiti, odslúžiti, òtpjevati.

h) Prijedlozi *po* i *pre* mogu značiti ponavljanje radnje, koje može biti drukčije i bolje; na pr. pobrijati, pògrijati, pogo-vòriti, prekròjiti, preòrati, pretòpiti.

§ 366. a) Prijedlozi imaju često službu, da od trajnoga glagola načine trenutni bez druge osobite razlike u značenju, na pr. izgùbiti, napisati, ohrábriti, pòkuditi, probúđiti, skròjiti, ùgristi, zàgrliti. — A biva i to, da neprelazni glagol postane prelazan, ako se združi s kojim prijedlogom, na pr. oplakati prema neprelaznom plákati. Više primjera vidi u § 235 b.

b) Dosta ima glagolskih složenica, koje imaju na početku po dva prijedloga; u takvim slučajevima značenju, što ga glagolu daje drugi prijedlog, dodaje prvi prijedlog svoje značenje. Primjeri: ispogibati (t. j. jedan za drugim), isprelámati, izúmrijeti, nadòliti, obúhvatiti, podùprijeti, ponámjestiti, potpomòći, raspròdati, zaòstajati i t. d.

c) Sasma je malo glagolskih složenica sa tri prijedloga, kao što su: isporazholijèvati se, poisprelámati, poisprevaljivati, poizodgrízati, poizodnòsiti.

Imenice od mila.

(Substantiva hypocoristica).

§ 367. a) Prvi način, kako se imenice od mila tvore, stoji u tome, da se od koje imenice uzme samo prvi slog s jednim ili katkad sa dva konsonanta na kraju, pa se tome dodaju nastavci. Tako s nastavkom *o* imamo: gós-o (od: gospodar), méd-o (od: medvjed), póbr-o (od: pobratim), róđ-o (od: rođak), Bóz-o (od: Božidar), Ćír-o (od: Ćirilo), Gávr-o (od: Gavriilo), Jów-o (od: Jovan), Váso (od: Vasilije); — s nastavkom *a* imamo: gósp-a (od: gospođa), kók-a (od: kokoš), név-a (od: nevjesta), Áñđ-a (od: Anđelija), Jél-a (od: Jelena), Júl-a (od: Julijana), Már-a (od: Marija), Stán-a (od: Stanisava); — s nastavkom *e* imamo: kál-e (od: kaluđer), grl-e (od: grlica), Rád-e (od: Radosav), Tád-e (od: Tadija), Már-e (od: Marija), Kát-e (od: Katarina).

b) Za imena od mila, koja ovako postaju, nalaze se i drugi nastavci; na pr. *an*: Milan (t. j. Milosav), Stòjan (t. j. Stoisav), Vlādan (t. j. Vladisav); — *ko, ka*: Bōško, Vāsko, Jēlka, Jūlka; — *ica*: Đūrica, Jōvica, Jēlica, Mārica; — *ša*: Jākša (t. j. Jakov), Simša (t. j. Simeun); — *oje*: Ljūboje (t. j. Ljubomir), Mlloje (t. j. Milosav), Rādoje (t. j. Radosav); — *ić*: Milić, Vūkić (t. j. Vukosav) i t. d.

§ 368. Drugi način za tvorbu imenica od mila stoji u tome, da se od koje imenice uzme samo prvi slog s vokalom na kraju, i tome se dodaju nastavci. Tako s nastavkom *co, ca* imamo: Á-co (t. j. Aleksa), Jó-co (t. j. Jovan), Jé-ca (t. j. Jelisaveta), má-ca (t. j. mačka), Mā-ca (t. j. Marija); — s nastavkom *jo, ja*: Gá-jo (t. j. Gavriilo), Pá-jo (t. j. Pavao), zé-jo (t. j. zec), li-ja (t. j. lisica), sé-ja (t. j. sestra); — s nastavkom *ko, ka*: Đó-ko (t. j. Đorđije), Lá-ko (t. j. Lazar), strí-ko (t. j. stric), bá-ka (t. j. baba), Jé-ka (t. j. Jelena), sé-ka (t. j. sestra); — s nastavkom *šo, ša*: Mí-šo (t. j. Mihajlo), prí-šo (t. j. prijatelj), Tó-šo (t. j. Todor), sná-ša (t. i. snaha); — s nastavkom *ro*: Pé-ro (t. j. Petar) i t. d.

Sadržaj.

ooo

Pristup u gramatiku.

	Strana
Početak pristupa	1
Vrste riječi	3
Deklinacija	4
Imenice	5
Imenice muškoga roda	5
Bilješke	6
Imenice srednjega roda	7
Bilješke	7
Imenice ženskoga roda	8
Bilješke	8
Pridjevi	9
Deklinacija neodređenih pridjeva	9
Bilješke	9
Deklinacija određenih pridjeva	10
Bilješke	10
Komparativ i superlativ	10
Zamjenice	11
Lične zamjenice	11
Povratne zamjenice	12
Posvojne zamjenice	12
Pokazne zamjenice	12
Odnosne i upitne zamjenice	12
Neodređene zamjenice	13
Brojevi	13
Konjugacija	14
Infinitiv	15
Prezent	15
Aorist	16
Imperfekt	16
Imperativ	17
Particip prezenta	18
Particip perfekta I.	18
Particip perfekta II.	18
Particip pasivni	18
Futur	19

	Strana
Futur eksaktni	19
Perfekt	19
Pluskvamperfekt	20
Kondicional	20
Proste, čiste i raširene rečenice	21
Složene rečenice	22
Upravni i neupravni govor	24
Razgoci (interpunkcije)	24
Velika početna slova	25
Pravopis	25

Prvi dio: Glasovi.

Latinska slova	29
Ćirilovska slova	30
Dioba glasova	30
Vokali	30
Nepostojano <i>a</i>	30
Prelaženje vokala <i>o</i> u <i>e</i>	31
Vokal <i>ě</i>	32
Prelaženje glasova <i>el, er, ol, or</i> u <i>lě, rě, la, ra</i>	33
Prijevoj i prijeglas	34
Zijev	35
Konsonanti	35
Sljublivanje (asimilacija) konsonanta	35
Ispadanje konsonanta	36
O konsonantu <i>h</i>	37
Prelaženje konsonanta <i>k—g—h</i> u <i>č—ž—š</i>	38
Prelaženje konsonanta <i>k—g—h</i> u <i>c—z—s</i>	39
Prelaženje konsonanta <i>c—z</i> u <i>č—ž</i>	39
O glasovima <i>kt, gt</i>	40
Konsonanti <i>t, d</i> pred <i>t</i> i pred <i>l</i>	40
Prelaženje glasa <i>l</i> u <i>o</i>	41
Glas <i>j</i> iza razliĉnih konsonanta	41
O glasovima <i>šĉ, šĉ, št</i>	43
O kvantiteti i akcentu	44
O kvantiteti	44
O akcentima uopće	44
Akcenti na <i>ě</i> (Ě)	46
Skakanje akcenta na prijedlog	46
Enklitike	48

Drugi dio: Oblici.

Deklinacija	49
Imenice muškoga roda	49
Nepostojano <i>a</i>	49
Mijenjanje konsonanta <i>l</i> u <i>o</i>	50
O akuzativu singulara	51

	Strana
O vokativu singulara	51
O instrumentalu singulara	52
O kratkom i dugom pluralu	53
O pluralu imenica na <i>in</i>	54
O genitivu plurala	55
O dativu, lokativu i instrumentalu plurala	55
O imenicama <i>brat, gospodin, vlastelin, čovjek</i>	55
O imenicama <i>dan, veće</i>	56
O imenicama muškoga roda na <i>o</i> i na <i>e</i>	56
O dualu (dvojini)	57
O akcentu ove deklinacije	57
Imenice srednjega roda	58
O genitivu plurala	59
O dativu, lokativu i instrumentalu plurala	60
O imenicama <i>oko, uho, pleće, doba</i>	60
O dualu	61
Imenice ženskoga roda	61
O rodu imenica ove deklinacije	61
O nominativu sing.	61
O dativu i lokativu sing.	62
O vokativu sing.	63
O instrumentalu sing.	63
O genitivu plurala	64
O dativu, lokativu i instrumentalu plur.	66
Osobine nekih imenica	66
O akcentu i kvantiteti	67
Pridjevi	67
Komparativ i superlativ	69
Zamjenice	71
Lične zamjenice	71
Povratna zamjenica	73
Posvojne zamjenice	73
Pokazne zamjenice	73
Odnosne i upitne zamjenice	74
Neodređene zamjenice	74
Brojevi	75
<i>Konjugacija</i>	<i>79</i>
Prva vrsta	82
Prvi razred	82
Drugi razred	84
Treći razred	85
Četvrti razred	86
Peti razred	88
Šesti razred	90
Sedmi razred	92
Druga vrsta	94
Treća vrsta	95
Prvi razred	95

	Strana
Drugi razred	97
Četvrta vrsta	98
Peta vrsta	100
Prvi razred	100
Drugi razred	101
Treći razred	102
Četvrti razred	104
Šesta vrsta	104
Nepravilni glagoli	106
Složeni glagolski oblici	108

Treći dio: Sintaksa.

Rečenica	110
Q subjektu i predikatu	110
O dodacima	113
Izjavne, upitne i željne rečenice	114
Jesne i niječne rečenice	115
Upravni i neupravni govor	115
Nepotpune rečenice	116
Složene rečenice	117
Uklopljene rečenice	118
Usporedno ili nezavisno složene rečenice	119
Zavisno složene rečenice	120
Namjerne rečenice	121
Vremenske rečenice	121
Načinske (poredbene) rečenice	123
Izrične rečenice	124
Uzročne rečenice	125
Posljedične rečenice	126
Pogodbene rečenice	126
Dopusne rečenice	127
Odnosne rečenice	128
Rečenice s neupravnim pitanjem	129
Period	129
Sročnost	130
Sročnost u licu	130
Sročnost nekih imenica	131
Sročnost brojeva i riječi, koje znače neku količinu	133
Sročnost u rečenicama sa dva subjekta ili s više njih	135
Još neki osobiti slučaji sročnosti	137
Red riječi i rečenica	138
Namještaj posvojnih i pokaznih zamjenica i pridjeva	138
Namještaj odnosne zamjenice	140
Namještaj glagola	141
Namještaj priloga, prijedloga i veznika	142
Namještaj enklitika	143
Red rečenica	143

	Strana
<i>Sintaksa dijelova govora</i>	146
Imenice	146
Imenice mjesto pridjeva	146
Singular i plural imenica	146
Pridjevi	147
Pridjevi kao imenice	147
Pridjevi kao atributi, predikati, epiteti	148
Poraba određenih i neodređenih pridjeva	149
Pridjevi uz riječi <i>što, nešto, ništa</i> i t. d.	151
O komparativu i superlativu	151
Zamjenice	152
O povratnim zamjenicama	152
O pokaznim zamjenicama	153
O odnosnim i neodređenim zamjenicama	154
Brojevi	156
Glagoli	157
Glagoli povratni, prelazni i neprelazni	157
Glagoli trajni i trenutni	159
Prilozi	160
Prijedlozi	161
Veznici	164
Dioba veznika	164
Veznici III. reda	165
Uzvici	167
<i>Sintaksa padeža</i>	167
Nominativ	167
Genitiv	168
Genitiv uz imenice	168
Partitivni genitiv	169
Genitiv uz pridjeve i glagole	171
Samostalni genitiv	173
Genitiv s prijedlozima	174
Dativ	176
Dativ uz glagole	176
Dativ uz imenice i pridjeve i neke druge mu službe	177
Dativ s prijedlozima	178
Akuzativ	178
Akuzativ uz glagole i pridjeve	178
Još neke službe akuzativa	180
Akuzativ s prijedlozima	181
Vokativ	183
Lokativ sam i s prijedlozima	183
Instrumental	184
Instrumental s prijedlozima	186
<i>Sintaksa glagolskih oblika</i>	187
Prezent	187
Prezent za sadašnjost	187
Prezent za prošlost	189

	Strana
Prezent za budućnost	191
Aorist i imperfekt	191
Imperativ	195
Perfekt	195
Pluskvamperfekt	198
Kondicional	198
Futur	201
Futur eksaktni	205
Pasiv	206
Infinitiv	206
Infinitiv kao dopuna glagolima, imenicama i pridjevima	206
Još neke službe infinitiva	208
Particip prezenta i particip perfekta I.	209
Particip perfekta II. i particip pasivni	212
Željni particip	212

Četvrti dio: Tvorba riječi.

Korijeni	214
Nastavci i osnove	216
Tvorba imenica	217
Tvorba pridjeva	225
Tvorba glagola	228
Složene imenice i pridjevi	231
Složeni glagoli	234
Imenice od mila	236

Dodatak „sadržaju“.

Čuvajmo se pogrešaka u ovoj gramatici navedenih i popravljenih!

(Priloženi brojevi znače §-e).

akoprem nije dobro mjesto *premda*, 180 b, bilj.

Aleksander ne valja, nego *Aleksandar* ili *Aleksandro*, 42 c.

ali (veznik) smije stajati samo na prvom mjestu u rečenici, 208 c.

bez da na pr. došli su, *bez da* su bili pozvani, ne valja, nego: *a* nijesu ili *premda* nijesu bili pozvani, 242 d, bilj. 1.

bje (2. i 3. lice sing. imperfekta od *biti*) ne valja, nego *bješe*, 118 b, bilj.

Bosna, ne valja dat. i lok. *Bosnoj*, nego *Bosni*, 66 e.

crpiti, *crpim*, bolje *crpsti*, *crpem* ili *crpati*, *crpam*, 105, bilj.

čeg (gen. sing. od *što*), bolje *čega*, 88 b.

čem (dat. sing. od *što*), bolje *čemu*, 88 b.

Česka, *česki* ne valja, nego *Česka*, *češki*, 24 c, bilj. 2.

čiji mjesto *kojega*, *koje*, *kjih* kad se ne smije uzimati, 227 b, bilj.

čim pred komparativom, na pr. *čim* brže; bolje je: *što* brže 173 d, bilj.

dativ sing. na pr. *bratovom(u)*, *sestrinom(u)*, *njegovom(u)*, bolje *bratovu*, *sestrinu*, *njevovu* i t. d., 76 a.

dojdući, na pr. *dojduće* nedjelje, ne valja, nego: *buduće* nedjelje, 99 c, bilj. 2.

enklitike ne mogu dolaziti odmah iza uklopljene rečenice, 209 b, — ni iza participa 209 c, — ne smiju biti rastavljene od glagola, kad stoje za njim, 210 d.

futur u vremenskim rečenicama, na pr. kad *ću doći* k tebi, vidjet *ću*, ne valja, nego: kad *dođem* k tebi, 314 a.

futur u pogodbenim rečenicama, na pr. ako *ćete doći* k meni, vidjet *ćete*, ne valja, nego: ako *dođete* k meni, 315 a.

futur eksaktni ne smije stajati u glavnim rečenicama, na pr. sutra mu *budem pisala*, nego: sutra *ću* mu *pisati*, 320 a, bilj.

gđe, bolje *gđje*, 10 d.

genitiv sing., na pr. *bratovoga, sestrinoga, njegovoga*, bolje: *bratova, sestrina, njegova*, 76 a.

glagol ne smije biti odviše udaljen od subjekta, 205 b.

hrvati se, hrvam se, ne valja, nego *rvati se, rvem se*, 137 d, bilj.

i u brojenju (kad su glavni brojevi) ne treba izostavljati, na pr. dvadeset jedan, bolje: dvadeset *i* jedan, 96.

-ičar, na pr. *gramatičar, kritičar, matematičar*, bolje *-ik*, dakle *gramatik* i t. d. 351, bilj.

ie mjesto *ije*, na pr. *rieka, sieno*, nije dobro, 10 e, bilj.

-ijah, -ijaše . . . u imperfektu III. i IV. vrste, na pr. *trpijah, branijaše* ne valja, nego *trpljah, branjaše* i t. d. 124 b, bilj. 1. i 129 e, bilj.

ije ne smije biti ispred naglašenoga sloga, na pr. *bijelina, procijenjivati* i t. d. 38 d.

infinitiv donesti (iznesti, unesti i t. d.), običnije: *donijeti* i t. d., 104 b.

infinitiv na *-ti* pred *ću, ćeš* u futuru gubi *i*, dakle *govorit ću, pitat ćeš* i t. d., a ne *govoriti ću, pitati ćeš*, 99 a, bilj. Ali *reći ću, strići ćeš* (str. 19).

infinitiv s prijedlogom *za*, na pr. dobro *za* jesti, ne valja, 326 b, bilj.

instrumental vremena od imenice združene s pridjevom, na pr. *svakim danom*, ne valja, mora biti: *svaki dan*, 284 b.

-isati nije dobro u tuđih glagola, na pr. *deklamisati, reformisati* i t. d., 358, bilj.

-it u pas. participu IV. vrste, na pr. *izbavit, pokvarit*, bolje *izbavljen, pokvaren*, 129 e, bilj.

je za akuz. plur. zamjenice 3. lica, na pr. vidim *je*, ne valja, nego: vidim *ih*, 83 d.

je mjesto *jest* kad nije dobro uzimati, 142 e, bilj.

je li ne valja uzimati kao upitni veznik, na pr. *je li* Stanko dobro učip, 142 c, bilj. 2.

jerbo (veznik), bolje *jer*, 176 a, bilj.

ju, akuz. sing. ž. roda, na pr. vidim *ju*, bolje: vidim *je*, 84 c.

Jupiter ne izbacuje *e* u deklinaciji, dakle je gen. i dat. *Jupitera, Jupiteru* i t. d., 42 c.

kao što nije dobro uzimati mjesto *kao*, na pr. hladno *kao što* led, 172 b, bilj.

koy (gen. i akuz. od *tko*), bolje *koga*, 88 b.

kojega, kojih stoji pred genitivom, na pr. pod *kojega* zapoviješću, — *kojih* krv i t. d., a ne: pod zapoviješću *kojega*, — krv *kojih*, 204 c, d.

kom (dat. od *tko*), bolje *komu* ili *kome*, 88 b.

lokativ sing. na pr. *bratovom, sestrinom, njegovom*, bolje *bratovu, sestrinu, njegovu*, 76 a.

malo ne kad ne valja uzimati mjesto *gotovo, skoro*, 238 d, bilj. *menom* (instrum. sing.) bolje *mnom*, 83 c.

morati, nije dobar aorist *moradoh* ni imperfekt *moradah, morad'jah*, 133 b.

nalik ne sklanja se, na pr. sestra *nalik* na brata. 239 b.

nām, dat. plur., mora biti *nāma* (drugo je enklitično *nam*), 83 d.

našast part. pas. od *naći*, bolje *nađen*, 144 e, bilj.

nu nije dobro uzimati kao suprotni veznik mjesto *no, nego*. 246 b, bilj.

nje za akuz. plur. zamjenice 3. lica ne valja. *nego njih*, 83 d.

njeg, njem za genitiv (akuzativ), dativ i lokativ zamjenice 3. lica ne valja, *nego: njega, njemu*, 84 b.

o ne valja uzimati mjesto *o*, 276, bilj. 2 i 281 b, bilj. 1.

o jekt uz pasiv, na pr. *Ivana* se svuda spominje, ne valja, 321 c, bilj. 1.

-oc (u nom. sing.), *-očā* (u gen. plur.), na pr. *kudioc, kudiočā*, ne valja, *nego kudilac, kudilaca*, 43 b.

-ona, na pr. *gostiona, učiona* i t. d. ne valja, *nego gostionica, učionica*, 342, bilj.

ondē, bolje *ondje*, 10 d.

-ov, na pr. *Zrinjskov, Račkov*, ne valja, *nego Zrinjskoga, Račkoga*, 353, bilj. 2.

ovde, bolje *ovdje*, 10 d.

particip pas. donešen, trešen, ugrizen (u 2. razredu 1. vrste) ne valja, *nego donesen, tresen, ugrizen*, 104 c.

particip perf. II. donesao—donesla (*iznesao—iznesla, unesao—unesla* i t. d.), običnije *donio—donijela* i t. d. 104 b.

po uz pasiv nije dobro, na pr. pjesme skupljene *po* Vuku, mora biti: *od* Vuka. 281 b, bilj. 2.

počam, počamsi nije dobro mjesto *počev, počevši*, 112 b, bilj. 2.

pošto nije dobro mjesto *jer* ili *budući da*, 170 c, bilj.

prem nije dobro mjesto *premda*, 180 b, bilj.

prezimna na *-i*, na pr. *Zrinjski, Hunjadi* kako se sklanjaju, 76 c.

prijedloga *po* dva jedan uz drugi neka se ne uzimaju, na pr. *za u* Zagrebu zaslužene novce, — *pred* i *pod* stolom ima marvica, 242 d, bilj. 2 i 243 c.

00000239553

246

rače, najrače, komparativ i superlativ, nije dobro, nego: *radije, najradije*, 239 a.

rekući je pogrješka, na pr. tako *rekući*, 99 c, bilj. 2.

Ruska nije dobro, nego *Rusija*, 217 c, bilj.

s ne valja uzimati za sredstvo, na pr. s nožem, — a ne valja izostavljati, kad se izriče način, na pr. nije dobro: najvećim veseljem, 288 e, bilj.

si (dat. sing.) kad se mora izostaviti, 85 b, bilj.

sto nije dobro uz brojeve 2, 3 i t. d., dakle ne *dvje sto, tri sto, četiri sto, pet sto, šest sto* i t. d. nego *dvjesta* (dvje sta), *trista* (tri sta), *četiri stotine*, *pet stotina*, *šest stotina* i t. d., 95.

-ština, na pr. *čakavština, kajkavština, latinstina*, bolje: *čakavski govor, kajkavski govor, latinski jezik*, 348, bilj.

tim pred komparativom, na pr. *tim* brže; bolje je: *to* brže, 173 d, bilj. Ali može biti i: *s tim* brže, *s tim* više i t. d.

tkem, tkeš i t. d. ne valja, nego *tham, thas*, 135 e.

uzam, uzamši nije dobro mjesto *uzev, uzevši*, 112 b, bilj. 2.

užgati, prezent *užgam, užgaš*, a ne: *užgem, užges* i t. d. 133 b, bilj.

vàm, dat. plur., mora biti *vàma* (drugo je enklitično *vam*), 83 d.

vi ima predikat u pluralu, a ne u sing.; ne valja dakle: *vi ste rekao*, *vi ste mislila*, nego: *rekli, mislili*, 197 d.

visočiji (komparativ), običnije *viši*, 80 c, bilj. 2.

žeštočiji (komparativ), običnije *žešći*, 80 c, bilj. 2.

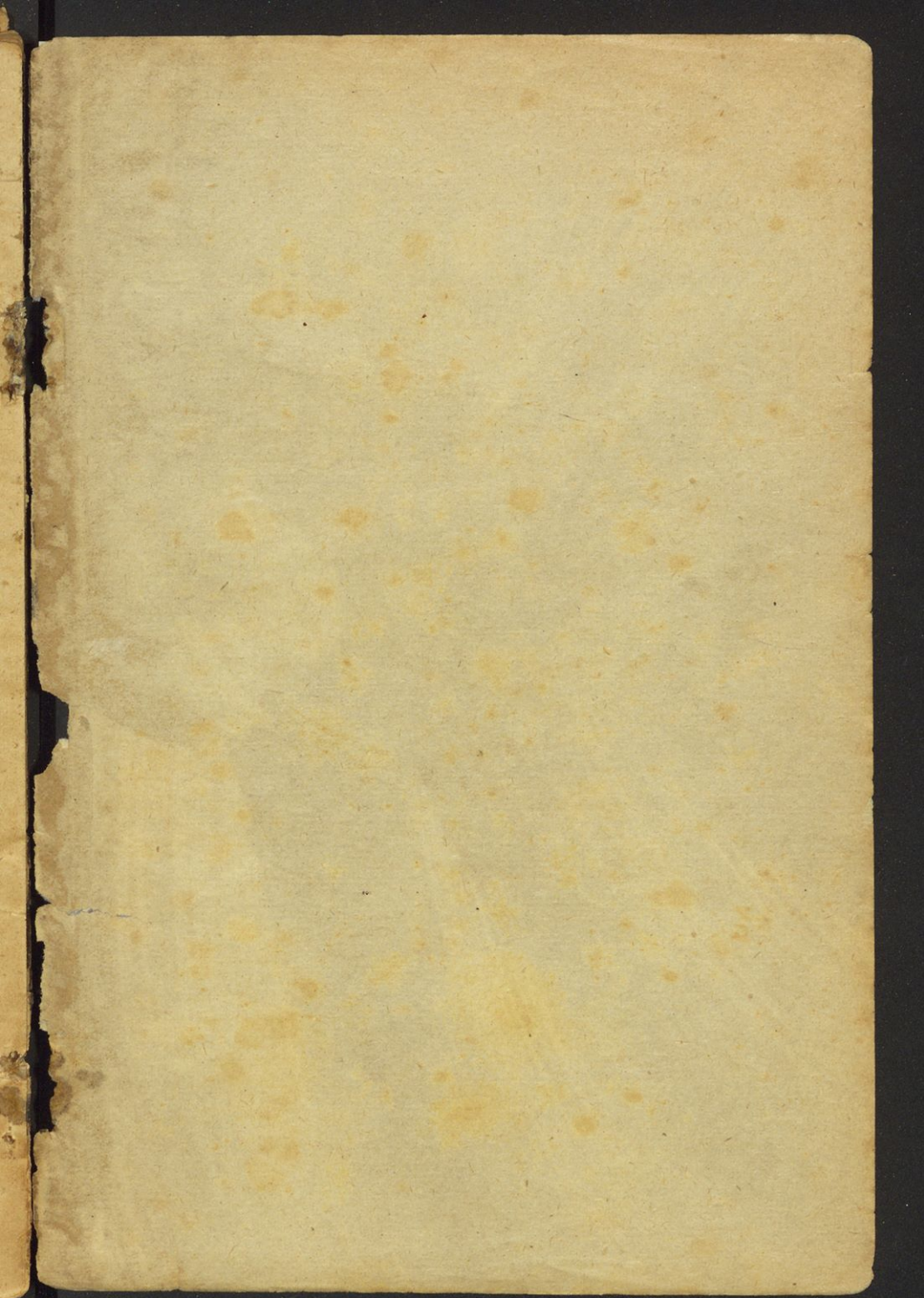
živsti, živem, živući, običnije *živjeti, živeti*, 106 c.

U § 91 a treba dodati, da se riječ *jedan* često uzima mjesto *neki, nekakav*, na pr. bio *jedan* car pa imao tri sina; — bježeći uz *jedno* brdo sustane; — tako sam čuo od *jednoga* starog gospodina i t. d. — Grdna je pogrješka, što neki noviji pisci uzimaju bez ikakve potrebe riječ *jedan* prema njemačkome neodređenom članu *ein*, na pr. to je *jedna* sramota; — u onoj se zemlji *jednome* putniku može svasta dogoditi; — ako možeš navesti *jedan* dobar razlog, navedi ga.

U § 166 a treba dodati, da sastavni veznik *te*, kad služi za vezanje riječi, veže samo glagole, na pr. idi *te* uzmi. Pogrješka je dakle; proputovao je Hrvatsku i Slavoniju *te* Bosnu i Hercegovinu; — svi ljube dobra i plemenita *te* razumna čovjeka.

Iz § 260 a izlazi, da sama imenica (bez atributa ili apozicije) u genitivu ne može služiti za vrijeme. Pogrješka je dakle: U Zagrebu *septembra* 1910.; mora biti: *mjeseca* *septembra*.

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

543243